

પ્રસ્તાવના

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકના પ્રાહકોને આ સેવીશમાં તથા ચોવી
સમાં વપની “ શ્રી ધર્મરત્ન પ્રકાશ ” નામની સુ-
ક્ષેત્રની છુદ્દ બેટ તરિકે આપના અમોને આનંદ થાય છે દર વર્ષે
વિવિધ વિષયો તત્ત્વજ્ઞાન, ઇતિહાસ અગ્નિ કથાનુભોગ
અને આચાર વિગેરેના પુસ્તકો હિદાગે ભાવનાથી બેટ આપવામાં આવે છે
તેથીજ તેવા આનંદ થાય તે સદૃશ છે

આ અથના કર્તા શ્રી માતિસુરિ મહારાજ છે કે જેઓ શ્રી મુદ્દ
ગન્ધમા શ્રી સર્વદેવમુગ્નિના શિષ્ય શ્રી નેમિચંદ્રસુરિના
અથકર્તા મહા શિષ્ય હતા. તેઓથીજ સવત ૧૯૭૧ ના વૈશા. સુ. ૮
આત્માનો પરિવચ્ય શુક્રવારના રોજ આ અથ ગ્યો છે અને તે સ્વોપકટતિ
અને કાળી સાથે છે આ અથના ગ્યના મહાત્માથી અર્ચામીન શ્રી
દેવેન્દ્રસુગ્નિએ આ અથની મીજી મોટી મીઠા ચૌદમા સેઠના
આરબમાં રચેન છે તેટલી સામાન્ય દળીખન આ અથ મળ આ સમાં તરફથી
બાર વર્ષ પૂર્વે પ્રકટ થયેન છે તેની પ્રસ્તાવનામાંથી મળેલ આ અથને આપી
અથકર્તા મહાન પુરૂષે મદ્યુદ્ધિવાળાને જોધ મવા માટે આ ધર્મરત્ન અથ
લખ્યો છે અને ધર્મ પ્રકાશ કરવા તથા તેને પાવન કરવા માટે મક્ષિતમાં જે
ઉપદેશ આપ્યો છે તે સામાન્ય રીતે હવે જણાવીએ છીએ.

આ અથમાં આવે અને સાધુના સબધથી મે પ્રકાગના ધર્મરત્ન
કહેન છે જેને એકવીસ શુદ્ધરૂપી ગ્લની અપત્તિ સુસ્થિય
અથપરિવચ્ય છે, તેજ મનુષ્ય આ (આવક અને માધુ) અને પ્રમ
રના વર્મરત્નને મેળવી શકે છે અને તે એકવીસ શુભોએ
જે યુક્ત હોય એવો મનુષ્ય સદા ધર્મગ્લિતિ યોગ્ય છે

આ અથમા મુખ્યત્વે કરીને ત્રણ વાચના (વિષયો) ઉપર વિવચન કરેલ છે પ્રથમ સર્વધર્મ સ્થાનની આસારી ભૂમિ અથમા આપ કાર્ય એકવીશ ગુણોનું સ્વરૂપ, બીજામાં ભાન વામા આવેલ આત્માના લક્ષણ અને તેનું વિવેચન અને ત્રીજા વિષય ત્રણ વાચના તરીકે ભાનસાધુના લક્ષણો અને સ્વરૂપ અને છેવટે ધર્મરત્નનું અનંતર અને પરસ્પર ફળ બતાવેલ

આ અથમા ત્રણ વાચનામાં જુદા જુદા વિષયો ઉપર અઠારીશ કથાઓ આપી દરેક વિષયની પુણ્ય કરેલ છે

આ અથનું નામ ધર્મરત્ન છે અને તેના અધિપતિ ઉત્તમ આવક અને અનગાર કે જે ૨૧ ગુણો જેમનામાં ધર્મરત્નના અંગિજાન-સુરિયર હોય તે છે તેથી પ્રથમ આવક વિનાની પ્રથમ કોને કહેવો તે મક્ષિપ્તમાં જણાવીએ તો તે અસ્થાને આત્મક રત્નનો નરિ જણાય સામાન્ય અર્થ અને તેના ભેદો

આવક શબ્દનો અર્થ નીચે મુજબ છે

અદ્વાલુતા પ્રાપ્તિ શ્રયોતિ શાસન,
વન વપેદાશુ વૃણોતિ દર્શનમ્ ।
કૃત્યપુણ્યાનિ કરોતિ સયમ,
ત આવક પ્રાહુરમી ત્રિચક્ષણા

“ શ્રી જિનમહન ગણી ”

ભાનાર્થ—જે અક્ષાગુણજાને દૃઢ કરે જિનેશ્વર ભગવાનની આગાને મનજી કરે શુભ ક્ષેત્રમાં ધનને સીધા વાને (વ્યય કરે) સમ્યક્ત્વને રૂપે પાપોનો નાશ કરે મયમ રૂપે (મન છોડીને વચ્ચે કરે) તેને વિચક્ષણ પુરૂષો આવક કહે છે આવકો શાસ્ત્રમાં આગ્ર પ્રમારના કહેવા છે કેવલ ક્રમાં તથી પ્રાપ્ત થયેલ તેના પરંતુ મનાદિ ન સે ત્યાં સુધી તે પ્રથમ નામ આવક કોઈનું નામજ આવક

હોય તે બીજો નામ આવે, તેમજ ચિત્રામણ કે મર્તિમા આવકપણ સ્થાપ્યું હોય તે ત્રીજા સ્થાપના આવે આ ત્રણ પ્રાચીના આવકને આનંદ મહેવામા આવતા નથી પરંતુ ચોથા બાવ આવકને માટે અને દુહીયે છીને, આ ધર્મરત્ન અથમા બતાવેલ ગુણોનો અધિારી પણ તેજ હોઈ શકે કે ઉપરના સ્થોમમા આવકકેને કહેવો તે મતાનુ છે તે બાવ આવકને માટેજ છે કારણ કે તે પુરુષ જૈન દર્શનની અને પ્રધારે પરીક્ષા મરી તેના ઉપર વિશેષ શ્રદ્ધાથી થાય જિનેશ્વર બગવાનના સાક્ષો નિગત માહત્વાથી સમાગતુ અમાગપણ અને નદમીની ચચગતા જાણતા પાનાને પ્રાપ્ત થયેલ ધન શુભ ક્ષેત્રમા બીનિ નામ વગેરની અપેક્ષા ગાખ્યા વિના લાભનાભ માણી વાપર આવી સ્થિતિ થાય ત્યારે મન્યકત્વ પ્રાપ્ત થયું છે તેમ જાણતુ અને મન્યમ્વ ન્તનની પ્રાપ્તિ થઈ નો પત્રી સ્વયમેવ પાપનો નાશ થઈ જતો છે અને ધર્મિયો તથા મન મદુજ પ્રત્યક્ષી વસ થાય છે તેથી મયમ જનારો થાય છે આવા વક્ષણો વાગેજ ખગેખરો આવે છે અને તેવા પુરુષ ધર્મરત્નને યોગ્ય હોય છે

હવે આવક રાખેલો અર્થ મક્ષિપ્તમા જણાવી આ રચને જેનું નામ ધર્મગ્ત છે તે ધર્મ કેને નહોતો અને તે ધર્મરત્ની રત્ન નમકેને કહેવો? ઉપાજન કેમ થાય તે આ અથના ત્રી મક્ષાત્માએ જે જાણાવેલ છે તે હેવામા આવે છે દુર્ગતિમા પડતા પ્રાણીઓને જે ધાન્ય કરી ગળે તે ધર્મ કહેવાર છે તે ધર્મજ મમ્મ અનર્થોનો નાશ હેવામા હેતુમૂલ હેવાવી તથા વ્યાખ્યાના સમક્ષો જનાર નાર હેવાથી રત્નરૂપ છે આવા ધર્મગ્તની જેઓ પ્રાથના કરે તેઓ ધર્મ રત્નના અર્થાઓ (અધિધર્મો) કહેવાર છે જે સુવ્રમા કહેના દેવપાળો ન હોય તે અધિારી મહેવા અને જે વિનસ્વાગો શુદ્ધ પામે પ્રાપ્ત થયેલો અને ધર્મને પુજા હોય તેજ આ ધર્મગ્તનો અર્થ હેવાય છે

આ અપાર ભવમાગરમા અમણ કરતા પ્રાણીઓને મનુષ્યપણુ પામવું પ્રથમ દુનિય છે, તેમા ત્રી અનર્થોને દુનિયાર મદમ રૂપી શ્રેષ્ઠ રત્ન પામવું તે નો અતિ દુનિય છે નિ નેશોને તો ધર્મપ્રાપ્તિ

જે નહિ અને પચેદિન છતાં તેની ચોખ્ખતાના હેતુરૂપ (મનુષ્યભવ કર્મભૂમિ આર્યદેશ ઉચ્ચ ગુણ દીન આધુન્યની પ્રાપ્તિ ધર્મશ્રવણ કરવાની થકા, સરગુરુનો યોગ ધર્મનું બવણુ રૂપ) ગુણોની મામત્રી ગદિત હોય તો તેમને પણ ધર્મરૂપી રત્ન સુતલ નથી જેથી એમ્વીશ ગુણવાળો જીવ ધર્મ પ્રાપ્તિને ચોખ્ખ છે તે પ્રથમ પ્રથમ મહારાજે બતાવેલ છે જેમ મહેશ

મનાવવા માટે હાડમ રૂંદે સત્ય દ્રુ કરી પાયો વણસાનો

પ્રથમ વાચના આ ૨ મરનામા આવે છે કેમકે તે વગર મજાનુત પ્રામાન્ય એમ્વીશ ગુણનું બનતો નથી તેમ ધર્મના અર્થો જનોએ આ ગુણો

સ્વરૂપ સારી રીતે ઉપાજન કરવા જોઈએ કારણકે સિદ્ધિ

પ્રાપ્તિના ધર્મની પ્રાપ્તિ તે ગુણોનેજ આધિન છે તેથી

તે જ્ઞાનના એમ્વીશ ગુણો અમુદ્રપણ વગેરેનું સરસ અને સ્પષ્ટ વિવેચન થયાઓ સાથેજ પ્રથમ વાચનામા આવેલ છે

૧ પ્રથમ અમુદ્રપણ — સ્વપરનો ઉપકાર કરવામા શક્તિમાન હોય અને ગભીરતાવાળો અને શુદ્ધિની નિયુક્તતા સહિત હોય તે ત્રણ બાબતોને વિસ્તારથી જણાવી તે ઉપર નારુ અને પરિતક્તની મ્યા આપી આ ગુણનું સ્વરૂપ સમજાવેલ છે બીજો પ્રગસ્ત કથનાગો—તે ઉપર ચઢના માખીની કથા ત્રીજા સૌમ્ય પ્રકૃતિ ગુણ ઉપર અગત્યપિતી કથા, ચોથા લોકપ્રિય ગુણ ઉપર સુખની યા પાયમા અદૂર ગુણ, છઠા પાપલીરુ ગુણ ઉપર સુનસની કથા, સાતમા અશઠપણ, આઠમા મુદાક્ષિયતા ગુણ ઉપર મુશ્મુદ દેશત નનમા વજ્રગણી ગુણ ઉપર ચડદ સરિતુ દેશત નગમા દયાળુપણના ગુણ ઉપર ધર્મરૂચિનુ દેશત અગ્યારમા મધ્યમ્ય ગુણ ઉપર સોમવસુનુ દેશત બારમા ગુણાનુરાગી ગુણ ઉપર ધનમાર્થવાર અને વક્યૂનુ દેશત તેરમા સત્મ્ય ગુણ, ચૌદમા સુષ ક્ષયુમ્ન ગુણ, પંદરમા દીર્ઘદર્શીપણના ગુણ ઉપર ધનમેરીનુ દેશત મોળમો નિર્ગેરજ, સતરમો વૃદ્ધાનુગુણ, અઠારમો નિનયગુણ ઉપર પુષ્પસાનના પુત્ર રૂપમાનુ દેશત ઓગળીશમા કૃતજ્ઞતાના ગુણ ઉપર બીમલુ દેશત વીશમા પરહિતાર્થધરી ગુણ ઉપર વિજયનુ દેશત અને એ-વીશમા લમ્બજ્ઞ્ય પામના ગુણ ઉપર આર્યરક્ષિતની યા, સાથે

તે તે ગુણોનું મામાન્ય અને વિશેષ રીતે વિસ્તારથી સ્વરૂપ જાણ્યું તે ઉપર
ઉપરોક્ત કથાઓ આપી પ્રથમ મહાગાથા આ પ્રથમ વિષયને યદુજ મરત
કરી આપ્યો છે કે જ્યેષ્ઠ વાયકા કે ગિરિશુ તેને સુગમતાથી આજ કહી
શકે ઠેવડે આ વિષયનો ઉપસાદા કરતા આ એવીજ ગુણો પૈકી કહના
ગુણ ટોચ તે પુરૂષ ધર્મનો અધિભારી થઈ રહે ? તેમ ચિત્રભર જેમ પ્રથમ
ભૂમિમ શુદ્ધ કરે છે તેમ ધર્મગતના અધિભારી થવા માટે ભૂમિમ શુદ્ધ
કરવારૂપ આ ગુણો પ્રાપ્ત રવા જોઈએ તેમ જાણ્યું આ પ્રથમ વિષય
સમાપ્ત રવામા આવે છે

ખીજા ભાવશ્રાવણના નિયમા પ્રથમ ભાવશ્રાવણ કોને હેવા ? આ

પ્રશ્નના આંકોનું વર્ણન ભાવશ્રાવણના ૭ ક્ષિણોનું

ખીજા વાચના- સ્વરૂપ, (માણસનું જાણુ પ્રદર્શન કરે અને પાણુ
ભાવશ્રાવણનું એ ચાર પ્રશ્નના કૃત્યન ધર્મનું વિવેચન તેના ઉપર
અનરૂપ આરોગ્યજીવી યા ચિત્રવત આરંભ કોને હેવા ? તેના
શુ ગુણો ? તેના ઉપર મહાસતત્ત્વની વધા, ભાવશ્રાવણના

પાંચ ગુણનું સ્વરૂપ ત્રીજા લક્ષણ ઉપર યશ્વવશની કથા ચોથા લક્ષણ
ઉપર ધમનદાનુ દર્શન ત્રીજા ચોથા બે ઉપર અપ્રતિ ગાળનું દર્શન
પાંચમા લક્ષણ નવચન યુગ ઉપર જાન ધર્મ ગાળની યા, ભાવના વિ
મવાળા ખીજા સત્ત્વ નિગોમા આગમપૂર્વક કિનાઓ કેમ કરી ? એવું વદન
વિધિ, પ્રભાખ્યાન વિધિ ધર્મ-કિના કરતા લક્ષણ નહિ પામવા ઉપ
નાગદેવ અને ત્તમેગીની કથા દેહસ્થિતિના વારણરૂપ ધન વગેરેમા ભાવ
શ્રાવણ કેમ ગહે છે તેનું વિવચન આગિના મનોરથ ચિત્તવત્તા મદ આલ
ગવાળા થઈ ગૃહનામ પા કે ગળી તેનું પાનન કર તેજ ભાવશ્રાવણ તે ઉપર
વસુદેવીના પુત્ર સિદ્ધની કથા વગેરે હકીક્ત વાચતા આત્મ ઉત્પત્ત કરે
તેવી હકીક્ત તેમજ માણસનાવિજનો ખાસ જાણુના અને આદરવા વાચ
હોઈને અચકર્તા મહાત્માએ યદુ સુદર અને સ્કુર રીતે જાણુને છે આ રીતે
ખીજા ભાવશ્રાવણના વિષયો સમાપ્ત કરી ત્રીજા ભાવશ્રાવણનું સ્વરૂપ જાણવા
આ પ્રમાણે સત્ત્વ ગુણોએ કરી યુક્ત ભાવશ્રાવણ દ્વિતીય રીતે છે ?

તે પ્રથમ જણાવી આપા દ્રવ્યમાધુ કુળના યોગને ઉદાહરણ તરીકે શીતપણે
ભાવસાધુપણ પામે છે તે રીતે ત્રીજા ભાવસાધુનો વિષયનો
ત્રીજી નાચના- સમય બેસી ભાવસાધુનું સ્વરૂપ જણાવવામાં આવે છે
ભાવસાધુ કેને પ્રથમ ભાવમાધની મામાન્ય બાખ્યા જણાવી ભાવ
કહેના ? માધુ કેવા હોય તે જણાવવા માટે તેના સાત લિંગો

(સમગ્ર ત્રિયા માર્ગાનુમારી હોય, વર્તમા ઉત્કૃષ્ટ
શ્રદ્ધા, સર્વ ભાનને લીધે પ્રજ્ઞાપનીયપણ, ક્રિયાઓ કરવામાં
અગ્રમાપિયુ, બની શકે તેના અનુદાનમાં આગળ, ગુણને
નિષે અત્યંત અનુરાગ, અને અત્યંત ગુરૂની આજ્ઞાનું આશરણ)
ના સ્વરૂપ માથે અનુભૂતિ કોને હોય ? ગુણ દેશના ગુણાન કેમ આપતું
દેશનાશુદ્ધિ રખાનિતશુદ્ધિ વગેરે અનેક વિરોધના અતર્કત-વિવેચનો અને
પાચમાં નિગ ઉપર આપ મદાગિરિ અને અગત્યાનુગમન ઉપર સિવભૂતિની
થા આપી તે નક્ષણે સરતનાપૂર્વક મમત્તવેષ છે

તેમજ છેવટે માતમા નિગ ગુરૂઆદા આગમને માટે કહેવામાં આવતા
શ્રી આચારગમ્યુતમાં જણાવેન ગુરૂકુળ વામમાં રહેના માધુને પ્રગટ થતા
ગુણો અને ગુરૂકુળ નાસમાં વચ્ચે તે સર્વ ગુણોનું મૂળરૂપ છે તે મતાની
ગુરૂકુળ વામનો ત્યાગ ગ્રાધી સુદ્ધ બિજ્ઞા ઉપધિ વગેરે આગમમાં મારા
કલ્પા નથી તેના ઉપર સમગ્રગમની થા અને માથે બહેતાલીશ પ્રમગ્ના
આદારના દોષોનું માથે જ સ્વરૂપ આપી આ ભાવમાધુના માત વિગ
નક્ષણોનું વિસ્તારપૂર્વક ખામ જણાવવા મોય વિવેચન ગ્રામામાં આવેન છે
ભારના જે ગુણવાન હોય તેજ ગુરૂ અને મયાર્થ રીતે શાસ્ત્રના અધને
જે કહે તેવા ગુણ હોય તે ગુરૂ એવી દુકરી બાખ્યા કરી જ મનનું ધારણ
જ કાચની રક્ષા અમ્ય ગૃહી ભાજન પદ્યક નિત્ય સ્નાન અને શોભા
મે જ વસ્તુનો ત્યાગ તેવા મુખ્ય અગત ગુણો સહિત તેને ગુરૂ કહેના, અને
તેની સેવા આદા દુગ આપનાર છે આગતુ ગુરૂ માટે જણાવી ત્યાં શિષ્ય
ચકા કરે છે કે પ્રમત ગુણરથાને ગદેના માધુઓને સર્વ ગુણોની મપત્તિ
દુર્લભ છે અને તેના તત્ત્વમપણાએ કરીને અનેક ગુરૂઓ જોવામાં આવે છે
અને સામાયારી પણ વિવિધ પ્રકારની જોવામાં આવે છે તો કોનો આશ્રય

હગ્વે ૧ તે પ્રજ્ઞના જવામબા, મૂળ ગુણો-પાચ મહાવ્રતોવડે મર્યાદા કર્તક ઉદ્ભવના અતિશયે ફરી સુખ, દોષ વચના યોગથી, થોડા દોષના મ મધથી તેવા ગુરુ ત્યાગ કરવા સાધક નથી

કેટલાક આવા ગુરુપ્રકૃતિથી મન દોષ અથવા વૃદ્ધ દોષ માત્ર દોષ કે અત્યુત્તવાળા દોષ (તો પણ તેઓ જીવજ્ઞાન સહિત અને શુદ્ધ આચરણ વાળા દોષ તો) તેની દિનના કરનાર મૂળ આત્મા મિથ્યાત્વ પામી સંસારમાં પડે છે આગમના વચનોને અનુસરી શુદ્ધ મૂળ ગુણવાળા ગુરુને સામાન્યારીનો બે છતાં પણ નહીં તજવા યોગ્ય મતાવી, તેના કાષ્ઠક પ્રમાદવાળા તે ગુરુ જોવામાં આવે તો પ્રિયવચન અજલી અને પ્રશ્નામપૂર્વક ઉત્માહના વચનોએ ફરીને ફરી તેમને સન્માનના અનુદાનમાં પ્રવર્તીવે પરંતુ મૂળ ગુણો યુક્ત હોવાથી તજે નહિ, આવી રીતે ગુરુનુ સ્વરૂપ બનાવી ગાઢ પ્રમાદિ થયેના સેનગ સ્થિતિને તેના સિધ્ધ પદકે ફરી રીતે ફરીથી માર્ગમાં આપ્યા તે સેનગસ્થિતિ કયા વિસ્તારથી આપી આ વિષયને સમજી કોઈ કે આ વિષયમાં ગુરુ કોને કહેના? ગુરુકુળવાનમાં કહેવાયા ઉપજ ચતા ગુણો તજવાથી ચતા મેલો પ્રમત્ત ગુરુ પ્રત્યે અસિધ્ધાનુ કર્તવ્ય અને છેવટે મમાચારી બે ના શુદ્ધ મૂળ ગુણવાળા ગુરુને તજવા નહિ વોરે હીમ્તો મનનપ્રવ જાણવા જેવી છે ગુરુનુ બહુમાન કરવાથી ઉપજતા ગુણો અને ન કરવાથી ઉપજતા દોષો તે પછી જણાવે છે અને જિનસાધનમાં પાચ પ્રમરના સાધુઓ પુનાક બકુશ કુશીલ નિમ્ન ચ અને સ્નાનક જે કલા છે તેનું વધુ ન આપવામાં આવે છે, જે મનન કરવા જેનું છે બકુશ અંતે કુશીન જે તીર્થ કહેવાય છે જેમાં દોષના હેશો સહાય છે છતાં તેને ન વર્જવા અને પછી ન વર્જવા યોગ્ય કાષ્ઠ નહીં થાય સર્વ વર્ગના યોગ્ય થશે તેની શકતા સમાધાનમાં બકુશ અને કુશીલ કોને કહેવા તેનું સ્વરૂપ કહેવા સાથે તેમનામાં દોષતવા દોષ છતાં પ્રમત્ત અને ગુણુરથાને પ્રવર્તતા જતા ચારિત્રવાનજ છે, કારણ કે જ્યાં સુધી તેમણે એક પથ્થુ મન ઓળખ્યું ન હોય ત્યાંસુધી તે તીર્થને પ્રવર્તનાના મહાવે છે આથી જીને કેટલાક પામતાં અનુ પથ્થુ ચારિત્ર ધરે છે કે એટલે કે મૂળ ગુણ (પાચ મહાવ્રત) માથી એ પણ ઓળખે તો પાચે ઓળખ

આ છે વગેરે જાણાવી કોને તજવા અને કોને ન તજવા એ હકીકતનું સમર્થન અથગ મહાગાળે હીં કહ્યું છે ઉપરાંત ગુણોએ કરી યુક્ત બતાવેલ ગુરૂની અવગણના કરનાર પાપઅમણુ અને હામી કરનાર મહા મોહને બાવે છે અને તપ કરતા ઝાઝા અનતસસારી થાય છે, અને તેને તજ નાર બાવમાધુ શુદ્ધ ચાગિન પામે છે વગેરે જાણાવી બાવમાધુ ધર્મના સાન લખજીની સમાપ્તિ અને તેના ફળને જાણાવી તે ત્રીજી વાચના પૂર્ણ કરવામા આવે છે

બાવક અને સાધુના સમઘચી એ પ્રમારના ધર્મરત્નને આ અથમા જાણાવેન છે તે જોનામા પ્રથમ વાચનામા બતાવેના એકવીસ ગુણરૂપી રત્નની સપત્તિ સુસ્થિર છે તેજ મનુષ્ય આ બને પ્રમારના ધર્મરત્નને સપૂર્ણ મેળવી શકે છે અને આ ધર્મગ્તને યોગ્ય છે છેવટે પૂર્વાચાર્યો પુરૂષોની શ્લાઘા કરી અપરના અનુમદ્વયીજ પોતાનાજ મતિવૈભવ અનુસારે આ બાવર્થ મક્ષિપ્તમા અથવડે રચ્યો કે અને તેને સમ્યક્ પ્રમારે સિદ્ધાતને અનુસરી યુક્તિનડે જે વિચારે છે તેજો પાપપડ રહિત ઘણ મોક્ષ સુખ પામે છે એમ જાણાવી શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને ઈવટે નમરાર કરી શ્રી શાંતિચરિ મહાગાળે આ અથ સમાપ્ત થો છે

આ ધર્મરત્ન અથ તે ખરેખર રત્નરૂપ હોઈ તેના પાકન પાકન કરનાર મનુષ્યને નિશ્ચયથી ધર્મરત્નને લાયક બનાવે છે
અતિમ-પ્રાર્થના. તેનુજ નહિ પરંતુ આ અથમા આવેન પ્રથમથી છેવટ સુધીના તમામ વિષયો ઉપદેશરૂપી મધુરરસથી જરપુર હોઈ વાચકને તેમા પ્રવેશ કરતા પોતે જાણે અમૃતનું જ પાન ન કરતો હોય તેમ સ્વાભાવિક જાણાય છે મોક્ષના અભિનાયિ-લગ્ય આત્માઓને આ ધર્મરત્નમા જાણાવેન વિષયો યોગ્યપૂરક આર કરવા યોગ્ય હોઈ નિશ્ચય મોક્ષ નજીક તેવા આત્માઓને લઈ જવા માટે પ્રમુખ સાધન રૂપ છે અને તેના વાચક વર્ગ-ગ્રાહક મનુષ્ય તેને ગ્રહણ કરી સિદ્ધાતમા મને તેજ પરમાત્મા પરત્વે અતિમ પ્રાર્થના

આ મૂળ અથ આ સજાએ પ્રસિદ્ધ કરેલ છે અને મનુષ્યને તે અત્યંત

ઉપરાંત દેવાથી પ્રવચક મહારાજ શ્રી દાતિવિજયજી
આભારજન મહારાજના સિધ્ધાન મુનિના શ્રી ચતુરવિજયજી
મહારાજે આ ગ્રંથ બાપાતર ગંગા પ્રગટ કર્યા આના કડી
હતી આ મહા તરકથી પ્રગટ થતા સરકૃત ગ્રંથોમા મોટે ભાગે ઉપકા
પણુ આ મહાત્માઓનો છે, અને તે માટે આ સભા તેઓની ત્રણી
છે તેમા આ એક ગ્રંથ પ્રગટ થતા તે મહાત્માની વિશેષ આભારી આ
મહા ગ્રંથ છે તે સાથે તેઓની કૃપા અને ઉપદેશથી આ સમાના ઓનરરી
સેક્રેટરી શ્રી હરજીવનદામ દીપચં પોતાના સ્વર્મવામી પિતાશ્રી શ્રી દીપચં
ગાહનાઈના રમગણાથે આ ગ્રંથમા સદાય આપી પિતૃભક્ત બનવી
છે તે માટે તેમને ધન્યવાદ થો છે વળી આ ગ્રંથનુ બાપાતર માલત
તપાસી જવા માટે મ ગુણાનુગમી મુનિરાજ શ્રી કર્પૂરવિજયજી
મહારાજે જે કૃપા બતાવી છે અને કોઈ કોઈ પ્રમણે તેની કૃપા બતાવે
છે તે માટે પણ તેઓની આભાર માનવાનુ અમાર તત્વ આ રથાને
શૂન્ય નથી આ ગ્રંથની શુદ્ધિમાટે વચાસન પ્રવલન ગ્રંથમા આગે છે
છતા હિંદોય કે પ્રેમવાપને લઈને અથવા બીજી રીતે કોઈ પણ રથે ગ્રંથના
જથ્થાવ તો મિથ્યાદુષ્ટત પૂર્વ ક્ષમા માગવા માથે અમોને જથ્થાવવા
વિશિષ્ટ કરીએ છીએ

કોઈ પણ મામિક કે સંખ્યા આવા અનિ ઉપયોગી અને આગે
મોટા ગ્રંથ માહકોને ગ્રંથે ભેગ આ મહાની જેમ આપની નથી તેમ
બીજા મામિકોએ હાનના મગગો હાપ્ત બાધીન વિગેરેની મોલવાગી
થતાજ તરતજ લનાજમ વધારેન બતા આ મહાએ ક્ષેન-અમાજને વાચનનો
પટોનો બાલ આપના ઉત્તરતાથી આર્થિક બાળનમા કેટલુ સંકન કરોને પણ
અત્યાર સુધી લનાજમ વધાયુ નથી અને દરવર્ષે આવી મોટી ભેગની જુ-
આપવાનો ક્રમ પણ (લનાજમ ઉપર ગણના રાખ્યા-સિવાય) ઉપરના
ઉચ્ચ દેવને વધને ચાતુ ગણેન છે, તે ક્ષેન મધુઓના ધ્યાનમા હેલુજ
જોઈએ આ સભા હજીપણુ માહિત્ય માટે ભવિષ્યમા અનેક લાભો ઉત્તર
તાથી આપવા માગે છે પરંતુ તે જણુ માહકોની સંખ્યાની વૃદ્ધિ ઉપ

અને જોન બહુઓની યાનોદ્ધાનનાં કાર્ય માટે આ મહાને ચેસાનાં મહાપ
 આપના ઉપર જ છે સાહિત્યની પ્રગતિ, સસ્તુ માનિત્ય પ્રગટ કરીને અર્ને
 તેવી માનિત્ય પ્રચારની સેના આ સભા અગ્રવના માગે છે પરંતુ તેનો
 આવાર જોન શ્રીમતો પોતાની ઉત્તરતા તેવા અથો પ્રગટ કરવા આ
 મહાને બતાવે-આચિત્ત સહાય કરે જોના ઉપર છે પર માત્રા તેવી શુભ પ્રગટ
 આ સભાની પા પાડે તેમ પ્રાર્થના રીયે છીએ

આત્માનંદ ભવન
 વીર સવત ૨૪૫૨ આત્મ
 સવત ૩૧ વિક્રમ સવત ૧૯૮૨
 ૧ જ્યેષ્ઠ દુષ્ણ પરી ગુરવા

ગાવી વચ્ચેનામ ત્રિભુવનદાસ,
 મેદેગી

૧ શેઠ દીપચંદ ગાડાબાઈ—બાવનગર

શ્રીમાન શેઠ દીપચંદ ગાડાભાઈ-ભાવનગર

લઘુવયથી સામાન્ય સ્થિતિમાં વ્યવહારિક જીવનનો આરભ કરી, અમુક વર્ષ પછી નામના અને આપારીબુદ્ધિથી મખતિની વૃદ્ધિ જોઈ, છેવટની જીંદગી સુધી સફવર્તન અને ભદ્રિદૃષ્ટાંતો જોઈ હેવ, શુદ્ધ અને ધર્મની ભક્તિ દરનામાં તત્પર રહેલા અને આ સભા ઉપર અત્યંત પ્રીતિ ધરાવનારા એવા શુભોચી આકર્ષાર્થ આ લઘુ ગ્રંથ આ મ્વર્ગવામી આત્મા પ્રતિ અર્પણ કરીએ છીએ

વિષયાનુક્રમણિકા.

—૧૮૮૪—૧૭૭—

વિષય	પૃષ્ઠ
૧ મનગાથા	૧
૨ નમસ્કાર પ્રયોગ	૫
પ્રથમ નાનકાના વિષયો	
૩ મનુષ્ય અને શરૂમાં પાતળી કુલના	૬
૪ વિમરના કુલના ઉપ દર્શન	૭
૫ એકીગુણીય અને બીજી	૮
૬ એકીગુણીય નામો	૧૦
૭ એક પ્રથમ મુજબ અને તે ઉપરના અને પાતળી કથા	૧૨
૮ પ્રથમ મુજબ બીજી મુજબ સ્વરૂપ	૧૮
૯ પ્રથમ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર અન્યથા	૨૧
૧૦ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર સુખની કથા	૨૨-૨૫
૧૧ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ	૨૬
૧૨ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર મુખની દર્શન	૩૦
૧૩ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ	૩૨
૧૪ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર મુખની કથા	૩૩
૧૫ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર મુખની કથા	૩૭
૧૬ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર મુખની કથા	૪૧
૧૭ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર મુખની કથા	૪૩
૧૮ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ અને તે ઉપર મુખની કથા	૪૮
૧૯ સૌન્દર્ય બીજી મુજબ સ્વરૂપ	૫૦

૨૦ સુપક્ષ નામના ચૌદમા ગુણનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર પ્રભાવરત્નવત્	૫૩
૨૧ દીર્ઘદર્શીપણા નામના પદ્મરમા ગુણનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર ધન શ્રેણીનું ચારત્ર	૫૫
૨૨ વિરોધનામના સોળમા ગુણનું સ્વરૂપ	૫૬
૨૩ વૃક્ષાનુગ નામના સતતમા ગુણનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર મત્રીની કથા	૫૮
૨૪ નિનર નામના અગરમા ગુણનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર પુષ્પમાનના પુન કળમ સ્ત્રી યા	૬૧
૨૫ તત્ત્વપાત્ર નામના ઓમશીશમા ગુણનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર ભીમનું હિંદાદરણ્ય	૬૫
૨૬ પરદિનાર્યદારીપણા નામનો વીસમા ગુણનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર ભગવદ્દેવીની કથા	૬૭
૨૭ વૃક્ષવૃક્ષ નામના એમ્વીશમા ગુણનું સ્વરૂપ તે ઉપર આર્યગક્ષિતનું વૃત્તાંત	૭૧
૨૮ પ્રસ્તુત વિનયનો ઉપમાદાર ૨૪ પૂન-પ્રકરણના અર્થની મમાસિ	૭૪
૨૯ ત્રણ પ્રકારના ધર્માધિભરીતુ રચન.	૭૫
૩૦ ગુણો ઉપાજ ન કવવાના મત્ત ઉપર પ્રભાવનું આખ્યાન.	૭૬

બીજી વાચનાના નિપયો

૩૧ ચાર પ્રકારના ભાવ તુ વર્ણન અને ભાવ આવખના લક્ષણો	૮૦
૩૨ બીજા ભાવ આવખના વિષય ઉપર નિવચન	૭૬
૩૩ ભાવઆવખના ૭ વિગે (લક્ષણો)ના નામ	૮૨
૩૪ ચાર પ્રકારના કૃતવ્રતકર્મ નામના પ્રથમ વિગતુ સ્વરૂપ.	૮૩
૩૫ આ જાન (મનુષ્ય શ્રવણ કરવું) તથા જાણવું તે બે બે તુ સ્વરૂપ	૮૫
૩૬ મહાન પ્રતિભેદનારૂપ ત્રીજા ચોથા બેભનુ સ્વરૂપ.	૮૬
૩૭ રોગ તથા ઉપમાર્ગમા સ્થિરભાવે રહેના ઉપર આરોગ્ય દિગ્ગની કથા	૮૭
૩૮ બીજા સિગના છ પ્રકાર-સિનપણાનું સ્વરૂપ	૮૭
૩૯ છ પ્રકારે વર્જનરૂપ ચિન્તા સ્વરૂપ પા જાનના	૮૬
૪૦ મ વ પગુ દેહાર વચન બોલવાથી પ્રાપ્તિત લેવા ઉપર મદા સત ની મ્યા	૮૮
૪૧ જાનનાવખના ત્રીજા લક્ષણના પાચ બેદોતુ સ્વરૂપ.	૯૦૩

૪૨ આપના કરણ, વિનય, અનલિનિવેશ અને કમિ એ પાચના રિશે ૨૩૫	૧૦૪
૪૩ કમિયુલ ઉપર મશ અને મુસની કથા	૧૦૭
૪૪ આન આવકનુ ચોથુ વક્ષણ સજીવવદા અને તેના ચાર બેળુ સ્વરૂપ	૧૧૦
૪૫ તેના રિપરિનપણાને વિષે દોષ સંન	૧૧૨
૪૬ સજીવવદા સક્ષણ ઉપર ધર્મનની કથા	૧૧૩
૪૭ પાચમા સક્ષણ ગ્રુ શુક્રુષા અને તેના ચાર પ્રકારનુ સ્વરૂપ	૧૧૫
૪૮ સેવા-કારણ મે બેળુ સ્વરૂપ	૧૧૭
૪૯ ઔપધાદિ સ પા ન અને ભાવ એ ત્રીજા ચોથા બેળુ સ્વરૂપ	૧૧૮
૫૦ પાચમા સક્ષણ ઉપર મેમ્તિ ગમની કથા	૧૧૯
૫૧ આ સક્ષણુ પ્રવચનકુશાગનુ સ્વરૂપ અને ભાવાર્થ	૧૨૪
૫૨ મૂન અર્થ, ઉત્સર્ગ અથવા ભાવ અને બચહાર એ ૭ પ્રકાર કુશાગનુ સ્વરૂપ	૧૨૫
૫૩ તે ઉપર પદ્યરેખા જૂપનુ ઉદાહરણ	૧૨૮
૫૪ ખીજા વિવચનો ઉપમહા	૧૩૧
૫૫ ભાવ આવકના આવગત ખીજા મનર સક્ષણોનુ સ્વરૂપ	૧૩૨
૫૬ સ્ત્રીને વશ નહીં થવા માગેના પ્રથમ સક્ષણુનુ સ્વરૂપ	૧૩૪
૫૭ હદિયોને રોમ્બી ધન ઉપર લેશ માન લોભ નહીં કરવો તે ખીજા અને ત્રીજા સક્ષણુનુ સ્વરૂપ	૧૩૫
૫૮ ચોથા સક્ષણુ મસાગ ઉપર પ્રીતિ નહિ કમ્બી તે વિષે	૧૩૭
૫૯ વિવન ઉપર આમકિત નહિ કરવી તે પાચમા સક્ષણુનુ સ્વરૂપ	૧૩૮
૬૦ ૭કા આગ બ કમ્બા ઉપર મદ આદર કરવો તે વિષે	૧૩૯
૬૧ મુદનામને પાશ માનસરૂપ માતમા વક્ષણુ વિષે	૧૪૦
૬૨ મમ્બમ્ત ધાગ્ણ કરવુ તે વિષે આઠમા સક્ષણુનુ વિવેચન	૧૪૧
૬૩ ગાડરીના પ્રવાહની જેમ લોખને બ્બલી લોક સવાનો ત્રાગ મરવા રૂપ નરમુ સક્ષણુ અને તેના ઉપર વિપ્રનુ ઉદાહરણ	૧૪૨
૬૪ દશમા બે આશ્રમ પુરસ્કર પ્રવૃત્તિ કરવા વિષે વિવેચન	૧૪૩

- ૬૫ વધ્યાશક્તિ દાનાદિ ચાગ પ્રમારના ધર્મનું આચરણ કરવારૂપ
આચારમા ભેદનું વર્ણન ૧૪૭
- ૬૬ ધર્મક્રિયાનું આચરણ કરતા સુ ધ માણસોની હાસીથી લજ્જા નહિ
પામી તે આરમા ભેદનું સ્વરૂપ અને તે ઉપર જનરેવની મ્યા. ૧૪૮
- ૬૭ મારમા ભેદ ઉપર બીજી દત્ત શ્રેણીની કથા ૧૪૩
- ૬૮ દેહસ્થિતિના કારણરૂપ ધન વગેરેમાં ગતરહિત રહેવારૂપ તેરમા
લક્ષણ વિશે ૧૪૪
- ૬૯ કદામહના ત્યાગ-મધ્યમ્ય રહેવારૂપ ચૌ મા ભેદનું સ્વરૂપ ૧૪૮
- ૭૦ વસ્તુના ક્ષણભગુરૂપણું વિચારતા અમળધ રહેવારૂપ સોળમા
લક્ષણ વિશે ૧૪૮
- ૭૧ પાના આમદથી મમભોગમા પ્રવૃત્તિ કરવારૂપ સોળમા ભેદનું સ્વરૂપ ૧૪૮
- ૭૨ વેસ્થાની જન્મ સમારમા આરાસા રહિત રહેવારૂપ સત્તરમા
લક્ષણનું સ્વરૂપ અને તેના ઉપર વસુ શ્રેણીના પુત્ર સિદ્ધીની કથા ૧૬૧
- ૭૩ ભાવ આરકના લક્ષણોના ઉપમહાર અને ભાવ માધુના સમર્થનું
ઉપ સર્જન ૧૬૩

ત્રીજી વાચનાના નિર્ણયો

- ૭૪ ભાવ માધુના સાત પ્રકારના નિર્ણોના નામ. ૧૬૪
- ૭૫ પ્રથમ માર્ગાનુમારી ક્રિયા નામના પ્રથમ લિખ સ્વરૂપ ૧૬૪
- ૭૬ મવિગ્ન ગીતાર્થોએ આચરિતના સ્વીકારને વિશે ૧૬૭
- ૭૭ સુખથી નીચા શઠ પ્રરૂપોએ આચરેતું નહિ આચરવા વિશે ૧૭૧
- ૭૮ બે પ્રકારના માર્ગને અનુમગતા ભાવસ્થિતિપણું કહેવું તે વિશે ૧૭૬
- ૭૯ શ્રદ્ધા પ્રવરાધર્મ નામના બીજા વિગ્ન અને તેના ભેદ સહિતનું
સ્વરૂપ ૧૭૭
- ૮૦ વિધિ પ્રમાણે અનુદાન કરવારૂપ પ્રથમ ભેદનું સ્વરૂપ ૧૭૮
- ૮૧ પ્રથમ ભેદ ઉપર દર્શન અને દાદાતિ મેળના ૧૭૮
- ૮૨ જ્ઞાન વગેરેમાં અનૂભૂ નામના બીજા ભેદનું નિર્ણયન ૧૮૧
- ૮૩ ત્રીજા ભેદ મેળનાશુદ્ધિનું સ્વરૂપ ૧૮૨

૮૪ સ્થપિતપગિશુદ્ધિ નામના ચોથા બેલુ સ્વરૂપ.	૧૯૫
૮૫ પ્રતાપતીવપણા નામના ત્રીજા વિગ વિષે વિવેચન	૧૯૬
૮૬ ક્રિયા કરવામાં અગ્રમા પશ્ચ નામના ચોથા વિગ વિશે	૨૦૦
૮૭ પાચમા શક્યાનુગમનો આરભ તે નામના પાચમા લિંગનું સ્વરૂપ.	૨૦૭
૮૮ પાચમા નિગ ઉપર આવ મહાગિરિની કથા	૨૦૯
૮૯ અશમ્પ અનુગમના આરભ ઉપર શિવશ્રુતિની કથા	૨૧૨
૯૦ ૭/૮ ગુણાનુગમ નામના નિગનું સ્વરૂપ અને ભેદ	૨૧૮
૯૧ ગુણાનુગમના બીજા પ્રકારના લક્ષણ વિશે	૨૨૦
૯૨ ગુણાનુગમનું કૃણ સ્વરૂપ	૨૨૨
૯૩ ગુરુ આઠા આરાધન રૂપ માતમા નિગનું સ્વરૂપ	૨૨૩
૯૪ ગુરુકૃણ વામમા કહેવા વિશે	૨૨૪
૯૫ ગુરુકૃણવામના ત્યાગીથી થના દોષોનું નિરૂપણ	૨૨૫
૯૬ ઉપરોક્ત ઉપર સમરગજળી કથા	૨૨૬
૯૭ ગુણનાનગ ગુરુ મેવવા ચોથા તે વિશે	૨૨૯
૯૮ મગ્રમાર્ગ, મગ્ર ગણ્યુપમા ગુરુ નહિ ત્યાગવા વિશે	૨૩૦
૯૯ ઉપરોક્ત નિધો મેનગમ્યગિની યા	૨૩૨
૧૦૦ ગુરુના મુખાન કરવાથી થના ગુણોનું ઉપલ્લેખન	૨૩૬
૧૦૧ નહિ કરવાથી થના દોષોનું દર્શન	૨૪૦
૧૦૨ મકુલ કુશનાદિ સ્વરૂપ અને નહિ વર્જવા વિશે વિવેચન	૨૪૨
૧૦૩ ઉપરોક્ત ગુરુની અવગણના, હાસી કરનાર પાપ શ્રમણ કહેવાય તે વિશે	૨૪૫
૧૦૪ ભાવ સાધુધર્મના ત્રિજાતી સમાપ્તિ અને દર્શન	૨૪૭
૧૦૫ એવીનીશ ગુણરૂપી સપત્તિ યુક્ત મનુષ્ય આવક અને સાધુ મને પ્રકારના ધર્મરત્ન મેળવી શકે તે વિશે	૨૪૭
૧૦૬ ચાનતા વિધાનો ઉપમહાર	૨૪૯
૧૦૭ ધર્મરત્ન વિચારનારને અનતર-પરપર કૃણ પ્રદર્શન	૨૫૦
૧૦૮ પ્રશસ્તિ	૨૫૩

શ્રી આત્માનંદ પ્રકાશ માસિકે

આપેલી ભેટો

- ૧-૨ શ્રી નવતન્વનો સુહર બોધ (ભાષાન્તર સાથે)
 ૩ શ્રી જીવવિચારવૃત્તિ (")
 ૪ શ્રી જૈન ધર્મ વિષયિક પ્રશ્નોત્તર (જુદી જુદી હકીકતોનો સંગ્રહ)
 ૫ શ્રી હંકવિચારવૃત્તિ (ભાષાન્તર સાથે)
 ૬ શ્રી નયમાર્ગ દર્શક (સાત નયનુ સ્વરૂપ)
 ૭ શ્રી મોક્ષપદસોપાન (ચૈ. શુભુસ્થાનનુ સ્વરૂપ)
 ૮ શ્રી જૈન તત્ત્વસાર (તત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ અથ)
 ૯ શ્રી આવક કલ્પતરૂ (આવકના વારવૃત્તનુ સ્વરૂપ)
 ૧૦ શ્રી ધ્યાનવિચાર (ચાર ધ્યાનનુ સ્વરૂપ)
 ૧૧ શ્રી જ જુસ્વામી ચરિત્ર (અપૂર્વ ચરિત્ર)
 ૧૨ શ્રી જૈન અથ ગાઇડ (શ્રી અથ માર્ગદર્શક ભોમીયો)
 ૧૩ શ્રી ચ પદમાલા ચરિત્ર (અપૂર્વ સતી ચરિત્ર)
 ૧૪ શ્રી અનુયોગદ્વાર સૂત્ર (ભાષાન્તર સાથે)
 ૧૫ શ્રી શુદ્ધજીભાગા અને સમયસાર પ્રકરણ (")
 ૧૬ શ્રી ગાનાનૂત કાવ્યકુજ (અપૂર્વ અધ્યાત્મ અથ)
 ૧૭ શ્રી દેવભક્તિમાલા (દેવભક્તિનુ સ્વરૂપ)
 ૧૮ શ્રી ઉપદેશસત્તિકા (અનેક જૈન પ્રૈતિહાસિક બાબતોથી ભરપૂર)
 ૧૯ શ્રી સ બોધસત્તિકા (તત્ત્વજ્ઞાનનો અપૂર્વ અથ)
 ૨૦ શ્રી મુમુખનૃપાદિ ધર્મપ્રલાવકોની કથા (અપૂર્વ કથાઓ)
 ૨૧-૨૨ શ્રી આદર્શ જૈન સીરત્નો (સતી ચરિત્રો)
 ૨૩-૨૪ શ્રી ધર્મરત્નપ્રકરણ (ભાવ આવક તથા ભાવ સાધુનુ સ્વરૂપ)

श्री पार्श्वनाथाय नमः ।

धर्मरत्न प्रकरण

याने

आचकना એકવીગ ગુણુ અનેક કથાઓ સાથે વિવેચન

—→કંઈ←—

જેન મિદ્ધ બનવાનને નમસ્કાર કરી, મહા બુદ્ધિવાળા
જનોને જોય થવા માટે, આ ધર્મરત્ન પ્રકરણની સહો
પથી સ્કુન્ અર્થ જણાવનારી ટીકાને હુ (શાતિસૂરિ)

કરે છ

આ સંસારમા હેય (લાભ કરવા લાયક) અને ઉપાદેય (મહંભુ
કરવા લાયક) પદાર્થોના જ્ઞાનપડે ચોક્કસ અસાર સંસારરૂપી અપાર
સમુદ્રમા પડેલા જ તુ સમૂદ્રના નિરતર હુ જ સતાપને નાણુતા અને
જન્મ, જરા, મરણ રોગ, ચોક્ક વિગેરેના હુ જથી તથા પરભવમા
દુર્ગતિની પ્રાપ્તિના ભયથી અત્યંત પીડા મામેવા ભવ્ય પ્રાણીએ
સ્વર્ગ અને મોક્ષ વિગેરેની મુખસ પત્તિને પ્રાપ્ત કરવામા સક્ષ

(અદ્વિતીય) કારણરૂપ જિનધર્મરૂપી મહારત્ન ઉપાર્જન કરવું ચોખ્ખું છે તે ઉપાર્જન કરવાનો ઉપાય શુદ્ધના ઉપદેશ વિના જાણી શકાતો નથી અને ઉપાયમા પ્રવૃત્તિ કર્યા વિના કોઈ પણ વાંછિત કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, તેથી દયાવડે પવિત્ર અત કરણવાળા આ પ્રકરણના કર્તા શ્રીશાતિસૂરિ ધર્મના અર્થી જીવોને ધર્મ અહુલ કરવાનો તથા તેને પાવન કરવાનો ઉપદેશ દેવાની ઇચ્છાથી ગિદ્ગજનોના માર્ગને અનુસરી, પ્રથમ ઇષ્ટ દેવના નમસ્કારાદિને પ્રતિપાદન કરવા માટે પહેલી ગાથા કહે છે—

નમિઝ્ઞ સયલગુણરયણકુલહર ત્રિમલકેતલ વીર ।

ધમ્મરયણતિથયાણ, જણાણ વિચરેમિ ઉવણ્ણ ॥ ૧ ॥

મૂળાર્થ—સમગ્ર ગુણરત્નોના કુળગૃહ સમાન અને નિર્મળ કેવળજ્ઞાનવાળા શ્રી મહાવીરશ્વામીને નમસ્કાર કરી, ધર્મરૂપી રત્નના અર્થી જનોને હું ઉપદેશ આપુ છું

ટીકાર્થ—આ ગાથામા પહેલી અર્ધી ગાથાએ કરીને ઇષ્ટદેવના નમસ્કાર દ્વારા ભારે વિશ્વની શાંતિ કરવા માટે મગજ કહેલું છે, અને બીજી અર્ધી ગાથાએ કરીને આ અથનું અભિધેય (વાચ્ય-વક્તવ્ય) કહ્યું છે, તથા સળધ અને પ્રયોજન તો સામર્થ્યથી જ આવી શકે છે આ અથનો સળધ ઉપાય ઉપેય અથવા સાધ્ય સાધન નામે છે તેમા આ પ્રકરણ (અથ) ઉપાય અથવા સાધન કહેવાય છે, અને આ પ્રકરણના અર્થનું જે જ્ઞાન થાય તે સાધ્ય અથવા ઉપેય કહેવાય છે તથા આ અથનું પ્રયોજન જે પ્રકારનું છે એક કર્તાનું અને બીજું શ્રોતાનું આ બન્નેના અનંતર પ્રયોજન અને પરપર પ્રયોજન એવા જે જે પ્રકાર છે તેમા આ અથ લણવાથી પ્રાણીઓનો જે કોઈ ઉપકાર થાય તે કર્તાનું અનંતર પ્રયોજન છે, અને શ્રોતાને આ પ્રકરણના અર્થનું જ્ઞાન થાય તે શ્રોતાનું અનંતર પ્રયોજન છે, તેમજ

પરપરાએ ઠગીને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય એ આ જન્મેનું પરપર પ્રયોજન છે,

હવે ગાથાની વ્યાખ્યા કરે છે તેમા વ્યાખ્યા કરવાનો વિધિ આ પ્રમાણે કહ્યો છે — “ સહિતા ૧, પદ ૨, પદાર્થ ૩, પદવિગ્રહ ૪, આ લના (પ્રશ્ન) ૫, અને પ્રત્યવસ્થાન (ઉત્તર) ૬, આ છ પ્રકારે ય-થની વ્યાખ્યા કરવી જોઈએ ” તેમા સખલના સહિત વિગેરે શુભવાળા ચૂનનો જે ઉચ્ચાર કરવો તે સહિતા કહેવાય છે તે અહીં સ્પષ્ટ રીતે જ કહેવામા આવી છે ૧ પદ એટલે સત્રમા જેટલા પદો (શબ્દો) હોય તે છુટા પાડીને બતાવવા તે. તેથી તે પદો સંસ્કૃત ભાષામા આ રીતે ગૂઢા પડે છે ‘નત્થા’ ‘સકલગુણરત્નકુલગૃહ’ ‘મિલલકેવલ’ ‘વીર’ ‘ધર્મરત્નાયિના’ ‘જ્ઞાનામા’ ‘વિતરામિ’ ‘ઉપદેશ’ આ પદો થયા ૨ હવે પદાર્થ એટલે પદના અર્થો આ રીતે છે — ‘નત્થા’ એટલે નમસ્કાર કરીને, ‘સમગ્ર શુભરૂપી રત્નોના કુળગૃહ (નિવાસ સ્થાન) રૂપ વીર ભગવાનને, અહીં શુભ એટલે વસ્તુના ધર્મ, તે જો કે શુભ અને અશુભ જન્મે પ્રકારના કહેવાય છે, તોપણ અહીં શુભ જ જાણવા કારણ કે અશુભ શુભોનું રત્નપણ કહી શકાય નથી. તે વિષે કહ્યું છે કે — “ દરેક જાતિમા જે જે ઉત્તમ હોય તે રત્ન કહેવાય છે એમ વિવાદ સહિતપણે ઉત્તમ વિદ્વાનો કહે છે ” ‘મિલલ’ એટલે જ્ઞાનાવરણીય કર્મના એક પરમાણુના પણ સખધ સહિત કેવળ એટલે સંપૂર્ણ જ્ઞાન જેને છે તે તથા ‘કર્મનું’ વિદ્યારણ (નાશ) કરવાથી, તપવડે વિરાજમાન (શોભતા) હોવાથી અને ઉત્તમ વીર્યવડે યુક્ત હોવાથી જગતમા જે વીર એવા નામે પ્રસિદ્ધ છે તેને, વીર શબ્દના અર્થ માટે કહ્યું છે કે — “ કર્મને વિદ્યારે છે, તપવડે વિરાજે છે અને તપના વીર્ય વડે યુક્ત છે, તેથી વીર એવા નામે પ્રસિદ્ધ છે ” તથા ‘દુર્ગતિમા’ પડતા પ્રાણીઓને જે ધારણ કરી રાખે તે ધર્મ કહેવાય છે તે વિષે કહ્યું છે કે — “ જે સારી રીતે (વિધિ પ્રમાણે) આચરણ કરવાથી દુર્ગતિમા પડતા પ્રાણીઓને ધારી રાખે છે, તેથી તે ધર્મ કહેવાય છે,

ત ધર્મજ સમગ્ર અનર્થોનો નાશ કરવામા હેતુબૂત હોવાથી તથા કલ્યાણના સમૂહને કરનાર હોવાથી રત્નરૂપ છે તે ધર્મરત્નની જેઓ પ્રાર્થના કરે તેઓ ધર્મરત્નના અર્થીઓ કહેવાય છે આવા ધર્મરત્નના અર્થી જનોને-લોકોને હું ખ્યાલુ છું શું આપુ છું ? કે જે ઉપદેશ કરાય તે ઉપદેશ કહેવાય છે એટલે હિતની પ્રવૃત્તિને હેતુરૂપ વચનનો વિસ્તાર, તેને હું કહું છું વર્તમાન તીર્થના સ્વામી શ્રીમહાવીર પ્રભુને નમસ્કાર કરી ધર્માર્થી જનોને હું ઉપદેશ આપુ છું આ પંદોની ઘટના થઈ તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—પૂર્વકાળને (બૂતકાળને) જણાવનાર, ઉત્તર (પછીની) ક્રિયાનુ આકર્ષણ કરનાર અને સ્થાઈદરૂપી સિદ્ધનાદનો સવાહ કરનાર તથા (નમીને) જે પદે કરીને એકાત નિત્ય વસ્તુને માનનાર તથા એકાત ક્ષણિક વસ્તુને માનનાર વાદીરૂપી મૂંગલાઓનું મુખ બંધ કરાય છે કારણ કે એકાત નિત્ય અથવા એકાત ક્ષણિક (અનિત્ય) જોઈ જે ક્રિયા કરવાને સમર્થ થઈ શકતો નથી કેમકે ક્રિયાનો લેહ હોવાથી કતા નો પણ લેહ હોય છે તેથી કરીને બીજી ક્રિયા કરતી વખતે કર્તાના અનિત્યપણાનો અને અભાવપણાનો પ્રસંગ આવવાથી બન્ને ભતનો પરાક્ષવ થાય છે (એટલે કે જો આત્મા એકાત નિત્ય હોય તો એકીવખતે સર્વ ક્રિયાઓ થઈ જવી જોઈએ, નહીં તો તે બીજી ક્રિયા કરતી વખતે અનિત્ય થશે. અને જો આત્મા એકાત ક્ષણિક હોય તો પહેલા ક્ષણની ક્રિયા કરનાર આત્માનો નાશ થયો, તે બીજી ક્રિયા શી રીતે કરી શકે ?) ‘ સર્વલગુણરત્નકુલમૂલક ’—‘ સમગ્ર ગુણરત્નોના કુલમૂલકરૂપ ’ આ પદે કરીને સમસ્ત સુર, અસુર અને મનુષ્યના નાયકોને વિષે પણ ભગવાનનું પ્રધાનપણ—મુખ્યપણ કહ્યું (અર્થાત્ તે સર્વેથી પ્રભુ એક છે) કેમકે તે સુરાદિકમા કોઈને ઝેઠ- પણ ગુણ નહીં હોવાથી પ્રકલ શબ્દની પ્રવૃત્તિ લાગુ પડતી નથી તથા ‘ વિમલકેયલ ’—‘ નિર્મળ કેવળ જ્ઞાનપાળા ’ આ પદે કરીને ભગવાન જ્ઞાનના અતિ શયથી યુક્ત છે અને સત્ય અર્થને કહેનાર છે એમ કહ્યું કેમકે તે

દેવજ્ઞાન વિના સૂક્ષ્મ, બાહ્ય, મૂર્ત, અમૂર્ત, વિગેરે પદાર્થો કહી શકાય નહીં તથા ' ધર્મરત્નાશિમ્ય '—' ધર્મ ' રૂપી રત્નના અર્થો એને ' આ પદે કરીને શ્રવણ કરવાના અધિકારીઓ (શ્રોતાઓ) નું મુખ્ય લિંગ (ચિન્હ) અર્થિપણુ જ છે (એટલે કે શ્રોતાઓએ પ્રથમ તો ધર્મરત્નના ' અર્થો ' થવું જોઈએ) એમ કહ્યું તેને માટે વૃદ્ધોએ કહ્યું છે કે—' તેમા (ઉપદેશ સામગ્રીમા) જે સૂત્રમા જોલા દોષ વાળો ન હોય, તે અધિકારી અર્થો અને અર્થ કહેવાય છે તથા જે વિનયવાળો, શુદ્ધ પાત્રે પ્રાપ્ત થયેલો અને ધર્મને પૂછનાર હોય તે અર્થો કહેવાય છે

' જ્ઞાતા (જ્ઞેય) '—' માણુતોને ' એ બહુવચનવાળું પદ કહેવાથી આ પ્રમાણે જણાવ્યું છે કે—એક રાજાદિક મોટા પુરુષને આશીને જ ઉપદેશ દેવા પ્રવર્તવું નહીં, પરંતુ મામાન્યે કરીને સર્વ પ્રાણીઓને સાધારણપણે જિનાગમને અનુસારે ઉપદેશ કરવો તેને માટે કહ્યું છે કે—' જે પ્રમાણે પૂર્ણ (રાજાદિક) ને ઉપદેશ દેવો તેજ પ્રમાણે તુચ્છ (ગરીબ) ને પણ દેવો, અને જે પ્રમાણે તુચ્છને દેવો તેજ પ્રમાણે પૂર્ણને પણ દેવો ' ચિત્તરામિ ઉપદેશ '—' હું ઉપદેશ આપુ છું ' આમ કહેવાનો અભિપ્રાય એ છે જે—હું બુદ્ધિના ગર્વથી કે બીજાનો પરાભવ કરવાની ઇચ્છાથી કે કાંઈ પણ (ધનાદિક) ઉપાજન કરવાના હેતુથી ઉપદેશમા પ્રવર્તતો નથી (ઉપદેશ દેતો નથી) પરંતુ શી રીતે આ પ્રાણીઓ સદ્ધર્મ માર્ગને પામીને માદિ અનન્ન મોક્ષસુખ મેળવે ' એ પ્રમાણે બીજાઓ ઉપર અનુગ્રહ કરવાની બુદ્ધિથી ઉપદેશ આપુ છું, તેમજ પોતાના આત્માના ઉપકારને માટે પણ આપુ છું, તે વિષે પૂર્વના આચાર્યોએ કહ્યું છે કે—' જે શુદ્ધ માર્ગનો ઉપદેશ કરાને પ્રાણીઓના ઉપર અનુગ્રહ કરે છે, તેણે પોતાના આત્મા ઉપર પણ મોટો અનુગ્રહ કર્યો એમ જાણવું ' વળી બીજું પણ કહ્યું છે કે—' હિતોપદેશનું શ્રવણ કરવાથી સર્વ શ્રોતા

એને એકાતપણે ધર્મ પ્રાપ્ત થાય જ છે, એનો કાંઈ ચોક્કસ નિયમ નથી. પરંતુ અનુગ્રહની બુદ્ધિથી ઉપદેશ કરનાર વક્તાને તો એકાત પણે ધર્મ થાય છે જ ” આ પ્રમાણે બાવાર્થ સહિત પદોનો અર્થ કહ્યો. ૩ ચોથો પદનો વિગ્રહ તે તો સમાસાદિક પદોને વિષે દેખાડી દીધો જ છે, તેથી બુદ્ધો દેખાડતા નથી ૪ હવે ચાલના, તે આ પ્રમાણે—કોઈ શકા કરે કે—મૂળ ગાથામાં ‘ સ્વલગુણરત્નકુલગૃહ ’ એ પદ કહ્યું છે માટે ‘ વિમલકેવલ ’ આ પદ કહેવાની કાંઈ પણ જરૂર નથી. ગરણ કે કેવળજ્ઞાન પણ શુભ હોવાથી સમગ્રશુભમાં તેનો સમાવેશ થઈ જાય છે કેમકે સમગ્ર શબ્દ સર્વ શુભોનો સૂચક કરે છે. ૫ આ પ્રશ્ન ઉપર પ્રત્યવસ્થાન (ઉત્તર) આપે છે—સર્વ શુભોમાં કેવળજ્ઞાનરૂપ શુભનું પ્રધાનપણ જણાવવા માટે તેનું બુદ્ધ ગ્રહણ કર્યું છે કેમકે આ કેવળજ્ઞાન કપી શુભ હોવાથી અવશ્ય ભાક્ષની પ્રાપ્ત થાય છે માટે સર્વ શુભોમાં આ શુભ પ્રધાન છે, તેથી તેને બુદ્ધો પાકીને કહ્યો છે આવો ન્યાય લોકમાં પણ જોવામાં આવે છે જેમકે ‘ સર્વે બ્રાહ્મણો આવ્યા છે, અને વશિષ્ઠ પણ આવ્યા છે ’ (અહીં વશિષ્ઠ પોતે બ્રાહ્મણ હોવાથી સર્વ બ્રાહ્મણોમાં જ તેનો સમાવેશ થઈ શકે છે, તો પણ વશિષ્ઠ સર્વમાં મુખ્ય હોવાથી તેનું નામ દઈને બુદ્ધ કર્યું) આ પ્રમાણે પહેલી ગાથાનો અર્થ પૂર્ણ થયો.

‘ હું ઉપદેશ આપુ છું ’ એમ જે પ્રતિજ્ઞા કરી, તેનેજ કહેવાની ઇચ્છાથી અધિકાર પ્રસ્તાવના કરે છે—

મવજલ્લહિમ્મિ અપારે, દુલ્હ મણુચ્ચણ પિ જતૂણ ।

તત્થ મિ અણત્થહરણ, દુલ્હ સદ્દમ્મવરરણ ॥ ૨ ॥

મૂનાર્થ—અપાર લગ્નસાગરમાં ભ્રમણ કરતા પ્રાણીઓને પ્રથમ મનુષ્યપણ પામતું એ પણ દુર્લભ છે તેમાં પણ અનર્થને દૂર કરનાર મદ્ધર્મકપી શ્રેષ્ઠ રત્ન પામતું એ તો અતિ દુર્લભ છે ૨

દીનાર્થ—જેને વિષે પ્રાણીઓ, નારકી, તીર્થંચ, મનુષ્ય અને

દેવરૂપે ઉત્પન્ન થાય તે 'ભવ' એટલે સસાર કહેવાય છે તે ભવ જ જન્મ, જગ અને મરણાદિકે રૂપ જળને ધારણ કરવાથી સમુદ્રરૂપ છે તે અનાદિ અનંત હોવાથી 'અપાર' એટલે છેડા રહિત છે, તેમા 'વદ્મ્યમાણાના' એ પદ અધ્યાહાર હોવાથી જમણકૃતા જ તુએને મનુજત્વ પણ—મનુષ્યપણુ પણ દુર્લભ છે—મળવુ મુશ્કેલ છે તે પછી આર્યદેશ, ઉત્તમ કુળ અને શરીરની આરોમ્યતા વિગેરે દુર્લભ હોય તેમા શુ કહેવુ ? એ 'અપિ'—'પણુ' શબ્દનુ તાત્પર્ય છે આ દુર્લભતા વિષે ભગવાન શ્રી વર્ધમાન સ્વામીએ અષ્ટાપદથી આવેલા મુનિ શ્રી જોતમને બોલુ છે કે—“હે જોતમ ! કર્મનો વિપાક ગાઢ હોવાથી સર્વ પ્રાણીઓને ચિરકાળ સુધી પણ ભવમા જમણુ ઠરતા મનુષ્યપણુ પામવુ ઘણુ દુર્લભ છે તેથી એટ મમયમાત્ર પણ પ્રમાદ ઠરવો ઠચિત નથી” આણુ (દુર્લભ) મનુષ્યપણુ પ્રાપ્ત થયા છતા પણ 'અનયદ્વરણ'—જે કારણ અને તુચ્છ ઉપદ્રવો વિગેરે કણો કાંઈ પણ પ્રાણીથી પ્રાર્થના કરતા નથી એટલે ઈચ્છાતા નથી, તે કણો જેનાથી હરણુ કરાય—નાશ કરાય તે અનર્થહરણુ—અનર્થને ફર ઠરનાર સદ્ધર્મ રૂપી શ્રેષ્ઠ રત્ન દુર્લભ—હુ જે મળે તેવુ છે એટલે સારો, ધર્મ એટલે સમકિત દર્શનાદિરૂપ, તે જ વર એટલે પ્રધાન, રત્ન સમાન છે, કારણ કે તે સમય કદનો નાશ કરનાર છે કહ્યુ કે—મનુષ્યભવ, ઈર્મ ભૂમિ, આર્યદેશ, ઉચ્ચકુળ, દીર્ઘ આયુષ્યની પ્રાપ્તિ, ધર્મ શ્રવણ કરવાની શ્રદ્ધા, કથક (મહાગુરુનો યોગ) અને ધર્મનુ શ્રવણ ઠરવુ, આ ટલી મામત્રી મળ્યા છતા પણ જોધિ (અમદિત) ની પ્રાપ્તિ દુર્લભ છે ૨

ઉપરના અર્થને જ દેખાત સહિત વધારે સ્પષ્ટ કરે છે—

જહ ચિંતામણિરયણ, સુલહ ન હુ હોડ તુચ્છવિહવાણ ।

મુણવિમનવલ્લિયાણ, લિયાણ તહ ઘમ્મરયણ પિ ॥ ૩ ॥

મૂનાર્થ—જેમ અદ્ય ધનનાળાને ચિંતામણિ રત્ન મુવલ

ન હોય તેમ ગુણરૂપી વનનડે રહિત જીવોને ધર્મરૂપી રત્ન પણ નુનમ નથી

ટીપ્પણ—‘યથા’ શબ્દ દ્વારાતને માટે છે એટલે જે પ્રકારે પ્રસિદ્ધ એવું ચિંતામણિ રત્ન સુલભ—સુખે પામી શકાય તેવું નૈષ્ઠ્ય-નથી જ કોને ? તુચ્છ વિશવવાળાને—અત્પ ધનવાળાને સુલભ નથી, કારણ કે તે રત્નના મૂલ્ય નેટલો પોતાનો વેલવ નથી, તે જ પ્રકારે આમળ કહેવાશે તેવા ગુણોનું જે વિશેષે કળેને હોય તે ગુણ વિમલ કહેવાય છે અથવા ગુણોરૂપી જે વિશવ-વિભૂતિ તે ગુણવિમલ કહેવાય છે, તેણે કરીને વર્જિત-રહિત એવા, જિયાણ અહીં પ્રાકૃત ગૈલીથી જિ દીર્ઘને સ્થાને ક્ષમ્ય થયો છે સોવાના એટલે પચેદ્રિય જીવોને ધર્મરત્ન સુલભ નથી જીવ શબ્દના અર્થ માટે કશું છે કે —‘દ્વીદ્રિય, ત્રીદ્રિય અને ચતુરિદ્રિયો પ્રાણ કહેવાય છે, વનસ્પતિઓ ભૂત કહેવાય છે, પચેદ્રિયો જીવ કહેવાય છે, અને પીળા સત્ત્વ કહેલા જીવ’ ગાયને છેડે જીવ શબ્દ કહેવો છે, તેનો અહીં સંબંધ કરવાથી તેનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે બાજુવો—વિકલેદ્રિયોને તો ધર્મપ્રાપ્તિ છે જ નહીં અને પચેદ્રિય જીવો તેની યોગ્યતાના હેતુરૂપ ગુણોની સામગ્રી રહિત હોય તો તેમને પણ ધર્મરૂપી રત્ન સુલભ નથી એવો સંબંધ કરવો ૩

કેટલા ગુણવાળો જીવ તે ધર્મની પ્રાપ્તિને યોગ્ય હોય ? એવા પ્રશ્નની જાણ કરીને કહે છે—

દ્વગ્વીસગુણસમેઓ, જોગો ય્યસ્મ જિણમણ મણિઓ ।

તદુવજ્જણમ્મિ પદમ, તા જદ્ધવ્વ જઓ મણિય ॥ ૪ ॥

મૂનાર્થ—એટલીજ ગુણવાળો જીવ આ ધર્મરત્નને યોગ્ય છે એમ જિનમનને નિષ્ક કહેવું છે તેથી તેને દેવાર્જન કહેવામા

શ્રી શાંતિ મુનિ કૃત—

ધર્મરત્ન પ્રકરણ.

(જેમા ધર્મરત્નને યોગ્ય થવા માટે મર્વ ધર્મસ્થાનની સાધારણ
ભૂમિ રૂપ એનીશ ગુણો બાવથાવ અને બાવ
સાધુનું વિસ્તારપૂર્વક અને રમિ કયાઓ
મહિન સ્વરૂપ આવેન છે)

ધર્મરૂપી રત્નના અર્થો મનુષ્યો માટે—

પ્રસિદ્ધ કર્તા

શ્રી જૈન આત્માનંદ સભા

ભાવનગર,

કી ૩૨૦૦

સાવન ૧૨
 ધી 'આનંદ પ્રીન્ટીંગ પ્રેમમા
 શાસ્ત્ર ગુપ્તમયદ સત્ગુણાધ્યે જાણ્યુ

પ્રસિદ્ધકર્તા
 શ્રી જૈન આત્માનંદ સલા
 સાવનગર

જ પ્રથમ યાત્રા કરીને જોઈએ કારણકે તે પ્રિય (પૂર્વાચાર્યોએ)
કહ્યું છે

ટીકાર્થ—આગળ કહેવામાં આવશે એવા એકતીસ ગુણોએ
કરીને યુક્ત, ખીણ વાચનામાં સમેત ને ખર્ચે સમૃદ્ધ છે, એટલે
સંપૂર્ણ અથવા સમિદ્ધ એટલે દેહીધ્યમાન એવો જીવ યોગ્ય-ઉચિત
શેને ? યતસ્ય આ પ્રસ્તાવ કરેલા ધર્મરત્નને. જિનમત્તે-અરિહંતાના
શાસનમાં મળિત કહેલો છે, કેણું ? ‘તદમિદ્ધ’ ‘જિનમત્તને બાહ્ય
નારાઓએ’ આ પદ અધ્યાહારથી બાહ્યવુ તેથી કરીને ગુ કરવું ? તે
માટે કહે છે કે—તદુચ્ચયમિ—તે ગુણોને ઉપાર્જન કરવા માટે,
પ્રથમ-પહેલાં, તસ્માત્—તે હેતુથી, ચતિતચ્ચ ઉચમ કરવો જોઈએ
અહીં ભાવાર્થ એ છે જે-જેમ પ્રાસાદ બનાવવાના અર્થોએ હાઠકા
વિગેરે શય દ્વ કરી પીઠ (પાયો) બાધવા વિગેરેના કાર્યમાં આદર
કરવો જોઈએ. કેમકે તેમ ક્યાં વિના મુદર-દ્રઢ પ્રાસાદ બની શકે
નહીં તેમ ધર્મના અર્થોઓએ આ ગુણો સાગી ગીતે ઉપાર્જન કરવા
જોઈએ કાણકે વિશિષ્ટ પ્રકારના ધર્મની પ્રાપ્તિ તે ગુણોને જ આધીન
છે યત જેથી કરીને મળિત મળ્યું છે પૂર્વાચાર્ય પૂર્વના આચાર્યોએ
આ પદનો અધ્યાહાર બાહ્યવો ✓

પૂર્વાચાર્યોએ જે કહ્યું છે, તે જ કહે છે —

ધમ્મરયણસ્ત જોગો, અમ્મરુદ્ધો રૂપે પયસ્સોમો ।

લોમપિઓ અકુરો, મીરુ અસંદો સુદક્કિન્નો ॥ ૧ ॥

લેઆલુઓ દેયાલૂ, મજ્જત્યો—સોમદિદ્ધિ” ગુણરંગી ।

મેકંદ સુપક્ખંતુઓ, સુંદીહદરિસી વિસેસન્ન ॥ ૬ ॥

વુંટ્ટાણુગો ”વિણીઓ કયન્નુંઓ પરહિયંત્યકારી ય ।

તદ વેવ લંદલવલ્લો, ઇગ્ગીસગુણેહિ સપ્પો ॥ ૭ ॥

મૂળાર્થ—આ એકવીશ ગુણોએ કરીને જે યુક્ત હોય તે ધર્મરત્નને યોગ્ય છે તે ગુણો આ પ્રમાણે—અમુદ્ર ૧, રૂપનાન ૨, પ્રકૃતિ વડે સૌમ્ય ૩ લોકપ્રિય ૪, અક્રૂર ૫, લીડ ૬, અશઠ ૭, દક્ષિણ્યતાવાળો ૮, લલ્લભ્ય ૯, દયાળુ ૧૦, મધ્યમ્ય અને સૌમ્ય દષ્ટિવાળો ૧૧, ગુણનો રાગી ૧૨, સારી કથા કરવાવાળો ૧૩, સારા (કુટુંબના) પક્ષનાળો ૧૪, દીર્ઘદષ્ટિવાળો ૧૫, વિગેષ નાશનાર ૧૬, વૃદ્ધને અનુસરનાર ૧૭, વિનયવાળો ૧૮, કૃતશ ૧૯, પરના હિતને કરનાર ૨૦ અને લક્ષ્યને પામેલો—ચક્રોર ૨૧

ત્રીકાર્થ—પૂર્વ સૂરિની કહેલી આ ત્રણ ગાથાનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—ધર્મને મધ્યે જે રત્ન જેવો છે તે ધર્મરત્ન એટલે જિનેશ્વરે કહેલો દેશવિરતિ અને સર્વવિરતિ રૂપ સદાચાર તેને યોગ્ય એટલે ઉચિત, મહત્તિ થાય છે આ પદનો અધ્યાહાર બાણે પવ્વિજ્ઞાતિ-ભિર્ગુજે સવન્ન—એકવીશ ગુણોએ કરીને યુક્ત એ છેલા પદની સાથે સબધ કરવો તેજ ગુણોને કહેવા માટે ‘ગુણ અને ગુણી નો કથચિત અલેહ છે’ એ ન્યાયને બતાવવા માટે ગુણીને દેખાડવાપૂર્વક ગુણોને કહે છે અમુદ્ર, આ પદનો અર્થ આગળ કહેશે ૧ તથા રૂપનાન—અશસ્ત્ર રૂપવાળો અહીં વત્ પ્રત્યયનો અર્થ પ્રશસારૂપ થાય છે, કેવળ રૂપ માત્ર જ કહેવું હોય તો જન પ્રત્યય જેવામા આવે છે જેમકે ‘રુપિણ પુદ્ગલાઃ’ ‘પ્રોક્તા’—‘પુદ્ગલો રૂપવાળા કહ્યા છે’ ૨, તથા પ્રકૃતિવડે—સ્વભાવવડે સૌમ્ય—પ્રશાન્ત ચિત્તવાળો હોવાથી સુદર સ્વભાવવાળો ૩, સદાચારનું આચરણ કરવાથી લોકોને પ્રિય ૪, પરના દોષ જોવા એ વિગેરે ક્રૂર સ્વભાવ નહીં હોવાથી અક્રૂર ૫, ત્રાસ પામવાનો સ્વભાવ હોવાથી આ લોક અને પરલોકના કષ્ટથી ભય પામનાર ૬, સાચી ક્રિયા વિધિપૂર્વક કરવાથી અશઠ—શઠતા રહિત ૭, કોઈની પ્રાર્થનાનો સત્કાર કરવાથી દક્ષિણ્યતાવાળો ૮, પાપ કરવામા શકિત હોવાથી લલ્લભ્ય ૯, ચિત્તમા દયા હોવાથી દયાળુ ૧૦ મજ્જત્યોસોમવિક્ષિ એ આખું એક જ પદ બાણુ પ્રાદૃત હોવાથી મજ્જત્યો અહીં વિભક્તિનો લોપ થયો નથી. તેથી કરીને મધ્યમ્ય

એટલે રાગદ્વેષ રહિત અને મૌમ્ય એટલે દુઃખ રહિત જેની દૃષ્ટિ હોય તે મધ્યસ્થ સૌમ્ય દૃષ્ટિવાળો બહેવાય છે, કેમકે તે યથાર્થ વસ્તુ તત્ત્વને જોનાર હોય છે ૧૧, લઘુકર્મીને લીધે શુભોને વિષે બહુમાનવાળો હોવાથી શુભનો ગગી ૧૨, સત્કથ એટલે સદાચારનું આચરણ કરનાર હોવાથી દુષ્ટ આચરણ, સાલગણ કે કહેણ, તેને વિષે રૂચિવાળો નહીં તે ૧૩, સુપદ્મયુક્ત સારા પરિવારવાળો અર્થાત્ ધર્મમા વિરોધ ન કરે તેવા બધુ અને પરિવારવાળો ૧૪, સુદીર્ઘદર્શી—બુદ્ધિમાન હોવાથી વિચાર કરીને જેનું પરિણામ સુદર હોય એવા કાર્યને કરનાર ૧૫ વિશેષજ્ઞ—સત્ અને અસત્ વસ્તુને જાણનાર, પરંતુ રાગ દ્વેષવડે મૂઢ થવાથી અથવા કોઈએ પ્રથમથી ભ્રમભાવેલો હોવાથી અગીકાર કરેલા કઠાઅક્રમા જ મનને તલીન કરનારો ન હોય ૧૬, વૃદ્ધાનુગ—જેની બુદ્ધિ પરિણામ પામેલી હોય—પરિપક્વ થયેલી હોય તેવા પુરૂષના વિચારને અનુસરનાર ૧૭ વિનીત—શુદ્ધજનની ભક્તિ કરનાર ૧૮, દુતાર—કોઈએ આ લોક અથવા પરલોક મળી શકે એ પછી ઉપકાર કાર્યો દોષ તેને જાણનાર, પણ ભૂલી ન જનાર ૧૯, પરહિતાર્થકારી—પ્રત્યુપકારની આગા ગળ્યા વિના બીજાના હિત કારક કાર્યો સાધી દેવાના સ્વભાવવાળો અહીં કોઈ થકા કરે કે—દાક્ષિણ્યતાના શુભમા અને આ શુભમા તક્ષાવત શો છે? તેનો જવાબ એ છે જે—દાક્ષિણ્ય શુભવાળો પુરૂષ અન્યની પ્રાર્થના વડે જ પરોપકાર કરે છે, અને આ તો સ્વભાવથી જ પોતાની એજે પરતુ હિત ક્રમવામા પ્રીતિવાળો હોય છે ૨૦ તદ્દલેવ અહીં તથા ગળ્લ પ્રકાર અર્થવાળો છે, જ શબ્દનો અર્થ સમુચ્ચય-સમૃદ્ધ છે, અને ષષ્ઠો અર્થ અવધારણ-નિશ્ચયવાળો છે, તેથી ઠરીને તેનો અર્થ આ રીતે કરનો—જેમ આ વીશ શુભો છે તે જ પ્રકારે વળી લબ્ધલક્ષ્ય શુભ વાળો પણ ધર્મનો અધિકારી છે એ પ્રમાણે પદની યોજના કરવી તે પદનો અર્થ આ પ્રમાણે—જેણે લક્ષ્ય ક્રમવા લાયક (ઓળખવા લાયક) ધર્મક્રિયાનો વ્યવહાર ગ્રાસ કર્યો છે તે લબ્ધલક્ષ્ય બહેવાય

છે, અર્થાત્ આના ગુણવાળા પુરુષને સુખે કરીને શીખવી શકાય છે-ધર્મોપદેશ આપી શકાય છે ૨૧ આ એકવીશ ગુણોએ કરીને સુક્રા પુરુષ ધર્મરત્નને યોગ્ય છે, એમ પૂર્વે કહ્યું જ છે આ પ્રમાણે ત્રણ દ્વારગાથાનો શબ્દાર્થ થયો ૫-૬-૭

આ ત્રણ ગાથાનો સાવાર્થ પ્રકરણકાર પોતે જ કહે છે

સુદો તિ અગમીરો, ઉત્તાણમદં ન સાદય ધમ્મ ।

સપરોચચારસત્તો, અવસુદો તેણ રૂઢ જોગો ॥ = ॥

નૂના ર્—સુદ્ર એલે ગ લીરતા નહિત, તે બુદ્ધિની નિપુણતા નહિત હોય તેથી ધર્મ સાધી શકે નહીં, તેની કરીને અસુદ એટલે અપરનો ઉપકાર કરવામા શક્તિમાન ને હોય તે અહીં યોગ્ય છે

ટીકાર્થ—અહીં જો કે સુદ્ર શબ્દના ઘણા અર્થો છે, તે આ પ્રમાણે-સુદ્ર એટલે તુચ્છ, સુદ્ર એટલે નર, સુદ્ર એટલે દરિદ્ર, સુદ્ર એટલે લઘુ (નાનો) વિગેરે તો પણ આ ઠેકાણે સુદ્રનો અર્થ તુચ્છ લઇને અગ લીર લેવાનો છે તે વગી ઉત્તાનમતિ-અનિપુણ બુદ્ધિવાળો હોવાથી ધર્મને સાધી શકે નથી-આગધી શકે નથી કેમકે ધર્મને સૂક્ષ્મબુદ્ધિવાળો જ સાધી શકે ૩ તે વિષે કહ્યું છે કે-“ ધર્મના અર્થો મનુષ્યોએ નિરતર સૂક્ષ્મ બુદ્ધિથી ધર્મ જાણવો જોઈએ અન્યથા-નહીં તો ધર્મની પુદ્ધિથીજ તે ધર્મનો વિનાશ પ્રાપ્ત થાય છે જેમ ઢોઇએ માન સાધુને હું ઔષધ આપીશ એવો અભિગ્રહ લીધો પડી ઢોઇ માદો સાધુ નહીં મળવાથી તે ડેવટ થોડ કરવા લાગ્યો કે- “ અહો ! મેં ઘણો ઉત્તમ અભિગ્રહ ગ્રહણ કર્યો, પરંતુ ઢોઇ ઠેકાણે ઢોઇ માદો થયો નહીં, માટે હું અધનન છું, માંડ વાછત સિદ્ધ ન થયું, એ મહા કષ્ટની વાત છે ” આ પ્રમાણે સાધુઓનું માદગીપણ ઇન્દ્રિયને જે અભિગ્રહ-નિયમ લેવો તે તત્ત્વથી દોષ છે, એમ મહા રમણોએ જણવું આ સુદ્રથી જે વિપરીત હોય એટલે પોતાના અને પરના ઉપકાર કરવામા શક્તિ-સમર્થ હોય તે અસુદ્ર એટલે

કહેવું પણ નહીં, કારણ કે એનો એવોજ વિધિ છે ' એ સાબળી
 ' ગુરૂની આજ્ઞા અલ્પ છે ' એમ જાણી તે બકરો લ, એક શૂન્ય
 (નિર્જન) શેરીમા ગયો. ' અહીં કોઈ જુએ છે કે નહીં ? ' એમ
 નિપુણતાથી તે જોવા લાગ્યો, તો ઉપર આકાશમા તારામડા જોયું
 તેથી ' અરે ! ' અહીં તો મને દેખે છે એમ જાણી સખાત થઈ કોઈ
 યક્ષના દેરામા પેઠો. ' અહીં પણ યક્ષ દેખે છે ' એમ ધારી કોઈ શૂન્ય
 ઘરમા ગયો ત્યાં પણ પાંચ લોકપાળ અને દિવ્યજ્ઞાનીઓ જુએ છે
 એઓ કોઈ પણ ઠેકાણે જોતા ન હોય એવું તો કોઈ પણ સ્થાન નથી.
 તેથી ખરેખર આ હણવા યોગ્ય નથી, એવો જ ગુરૂનો આદેશ છે
 કારણ કે ગુરૂ મહા દયાળુ છે આવું કાર્ય કરેજ નહીં. " આ પ્રમાણે
 વિચારી મનમા નિશ્ચય કરી તે હર્ષિત મુખે ગુરૂની પાસે ગયો, અને
 તેણે તેને પાતાની વાર્તા નિવેદન કરી તે સાબળી ઉપાધ્યાયે વિચાર્યું
 કે- " આ તો સૂક્ષ્મ બુદ્ધિવાળો જ છે, તેથી તે દુર્ગતિમા જરો નહીં.
 તો શું મારો જ પુત્ર દુર્ગતિમા જશે ? અથવા તેની પણ પરીક્ષા
 કરૂં " એમ નિશ્ચય કરી તેજ વિધિ પ્રમાણે પર્વતકને મોકલ્યો. તે
 શૂન્ય શેરીમા ગયો. ' અહીં કોઈ જોતું નથી ' એમ જાણી તે બકરાને
 હણીને તે ઘેર આવ્યો. માતા પાસે હાથ પગ ધોવા પાણી માગ્યું ત્યાં
 ઉપાધ્યાયે કહ્યું ' અરે ! શું છે ? ' તેણે જવાબ આપ્યો- " તેમાથી
 ઘણું રાધરનો પ્રવાહ નીકળ્યો, તેથી માફ શરીર ખગડાયું છે '
 ઉપાધ્યાયે પૂછ્યું- " ક્યા તે એને હણ્યો ? અને કોઈએ તને કેમ ન
 દીઠો ? ' તેણે કહ્યું- " શેરી શૂન્ય હતી, અધકાર પણ ઘણો હતો,
 અને લોકનો સચાર પણ નહોતો, તેથી મને કોઈએ દીઠો નથી ' તે
 સાબળી ઉપાધ્યાયે કહ્યું- " ઉપર આકાશમા રહેલા નક્ષત્રોએ, પાંચ
 લોકપાળોએ, દિવ્ય જ્ઞાનીઓએ અને તારી પાંચ ઇદ્રિયોએ શું તને
 જોયો નથી ? ' તે બોલ્યો- " અમે તો કાંઈ એટલું બધું નથી જાણતા.
 તો મને શા માટે ફેગટ મોકલ્યો ? " તે સાબળી ઉપાધ્યાયે વિચાર્યું
 કે- " અહો ! આ નિર્દય છે પાપકર્મ કરતા શકા પામતો નથી. તેથી

તે નિશ્ચય નગ્નગામી થશે. પરંતુ હું શી રીતે આ પાપના લેપથી મુક્તિ મેળવીશ ?' આ પ્રમાણે ચિંતા કરતાં તેણે જેમ તેમ મહાકથથી રાત્રિ નિર્ગમન કરી. પછી પ્રાતઃકાળે તેજ સુનિઓની શોધ કરતો તે ઉદ્યાનમાં ગયો. ત્યાં તે સુનિઓને જોઈ તેમને નમસ્કાર કરી તેણે પૂછ્યું કે—“હે ભગવાન ! ઘરના કુટુંબમાંથી કોઈ પણ માણસ જો અન્યાયમાં પ્રવેતે તો ઘરનો સ્વામી તે દર્મથી બંધાય કે નહીં ?” સાધુએ કહ્યું—“જો કોઈ અગ્નિથી સળગાવેલો તૃણનો પૂજો હાથમાં રાખે તો તે દાઝે કે નહીં ?” બ્રાહ્મણે કહ્યું—“હા, દાઝે ત્યારે સુનિએ જુલું—‘તો તેજ રીતે ઘરનો સ્વામી પણ બંધાય’ તે સામગ્રી બ્રાહ્મણે કહ્યું—‘હે ભગવાન ! તે બંધનથી શી રીતે મુક્ત થાય ?’ સાધુએ કહ્યું—“જેમ સળગતા પૂજાને ત્યાગ કરનાર પુત્ર દાઝતો નથી, તેમ પાપી મનુષ્યને ત્યાગ કરનાર ગૃહસ્વામી પણ મુક્ત છે.” આ પ્રમાણે સામગ્રીને વૈરાગ્ય પામેલા સ્ત્રીરક્ત બંધે તે જ સુનિની પામે પ્રવ્રજ્યા ગ્રહણ કરી, અને તે સદ્ગતિનો સાધક થયો.

ત્યાર પછી લેખશાળા ભાગી પડી, તેથી નારદ પોતાને સ્થાને ગયો. પર્વતકે ઉપાધ્યાયનું સ્થાન ગ્રહણ કર્યું. વસુ પણ રાજ્યને પામ્યો. તે ન્યાયથી રાજ્યનું પાલન કરવાથી પ્રસિદ્ધિને પામ્યો. પરંતુ શિકાર કરવામાં લપટ હોવાથી તે હુ મેશા હિંસા કરવા લાગ્યો. એકદા તે વનમાં શિકાર કરવા ગયો, ત્યાં અત્યંત વિશ્વાસ પામેલું મૃગનું ટોળું જોઈ તેણે એકલાએ પદસ ચાર ન થાય તે રીતે શુભપણે બાણ મૂક્યું. પરંતુ તે બાણ વચ્ચે જ કોઈ ઢેઠાણે અકલાઈને ચૂરેચૂરા થઈ ગયું. તે જોઈ આશ્ચર્ય પામી નિપુણતાથી જોતા તેણે હસ્તનો સ્પર્શ કરવાથી આમ્રાશના જેવી નિર્મળ સ્ફટિક મણિની શિલા જાણી. પછી રાત્રીએ તે શિલા શુભ રીતે રાત્રે ઘેર આવી સખામાં સ્થાપન કરી અને તેના પર સિંહાસન મૂક્યું. તે જોઈ લોકો કહેવા લાગ્યા કે—“સત્યવાદીપણાથી રાજાનું સિંહાસન આકાશમાં રહેલું છે.” આવી વાત સામગ્રીને નારદ કીર્તીકથી ત્યાં આવ્યો. તેનો પર્વતકે,

તેની માતાએ અને રાજાએ ઘણો સત્કાર કર્યો તે પણ સ્નેહના વશથી ત્યાં જ સુખે રહ્યો.

એકદા પર્વતકે છાત્રોની પાસે ‘અજૈયંદ્રવ્યમ્’ આ વેદના વાક્ય-
નું વ્યાખ્યાન કર્યું તેમા તે બોલ્યો કે—‘અજૈ એટલે બકરાવડે
(બકરા ભારીને) ચદ્રવ્યમ્ એટલે યજ્ઞની ક્રિયા કરવી. ’ તે સાભળી
નારદે કહ્યું કે—“ હે ભાઈ ! એનો અર્થ એવો નથી. કારણ કે ધર્મને
માટે જે યજ્ઞ ક્રિયા કરાય છે તે બકરા ભારીને કરવી યોગ્ય નથી, ” ત્યારે
પર્વતકે બોલ્યો કે—“ ત્યારે તું કહે. એનો અર્થ કેવો કરવો ? ” નારદ
બોલ્યો—“ આપણા ગુરુએ અજ્ઞ ગળદનો અર્થ સાત વર્ષની જૂની
ત્રીહિ કહ્યો છે, કેમકે તે વાવવાથી ફરી ગતી નથી, માટે તેનું નામ
અજ્ઞ (એટલે ઉત્પન્ન ન થાય તે) કહેવાય છે તે ગુરુનું વચન જ
આપણને પ્રમાણ છે ’ તે સાભળી પર્વતકની બુદ્ધિ મદ હોવાથી
રોને તે અર્થ યાદ આવ્યો નહીં, અને ‘ છાત્રોની મધ્યે ભારી લઘુતા
યથે ’ એમ ધારી મોટા અભિમાનથી તે બોલ્યો કે—“ અરે ! શું તું
મારાથી પણ વધારે પડિન છે ? ગુરુએ તને જ તત્ત્વાર્થ કહ્યો છે ?
આપણા બેમા જે આ બાબતમા અસત્યવાદી કરે, તેના હઠમા
જિહ્વાનો છેદ કરવો, અને આનો નિર્ણય કરવામા સત્યવાદી વસુરાજ
જ આપણને પ્રમાણ છે ” તે સાભળી નારદે કહ્યું—‘ ભલે એમ હો. ’
આ વૃત્તાત તેની માતાએ બોલ્યો, ત્યારે તેણે પર્વતકને કહ્યું કે—“ હે પુત્ર !
સ્નેહના વશથી આ નારદ અહીં તારી પાસે આવ્યો છે, તેની સાથે
કલહ કરવો યોગ્ય નથી ” ત્યારે તે બોલ્યો—“ હે માતા ! હું કલહ
કરતો નથી પરંતુ છાત્રોના સમૂહમા આ નારદ મારો અર્થ ખોટો
પાડે છે ” માએ પૂછ્યું—‘ શી રીતે ? ’ ત્યારે પર્વતકે સર્વ વૃત્તાત
કહ્યો તે સાભળી માતાએ કહ્યું—“ હે વત્સ ! મારી સમક્ષ તારા
પિતાએ પણ એવો જ અર્થ કહ્યો હતો. તેમા નારદનો શો દોષ છે ? ”
તે સાભળી પર્વતકે બોલ્યો—“ હે માતા ! જો એમ જ છે, તો મારી
જિહ્વા ગઈ કેમકે રાજા પણ સત્યવાદી છે, તેથી એવો જ અર્થ કહેશે. ”

ત્યાર પછી તેની માતા પુત્રના સ્નેહથી મોહ પામી, તેથી રાજાએ પૂર્વે આપેલું વરદાન તેની પામે માગવા ગઈ રાજાએ પણ ઉભા થઈ પ્રણામ કરી આવવાનું પ્રયોજન પૂછ્યું તેણીએ પણ એકાતમા કહ્યું કે—“હે પુત્ર ! જો તમને પૂર્વે આપેલું વરદાન યાદ હોય તો તે હું આજે માગવા આવી છું ” રાજાએ કહ્યું—“હે માતા ! મને બરાબર યાદ છે તે યજુથી મને મુક્ત કરો. તમને જે રૂચે તે માગો. ” ત્યારે તેણીએ સર્વ વૃત્તાંત જણાવી કહ્યું કે—“સર્વથા પ્રકારે તમારા ભાઈની જિહ્વાનું રક્ષણ કરો. ” રાજાએ કહ્યું—“જલ્દી સાડું હું તેમ કરીશ ” તે સાંભળી તે પોતાને ઘેર ગઈ તેણીએ પર્વતકને ધીરજ આપી.

પછી બીજે દિવસે પર્વતક અને નારદ હર્ષ સહિત ચારે વર્ષના મુખ્ય પુરોહી બરાયેલી રાજસભામાં ગયા. ત્યાં તેઓએ સર્વ વૃત્તાંત રાજાને કહી સભાની ન્યાય માગ્યો. ત્યારે પ્રધાન (મુખ્ય) જનોએ રાજાને કહ્યું કે—“હે દેવ ! તમે છૂટા લોકપાળ છો તમારા સત્યવાદી પણાના શુભથી તમે આકાંક્ષામાં રહો છો આ બંનેના તમે શુરભાઈ છો તેથીજ જોડે પેદા થનાર અગ્નિની પેઠે તમે એ બંને ઉપર સ્વરખા ચિત્તવાળા છો અને તેથી તમે તે પકની બ્યાખ્યા યથાર્થે કહો. કહ્યું છે કે—“સત્યવાદી પુરૂષ અગ્નિનું સ્તબન કરી શકે છે ”

રાક્ષસ, સિંહ, સર્પ, બૂત, પ્રેત અને બળવાન યજુએ કદૈલા બચનો નાશ કરી શકે છે, સર્વ લોકને માન્ય થાય છે, પરલોકમાં સારી ગતિને પામે છે, તથા સૌભાગ્યવાળો થાય છે સત્યવાદી મુ મુ કથ્યાણને નથી પામતો ? સર્વ કથ્યાણને પામે છે માટે હે સ્વામી ! સત્ય બોલજો. ” આ પ્રમાણે કહ્યા છતાં રાજાએ ભવિતવ્યતાના વશથી કહ્યું કે—“જે આ ઉપાધ્યાયનો પુત્ર કહે છે તેજ સત્ય છે ” આ પ્રમાણે કહેતાજ બુવન દેવતાએ કોપથી સ્ફટિક શિલા અને સિંહાસનનો ચૂરો કરી રાજાને પૃથ્વીપર નાખી દીધો, તે મરીને નરકે ગયો

હોડો તે જોઈ જોડ્યા કે—“અહો ! આ પર્વતકે રાત્રી પાસે જોડી સાક્ષી પૂરાવી ” એમ કહી તેનો તિરસ્કાર કરી તેને નગરી બહાર કાઢી મૂક્યો અને નારદ સત્યવાદી છે એમ કહી તેનો સત્કાર કર્યો પછી નારદ પોતાને સ્થાને ગયો જાડીની તથા બીજા તથા ત્રીજી ભણી લેવી

આ કથાનો ઉપનય (તાત્પર્ય) એ છે જે—નારદે મૂક્યું બુદ્ધિને લીધે બહારને હુક્યો નહીં, અને પર્વતકે હુક્યું બુદ્ધિને લીધે તેને હુક્યો તેથી નારદ પોતાનો અને પરનો ઉપકારી થયો, તથા પર્વતકે સ્વપરનો અનર્થકારક થયો. ઇતિ

—❧❧❧—

હવે બીજા ગુણમા પ્રશસ્ત રૂપવાળો એમ જે કહ્યું, તેનું
સ્વરૂપ અને ફળ બતાવે છે

સપુષ્પગોવતો, પર્વિદિયસુદરો સુસચયણો ।

હોદ પમાવણદેહ, સમોય તદ્દ રૂપ ધમ્મે ॥ ૬ ॥

મૂનાર્થ—સ પૂર્ણ અગોપાગવાળો, પાચે ધ્રિયો વડે સુદર અને સારા સધયણવાળો જે હોય તે રૂપવાન કહેવાય છે તેવો પુરૂષ ધર્મને કીર્ણાવી ગકે છે, તથા ધર્મ પાળવામા સમર્થ હોય છે

ટીકાર્થ—જેના મસ્તક વિગેરે અગો તથા અશુભિ વિગેરે ઉપાગો સ પૂર્ણ હોય એટલે ન્યૂનતા રહિત હોય તે સ પૂર્ણ અગોપાગવાળો કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ મસ્તક, છાતી ઉદર (પેટ), પીઠ, બે હાથ અને બે સાથળ એ આઠ અગો કહેવાય છે, આગળી વિગેરે ઉપાગ કહેવાય છે, અને જાડીના અગોપાગ કહેવાય છે ” અર્થાત્ત વિકળ અગવાળો ન હોય એ તાત્પર્ય છે તથા પચેન્દ્રિયસુદર—પ્રાકૃત હોવાથી (સમાસમા) વિશેષણ (સુદર) ને પાછળ મૂક્યું

છે પાચે ઇંદ્રિયો જેની સુદર હોય તે, અર્થાત્ કાણો, ખોખરો, બહેરો અને મૂળો વિગેરે દોષવાળો ન હોય તથા સુસંઘવળો—જેને આડ સંઘવળ-શરીરનું સામર્થ્ય હોય તે સુસંઘવળ કહેવાય છે અર્થાત્ પહેલું જ સંઘવળ હોય જોઈએ એવો કાંઈ નિયમ નથી જારણ કે બીજા સંઘવળોમા પણ ધર્મની પ્રાપ્તિ હોય છે, કહ્યું છે કે—‘સર્વ સ્થાનમા ધર્મની પ્રાપ્તિ હોય છે, તેજ પ્રમાણે સર્વ સંઘવળોમા પણ ધર્મ પ્રાપ્તિ રહેલી છે’ તે સુસંઘવળ કહેવાય છે ભાવાર્થ એ છે જે—તપ અને ચારિત્રી ક્રિયા કરી શકાય તેવા સામર્થ્ય સહિત હોવો જોઈએ આવા મનુષ્યને ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકે છે હવે તેનું કળ કહે છે—આવો પુરુષ વૈર (૧જ) સ્વામીની જેમ પ્રમાણનાદેતુ—તીર્થની ઉત્તતિતુ કારણ મળતિ—યાય છે કહ્યું છે કે—“અતિશય રૂપવાળા વજ્રશપિ જ્યા જ્યા વિચરતા હતા, ત્યા ત્યા થી જિનધર્મ અત્યંત ઉત્તતિને પામતો હતો જેણે પૂર્વ જન્મમા સુકૃત કર્યું હતું એવી ગૃહપતિની પુત્રી વજ્રસ્વામી મુનીશ્વર ઉપરના રાગે કરીને સેકડો દુ ખનો નાશ કરનારા ચારિત્રને પામી ” આગમમા પણ કહ્યું છે કે—“ધર્મ-પુણ્યના ઉદયવડે સુદર રૂપ મળે છે તેવા સુદર રૂપ પામેલા પણ આધુ ધર્મને આચરે છે સુદરરૂપ પામવું એ પૂર્વે આચરેલ મત-નિયમનું જ ” પરિણામ-કળ છે તેથી તેવા સુદર રૂપની અમે પ્રશંસા કરીએ છીએ ”

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—નદિપેલ અને હરિકેશિબગ વિગેર કુરૂપી હતા તો પણ તેમને ધર્મની પ્રાપ્તિ થયેલી સંભવાય છે, તો જે રૂપવાળો હોય તેજ ધર્મનો અધિકારી થાય એમ કેમ કહ્યું ? આ શંકાનો ઉત્તર આપતા ગુરુ કહે છે કે—તારી શંકા સાચી છે, પરંતુ અહીં રૂપ જે પ્રકારનું છે એક સામાન્ય રૂપ અને બીજું અતિશયવાળું રૂપ. તેમા સામાન્ય એટલે જેના અંગોપાગ સ્વ પૂર્ણ હોય તે આવું સામાન્યરૂપ નદિપેલ વિગેરેને હતું જ, માટે તેમા કાંઈ વિરોધ નથી.

વળી આ રૂપવાળાપણાનો જે ગુણ કહ્યો છે, તે પ્રાચિક એટલે 'મહોદય' તાએ જાણવો. કારણકે બીજા ગુણો હોય તો રૂપપણાનો અને બીજા કોઈ પણ ગુણરહિતપણાનો દોષ નથી (અર્થાત્ બીજા બધા ગુણો હોય અને સારૂ રૂપ કે બીજો કોઈ એકાદ ગુણ ન હોય તો તેમાં કોઈ દોષ નથી) કેમકે—“ પાયસ્વગુણવિહીના વર્ણસિ મજિહામાઽવરા નેવા ” (આ ગુણોમાં જેને ચોથા ભાગે જોછા ગુણો હોય તે મધ્યમ અને અર્ધા ગુણો જોછા હોય તે અધમ જાણવો) એમ આગળ (૩૦ મી ગાથામાં) કહેશે. જો કે અતિશયી રૂપ તો તીર્થકરાદિકને જ સંભવે છે. તોપણ જે રૂપે કરીને કોઈ પણ દેશ, કાળ કે વયમાં રહેલો પ્રાણી ' આ રૂપવાન છે ' એવી લોકોને પ્રતીતિ ઉત્પન્ન કરે તેજ રૂપ અહીં અધિકારી છે એમ જાણવું જોઈએ. આવા રૂપે કરીને યુક્ત ધાર્મિક ગુરૂપ સદા ચારમા પ્રવર્તન કરવાથી સન્ધ્ય પ્રાણીઓને ધર્મને વિષે ગૌરવ (ભક્તિ-મદ્દા) ઉત્પન્ન કરી ધર્મની પ્રભાવના કરે છે, તેથી તે ' પ્રભાવનાનો હેતુ થાય છે ' એમ ઉપર કહ્યું છે. તથા ક્ષમ—સમર્થ ગાથામાં જ શબ્દ કહ્યો છે તે સ્વતિ ક્રિયાપદને જોઈએ (સાવવા) માટે છે, અને તથા શબ્દ સમુચ્ચય અર્થવાળો છે. તેથી તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે—કેવળ પ્રભાવનાનું કારણ છે એટલું જ નહીં, પરંતુ રૂપવાન ગુરૂપ ધર્મને વિષે-ધર્મ પાળવામાં સમર્થ પણ હોય છે. આ સારા સમયનું ફળ કહ્યું છે.

અહીં ચંદના સાધ્વીની કથા છે—રૂપાદિક ગુણો કરીને સર્વજ્ઞ બોને આશ્ચર્ય પમાડનારી ચંદના કર્મચિનો લેદ કરી શ્રી મહાવીર સ્વામીની પ્રવર્તિની સાધ્વી થઈ આ કથા પ્રસિદ્ધ હોવાથી લખી નથી.

હવે ત્રીજા ગુણ કહે છે

વયર્હસોમસદાવો, ન પાત્રકમ્મે વચર્હ વાય ।

હવદ્ સુદસેવણિજો, પસમાનિમિત્ત પરેસિં પિ ॥ ૧૦ ॥

મૂલાર્થ—જે સ્વભાવથીજ સૌમ્યપ્રકૃતિવાળો હોય તે પ્રાયે કરીને પાપ કર્મમાં પ્રવર્તતો નથી, તેથી કરીને જ તે સુખે સેવવા લાયક થાય છે, અને બીજાઓને પણ ઉપશમનું કારણરૂપ થાય છે

ટીકાર્થ—પ્રકૃત્યા—અકૃત્રિમપણાએ કરીને સૌમ્યસ્વભાવ—મય કર આકૃતિ રહિત અર્થાત્ વિશ્વાસ કરી શકાય તેવા રૂપવાળો, આક્રોશ (ગાળો દેવી તે) અને વધ કરવો એ વિગેરે અથવા હિંસા અને ચોરી વિગેરે પાપ કર્મમાં નથીજ પ્રવર્તતો—નથીજ વ્યાપાર કરતો, પ્રાચ—પણ કરીને એટલે ? અનિર્વાહાદિક કારણુ વિના, તેથી કરીનેજ સુસેવનીય—કલેશ વિનાજ આરાધના કરી શકાય તેવો અને પ્રશમનિમિત્ત—ઉપશમનું કારણુ, કેને ? અન્યેષા—જે કહી ન શકાય તેવા બીજાઓને. ૧૦

અહીં અગત્રકપિનુ ઉદાહરણ છે.

અથા પુરીમા કૌશિમ્યર્થ નામના ઉપાધ્યાયને અગર્ધિ અને કદ્રક નામના બે શિષ્યો હતા. તેમાં પહેલો અગર્ધિ સૌમ્ય મૂર્તિવાળો પ્રિયવાદી, ન્યાયમાર્ગે ચાલનાર અને વિનયવાળો હતો તે કોઈને ઉતરતો નહીં તેમાં પણ ઉપાધ્યાયને તો વિશેષ કરીને બિલકુલ ઉતરતો નહોતો. અને બીજો કદ્રક તેનાથી વિપરીત સ્વભાવવાળો હતો. ઉપાધ્યાય અગત્રની પ્રશસા કરતો હતો, તેને તે સહન કરતો

નહોતો, અને તેથી તે મનમાં જાતાપ પામી તેના છિદ્ર શોધવામાં તત્પર રહેતો હતો એકદા પ્રાતઃકાળે જ ઉપાધ્યાયે તે બન્નેને ઇંધણ લાવવા મોકલ્યા તે વખતે અગર્ષિ ઉપાધ્યાયની આજ્ઞાને બહુમાન સહિત અગ્નિકાર કરી તરતજ અરણ્યમાં ગયો બીજો રૂદ્રક આગ્રસુ હોવાથી નૂતના સ્થાનમાં અને વાલયમાં ચતા નાટના જોવામાં રોકાયો, ત્યાં મધ્યાન્હ સમય સુધી રહ્યો તેટલામાં અધ્યાપકની આજ્ઞા સ્મરણમાં આવવાથી તે અટવી તરફ ચાલ્યો. માર્ગમાં તેણે મોટા લાકડાનો ભારે લઇને આવતા અગર્ષિને જોયો તે જોઇ અત્યંત લય પામી શીઘ્રપણે જતા કે ઠેકાણે નિર્જન નદીને કાંઠે પથક નામના પુત્રને ભાત (ભોજન) આપી પાછી વળેલી અને મોટા કાષના ભારથી નીચે નમી ગયેની જરાતિર્થના નામની વૃદ્ધ સ્ત્રીને જોઇ ધર્મની મજાને પણ ભૂલી જઇ તેણીને મારી તેણીને કાષભારે પોતે લઇ પાછો ફરી આડે માર્ગે શીઘ્રગતિથી ઉપાધ્યાયની પાસે આવી બોલ્યો કે—‘હે ઉપાધ્યાય ! હે ઉપાધ્યાય ! તમારા અતિવહાલા શિષ્યની એટલા સાબળો તે તમારી આજ્ઞાને વૃણુ વૃણુ પણ નહીં માની કોઇ ઠેકાણે મધ્યાન્હ સુધી કીડા કળવામાં રોકાયો તે હમણા જ અટવીમાં જઇ ત્યાં આમતંત્ર અન કરતો હતો, તેવામાં તેણે બીજાની લાકડાના ભારના ભારથી પીડાયેલી પથક નામના વત્સપાત્રની માતાને જોઇ તેણીને ડાક મરડીને મારી નાખી તેના કાષભારે લઇને હમણાજ આવે છે આ પ્રમાણે તે જાહે છે, એટલામાં અગર્ષિ આવ્યો તે જોઇ અત્યંત ક્રોધ પામેલા ઉપાધ્યાયે તેને કહ્યું કે—‘અરે પાપી ! જ્યાં તું મારી દષ્ટિએ ન પડે ત્યાં જતો રહે’

પ્રત્યાહ્તિક ઠંઠાર વચનો કહી તેને પોતાના ઘરમાંથી ઠાઠી મૂક્યો. તે સૌમ્ય સ્વભાવવાળો હોવાથી ગુરૂ ઉપર દ્રેષ કર્યા વિના જ નગરની બહાર જઇ સમીપે કોઇ વૃક્ષની છાયામાં બેસી વિચાર કરવા લાગ્યો કે—‘અહો ! અદ્રમ ડળમાંથી અગારાની વૃષ્ટિની જેમ આ અસલ વિનમ્ર, કેમકે આજેજ આ ગુરૂએ મિથવાદી જનોના મુગટ સમાન

છતાં પણ મને સજગતા અગ્નિની જ્વાળા જેવી વાણી કહી તેથી અવ
સ્થ મારો કોઈક મોટો અપરાધ હોવો જોઈએ ” એમ વિચારી પોતાના
મનમાં આલોચના કરવા લાગ્યો, પરંતુ કાંઈ પણ પોતાનો દોષ તેને
સ્મરણમાં આવ્યો નહીં તો પણ તે મનમાં ઢહેવા લાગ્યો કે—“ ગુરુ
જનને ઉદ્દેગ કરનાર અને અધન્ય એવા મને ધિછાર છે જે સર્વ
પ્રાણીઓને પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે તેમને ધન્યવાદ થટે છે ” ઇત્યાદિક
વિશુદ્ધ અને અનિવિશુદ્ધ અધ્યવસાયના હેતુની ભાવના ભાવતા તેને
જાતસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તેથી પૂર્વ ભવમાં અભ્યાસ કૃષ્ણી ભાવ
નાને ભાવતા તે મહાત્મા અર્ગર્ષિ કેવળજ્ઞાનની લક્ષ્મી પામ્યો તે
અખતે તેના પ્રભાવથી રજિત થયેલા સમીપના દેવોએ તેના મોટા
મહિમા કથોર્ષિ, અને ઉંચે સ્વરે આખી નગરીમાં આઘોષણ કરીકે—
“ હે લોકો ! મહા પાપી રૂદ્રે પોતે વત્સપાળની માતાને મારી નાખી
મહા સ્ત્રી અર્ગર્ષિને અભ્યાસ-ખોટું આજ્ઞા આપ્યું છે, તેથી તેની
સામું જોઈ કે તેની સાથે જોલણ, તે થોડી નથી ’ આવા વચનો
માલગી પશ્ચાત્તાપ રૂપી અગ્નિથી બળતા ઉપાધ્યાયે નગરના લોકો
સાથે અર્ગર્ષિ પાને આવી તેને જમાવ્યો. તેની પામેથી ધર્મ સાલગી
ઉપાધ્યાય પ્રાતઃભાષ પામ્યો રૂદ્રક પણ લોકોનો નિંદાપાત્ર થયે,
તેથી તીવ્ર પશ્ચાત્તાપ કરી વેગે પામી કેવળજ્ઞાન પામ્યો.

આ રીતે મામ્ય પ્રકૃતિવાળો પ્રાણી પ્રાચે ઠરીને પોતાના અને
પરના ઉપકારને માટે થાય છે, તેથી અર્ગર્ષિની જેમ તે ધર્મનો
અધિકારી થાય છે

હવે ચોથા ગુણને આશ્રીને કહે છે

इहपरलोयविरुद्ध न सेवण दाणविणयसीलद्धो ।

लोअपिअो जणार, जणेइ घम्ममि उहुमाण ॥ ११ ॥

મુદાર્થ—જે આ લોક અને પરલોકમાં વિરૂદ્ધ એવું કાર્ય સેવતો ન હોય, તથા દાન, વિનય અને શીળે કરીને સહિત હોય, તે લોકપ્રિય કહેવાય છે તેથી તે બીજા માણસોને પણ ધર્મને વિષે બહુમાન ઉત્પન્ન કરે છે

રીકાર્થ—આ લોકને વિરૂદ્ધ તથા પરલોકને વિરૂદ્ધ કાર્ય સેવે નહીં કોણ ? જે લોકપ્રિય હોય તે આ પ્રમાણે સજ કરવો, તેમાં પરની નિંદા વિગેરે જે કરવું તે આ લોક વિરૂદ્ધ કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“કોઈપણ પ્રાણીની નિંદા કરવી, તેમાં પણ વિશેષ કરીને શુભી જનની નિંદા કરવી, સરળતાથી ધર્મ કરનારની હાસી કરવી, લોકમાં જે પૂજ્ય ગણાતા હોય તેમણે અપમાન કરવું, ઘણા માણસો સાથે જે વિરોધ કરતો હોય તેનો સગ કરવો, દેશાદિકના આચારનું ઉલ્લંઘન કરવું, ઉદ્ધતવેષ રાખવો, બીજાઓ જાણે તેમ કીર્તિને માટે પ્રગટ રીતે દાનાદિક કરવા, સત્પુરૂષોને કષ્ટ પડે તે જોઈ આનંદ પામવો, તથા શક્તિ છતાં સત્પુરૂષના દુષ્ટ બનો પ્રતીકાર (ઉપાય) ન કરવો આ વિગેરે કાર્યો આ લોક વિરૂદ્ધ જાણવા તથા પરલોક વિરૂદ્ધ ખરકર્મ એટલે કઠોર કર્મ કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“રાજ્ય ખેતરોનું સ્વામીપણ અને જઠાત ઉધરાવવા વિગેરેનું કામ, એ ખરકર્મ કહેવાય છે આવા પ્રકારનું કાર્ય વિરતિ ન હોય તો પણ કાલ્યાણ પુરૂષે કરવું નહીં.” તથા ધૂત વિગેરે બંને લોક વિરૂદ્ધ છે કહ્યું છે કે—“જુગાર, માસ, મદિરા, વેશ્યા, શિકાર ચોરી અને પરસ્ત્રીની સેવા આ સાત વ્યસનો જગતમાં અત્યંત પાપી પ્રાણીને નિરતર (વળગેલા) હોય છે જેનું મન વ્યસનમાં આસક્ત હોય, તેને આ લોકમાં ઉત્તમ પુરૂષો નિંદે છે, અને તે અધમ મનુષ્ય રક્ષણ વિનાજ મરણ પામી દુર્ગતિમાં જાય છે.” તાત્પર્ય એ છે જે—લોકોની અપ્રીતિના કારણરૂપ આવા કાર્યો ત્યાગ કરવાથીજ મનુષ્ય ઉત્તમ પુરૂષોને પ્રિય થાય છે, તથા ધર્મનો અધિકારી પણ તેજ થાય છે તથા દાન-ધનનો ત્યાગ એટલે સુપાત્રાદિકને આપવું તે, વિનય-ચોગ્ય સત્કાર અને શીળ-સદાચરમાં પ્રવૃત્તિ,

આટલા વડે ને આદ્ય—પરિપૂર્ણ હોય તે લોકપ્રિય થાય છે કહ્યું છે કે—“ દાન કરવાથી પ્રાણીઓ વશ થાય છે દાનથી વૈર નાશ પામે છે, અને દાનથી શત્રુ પણ બધું ઉપ થાય છે, તેથી નિરંતર દાન આપવું ચોખ્ખું છે ને માણસનું કાંઈ પણ કામ પડે તેમ ન હોય એવો માણસ પણ ને ઘેર આવે તો તેને સન્નિધન પુરવો હસતે મુખે આવકાર હાથ આસન આપે છે ને શુદ્ધ આચારને પાળતો હોય તે આ લોકમાં યશ અને કીર્તિ પામે છે, તથા સર્વ જનને પ્રિય થાય છે, અને પરભવમાં શુભ શતિને પામે છે ” આવા લોકપ્રિયને ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય તો તેનું શુ કળ ? તે કહે છે—આવા પ્રકારનો લોકપ્રિય માણસ અન્ય જનોને—સમક્ષિત રહિત પ્રાણીઓને ધર્મમાં—યથાર્થ શોધ માર્ગમાં બહુ માન—અથવા તર (અત કરણની) પ્રીતિને અથવા ધર્મની પ્રાપ્તિના હેતુભૂત સમક્ષિતને મુજબની જેમ ઉત્પન્ન કરે છે એ મુજબ કોણ હતો ? એમ કોઈ પ્રશ્ન કરે, તો તેની કથા કહે છે—

—૦૮૧૦૦૦—

મુજબની કથા

ચંપા નગરીમાં મિત્રપ્રભ નામે રાજા રાજ્ય કરતો હતો ત્યારે સમશ્રેષ્ઠીઓમાં શ્રેષ્ઠ ધનમિત્ર નામે એક મેષ્ટી હતો તેને અત્યંત રૂપ અને શુભલાળી નતથી નામની ભાર્યા હતી જિનધર્મની આરાધના પૂર્વક ધર્મ અર્થ અને કામને સાધવાથી ઉત્પન્ન થતાં મુખને અનુભવતા તેમનો ઘણો કાળ વ્યતીત થયો, ત્યારે પૂર્વ જન્મના ઉપાર્જન કરેલા સુકૃત (પુણ્ય) નો ભણે સમૃદ્ધ હોય તેવો એક પુત્ર ઉત્પન્ન થયો તેના વધાપન ઉત્સવમાં ઘણી નાગરિક સ્ત્રીઓએ તે બાળકના માથા ઉપર અક્ષત નાખી ‘ હે પુત્ર તું ’ મુજબ થા—યજે ’ એ પ્રમાણે આશીર્વાદ દીધા તેથી પિતાએ તેનું મુજબ નામ પાડ્યું

ત્યારપછી તે શુકલ પક્ષના ચંદ્રની જેમ અનુક્રમે સમગ્ર કળાઓને
અહણુ કરતો યુવાવસ્થાની લક્ષ્મીને પામ્યો. ત્યારપછી તે સરખી વય
વાળા અનેક નાગરિક કુમારોની સાથે સ્વેચ્છાએ વિચરવા લાગ્યો.
કોઇવાર વીતરાગના મદિરોમાં વિચિત્ર સ્નાત્રપૂજા, શ્રેષ્ઠ વાજિત્ર,
ગીત, નૃત્ય વિગેરે વિનોદને કરતો હતો, કોઇવાર આચાર્ય મહારાજ
પાસે જઈ શુદ્ધ તત્ત્વનો ભોધ કરનારો ધમકથા સાભળતો હતો, કોઇ
વખત હેતુ અને સુક્તિ પૂર્વક ઉત્તમ ધર્મના આચારને વિશે વિચાર
કરતો હતો, અને કોઇ વખત દીનહીન જનોને તેના મનોરથ કરતા
પણ અધિક દાનવડે આનંદ પમાડી તેઓએ, વર્ણન કરાતી જિન
ધર્મની પ્રશંસા સાભળતો હતો આ પ્રમાણે કરવાથી તેણે ઘણા
ભગ્યજનોને જિનમુનિઓની સેવા કરવામાં રમિક બનાવ્યા.

એકદા ધર્મધોર નામના મત્રીની બાર્ધ પ્રિય શુની દામીઓએ
તે સુખતને મિત્રમંડળ સાથે કીડા કરતો જોયો. તેથી તેઓનું હૃદય
અત્યંત આકર્ષાયું, તેથી ચિરકાળ મુખી તેઓ ત્યાજ ઉભી રહી
પછી મત્રીને ઘેર ગઈ તેઓને પ્રિય ગૂંચે વિલગ થવાથી ઘણો ઠપકો
આપ્યો. ત્યારે તેઓ બોલી કે— હે સ્વામિની ! આજે અમે કાંઈક
અપૂર્વ આશ્ચર્ય જોયું, તે જોઈ અત્યંત મોહ પામી પ્રયોજન (કામ)
ને પણ વીસરી જવાથી કાળનો અતિક્રમ થયો. તે પણ અમારા જાણ
વામાં આવ્યો નહીં, તેથી આ એક અમારો અપરાધ સહન કરો. ”
તે સાભળી પ્રિય ગૂંચે વિશેષ પ્રકારે પૂછ્યું ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે—
“ અહીં આપણી નગરીમાં ધનમિત્ર યેષીનો સુખત નામે પુત્ર છે તેના
વિલાસો વચનથી કહી શકાય તેવા નથી, માત્ર તેની દૃષ્ટિ જોનારને
અત્યંત સુખ ઉત્પન્ન કરે છે જે તેનું સ્મિતવદે મનોહર દેખાતું સુખ-
કમળ નથી જોયું, તે શુભવાથી શુ ક્ષણ છે ? ” તે સાભળી તે પ્રિય ગૂં
તેના દર્શનમાં ઉસુક થઈ તેથી તેણીએ દાસીઓને હુકમ કર્યો કે—
“ જ્યારે તે અહીં સમીપના માર્ગે થઈને જાય ત્યારે મને તે દેખાડજો. ”
પછી એકદા તેને ત્યાંથી જતો જોઈ પ્રિય ગૂંનું હૃદય અત્યંત મોહિત

યશુ તેથી તેણી મુજબતનો વેષ પહેરી સમગ્ર દામીઓની મધ્યે મુજબતના નેત્ર, મુખ, અને હાથ પગની ચેષ્ટાનું અનુકરણ કરવા લાગી. તે વખતે ધીમે ધીમે આવેલા મંત્રીએ જાતને આતરે રહી તેણીની ચેષ્ટા જો તથા મુજબત! મુજબત! એવા શબ્દ સાંભળી તેણે વિચાર કર્યો કે—“અહો! મારું અત્યંત પુર વિનાશ પામ્યું આ મહામૂર્ત મુજબત મારે ઘેર આવતો હોય તેમ જણાય છે પરંતુ અહીં તેને પ્રત્યક્ષ જોયા વિના હું કરવાથી તેનું પરિણામ સારું આવે નહીં કારણ કે તે રાજાદિકને પ્રિય છે ” આ પ્રમાણે વિચારાં તેણે એક ખોટો લેખ લખ્યો. પછી એક અભણવા પુરુષને તે લેખ આપી બગબર શીખવી રાજા પાસે લઈ ગયો. રાજાને તે લેખ બતાવ્યો તેમ આ પ્રમાણે લખેલું હતું—“હે મુજબત! તે મને કશું હતું કે હવે દિવસની અંદર મિત્રપ્રભને બાધી હું તને અર્પણ કરીશ. તો કેમ હતું મુખી પ્રમાદ કરે ? ” તો રાજાદારમા પણ અસ્પષ્ટિ ગતિવાળો છે ” હત્યા દિક લેખનો અર્થ જાણી રાજા ક્રોધ પામ્યો તો પણ મુજબતને આવું સંભવતું નથી એમ કહી મંત્રીને રજા આપી પોતે વિચાર કરવા લાગ્યો—“જો કે તે મુજબત આવી રીતે અપરાધી છે, તોપણ તેનો પ્રગટ રીતે હું કરી શકાય તેમ નથી કારણ કે આના અપરાધની કોઈ શકા પણ કરે તેમ નથી પરંતુ મારા ઉપર લોકોનો વિરાગ થશે આ પ્રમાણે વિચારી રાજાએ બીજો ઉપાય ધાર્યો તે એ કે—રાજકાર્યના વિચારના મિલથી પોતાના દેશને છેડે રહેલી નિરતુરી નામની નગરીમા મુજબતને તેણે મોકલ્યો અને તેનો સ્વામી ચંદ્રવંશ નામનો કે જે પોતાનો સામંત રાજા હતો તેને લેખ લખી જણાવ્યું કે—‘આ વણિકને સુખ રીતે મારી નાખવો ’ ચંદ્રવંશ રાજાએ પણ મુજબતનું રૂપ જોઈ વિચાર્યું કે—“આવી મૂર્તિવાળો કદી પણ વિરૂદ્ધ આચરણ કરે નહીં, તો કેમ રાજાએ આવી આજ્ઞા આપી? અથવા ભલે ગમે તેમ હોય, પરંતુ હું આની ઉપર દોહ નહીં કરું ” એન વિચારી મુજબતને એકાતમા તે લેખ બતાવ્યો, અને કહ્યું કે—“જો કે રાજાનો

આદેશ આવો છે તો પણ હું તે પ્રમાણે નહીં કરૂં પરંતુ તારે મારા પર કૃપા કરીને શુભ રીતે રહેવું ' આ પ્રમાણે કહીને કાર્ધક ચર્મ-દોષના રોગવાળી ચદ્રચળા નામની પોતાની બેઠેલ તેને પરણાવી સુખવ પણ ના સારની અસારતા બાવતો તેજ પ્રમાણે રહ્યો તે રાજ પુત્રી પણ તેની પાસેથી આવક ધર્મ પામી, તેજ રોગથી પરાભવ પામી સમાધિ વડે દેહનો ત્યાગ કરી દેવલોકમા ગઈ ત્યાર પછી અત્યંત ઉપકારી સુખતને પ્રણામ કરી તે બોલી કે—“હે સ્વામી! કહો હમણા તમારું શું નામ છે ? ” સુખતે કહ્યું—“જે હું કલક ગઢિત થઈ માતા પિતાના હર્શન કરે, તો પછી તરતજ દીક્ષા અગીકાર કરૂં આટલો મારો મનોરથ તું પૂર્ણ કર ” તે સાંભળી તે દેવે ચ પાનગરી ઉપર મોટી શિલા વિકૃત્તિને આકારમા રહીને જ રાજાને કહ્યું કે—“તે દુષ્ટ મગીના લખેલા જોડા લેખથી છેતરાઈને નિરપરાધી અને ધર્મી જનોના શિરોમણિ સુખતનો નાશ કરાવ્યો છે, તે દુષ્ટ નીતિના ફળને હવે તું ભોગવ હમણાજ હું તને ત્રી પુત્ર, નગરી અને નગરીના લોકો સહિત ચમરાજના મંદિરમા લઈ જાઉં છું ” તે સાંભળી પશ્ચાત્તાપરથી અગ્રિથી દુહયમા બગતો રાજા બોલ્યો કે—“હે સ્વામી! તમે આવી રીતે કયા રહિત ન થાઓ હવે જે કરવા યોગ્ય હોય તેની આજ્ઞા આપો ” આ પ્રમાણે કહી નમસ્કાર કરવા પૂર્વક તેણે દેવને પ્રસન્ન કર્યો ત્યારે તે દેવ બોલ્યો કે—“હવે પણ તેને મોટા ગૌરવ-માનપૂર્વક જે ચ પાપુરીમા તું પ્રવેશ કરાવે તો તારો છૂટકારો છે, અન્યથા નથી ત્યારે રાજા બોલ્યો કે—“મોટા પ્રસાદ મોટો પ્રસાદ પરંતુ તે હમણા કયા છે ? ” દેવે કહ્યું—“તેને એ અહીંજ ઉદાનમા આણેલો છે ” તે સાંભળી આનંદના સમૂહથી વ્યાપ્ત થયેલા રાજાએ મોટો સમૃદ્ધિ પૂર્વક તેને પ્રીતિમા પ્રવેશ કરાવ્યો તેના માતા પિતા ખુશી થયા માણતોને પણ મોટો આનંદ થયો, જિનધર્મની પ્રભાવના થઈ પછી અત્યંત વૈરાગ્ય થવાથી સુખતે રાજાની આજ્ઞા લઈ માતા, પિતા અને બીજા સબ્યજનો સહિત દીક્ષા લીધી, અને તે સદ્ગતિને પામ્યો.

આ પ્રમાણે જે લોકપ્રિય હોય તે લોકો ધર્મને વિષે બહુમાન
કેળવન કરે છે બીજાઓએ પણ કહ્યું છે કે—“ શુદ્ધ રીતે લોકપ્રિય થવું
જોઈએ છે કારણ કે તે અત્યંત ધર્મની સિદ્ધિના ફળને આપનાર છે,
તથા ધર્મની પ્રશંસા કરવાથી તે બાધિબીજનું કારણ થાય છે ”

—૦—

હવે પાત્રમાં અહૂર નામનો ગુણ છે, તેને ફરતું સ્વરૂપ
જણાવવા પૂર્વક બતાવે છે

કૂરા કિલિહમાષો સમ્મ ધમ્મ ન સાહિત્ત વરહ ।

इय सां न एत्थ जोगो, जोगो पुण हांइ अकूरो ॥ १२ ॥

મૂનાર્થ—હર માણસ કિલિ પરિણામવાળો હોય છે, તેથી તે
સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મનું આરાધન કરી શકતો નથી. તેથી કરીને તે આ
ધર્મને વિષે યોગ્ય નથી પરંતુ અહૂર જ યોગ્ય છે

દીર્ઘાર્થ—હર માણસ કિલિમાષ—કોષાદિક દોષના પરિણામ
વાળો હોય છે તે સમ્યક્—કલક રહિત (શુદ્ધ) ધર્મનું આરાધન
કરવા શક્તિમાન નથી. કારણકે તે હર માણસ પરના છિદ્ર બેવામા
લપટ અને કલુષ-મલિન મનવાળો હોવાથી ધર્મનું અનુષ્ઠાન કરતા
છતા પણ ધર્મના ફળનો ભાગી થતો નથી કહ્યું છે કે—“ ધર્મદેવી
સ્વર્ગ પ્રાપ્ત થયા છતા પણ હર માણસ ક્રોધ અને મોહથી અધ થઈને
તેને હારી જાય છે—ગુમારે છે અહીં ગુરૂનો દેવી કૃપવાવ નામનો
સાધ્વાશાસનું ઉદાહરણ છે કિલિ પરિણામવાળાને તપ, શ્રુત, વિનય
કે દેવપૂજા વિગેરે કાંઈ પણ રક્ષણ કરતું નથી અહીં સપક-સાધુનો
વિનય કરનારી કુતનદેવીનું ઉદાહરણ છે ” આ હેતુથી આવો હર
માણસ આ શુદ્ધ ધર્મને વિષે યોગ્ય નથીજ જગ એ સંતતમી
છે પરંતુ સંતતમી અને પછી વિભક્તિના અર્થમા કાંઈ તફાવત નથી,

૧ માત્ર સાધુનો આશામ થાય તેવો.

માટે જ્ય ને બદલે જસ્ય એટલે આ ધર્મને યોગ્ય નથી એમ બાણુ
પુત્ર શબ્દ વચ્ચે (નિશ્ચય) ના અર્થમાં અહીં છે, તેથી તેનો સંબંધ
આ પ્રમાણે કરવો-અકરજ લઘુકર્મી હોવાથી યોગ્ય છે કહ્યું છે કે—”

હવે છઠ્ઠા પાપભીર ગુણનુ ચરૂપ કહે છે

इहपरलोगाराए, समार्तो न बहई पाये ।

મીહર અયસકનકા, તો સહુ વચ્ચારિહો મીર ॥૧૩॥

મૂનાર્થ—ભીર માણસ આ લોક અને પરલોકના કદનો વિચાર
કરે છે, અને અપયશના કલકથી બીજે છે, તેથી તે પાપકર્મમાં પ્રવ
ર્તતો નથી તેથી કરીને તે પાપભીર માણસ ધર્મને યોગ્ય જ

ટીકાર્થ—રાજાનો નિમહ (૬૬) વિગેરે આ લોકના કદ અને
નરક ગતિમાં જુ વિગેરે પરલોકના કદને મનમાં વિચારતો માણસ
હિંસા, અસત્ય વિગેરે પાપકર્મમાં પ્રવર્તતો નથી. તથા અપયશના
કલકથી એટલે કુળનુ મલિનપણુ થશે એવા હેતુથી પણ પાપમાં
પ્રવર્તતો નથી એમ સંબંધ કરવો. તેથી કરીને જહુ શબ્દનો નિ
શ્ચય અર્થ હોવાથી પાપભીર પુરૂષ ધર્મને યોગ્ય છે બાવાર્થ
એ છે કે—જે માણસને પાપકર્મ કરવાની ઇચ્છા ન હેય તે જ યુક્તા
યુક્તનો વિચાર કરે છે, માટે તેજ ધર્મને યોગ્ય છે કહ્યું છે કે—“અનુ
રાગ અને એકાન્તવડે પ્રેરિત એવો ઇદ્રિયોનો સમૂહ અપગ છતા
જે વિદ્વાન મનુષ્યો યુક્તાયુક્તનો વિચાર કરે છે, તેઓને ધન્ય છે
કારણકે તેવો પુરૂષ—“વધ, મારણ, અભયાખ્યાન (ખોટું આગ)
હેલું અને પરવનનો વિનાશ કરવો એ વિગેરે પાપ કર્મ એકવાર કર
વાથી પણ તેનો સર્વથી જઘન્ય ઉદય દશ ગુણો થાય છે ’ આવા
આવા પાપના ક્ષણ સાલણીને મુનસની જેમ દુર્ગતિના હેતુઓનો
અત્યંત ત્યાગ કરે છે

સુલભની કથા

નાજરુદ નગરમા ધાવગૌરિ નામનો કસાઈ હતો તે અભય હતો તે હ મેશા પાવસો પાડાની હિસા કરતો હતો તે કર્મથી તેણે સાતમી નરકથી પણ વધારે પાપ ઉપાર્જન કર્યું આયુધ્યને છેટે મહા વ્યાધિની પીડાથી તે ગ્રહણ કર્યો ધાતુના વિપરીતપણાને લીધે પાંચે ઇન્દ્રિયોના વિપયો તેને વિપરીત જણાયા લાગ્યા મુગધી અને શીતળ વિવેપન તેને અશુચિ અને ઉષ્ણ કાદવ જેવું લાગ્યું એજ પ્રમાણે લોજન, પાન, સુવાની તજાઈ વિગેરે તેને વિપરીત લાગ્યા તેને સુવસ નામે પુત્ર હતો તે સર્વ ગીતે આકર પૂર્વક તેનો પ્રતિભાર (ઉપાય) કરાવતો હતો જ્યારે તેને કાઈપણ ઉપાય મુખકારક ન લાગ્યો, ત્યારે મુલસે પોતાના મિત્ર અભયકુમાર મત્રીને પૂછ્યું તેણે જવાબ આપ્યો કે—“ હે ભદ્ર ! તારા પિતાએ ઘણા જીવનો ધાત કરા મહા ઘોર પાપકર્મ ઉપાર્જન કર્યું છે, તે પાપ આ ભવમાજ તેને ઉદય આણ્યું છે તેથી તું તેને કાટાની શમ્યામા મુવાડ, અશુચિ પદાર્થનું વિવેપન કર, અને ખાડ, કપાયલું તથા દુર્ગંધવાળું પાણી પા તેથી તેને મુખ ઉપજશે. મુલને પણ તેજ પ્રમાણે કર્યું તેનાથી તેને કાઈક મુખ ઉપજ્યું પછી તે સૈકારિક કેટલોક કાળ જીવી મરણ પામી સાતમી નરકે ગયો. ત્યારપછી તેને સ્થાને તેના સ્વજનોએ મુલસને સ્થાપન કર્યો, અને કહ્યું કે—“ તું તારા પિતાનો ધ ધો કર. ” ત્યારે તે પણ પિતાએ અનુભવેલા દુખને સભારી બોલ્યો કે—“ હું તે પાપનું ફળ ભોગવવા શક્તિમાન નથી. ” એમ કહી તે ઇચ્છતો નહોતો ત્યારે તેના સ્વજનોએ કહ્યું કે—“ પાપનો વિભાગ પાડીને અમો સર્વે ગ્રહણ કરશું ” ત્યાર પછી તેમને બોધ કરવા માટે મુલસે પોતાના પગમા લીલણ કુહાડો માર્યો અને પગી જમો પાડતા તેણે સ્વજનોને કહ્યું કે—“ આ માડું દુખ વિભાગ કરીને થોડું થોડું ગ્રહણ કરો જેનાથી મને કાઈક મુખ થાય ” ત્યારે તેઓ બોલ્યા કે—“ હે વતસ ! જો તે દુખ અમારા શરીરમા

સક્રમે તો અમે સુખેથી ગ્રહણ કરીએ પરંતુ તેમા કાષ્ઠપણ ઉપાય નથી, કે જે અન્યનું દુઃખ ખીજામા નાખી શકાય ” તે જોડ્યો—“ ત્યારે તમે કેમ કહો છો ? કે તારૂં પાપ અમે વહેચી લેશું ? ” આ પ્રમાણે સુલસના કહેવાથી તેમણે તેનો નિશ્ચય જાણ્યો, અને તેથી તે સ્વજનો ભાન થયા પછી સુલસને અભય ક્રમારે ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાસે આવક્ર ધર્મ અગીકાર કરાવ્યો તેને સમ્યક્ પ્રકારે પાલન કરી તે સ્વર્ગે ગયો.

હવે સાતમા ગુણનું સ્વરૂપ તથા તેનું ફળ કહે છે

અસદો પર ન વચદ્, વીસસણિજ્જો પસસણિજ્જો ચ ।

ઉજ્જમદ્ ભાવસાર, ઉચિત્તો ધમ્મસ્સ તેણેસો ॥ ૧૪ ॥

મુવાર્થ—શકતા સહિત મનુષ્ય અન્ય માણસને છેતરતો નથી. તેથી તે વિશ્વાસ કરવા લાયક અને પ્રશંસા કરવા લાયક આય છે, તથા તે ભાવ સહિત ધર્મ કાર્યમા ઉદ્યમ કરે છે તેથી તે ધર્મને યોગ્ય છે.

દીર્ઘર્થ—શક એટલે માયાવી તેનાથી જે વિપરીત હોય તે અશક કહેવાય છે તે અન્યને છેતરતો નથી, તેથી તે વિશ્વાસ કરવા લાયક એટલે પ્રતીતિનું સ્થાન થાય છે તેથી ખીજે એટલે શક પુરૂષ ખીજને કદાચ છેતરે નહીં તો પણ તે વિશ્વાસનું કારણ (સ્થાન) થતો નથી કહ્યું છે—“ માયા-કપટ કરવાના સ્વભાવવાળો પુરૂષ જો કે કાષ્ઠ અપરાધ કરતો ન હોય તો પણ તે પોતાના જ દોષથી હુણાયેલો હોવાથી સર્પની જેમ અવિશ્વાસને લાયક થાય છે ” તથા જે અશક હોય તે પ્રશંસનીય એટલે સલાહ કરવા લાયક કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ જેવું ચિત્ત તેવી વાણી અને જેવી વાણી તેવી જ ક્રિયા, આ ત્રણેમા જેઓને વિસ વાદ-વિપરીતપણું ન હોય, તે પુરૂષો ધન્ય છે ” તથા અશક પુરૂષ ભાવસાર એટલે મેષ ભાવથી સુંદર રીતે ધર્માનુષ્ઠા.

નમા યત્ન કરે છે પરંતુ કપટી ક્ષપકની જેમ અન્ય જનોને રજન કરવા માટે બાહ્ય દેખાવથી જ કરે તેમ નહીં કહ્યું છે કે—

‘જે કોઈ નિર્ગોત્ર મધ્ય (વન-અટવી) વાસી હૃદ આશય છતો કપટક્ષપકની પેરે માયા મૃષાવાદ વડે મુગ્ધજનોને ખાડામાં પાડી વન નાસ આકરે છે તે પરતાવો પામે છે ’ તેથી કરીને આવો જે અશક હોય તે ઉપર કહેલા ધર્મને ઉચિત એટલે યોગ્ય પાત્ર છે સર્વ લોક સ્વાર્થમાં પ્રવર્તેલો હોવાથી તેવા પ્રકારનો પુરૂષ અતિ દુર્લભ છે કહ્યું છે કે—“ ઘણા લોકોને ચમત્કાર પમાડે એવા માણસો દુનિયામાં ઘણા છે પરંતુ જેઓ પોતાના ચિત્તને રજન કરે તેવા તો પૃથ્વી પર પાયા-છ જ છે ” ૧૪

હવે આઠમા ગુણ વિષે કહે છે

ઉવચરઘ સુદારિકાઓ, પરોમિમુજ્જિમ સવજવાવારો ।

તો હોઈ ગન્મયકો-ગુવત્તર્ણાઓ ય મધ્વસ્સ ॥ ૧૫ ॥

મૂલાર્થ—સારા દાક્ષિણ્ય ગુણવાળો પુરૂષ પોતાના કાર્યનો વ્યાપાર છોડીને બીજાનો ઉપકાર કરે છે તેથી તેનું વચન મૈા કોઈ અદ્ભુત કરે છે, અને તેને જ સર્વ જનો અનુસરે છે

ટીકાર્થ—સારા દાક્ષિણ્યવાળો પુરૂષ એટલે કે જે આ લોક અને પરલોક બન્નેના ઉપકારવાળું કાર્ય હોય તેમાં જ દાક્ષિણ્ય ગુણવાળો હોય, પરંતુ પાપના કાર્યમાં તેનો ન હોય, એમ જણાવવા માટે સુશબ્દ કરીને દાક્ષિણ્યનું નિશ્ચય કર્યું છે આ ગુણવાળો પુરૂષ બીજાની માગણીથી તેમના ઉપકારને માટે પ્રવર્તે છે કેવી રીતે ? તે કહે છે—પોતાના કાર્યની પ્રવૃત્તિનો ત્યાગ કરીને તેથી કરીને તે સર્વ ધાર્મિક જનોને આશ્વાસન એટલે અદ્ભુત કરવા લાયક જેનું વચન છે તેવો અને

અનુવર્તનીય એટલે હંદ યેષ્ટાવાળો (બીજાને અનુકરણ કરવા લાયક)
યાય છે આવો પુરૂષ હાક્ષિણ્યના ગુણે કરીને મુલક કુમારની જેમ હમ્મ
વિના પણ ધર્મનું સેવન કરે છે

મુલક કુમારની કથા.

માહેત નગરમા પુ ડગીક નામે રાજા હતો તેનો બાઈ ક ડરોંક
ચુવરાજ હતો તે ચુવરાજને રૂપ વડે દેવાગનાનો પણ તિરસ્કાર કરે,
નાર યશોભદ્રા નામની બાર્યા હતી તે કાંઈ એક દિવસે શ્રેષ્ઠ શશુમાર
પહેરીને બેઠી હતી તેને રાજાએ જોઈ, અને તેનું હૃદય કામદેવના
બાણની વેદનાથી વિહ્વળ થયું, તેથી તેણે બે ત્રણ વાર તેણીની પ્રાર્થના
કરી, પરંતુ તે હાથથી નહોતી, અને તેણીએ કહ્યું કે- " કેમ તમે
તમારા બાઈથી પણ લગ્ન પામતા નથી ? " તે સાંભળી " મારો
બાઈ જીવતો હશે ત્યાં મુખી આ મને ચહાશે નહીં " એમ ધારી તેણે
કાંઈ વખત છિદ્ર જોઈ ક ડરોંકને મારી નાખ્યો. ત્યારપછી યશોભદ્રાએ
તેનો પરમાર્થ જાણી વિચાર્યું કે- " આ રાજાએ પોતાના બાઈને પણ
મારી નાખ્યો, તો પછી તેને અકાર્ય કાંઈ પણ નથી " એમ ધારી
શીખમતનો ભગ થવાના ભયથી તે ત્યાંથી નાહી અનુક્રમે આવરિત
નગરીએ પહોંચી. ત્યાં નગરીની બહાર ચઢિલની ભૂમિએ નીકળેલી
સાધ્વીઓને તેણે જોઈ તે તેમની પાછળ પાછળ ચાલી તેમના ઉપા
શ્રયે ગઈ ત્યાં કીર્તિમતી નામની મહત્તરિકા (ગુરૂણી) ને પગે પડી,
તેણીએ તેણીને ધર્મશાસ આપી શાત કરી તેણીએ પણ રોતા રોતા
પોતાનું વૃત્તાત કહી પ્રમલ્યા માગી ગુરૂણીએ તેણીને યોગ્ય જાણી
વિાધપૂર્વક દીક્ષા આપી. તે પણ ચત્રથી પાળવા લાગી, પરંતુ તેણીને
ગુપ્ત ગર્ભ હતો, તેથી 'મને પ્રમલ્યા નહીં આપે' એમ ધારી તેણીએ
પ્રથમ દીક્ષા લેતી વખતે મહત્તરિકાને તે વાત કરી નહોતી પછી તે
ગર્ભ અનુક્રમે વૃદ્ધિ પામ્યો તે જોઈ ગુરૂણીએ પૂછ્યું ત્યારે તેણીએ

સત્ય વાત નિવેદન કરી મહત્તરિકાએ પણ આવિકાને તે વાત કહી ત્યારે તેણીએ માતાની જેમ પ્રીતિપૂર્વક તેણીની સારવાર કરી. મમય પૂછ્યે તેણીને પુત્ર જન્મ્યો. તે શુભ લક્ષણવાળા પુત્રને પાલન પોષણ કરી આઠ વર્ષનો કર્યો પછી તે કુમારને અગ્નિતસેન સૂરિએ દીક્ષા આપી તેનું નામ કુદવક કુમાર પાડ્યું. તે મતલુ પાલન કરી બાર વર્ષના સાધુ પર્યાયવાળો થયો. એકદા વસત સમયે વિવિધ પ્રકારની ક્રીડા કરતા યૌવનવયના મનુષ્યોને જોઈ તે આરિત્ર પરિણામથી બેઠે થયો. તેણે આર્તભ્યાનને વશ થઈ પોતાની પાસે રહેતા એક સાધુને તે વાત કહી તેણે ઘણી રીતે તેને સમજાવ્યો. પણ તે બોધ પામ્યો નહીં, ત્યારે તેણે તેની માતાને તે વાત કહી તેણીએ પણ ઘણું પ્રકારે સમજાવ્યા છતાં તે સમજ્યો નહીં ત્યારે દહ્યું કે—“હે વત્સ! તે બાર વર્ષ સુધી તારી ઇચ્છાથી જ મત પાળ્યું છે, તો હવે મારા વચનથી તું બીજા બાર વર્ષ સુધી પાલન કર ” તે મામળી હાક્ષિણ્ય શુણ્વને હીધે તે તેટલો કાળ આરિત્રમા રહ્યો. ત્યાર પછી તેણે માતાને પૂછ્યું ત્યારે તે બોલી કે—“મારી માતા સમાન મારી શુરેણી છે તેને તું પૂછ ” ત્યારે તેણે શુરેણી પાસે રજા માગી. તેણીએ પણ ‘અશુભ કાર્યમા કાળ વિલેખ કરવો સારો છે’ એમ બોલી બીજા બાર વર્ષ સુધી પોતાના વચનથી આરિત્રમા સ્થાપન કર્યો ત્યાર પછી એજ પ્રમાણે આચાર્ય તથા ઉપાધ્યાયે પણ બાર બાર વર્ષ સ્થાપન કર્યો પછી બ્યારે તે રહ્યો જ નહીં ત્યારે ‘અહો! હમનો પરિણામ અત્યંત ભયંકર છે’ એમ વિચારી સર્વેએ તેની ઉપેક્ષા કરી પરંતુ પુત્ર સ્નેહથી મોઢ પામેલી તેની માતાએ ચિરકાળથી સાચવી રાખેલ મુદ્રારત્ન તથા રત્ન બલ એ બે વસ્તુ તેને આપી કહ્યું કે—“સાકેત નગરમા તારો મોટો કાકો પુર રીક રાજા છે તેને તું આ બે વસ્તુ દેખાડ જે તેથી તે આ મુદ્રારત્નને જોળખીને તને રાજ્યનો ભાગ આપશે ” તે લઈને તે સાધુ વેપેજ સાકેત નગરમા ગયો. ત્યાં રાજમંદિરના એક ભાગમા જઈને રહ્યો. તે વખતે રાજ મહેલના આગણામા મોટું નાટક થવા લાગ્યું. તે જોવા માટે સર્વ પ્રવાન (મુખ્ય) લોકો ત્યાં એકઠા થયા. કુંભર કુમારે પણ

વિચાર્યું કે—“હું પણ ઘણું કાળે આજ નાટક જોવાના મુખનો અનુભવ કરું.” એમ વિચારી તે પણ જોવા ગયો. ઘણા આનંદ રસથી ભરપૂર મોટું નાટક થયું જ્યારે રાત્રિ કાંઈક થોડી બાકી રહી, અને કોઈએ ઇનામ આપ્યું નહીં, ત્યારે થાકી ગયેલી નૃત્ય કરનારી આજ સથી નિદ્રાળુ થવા લાગી. તે જાણી રંગનો ભગ ન થવા દેવા માટે ‘મહત્ત રિકાએ તેણીને બોધ કરવા (જગાડવા) આ પ્રમાણે ગાયું—

“હે સુદરી! અત્યાર સુધી સાડું ગાયું, સાડું વગાડ્યું અને સાડું નચાવ્યું લાખી રાત્રિ સુધી નાટકનું પાલન કર્યું, હવે તો રાત્રિનો છેડો આવ્યો છે માટે તું પ્રમાદ ન કર.” આના અર્થવાણી ગાયન સાંભળી કુલ્લક કુમારે પ્રતિબોધ પામી તે નર્તકી ઉપર ઇનામ તરીકે પોતાનો રત્નક બળ નાખ્યો, યશોભદ્ર નામના સુવરાજે કુલ્લક નાખ્યું સાર્થવાહની શ્રી શ્રીગતાએ હાર નાખ્યો, જયસંધિ નામના રાજ મગિએ કંઠજ નાખ્યું અને વર્ણપાળ નામના મોટા મહાવતે અકુશ રત્ન નાખ્યું આ પાંચે વસ્તુ લાખ લાખના મૂલ્યવાળી હતી તે ઉપરાંત રાજ વિગેરેએ પણ સાડું ઇનામ નાખ્યું, એટલે નર્તકીને ઘણું મોટો લાભ થયો. પછી પ્રાત કાળે રાજાએ કુલ્લકને પૂછ્યું કે—‘તું કેમ આટલો બધો તુષ્ટમાન થયો?’ ત્યારે તેણે પોતાનો સર્વ વૃત્તાંત કહી છેવટ રાજ્ય લેવા માટે આવ્યો છું એમ કહ્યું, અને રાજાને મુદા રત્ન દેખાડ્યું તે જોઈ રાજાએ તેને કહ્યું—‘તો તારી ઇચ્છા પ્રમાણે રાજ્યનો ભાગ અહણ કર’ કુલ્લકે કહ્યું—“હવે મારે રાજ્યથી સંયુક્ત કારણ છે હવે શુભિત ઘણું થોડું બાકી રહ્યું છે માટે હું સંયમનેજ પાળીશ.” પછી યશોભદ્રને પૂછવાથી તેણે કહ્યું કે—“મેં પણ ચિંતિત થયું હતું કે—‘રાજા વૃદ્ધ છે, માટે તેને મારીને હું રાજ્ય અહણ કરી સેવકામા તે નત કીના ગાયનથી હું બોધ પામ્યો’, પછી રાજાના પૂછવાથી શ્રીકાતા પણ બોલી કે—‘મારો પતિ સાર્થવાહ ઘણા કાળથી પરદેશ ગયો છે, તેથી હું અન્ય પુરૂષ પાસે ગમન કરવાની ઇચ્છાથી

વિચાર કરતી હતી, તેવામા નર્તકીના ગાયને મને બોધ પમાડી " મત્રીએ પણ નિરેદન કર્યું કે—“ મને તમારા શત્રુ રાજાએ લોભ પમાડ્યો હતો, તેથી હું મારા સ્વામીનો વધ કરે કે નહીં ? એવી ચિંતાથી આકુળ હતો તેવામા તે નર્તકીએ મને બોધ પમાડ્યો " પછી કર્ણપાણે પણ કહ્યું કે—“ મને અમુક શત્રુ રાજાએ ઘણું દ્રવ્ય આપી પદ્મ હસ્તી માગ્યો હતો. અથવા તેને મારી નાખવાનું કહ્યું હતું. માટે મારે શું કરવું ? એવા વિચારમા હું મૂઢ થયો હતો. તેવામા આ નર્તકીના ગાયનથી હું બોધ પામ્યો. ” તે સાંભળી રાજાએ સર્વેને હર્ષ્યું કે—“ તમે મર્વે પોત પોતાના મનની ઇચ્છા પ્રમાણે કરો. ” ત્યારે ઉત્તમ ઉપદેશ સાંભળવાથી પ્રતિબોધ પામેલા તે સર્વેએ શુદ્ધ કુમારની પાસે પ્રમત્ત્યા ગ્રહણ કરી તે ચારે સહિત શુદ્ધ કુમાર ગુરૂની પાસે ગયો. ગુરૂએ ‘ આ તે તારા કુળને યોગ્ય કર્યું, એ પ્રમાણે તેની પ્રશંસા કરી પછી તે આત્મકાર્યનો સાધક થયો. આ પ્રમાણે આ શુદ્ધ કુમારે ચિરમાન સુધી દાક્ષિણ્ય ગુરૂ કરીને સયમનું પાલન કર્યું તો તે પરિણામે પણ સુખકારક થયો.

—૪૦૩—

હવે નવમા ગુપ્તને આશ્રીને જલે છે

લજ્જાલુઓ અકજ્જ, વજ્જદ દૂરેણ લેણ સણુપ પિ ।

આયરહ સયાયાર, ન મુયદ અમીકય કહપિ ॥ ૧૬ ॥

મૂનાર્થ—જેવી કરીને લજ્જાળુ માણસ થોડા પણ અકાર્યને દૂર થીજ વર્જે છે, સદાચારનું આચરણ કરે છે, અને અગીઠાર કરેલું ત્રત કોઈ પણ પ્રકારે મક્તો નથી, તેથી તે ધર્મનો અધિકારી છે.

દીપાર્થ—લજ્જાલુઓ—પ્રાકૃત ભાષાની રોલી હોવાથી લજ્જાળુવાન પુરુષ તનુક્રમપિ—થોડું પણ અકાર્ય—નિહિત કાર્ય અહીં નિષેધ વાચકને નો નિહિત અર્થ કરવાનો છે દૂરેણ—દૂરથીજ વર્જે છે એન-જે

લાગ્યા તે શિષ્યે પણ “ આ મહાત્માને મેં સત્તાપમા નાખ્યા ”
 એમ વિચારી સવેમ પામી ગુરૂને પોતાની ખાધે ચડાવ્યા. તો પર
 અધકારના દોષથી રુખલના પામના તેને ગુરૂ વારવાર તાઠન કરવા
 લાગ્યા, અને કહેવા લાગ્યા કે—“ અરે દુષ્ટ શિષ્ય ! આવે! માર્ગ તે
 શોધ્યો ? ” તે સાંભળી તે શિષ્ય પણ “ અહો ! હું અધન્ય છું, ?
 જેથી મેં આ મહાત્માને આવું કદ પમાડ્યું હવે પ્રભાતકાળ થરે
 ત્યારે હું તેની વિશ્રામણા કરવામા એવો ચત્ત કરીશ કે જેથી શુઃ
 સત્તાપ રહિત થઈ મુખનું ભાગ્યન યાય ” આ પ્રમાણે ભાવના ભાવ
 તો તે શુકલધ્યાન પામીને અપૂર્વ કરણ અને ક્ષપકચેષ્ટિના કમે કરીને
 કેવલજ્ઞાની થયો. પછી મુખે મુખે સારે માર્ગે ચાલવા લાગ્યો. ત્યાં
 શાત કોપવાળા આચાર્યે આશ્ચર્ય પામી તેને પૂછ્યું કે—“ હે શિષ્ય
 કેમ હવે તું રુખલના પામતો નથી ? ” તે જોત્યો કે—“ હું હવે માર્ગને
 સારી રીતે જોઈ ચક્રુ છું સૂરિએ કહ્યું—‘ અક્ષુબ્ધે કે જ્ઞાનવટે ?
 તેણે કહ્યું—‘ જ્ઞાનવટે ’ ગુરૂ જોત્યા—‘ કેવું જ્ઞાન ? છત્રમસ્થપણાનું
 કે કેવળ ? ’ તે જોત્યો—‘ હે પૂત્ય ! મેવળ ’ તે વચન સાંભળના જ
 સૂરિ તેના સ્કંધ ઉપરથી નીચે ઉતર્યા, અને ‘ મેં કેવળીની આશાતન
 કરી ’ એમ કહી પોતાના આત્માની નિંદા કરવા લાગ્યા. એટલામ
 રાત્રી પૂર્ણ થઈ પ્રાત કાળ થયો, તે વખતે ગુરૂએ કેશના લોચથી અતિ
 કેમળ થયેલા તેના મસ્તક પર રૂધિરથી રાતા થયેલા દડ મહારતન
 મણી (ચાદો) જોયા. સૂરિએ વિચાર્યું—“ મારી પડિતાઈને ધિક્કાર
 હો, મારી મોટી વયને ધિક્કાર હો, અને મારા દીર્ઘકાળના આરિ
 પર્યાયને પણ ધિક્કાર હો, કે જેથી મેં આ ક્રોધ રૂપી પિશાચને વા
 કર્યો નહીં. જુઓ, આણે એક જ દિવસની દીક્ષાએ કરીને પણ પરા
 ઉપશમ રસ પામી આત્મકાર્ય સાધ્યું ” આ પ્રમાણે મહા વૈરાગ
 માર્ગમા લાગેલા સૂરિ પણ કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન કરી અનુક્રમે મોક્ષ પ
 પામ્યા. આ પ્રમાણે ચ દરૂદ સૂરિનો શિષ્ય લક્ષ્મણ ગુણવાળો હતો
 તેથી તેણે પામેલા આશિસ્ત્રનું પાલન કર્યું

હવે દશમો દયાળુપણાનો ગુણ કહે છે.

મૂલ ઘમ્મસ્સ દયા, તયણુગય સત્તમેવમણુઠ્ઠાણ ।

સિદ્ધ જિણિંદસમણ, મગ્ગિજ્ઞઙ્ગ વેણિહ દયાલુ ॥ ૧૭ ॥

મૂલાર્થ—ધર્મનું મૂળ હયા છે, અને દયાને અનુસરીને જ સર્વ ધર્મ અનુષ્ઠાન જિનેદ્રના શાસનમા સિદ્ધ છે તેથી કરીને અહીં દયાળુ શોધાય છે

તીકાર્થ—જેનો અર્થ ઉપર કહી ગયા છેએવા ધર્મનું મૂળ એટલે આદિ કારણ દયા—પ્રાણીની રક્ષા જ છે કેમકે આની રક્ષાને માટે જ બીજા મતો કહેલા છે તેને માટે કહ્યું છે કે—“ સ્વર્ગ અને મોક્ષને સાધનારી અહિં સા જ મુખ્ય કહેલી છે, અને તે અહિં સાના રક્ષણને માટે જ સત્ય વિગેરે મતોનું પાળવું યોગ્ય છે ” તથા—“ જેમ માટી વિના ઘઠો બની શકતો નથી, જેમ બીજા વિના અકુરો હોતો નથી, તેમ શુભરક્ષા વિના મહિનતા રહિત-શુદ્ધ ધર્મ થઈ શકતો નથી. ” તથા તદનુગત—તે દયાની સાથે જ રહેલું વિહાર, આહાર, તપ અને વ્યાવસ્થા વિગેરે સર્વ શુભ અનુષ્ઠાન જિનેદ્રના આગમને વિષે સિદ્ધ પ્રસિદ્ધ છે કહ્યું છે કે—“ જ્યાં દયા ન હોય ત્યાં હીક્ષા નથી, શિક્ષા નથી, જ્ઞાન નથી. તપ નથી, દાન નથી અને ધ્યાન નથી અર્થાત્ દયા વિના કરેલા આ સર્વ શુભ અનુષ્ઠાનો વ્યર્થ છે ” તેથી કરીને અહીં એટલે આ ધર્મના અધિકારમા દયાળુ માણસ શોધાય છે અહીં તાત્પર્ય એ છે—જે પોતાની બાંતે જ દયાળુ હોય તે સુખે કરીને ઇર્થાસમિતિ, પાડલેહણ વિગેરે ક્રિયામા પ્રવર્તે તેથી તે ર્મચિની જેમ ધર્મને યોગ્ય થાય ॥ ૧૭

ધર્મરૂચિની કથા

કેાઇ એક કુળપુત્રે પરલોકનો લીડ હોવાથી ગૃહસ્થાશ્રમને ઘણા આરભવાળો બાળી તાપસોની મધ્યે હીક્ષા લીધી તે તાપસોને પણ કંઈમૂળને જે અવા વિગેરેના આરભમા પ્રવર્તતા જોઇ તેને ખેડ થયો. કારણ કે તેઓ પણ ચતુર્દશી વિગેરે તિથિને દિવસે પોતાના આશ્રમમા અનાકુટિની આધોપણા કરે છે, તેથી તે દિવસે પુષ્પ, ફળ અને કંઈ વિગેરે લાવવા માટે કેાઇ પણ વનમા જતો નથી તે ધર્મરૂચિ પણ તે એક જ દિવસને સારો માની વિચારતો કે—“અહો ! જો હમેશા આ અનાકુટિની આધોપણા કરાય તો ઘણું સારૂ થાય ” એવો વિચાર કરતો તે રક્ષો તેવામા એકદા તેની પાસેના માર્ગે એ સાધુઓને જતા જોઇ ભદ્રકપણાથી તેણે તેમને પૂછ્યું કે—“હે તપોધનો ! તમે આજે અરણ્યમા કેમ આહ્યા છો ?” શું તમારા ધર્મમા આજે અનાકુટિ નથી ?” તેને સરજ સ્વભાવનો જોઇને તે સાધુએ જાહેર્યો કે—“હે તપસકુમાર ! અમારા ધર્મમા તો હમેશા અનાકુટિજ છે કેમકે અમે કદાચિત પણ સંચેતન પૃથ્વીનું મર્દન કરતા નથી, સંચેતન પાણી વાપરતા નથી, અનેક પ્રાણીઓના વિનાશના હેતુ રૂપ અગ્નિને સંજ ગાવતા નથી તથા તૃણ લતા, પર્ણ, પુષ્પ ફળ અને કંઈ વિગેરે વન સ્પતિઓનો અમે સ્પર્શ કરતા નથી, ઉખેડતા નથી તથા જમતા પણ નથી તેથી અમારા ધર્મમા સર્વદા અનાકુટિ જ છે ” આ પ્રમાણે સાંભળી તે ધર્મરૂચિ દયાના સ્વભાવવાળો હોવાથી તે બન્ને સાધુની સાથે શરૂ પાસે ગયો અને પોતાની હકીકત નિવેદન કરી તેણે શુદ્ધ હીક્ષા અંગીકાર કરી

હવે અખ્યાત્ત્વે ગુણ કહે છે

મજ્જત્ય સોમદિદ્ધી, ધમ્મવિચારં જહઠ્ઠિય મુણ્ણહ ।

કુણ્ણહ ગુણસપચ્છોગ, દોસે દૂર પરિચ્ચયહ ॥ ૧૮ ॥

મુદ્ધાર્થ—મધ્યસ્થ અને સૌમ્ય દષ્ટિવાળો પુરૂષ ધર્મના વિચારને યથાર્થ રીતે જાણે છે, અને તેથી તે ગુણનો સમજ—સમજ કરે છે, તથા દોષોને દૂરથી જ તને છે

ટીકા—મધ્યસ્થ એટલે કોઈ પણ દર્શન ઉપર પક્ષપાત ગ્રહિત અને સૌમ્ય એટલે દ્રેષ રહિત મનોહર દષ્ટિ જેને હોય તે મધ્યસ્થ સૌમ્યદષ્ટિ એટલે કે મર્વત્ર રાગદ્રેષ રહિત એવો પુરૂષ ધર્મ વિચારને એટલે વિવિધ પ્રકારના પાપ ક્રિયાના સમૂહના મહત્ત્વ સ્થાપન કરેલા ધર્મરૂપી કરીયાણાના સ્વરૂપને યથાર્થરીતે એટલે આ સગુણ છે કે નિર્ગુણ છે ? થોડા ગુણવાળું છે કે ઘણા ગુણવાળું છે ? એમ સુવર્ણની પરીક્ષા કરવામા નિપુણ વિશેષ પ્રકારના સુવર્ણના અર્થો પુરૂષની જેમ ધરાવર જાણે છે અને તેથી કરીને ગુણ સમયોગ એટલે જ્ઞાનાદિક ગુણની સાથે જ મધને કરે છે, તથા ગુણના પ્રતિપક્ષ રૂપ દોષોને દૂરથી જ વર્જે છે

આ ઉપર સોમવસુ બ્રાહ્મણનું દષ્ટાંત

સોમવસુ નામનો એક બ્રાહ્મણ હતો. તેણે દુકાળના વખતમા કુટુંબનો નિર્વાહ કરવા માટે શુદ્રની વૃત્તિ ગ્રહણ કરી, તે પછી તેનું કુટુંબ જીવ્યું નહીં, તેથી તે વૈરાગ્ય પામી કરેલી શુદ્રવૃત્તિના પાપની શુદ્ધિને માટે પાનિષ્ઠ નગર તરફ ચાલ્યો. માર્ગમા કોઈ બ્રાહ્મણની સ્ત્રી પાપની શુદ્ધિને માટે અગ્નિમા ઘણી મરવા તૈયાર થઈ, તેને બ્રા

દાહો અગ્નિદાહથી નિવારી તે જોઈ અવિધિથી મરવું પણ સાડે નથી ' જોમ વિચારતો તે જોકે ગામમા ગયો ત્યાં જોકે અવ્યકત લિંગવાળા સાધુના મઠમા ગયો. તે વખતે લોજનનો સમય હતો, તથી લિંગીએ તેને ઠહું કે— ' તુ મારો અતિથિ આવ્યો છે માટે હમણાં આ મઠમા બેશ ' જોમ કહી તે ગામમા મોચરીએ ગયો થોડી વારમાજ ઘણું લોજન લઈને આવ્યો. બન્નેએ તૃપ્ત પર્યંત લોજન કર્યું સમયે સોમવસુએ તેને પૂછ્યું કે— ' તમારો ધર્મ કેવો છે ? અને તેમા શું તત્ત્વ છે ? ' તેણે કહ્યું— ' હે ભટ્ટ ! જોકે ગુરના અમે બે શિષ્યો છીએ અમારો દીક્ષા લીધા પછી થોડા સમયમાજ ગુરૂ પરીક્ષ થયા-પરલોકમા ગયા. તેણે અમને ઉપદેશ આપ્યો હતો કે— ' મુખે મુખ, મિત્ર લોજન કરવું, અને આત્મા લોક પ્રિય કરવો. ' પરંતુ આ ત્રણ પદનો ભાવાર્થ અમને કહ્યો નહોતો તેથી હું મારી જુદીથી આ ગામમા રહું છું મત્ર અને ઔષધ વિગેરેના પ્રયોગથી લોકોનો ઉપકાર કરું છું તેથીજ હું લોક પ્રિય થયો છું, અને લોજન પણ મિત્ર પામું છું, તથા આ મારી ગમ્યા છે, તેમા હું મુખે મુખ રહું છું આટલું તત્ત્વ હું બાણ છું તેનો પરમાર્થ તો ગુરૂ મહારાજ જાણે તે સામગી સોમવસુએ વિચાર્યું કે— ' ગુરૂનો ઉપદેશ તો એક છે પરંતુ આ તેનો પરમાર્થ નથી ' જોમ વિચારી તેણે ફરીથી પૂછ્યું કે— ' તમારો ગુરૂભાઈ કયા છે ? ' તેણે ઠહું — અમુક ગામમા છે ' તે સામગી સોમવસુ બીજે દિવસે તે ગામમા ગયો, અને તેને મળ્યો. તેણે પણ ઉચિત કર્યું અને લોજન સમયે કહ્યું કે— મારી સાથે લોજન કરવા આવ. ' પછી બંને આહ્યા ગામમા પેઠા તેટલામા ઠાઈ ભકતે તેને કહ્યું— કે ' મારે ઘેર પારણ કરવા આવો. ' તે બોલ્યો— ' મારી સાથે આ મારો અતિથિ છે ' ભકત બોલ્યો કે— ' તે પણ આવે, અને તમે પણ આવો ' જોમ કહી તે બંનેને પોતાને ઘેર લઈ ગયો. તે બંનેના પગ ધોયા પછી મન વાંછિત ઉત્તમ લોજન કરાવ્યું લોજન કરી બન્ને પોતાને સ્થાને ગયા પ્રાણીએ તેને તેનો આચાર

પૂછ્યો. તેણે પણ પ્રથમની જેમજ ત્રણ પદ દઈ આપણે તેનો અર્થ પૂછ્યો, ત્યારે તેણે પણ પૂર્વની જેમ વૃત્તાત દહીને કહ્યું કે—“હું એકાતરે જમું છું, તેથી મારે તે જોજન મિષ્ટ થાય છે, ધ્યાન અને અધ્યયન કરતા થાડી જાડ ત્યારે જ્યાં ત્યાં મુજ જાડું છે, તેથી મુજે નિદ્રા આવે છે, અને ચિત્તમા નિરુપદતા રાખું છું તેથી સર્વ લોકને પ્રિય લાગું છું ” આ પ્રમાણે હું શુરના વચનની આરાધના કરું છું ” તે સાક્ષી સોમવસુએ વિચાર્યું કે—“ આ પહેલાં કરતા સારું છે, પરંતુ શુરનો ઉપદેશ ગંભીર છે તેનો પરમાર્થ જરા જર જણાતો નથી. ” એમ વિચારતો તે પાટલીપુર નગરમા ગયો ત્યાં એક ત્રિલોક નામે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન પઠિત રહેતો હતો, તેને ઘેર તે ગયો. ધરમા પ્રવેશ કરતા તેને ‘ હમણા જવાનો અવસર નથી ’ એમ કહી દ્વારપાળે જતો અટકાવ્યો. એટલે તે બહારજ બેઠો. તેટલામા પુષ્પ અને હાતણુ લઈને કોઈ સેવક ત્યાં આવ્યો તેની પાસે હાતણુ માગ્યા છતાં તે આખ્યા વિનાજ ધરમા પેઠો થોડી વારે બહાર નીકળી સર્વને હાતણુ આપવા લાગ્યો. તે જોઈ સોમવસુએ દ્વારપાળને પૂછ્યું કે—“કેમ પહેલાં માગ્યા છતાં આપતો નહોતો, અને હવે માગ્યા વિનાજ આપે છે ? ” દ્વારપાળે કહ્યું—“પ્રથમ સ્વામીને આપવાથી તેનું ગૌરવ-માન સચવાય છે, નહિ તો સ્વામીની અવજ્ઞા કરી કહેવાય અને તેને આખ્યા પછી બાકી જે શેષ રહે તે તેની શેષા તરીકે સર્વને થાય છે ” તેટલામા પાસેના ધરમા કોઈ બે પુત્રોએ મોટું ધોવા પાણી માગ્યું, ત્યારે એ જુવાન સ્ત્રીએ એક પુત્રને હાથોહાથ પાણીની ઝારી આપી અને બીજાને ઠેઠથી લાળી લાકડીએ કરીને પાણીનું પાત્ર આપ્યું તેનું કારણ પ્રાજ્ઞાનના પૂછવાથી દ્વારપાળે કહ્યું કે—“ પહેલો આ સ્ત્રીનો ભત્રીં છે અને બીજો પન્નપુત્ર છે, તેથી બંનેને એવીજ રીતે આપવું યોગ્ય છે ” તે સાક્ષી ભટ્ટ વિચારવા લાગ્યો કે—“અહો ! આ પઠિતનો પરિવાર પણ નીતિવાળો છે ” તેટલામા વાનિજના શબ્દવડે દિશાઓના આતરાઓને લરી દેતી અને ઘણું ભાટ ચાર

હોયી સ્તુતિ કરાતી શિનિકામા બેઠેલી એક તરૂણી દ્વાર પામે આવી તે બે. સોમવસુએ પૂછ્યું કે—“આ કોણ છે ? અને આવી નામધુમથી કેમ આવી ?” દ્વારપાળે કહ્યું—“આ પડિતણીની પુત્રી છે રાજાની સલામા સમસ્યાના એક પાઠથી આખો સ્લોક તેણીએ પૂર્ણ કર્યો તેથી રાજાનું સન્માન પામી ઉત્સવ પૂર્વક ઘેર આવી છે તે સમસ્યાનું પાઠ રાજાએ આ પ્રમાણેના અર્થવાણી કહ્યું હતું—‘તેની શુદ્ધિ વડે શુદ્ધ થાય છે’ આની પૂર્તિ તેણીએ આ પ્રમાણે કરી—‘સર્વ ઠેકાણે (મોહથી) આપીને રહેલું મન દોષની રેણથી મલિન થાય છે, તે સાનું વિવેકરૂપી જળના સ્પર્શથી તેની શુદ્ધિ વડે શુદ્ધ થાય છે’ તેટલામા તે ઘરમા પેઠી તેણીના પિતાએ તથા પરિનારે તેણીની પ્રશંસા કરી. તે સર્વ બોધ ‘અહો ! આનો પરિવાર પણ પડિત છે’ એમ વિચારી સોમવસુ અવસર મળ્યો ત્યારે સલામા બેઠેલા પડિતની પાસે ગયો. તે પડિતને નમસ્કાર કરી તેનું સન્માન પામી ઉચિત આસન પર બેઠો. આ અવસરે કોઇ વિદ્યાર્થીએ પડિતની પાસે આવી વિનંતિ કરી કે—“મેં આજે સ્વપ્નમા શુરની સ્ત્રી સાથે લોભ કર્યો, તે માસ પાપની શુદ્ધિ કરો.” પડિતે કહ્યું—“તપાવેલી લોહાની પુતળીને આલિંગન કરવાથી તારી શુદ્ધિ છે’ તે સાબળી બટુકે તેમ કરવાનું અગીકાર કર્યું પછી અગ્નિના વર્ણવાળી લોહાની પુતળી કરી તેને જેટલામા તે બટુક આલિંગન કરે છે, તેટલામા પડિતે પ્રથમથી સંકેત કરી રાખેલા પુર્યોએ તંત્ર પકડી લીધો અને ‘તું શુદ્ધ છે શુદ્ધ છે’ એમ બોલતા સર્વ સ્ત્રીઓએ તાળીઓ પાડી. ત્યાર પછી સોમવસુએ પણ પોતાનું વૃત્તાત જણાવવા પૂર્વક પોતાના પાપનું પ્રાયશ્ચિત્ત માગ્યું તે વખતે તેનો વિચાર કરી પડિતે એક લીલો અને એક સુકો એમ બે માટીનાં ગોળા અહણ કર્યા પછી તે બેને બીજા ઉપર નાખ્યા તેમજ બીના ગોળા બીજાને ચોટી ગયો અને સુકો ચોટ્યો નહીં, ત્યારે, પડિતે સોમવસુને કહ્યું કે—“હે મંદ ! તું સુકો ગોળા જેવો છે, માટે શુદ્ધ ન છે” ફરીથી સોમવસુએ કહ્યું—“હું પ્રત અહણ કરવા ઇચ્છુ છું તો કેવા શુરપાસે

‘અહો ! આપના જન્મને અને જીવિતને ધન્ય છે’ એમ કહી ગુરુને
વાદી દિશા મહાને પ્રકાશિત કરતો પોતાને સ્થાને ગયો તે જો સો
મવસુ પછી ‘અહો ! આ ગુરુનુ નિરપૃહપણુ આશ્ચર્યકારક છે’ એમ
કહ્યું ?’ પડિત કહ્યું-“ સુખે સુખુ, મિષ્ટ ભોજન કરવુ અને આત્મ
લોકપ્રિય કરવો, આ ને પદોનો પરમાર્થ ને જાણવો હોય, તે પ્રમાણે
પાળવો હોય તથા સર્વથા નિરપૃહ હોય, તેની પાસે તારે દીક્ષા લેવી.
સોમવસુએ પૂછ્યું-‘ આ પદોનો પરમાર્થ કેવો છે ?’ પડિતે કહ્યું-
“ ને રાગદ્વેષ સહિત થઈ સર્વ આરભ અને પરિશ્રમનો ત્યાગ કરી તથા
શુભધ્યાનને પામી સુખે તે સુખે સુખે છે, ને મધુકરની વૃત્તિએ, નહી
કરેલું, નહી કરાવેલું અને સુધા પ્રાપ્ત થયેલું અન્ન સર્વ પ્રાણીઓની
પીડાને દૂર કરી રાગદ્વેષ સહિત ખાય છે, તે અન્ન પરિણામે મુકર હો-
વાથી તેનો ખાનાર મિષ્ટ ભોજન કરે છે, તથા ને મત્ર મૂળ અને
આવધ વિગેરે ઉપચાર કયાં વિના જ માત્ર પરલોકના ઉત્તમ ક્રિયાનુ
ક્રાન કરવાથી સર્વ જનોને વહાલો લાગે છે તે લોકપ્રિય કહેવાય છે
વળી ને પુરુષ રાગી બાકતલોકો પાસેથી ધન, ધાન્ય દિવસ્ય અને
સુવર્ણ વિગેરેની ઇચ્છા પણ કરતો ન હોય તે નિરપૃહ કહેવાય છે
આ પ્રમાણે તે પદોના બાવાર્થને જાણી તે પ્રાપ્ત્ય ગુરુને શોધવા એ
‘દ્યોઃ કેટલેક દિવસે કાંઈ નગરના ઉગ્રાનમા રહેલા મુષોષ નામના ગુરુ
ને તે મળ્યો તેમને નમસ્કાર કરી તેણે પૂર્વે બહેલા પદોનો અર્થ
પૂછ્યો. ગુરુએ તેને તેજ પ્રમાણે તેનો બાવાર્થ કહ્યો. પછી ગુરુ
નિરપૃહપણુ જાણવા માટે તે પ્રાપ્ત્ય રાત્રિએ ત્યા જ રહ્યો. સાધુઓની
આવસ્થાકાંક્ષ ક્રિયા પણ જોઈ છેવટ સાધુઓ સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરી
સુખે મુતા ત્યાર પછી ગુરુ વૈશ્રમણ નામનું અધ્યયન ગણવા લાગ્યા
તેના પ્રભાવથી વૈશ્રમણ (કુબેર) દેવ તેની પાસે આવ્યો. તે અધ્યયન
સાંભળવા બેઠો તે પૂર્ણ થયું ત્યારે તે દેવ ‘અહો ! સારો સ્વાધ્યાય
કર્યો, સારો સ્વાધ્યાય કર્યો’ એમ બોલતો ગુરુના પગમા પડ્યો. પછી
તેણે વિનંતિ કરી કે-“ હે પૂજ્ય ! હું આપના ઉપર પ્રસન્ન થયો છું

માટે વરદાન માગેા હિરણ્ય, સુવર્ણ, દિપદ, અતુષ્પદ વિગેરે જે આપને રૂએ તે સર્વ હું આપુ ” આચાર્ય જોડ્યા—‘ તને અમારો ધર્મલાભ હો. અમારે કોઇનું કાંઈ પણ પ્રયોજન નથી ’ તે સામળી તે શ્રેષ્ઠ દેવ વિચારી મનમાં આનંદ પામ્યો. પછી તેણે પોતાનું સર્વ વૃત્તાત કહી દીક્ષા માગી, ત્યારે શુરૂએ તેને પ્રમજ્યા આપી તે સંયમનો આરાધક થયો આવો મધ્યસ્થ માણસ ધર્મને યોગ્ય છે

હવે બાળા ગુણરાગી ગુણને તેનું સ્વરૂપ
તથા કળ દેખાડવા પૂર્વક કહે છે.—

ગુણરાગી ગુણવતે, વહુ મબદ નિગુણે હવેહેદ ।

ગુણસગદે પત્તદ, સપત્તગુણ ન મય(દ)લેદ ॥ ૧૯ ॥

મૂળાર્થ—ગુણરાગી માણસ ગુણવ તેને બહુ માન આપે છે, ગુણ રહિત જનોની ઉપેક્ષા કરે છે શુભોનો સંબંધ કરવામાં આવતો છે અને પ્રાપ્ત થયેલા ગુણને મલિન કરતો નથી

દ્વીતીયાર્થ—ધાર્મિક મનુષ્યોમાં રહેલા ગુણોને વિષે જે રાગવાળા થાય તે ગુણરાગી કહેવાય છે તે ઘણા ગુણવાળા સાધુ, શ્રાવક વિગેરેને બહુ માન આપે છે એટલે મનની પ્રીતિનું સ્થાન કરે છે કે—‘ અહો ! આ ગુણી જનોને ધન્ય છે એજોનો મનુષ્ય જન્મ સંકળ છે ’ ઇત્યાદિક પ્રશંસા કરે છે અહીં કોઈ શંકા કરે કે—જ્યારે ગુણીની પ્રશંસા કરે છે, ત્યારે તો ગુણ રહિત જનોની નિંદા કરે છે એવો અર્થ તાત્પર્યથી આવશે જેમકે દેવદત્ત જમણી આજે બુજે છે, એમ કહેવાથી કાળી આજે જોતો નથી એમ નિશ્ચય કરી શકાય છે અને નીતિ તો એમ કહે છે કે—‘ શત્રુના પણ ગુણો ગ્રહણ કરના, અને શત્રુના પણ દોષો કહેવા. ’ તે શી રીતે ? આ શકનો જવાબ આપતા કહે છે કે

એવું ધાર્મિકને ઉચિત નથી, તે વાત મહે છે—નિર્ગુણીઓની ઉપેક્ષા કરે છે, એટલે કે પોતાનું ચિત્ત સકલિષ્ટ પરિણામવાળું થાય માટે તેઓની પણ નિંદા કરતો નથી કારણ કે તે એવો વિચાર કરે છે કે—
“બીજાના છતાં કે અછતાં પણ દોષો કહેવાથી કે સાબળવાથી તે ગુણ કારક થતા નથી, કેમકે બોલનાર ઉપર તેને વેર થાય છે, અને સાબળ નારને કુષુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય છે” તથા—“અનાદિકાળમા અનાદિ દોષોથી વાસિત થયેલા આ છપને વિષે એકાદ ગુણ પણ પ્રાપ્ત થાય તો તે પણ આશ્ચર્ય માનવા જેવું છે ઘણા ગુણોવાળા તો વિરલાજ હોય છે, પણ એક એક ગુણનાં જન પણ સર્વ કેકાણે મળી શકતો નથી, ગુણ ભલે ન હોય, પણ દોષ ન હોય તો તેવા મનુષ્યોનું પણ કલ્યાણ થાઓ, અને દોષવાળાઓમા પણ જેનામા યોદા દોષો હોય તેની પણ અમે પ્રશ્ન સા કરીએ છીએ ” આવી રીતે આ સારના સ્વરૂપનો વિચાર કરીને તે ગુણરાગી નિર્ગુણીની પણ નિંદા કરતો નથી, પરંતુ તેની ઉપેક્ષા કરે છે, એટલે કે મધ્યસ્થ બે રહે છે તથા તે ગુણરાગી ગુણોનો સંગ્રહ કરવામા-અહણ કરવામા પ્રવર્તે છે—યત્ન કરે છે અને અગીકાર કરેલા સમ્યક્ત્વ, વિરતિ વિગેરે ગુણને મલિન કરતો નથી. એટલે તેને અતિચાર લગાડતો નથી આ ગુણરાગીપણાનું ક્ષણ છે, અન્યથા ગુણરાગીપણ જ કહેવાય નહીં ૧૬

અહીં ધન સાર્થવાહ અને વકચૂવના દષ્ટાંતો છે.—

વરશી તપે કરીને જેનું શરીર શુષ્ક થયું હતું, તથા જે નિર-
તર સંભ્રામ ધ્યાનમા તત્પર હતા, તેવા યુનિને જોઈને તે ધન નામનો
સાર્થવાહ ગુણનો રાગી થયો તેનું મન શુદ્ધની ભક્તિમા તલ્લીન થયું,
તેથી તે સમક્ષિત પામી દાન દઈ અનુક્રમે કલ્યાણની પરપરાનો

૧ જેના દોષ કલ્યા હોય તેને

(મોક્ષનો) ભાગી થયો તથા—ગુણયુક્ત મુનિઓને નિરતર જોવાથી વ કચૂબને પૂર્વે નહીં હોતો તેવો ગુણને વિષે અનુરાગ થયો. ત્યારપછી ગુણનું બહુમાન થવાથી તેણે નિયમ મહાશ્વ કર્યા, અને તેનું સ્થિર તાથી પાલન કર્યું, તથા અંગીકાર કરેલા ગુણોનું તેણે પ્રાણના સ કટ આવ્યા છતાં મધુ ખંડન કર્યું નહીં.

આ બંને દષ્ટાંતો પ્રસિદ્ધ હોવાથી અત્રે વિસ્તારથી લખ્યા નથી.

—❀(○)❀—

હવે ધર્માધિકાગીના તેરમા ગુણ (વખાણવા) નો અવસર આવ્યો છે. તે ગુણ સત્કથ નામનો છે. તેનાથી વિપરીતને વિષે દોષ દેખા-
ડવા પૂર્વક તે ગુણને કહે છે—

નાસદ્ વિવેકરચણ, યસુદ્ધ કદાસગકલ્પ સિયમચસ્ત ।

ધમ્મો વિવેકસારો ચિ, સક્કહો હોજ્જ ધમ્મચી ॥ ૨૦ ॥

મૂળાર્થ—અશુભ કથાના સંગથી કલુષિત મનવાળાનું વિવેક-રત્ન નાશ પામે છે, અને ધર્મ તો વિવેકરૂપી સારવાળો છે, તેથી ધર્મના અધીએ સત્કથ-શુભ કથાવાળા થવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—નશ્વચિત્—જતુ શ્લેષ છે શું ? વિવેકરત્ન-વિવેક-સત્ અને અસત્ વસ્તુનું જ્ઞાન, તે જ અજ્ઞાનરૂપી અધિકારનો નાશ કરનાર હોવાથી રત્નરૂપ છે, અશુભકથા—વિકથા, તે સીકથા વિગેરે સાત મૂકારની છે તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—“સાત વિકથાઓ કહેલી છે, તે આ પ્રમાણે—સીકથા ૧, ભક્ત કથા ૨, દેશ કથા ૩, રાજ કથા ૪, મૃદુકાક-લ્પિકી ૫, દર્શનલેહની ૬ અને ચારિત્ર લેહની ૭” આમાની પહેલી ચાર વિકથાઓ પ્રસિદ્ધ છે, તોપણ તે વિષે કાઈક કહે છે—પહેલી સી

કથા આ પ્રમાણે છે—“અમુક સ્ત્રી સારો બાબ્યવાળી, મનોહર કાતિ-
વાળી, સુંદર નેત્રવાળી અને સારા લોગવાળી છે, અથવા તેણીનો
નિત્યખખિય મનોહર છે, તથા સુંદર જુદીવાળી તેણીની વહ
કાંઈ મનોહર લાગે છે તેમજ અમુક સ્ત્રીની ગતિ-ચાલ ઉંટના
જેવી છે, તેનું શરીર મલિન છે, તેનો સ્વર કાગડા જેવો છે, અને
તે દુર્બાળ્યવાળી છે તેને ધિક્કાર છે આવી રીતે સ્ત્રીજનની સ્તુતિ
અથવા નિંદા ધર્માર્થોએ દ્વરથી જ વર્જવી જોઈએ ૧ બીજી બહત-
કથા આ રીતે છે—‘અહો ! ધી અને સાકરચુકા ખીર બહુ મધુર લાગે
છે, જો હુંનિ ઉત્તમ સ્વાદ હોય એટલે ઉત્તમ સ્વાદવાળું દહીં હોય
તો બીજાની સી જરૂર છે’ જરૂર ગરમ મસાલાવાળું ઉત્તમ શાક હોય
તો મુખને મુખ કરનારી બીજી સી વસ્તુ છે’ પકવાણ વિનાની બીજી
વસ્તુ મનને આનંદ પ્રમાણની નથી, સ્વાદમા તો એક વાળુ જ બસ
છે આવી સોજન સખ ધી વાર્તા કાલા મનુષ્યે સર્વદા તજવી જોઈએ
૨ બીજી દેશ કથા આ પ્રમાણે—‘ઉત્તમ ધાન્ય અને સુવર્ણથી
ભરેલો માળવા દેશ બહુ રમણીય છે, કાચી દેશનું તો વર્ણન જ શુ
કરવું ? શુભરાત દેશની ભૂમિ વિષમ છે, લાલ દેશમા મુલોટો કિલ્લની
જેવા ધણા ઉદ્ધત છે મુખના નિધાનરૂપ તારંગીર દેશમા હેવુ ધણ
સાફ છે, અને કુતલ દેશ તો સ્વર્ગ સમાન છે આવા પ્રકારની દેશ-
કથા શુભ બુદ્ધિવાળાએ દુર્જનના સગની જેમ તજવા યોગ્ય છે’ ૩
ચોથી રાજકથા આ પ્રમાણે—“આ રાજા શત્રુના સમૂહનો નાશ
કરવામા સમર્થ છે, તે પોતાની પ્રજાનું હોમકુશળ કરવામા તત્પર છે,
તથા ચોરાકિનો નાશ કરનાર છે તે બન્ને રાજાઓનું ભય કર સુદ
ચયુ, એ દુષ્ટ મરી જાઓ, અને આ એક રાજા સારો આયુષ્યે કરીને
પણ ચિરકાળ રાજ્ય કરે. આવી રીતની રાજકથા કે જે આય ત કમ
બધનનું કારણ છે, તે પકિત જનોએ તજવા યોગ્ય છે ૪ પાંચમી
મૃદુ કાંઈકી--જે કથા શ્રોતાના મનમા ઠોમળતા ઉપજા કરે તે મૃદુ

(મોક્ષનો) ભાગી થયો તથા—શુભ્યુક્ત મુનિઓને નિરતર જોવાથી વક્ર્યુતને પૂર્વે નહીં હોતો તેવો શુભને વિષે અનુરાગ થયો. ત્યારપછી શુભનું બહુમાન થવાથી તેણે નિયમ અહુષ્ય કર્યા, અને તેનું સ્થિર તાથી પાલન કર્યું, તથા અગીકાર કરેલા શુભાનું તેણે પ્રાણાત સકટ આવ્યા છતાં પણ ખંડન કર્યું નહીં

આ બંને દષ્ટાંતો પ્રસિદ્ધ હોવાથી અત્રે વિન્તારથી લખ્યા નથી.

—❧(○)❧—

હવે ધર્માધિકારીના તેરમા ગુણ (વખાણવા) નો અવસર આવ્યો છે. તે ગુણ સત્કથ નામનો છે. તેનાથી વિપરીતને વિષે દોષ દેખાડવા પૂર્વક તે ગુણને કહે છે—

નાસદ્ વિવેગરચણ, અસુદ્ધ કહાસગકલુ સિયમણસ્સ ।

ધમ્મો વિવેગસારો ચિ, સક્કહો હોજ્જ ધમ્મરથી ॥ ૨૦ ॥

મૂલાર્થ—અશુભ કથાના સંગથી કલુષિત મનવાળાનું વિવેક રત્ન નાશ પામે છે, અને ધર્મ તો વિવેકરૂપી સારવાળો છે, તેથી ધર્મના અર્થીએ સત્કથ-શુભ કથાવાળા થવું જોઈએ

ટીકાર્થ—નરવત્તિ—જનુ રહે છે શું ? વિવેકરત્ન-વિવેક-સત્ અને અસત્ વસ્તુનું જ્ઞાન, તે જ અજ્ઞાનરૂપી અધિકારનો નાશ કરનાર હોવાથી રત્નરૂપ છે, અશુભકથા —વિકથા, તે શ્રીકથા વિગેરે સાત પ્રકારની છે તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—“સાત વિકથાઓ કહેલી છે, તે આ પ્રમાણે—શ્રીકથા ૧, ભક્ત કથા ૨, દેશ કથા ૩, રાજ કથા ૪, મૃદુકાંતિ ૫, હર્ષનણેદની ૬ અને ચારિત્ર લેદની ૭” આમાની પહેલી ચાર વિકથાઓ પ્રસિદ્ધ છે, તોપણ તે વિષે કાઈક કહે છે —પહેલી અ

કયા આ પ્રમાણે છે—“અમુક સ્ત્રી સારા ભાખવાળી, મનોહર કાતિ-
વાળી, મુંદર નેત્રવાળી અને સારા લોગવાળી છે, અથવા તેણીનો
નિત્યબિંબ મનોહર છે, તથા મુંદર જુકુટીવાળી તેણીની વદ-
દષ્ટિ મનોહર લાગે છે તેમજ અમુક સ્ત્રીની ગતિ-ચાલ ઉડના
જેવી છે, તેનું શરીર ભલિન છે, તેનો સ્વર કાગડા જેવો છે, અને
તે દુર્ભાગ્યવાળી છે તેને ધિક્કાર છે આવી રીતે સ્ત્રીજનની સ્તુતિ
અથવા નિંદા ધર્મર્થોએ દૂરથી જ વર્જવી જોઈએ ૧ બીજી ભક્ત-
કથા આ રીતે છે—‘અહો ! ધી અને સાકરમુક્ત ખીર બહુ મધુર લાગે
છે, જો દહીંનો ઉત્તમ સ્વાદ હોય એટલે ઉત્તમ સ્વાદવાળું દહીં હોય
તો બીજાની રીત જરૂર છે ? જરૂર ગરમ મસાલાવાળું ઉત્તમ શાક હોય
તો સુખને સુખ કરનારી બીજી રીત વસ્તુ છે ? પક્ષવાજ વિનાની બીજી
વસ્તુ મનને આનંદ પમાડતી નથી, સ્વાદમા તો એક લાભૂલ જ બસ
છે આવી લોજન સખ ધી વાર્તા કાઢા મનુષ્યે સર્વદા તજવી જોઈએ.
૨ બીજી દેશ કથા આ પ્રમાણે—‘ઉત્તમ ધાન્ય અને સુવર્ણથી
ભરેલો માળવા દેશ બહુ રમણીય છે, કાચી દેશનું તો વર્ણન જ શુ
કરવું ? શુભરાત દેશની ભૂમિ વિષમ છે, લાલ દેશમા સુભટો બિલ્લની
જેવા ઘણા ઉદ્ભવ છે સુખના નિધાનરૂપ કારમીર દેશમા રહેવું ઘણું
સારું છે, અને કુતલ દેશ તો સ્વર્ગ સમાન છે આવા પ્રકારની દેશ-
કથા શુભ બુદ્ધિવાળાએ દુર્જનના સગની જેમ તજવા યોગ્ય છે ’ ૩
ચોથી રાજકથા આ પ્રમાણે—“આ રાજા યજુના સમૃદ્ધનો નાશ
કરવામા સમર્થ છે, તે પોતાની પ્રજાનું ક્ષેમકુશળ કરવામા તત્પર છે,
તથા ચોરાકોનો નાશ કરનાર છે તે બન્ને રાજાઓનું ભય કર મુદ્દ
ચયુ, એ દુષ્ટ મરી જાઓ, અને આ એક રાજા સારા આયુષ્યે કરીને
પણ ચિરકાળ રાજ્ય કરે. આવી રીતની રાજકથા કે જે આપત કમ-
બધનનું કારણ છે, તે પકિત જનોએ તજવા યોગ્ય છે ૪ પાંચમી
મૃદુ કાંચલિકી—જે કથા શ્રોતાના મનમા ઠોમળતા ઉપજા કરે તે મૃદુ

અને કરૂણા ઉત્પન્ન કરે તે દારૂણિકી કહેવાય છે આ કથામા મુખ્યત્વે
 ઠરીને પુગાદિકના વિયોગના દુઃખથી દુઃખી થયેલા માતાદિક સ્વ
 જનોએ કરેલા કરૂણા રસમય વિલાપો હોય છે તે આ પ્રમાણે--“ હા
 પુત્ર ! હા પુત્ર ! હા વત્સ ! હા વત્સ ! મને અનાથને તે કેમ મૂકી
 દીધી ! આ પ્રમાણે કરૂણા ઉત્પન્ન કરે તેવા વિલાપ કરતી તે આજે
 સજાગતા અગ્નિમા પડી ” પછી દર્શન લેદની--કુતીર્થિકના જ્ઞાના
 દિકનો અતિશય ભેદ તેની જાણ કરવી તે જેમકે--ઝાહનુ દર્શન
 (શાસ્ત્ર) એ કહે સૂક્ષ્મ યુક્તિઓથી ભરેલું છે, અત્યંત સૂક્ષ્મ ભુલિને
 કરનાર છે, અને સૂક્ષ્મ પદાર્થોને જોનારાએ તે રચેલું છે, માટે તે
 દર્શન સામગ્રવા યોગ્ય છે ” ઇત્યાદિ આ પ્રમાણે સામગ્રવાથી શ્રોતા-
 યોને તે દર્શન ઉપર રાગ-પ્રીતિ થાય, અને તેથી કરીને તેમના સમ-
 ક્રિતનો લેદ-નાશ થાય, માટે તેવી કથા કરવા યોગ્ય નથી ૬ તથા
 સાતમી ચારિત્રલેદની--હાલના સમયમા પ્રમાદની બહોળતા હોવાથી,
 અતિચારો ઘણા લાગવાથી અને અતિચારનું પ્રાપ્તિસ્થિતને આપનાર
 આચાર્ય તથા તે પ્રાપ્તિસ્થિતને કરનાર સાધુ સાધ્વીનો અભાવ હોવાથી
 પણ મહાવ્રતો સંભવતા નથી વગી જ્ઞાન અને દર્શન વડે કરીને
 તીર્થ પ્રવર્તે છે એવું વચન હોવાથી જ્ઞાન અને દર્શનના કાર્યોમાજ
 આદર કરવો યોગ્ય છે કહ્યું છે કે-- ‘ હાલમા શોધિ (પ્રાપ્તિસ્થિત) છે
 નહીં, તેમજ તેના આપનાર તથા તે પ્રમાણે કરનાર પણ કોઈ દેખાતા
 નથી. તીર્થ અને જ્ઞાન દર્શનને પ્રગતિમા મૂકનારા જ નજરે પડતા નથી-
 માટે જ્ઞાન અને દર્શન કરીને તીર્થ પ્રવર્તે છે ” ઇત્યાદિ આવી કથા
 સામગ્રવાથી જેણે ચારિત્ર શ્રદ્ધલુ કરેલું હોય તે પણ ચારિત્રથી વિમુખ
 થઈ જાય, તો પછી જે ચારિત્ર લેવા ઇચ્છના હોય તે વિમુખ થાય તેમા
 શું કહેવું ? માટે આવી ચારિત્રનો લેદ કરનારી કથા કદી કરવી નહીં
 ૭ આવી અશુભ કથાના સંગ્રહ--આસક્તિવડે જેનું મન-અત ક
 રણ કલુષિત--મલિન થયું હોય તેનું વિવેકરત્ન નાશ પામે છે (એ
 રીતે પ્રથમની માથે સળધ કરવો) અહીં તાત્પર્ય એ છે કે--વિમ-
 આમા પ્રવર્તેલા પ્રાણી પ્રાણે કરીને રાગ દેવવાળો થાય છે અને તેથી

કરીને તે શુદ્ધાશુક્તનો વિવેક-વિવેચન કરી શકતો નથી, એટલું જ નહીં પણ પોતાના સ્વાર્થની હાનિને પણ જાણી શકતો નથી વળી ધર્મ તો વિવેકસારજ એટલે હિતાહિતના સારકપજ છે અહીં વાગ્યનું નિશ્ચયના અર્થ સહિતપણ હોવાથી વિવેકમાર જ છે એમ કહ્યું છે ને ધાર્મિક માણસ હોય તે આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે—“ જેટલામા આ મન પરના ગુણદોષ કહેવામા—જેવામા બ્યાપારવાળુ—તત્પર થાય, તેવામા તે મનને વિશુદ્ધ ધ્યાનમા વ્યથ-તત્પર કરવું સાર છે ” તેથી કરીને ધર્માર્થીએ—ધર્મના આચરણના અભિલાષીએ અત્યંત એટલે સત્કથાવાળા થવું જોઈએ કે જેથી તે ધર્મગતને લાયક થાય અહીં સત્કથનો અર્થ સમાસ સહિત આ પ્રમાણે છે— સત્ એટલે સારી અર્થાત્ તૃતીય કર, ગણધર અને મહર્ષિઓના ચરિ વિષયવાળી કથા એટલે વચનના બ્યાપારો જેને હોય તે સત્કથ કહેવાય છે ૨૦

—ૐ—

હવે સુપક્ષયુક્ત નામના આત્મા ગુણને કહે છે —

અનુકૂલધર્મસીલો, સુમમાયારો ય પરિચ્છો જસ્ત્ત ।

એસ સુપક્ષો ધર્મ, નિરતરાય તરહ કાઉ ॥ ૨૧ ॥

મૂળાર્થ—જેના પરિવાર અનુકૂળ, ધાર્મિક અને સદાચારવાળો હોય તે સુપક્ષ કહેવાય છે આવો પુરૂષ જ નિમ્ન રહિત ધર્મક્રિયા કરી શકે છે

ટીકા—અહીં પક્ષ, પરિગ્રહ અને પરિકર એ સર્વે પચાસ શબ્દો છે ‘ પક્ષ શબ્દ પરિગ્રહ અર્થમા પણ કહ્યો છે ’ એવું વચન છે જેને સારો પક્ષ હોય તે સુપક્ષ કહેવાય છે તેને જ વિશેષે કરીને કહે છે— અનુકૂળ-ધર્મમા વિમ્ન ન કરે તેવો, ધર્મશીલ-ધાર્મિક, સુસમાચાર-સદાચારનું આચરણ કરનાર, આવો પરિચ્છન (પરિવાર) જેને હોય તે સુપક્ષ કહેવાય છે અને તેવો પુરૂષ ધર્મને અતરાય રહિત-વિમ્ન

રહિત કરવાને શક્તિમાન હોય છે જાવાર્થ એ છે જો, જો પરિજન અનુકૂળ હોય તો તે ધર્મકાર્ય કરતા તેને ઉત્સાહ પમાડે છે અને સહાય કારક થાય છે. ધર્મશીલ હોય તો ધર્મના કાય માં તેને જોડવાથી તે પોતાના પર અનુશ્રુ માને છે, પણ વેઠ માનતો નથી તથા સહાયાર-વાળો હોય તો તે રાજવિરુદ્ધાદિક કાર્યનો ત્યાગ કરવાથી ધર્મની લઘુતાનુ કારણ થતો નથી તેથી કરીને આવી રીતે સુપક્ષ પુરૂષ ધર્મનો અધિકારી થાય છે. ૨૧ અહીં અનુકૂળ પરિવાર ન હોય તેના પર દ્રષ્ટાંત કહે છે —

પુત્રનર્ધન નામના નગરમાં દિવાન નામે એકી હતો, તેને જ્યોતિર્મતી નામની બાર્થથી ઉત્પન્ન થયેલો પ્રભાકર નામે પુત્ર હતો, આ સર્વે બૌદ્ધ ધર્મી હતા એકલા વેપારને માટે પ્રભાકર હસ્તિનાપુર નગરમાં ગયો. ત્યાં એક જિનદાસ નામે એકી હતો તેને પૃથ્વી નામની સ્ત્રી હતી, અને તેમને જિનમતી નામની સુહર શરીરવાળી પુત્રી હતી આ સર્વે શ્રાવકો હતા. પ્રભાકરે જિનદાસની બાડશાળામાં પોતાના બાડ-કરીયાણા નાખ્યા ત્યાં જિનમતીનું મનોહર રૂપ જોઈ પ્રભાકર અત્યંત મોહ પામ્યો. તેથી તેણે એકદા જિનદાસ પાસે તે-ણીની યાચના કરી ત્યારે તેણે કહ્યું કે હું શ્રાવકને આપવાનો છું, તમારી જેવા મિથ્યાદષ્ટિને મારી દીકરી આપીશ નહીં. તે સાંભળી બીજા કાંઈ ઉપાય નહીં હોવાથી તે પ્રભાકર કપટથી શ્રાવકધર્મ શીખવા લાગ્યો. ધર્મનું શ્રવણ કરવા લાગ્યો, ચેત્યોને વાદવા લાગ્યો અને સાધુઓને ઘી ગોળ, વજ્ર, અન્ન વિગેરે વહોરાવવા લાગ્યો. અનુક્રમે ધર્મશ્રવણ કરતા તેને જાવથી ધર્મ પરિણમ્યો, તે કન્યા ઉપર પણ મદ રાગવાળો થયો, અને સાધુની પાસે ખરી હકીકત કહી અણ્ણમતને શ્રદ્ધા કરી શુદ્ધ શ્રાવક થયો. તેના પરમાર્થ જાણી જિનદાસે તેને પોતાની પુત્રી જિનમતી પરણાવી તેણીને લીધે તે પ્રભાકર પોતાના પુત્રનર્ધન નગરમાં ગયો. ત્યાં જિનમતીને તેની સાસુ અને નણ્ણ કહેવા લાગી કે—“બૌદ્ધ દેવને પગે લાગ, અને બિશુઓને વદના કર” જિનમતીએ

તે વાત અગીકાર ન કરી ત્યારે તેઓએ તેણીની નિંદા તર્જના કરી. તે બાણી પ્રભાકર માતાપિતાથી બુદ્ધિ થયો. પછી પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે તે દ પતી જૈન સાધુઓને દાન દેવા લાગ્યા. એકદા માતાપિતાએ પ્રભાકરને કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! તું બિંશુકોને નિમગણ કર ” તેણે તેમ કરવાની ના કહી ત્યારે તેને ઘણો આગ્રહ કરી બળાકારે બિંશુક પાસે મોકલ્યો. તે ત્યાં ગયો ત્યારે બિંશુકોએ વિદ્યાથી મંત્રીને તેના હાથમા એક ફળ આપ્યું તેથી તેના શરીરમા વ્યતરીએ પ્રવેશ કર્યો, પછી તેણે ઘેર જઈ બાપાને કહ્યું કે—‘ આજે આપણે બિંશુકોને દાન દીધું. ’ જિનમતીએ ના કહી, ત્યારે તે પોતે રસોઈ કરવા લાગ્યો. આપિકાએ સૂરિ પાસે જઈ તે વાત કહી. સૂરિએ મંત્રીને તેણીને ચૂર્ણ આપ્યું તે પાણીમા નાખીને તેણીએ પ્રભાકરને પાણુ તરતજ વ્યતરી તેના શરીરમાથી નાશી ગઈ એટલે પ્રભાકર પોતાની સ્વાભાવિક સ્થિતિમા આવ્યો. ત્યારે તેણે ‘ આ શો આરભ કર્યો છે ? ’ એમ બાપાને પૂછ્યું તે બાલી—‘ તમે જ બિંશુકોને માટે આ આરભ કર્યો છે ’ તે બોલ્યો—‘ હું સાધુ વિના બીજા કોઈને આપવાનો નથી મારા માતાપિતાએ મને છેતર્યો જણાય છે ’ એમ કહી તે પ્રાસુક અસ તેણે સાધુઓને ઘડોરાબુંદ આ પ્રમાણે અનુકૂળ પરિજન ન હોવાથી વિદ્વનો સંભવ થાય છે તેથી કરીને જ કહ્યું છે કે—અનુકૂળ અને ધર્મશીલ વિગેરે વિશેષણવાળા પરિજન જેને હેય તે ધર્મનો અધિકારી છે

હવે પદરમા દીર્ઘદર્શીપણાનો ગુણ કહે છે —

આદવદ્ દીર્ઘદમી, મયલ પરિણામસુંદર કજ્ઞ ।

વહુલામમપ્પકેમ, સલાહિણિજ્ઞ વહુજ્ઞાણ ॥ ૨૨ ॥

મૂળાર્થ—દીર્ઘદષ્ટિવાળો પુ.પ જે જે પરિણામે સુદ હોય, જેમાં

ઘણા લાભ અને થોડા કલેશ-પ્રયાસ હોય, તથા ઘણા માણસોને
 સલાહ કરવા લાયક હોય તે તે સર્વ કાર્યનો આરભ કરે છે

ટીકાર્થ—આરભે છે એટલે અગીકાર કરે છે. કોણ ? દીર્ઘદર્શી
 તેમા દીર્ઘ-પરિણામે સુદર એવું કાર્ય, અહીં કાર્ય શબ્દનો અધ્યાહાર
 છે અથવા દીર્ઘ એટલે પરિણામે સુદર જેમ હોય તેમ એ ક્રિયાવિશેષણ
 બલુવું દ્રષ્ટુ એટલે જોવાનો જેનો સ્વભાવ છે તે દીર્ઘદર્શી કહેવાય છે
 આવો જે પુરૂષ હોય તે સકળ-સમગ્ર પરિણામસુદર એટલે ભવિષ્ય કાળે
 સુખકારક એવું કાર્ય-કૃત્ય, તથા બહુલાભ-ઘણી ઈચ્છિત વસ્તુની સિદ્ધિ
 કરનાર, અ-પકલેશ-થોડા પ્રયાસવાળું, સલાહનીય-પ્રશંસા કરવા
 લાયક, કોને ? બહુ જનોને—સ્વજનો તથા અન્ય જનોને અર્થાત
 શિષ્ય પુરૂષોને, દીર્ઘદર્શી પુરૂષ ન જાણીને જેમ પારિણામિકી બુદ્ધિએ
 કરીને સુદર પરિણામવાળા આ લોક સળધી કાર્યને પણ કરે છે
 તેથી ધર્મનો પણ તેજ અધિારી છે કહ્યું છે કે—“ જે પુરૂષ બુદ્ધિ
 માન હોય તે ઉપાધિ રહિત અને શુદ્ધ એવા ધર્મના સ્થાનનો નિચાર
 કરે છે જુએ છે તેમજ વગી પોતાની યોગ્યતાનો તથા શુભ અનુભવ
 પરિણામનો પણ તે વિચાર સાવધાનતાથી કરી શકે છે એ ધન,
 શ્રેષ્ઠી કાણુ થયો તે કહે છે

‘નનશ્રેષ્ઠીનુ દષ્ટાત

રાજગૃહનગરમા મહા ધનિઠ ધન નામે શ્રેષ્ઠી હતો. તેને સ્વભાવે
 ભદ્રિક પરિણામવાળી સુભદ્રા નામે સ્ત્રી હતી. તેમને ધનરાગ, ધ દેવ,
 ધનગુણ અને નનરક્ષિત નામે ચાર પુત્રો હતા તે ચારે સુદરતાના
 મંદિર, કળાઓમા કુશળ અને સુજનતાવડે સંપૂર્ણ હતા. તેઓને
 અનુક્રમે યો, વદર્ભી, ધના અને નન્યા નામે સારા કુળની સ્ત્રીઓ
 હતી તે ચારે પુત્રો પિતાના પ્રસાદથી નિરતર સુખે રહેતા હતા.

એકદા વૃદ્ધ અવસ્થાવાળા એકીએ પરલોકમા હિતકારક એવો ધર્મ કરવાની ઇચ્છાથી વિચાર કર્યો કે—“ આ હોડરાઓને મેં આટલા ઠાળ સુધી સુખી કર્યા છે, હવે જો આ વહુઓમાથી કોઇપણ વહુ ગૃહ કાયની ચિંતા કરે તો હું પ્રમત્ત્યા લઈ તોપણ મારા મનમા શાંતિ થાય, પરંતુ તેઓમાથી કઈ વહુ ગૃહની ચિંતા કરવામા લાયક હશે ? દીક નવરુ જો અધિક પુણ્યવાળી હોય તે પરંતુ તે શીરીતે જણાય ? બુદ્ધિથી કારણકે હોડકમા કર્માનુસારિણી બુદ્ધિ કહેવાય છે ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી એકીએ તેઓની બુદ્ધિની પરીક્ષા કરવાનો આરંભ કર્યો તેમા પ્રથમ પોતાને ઘેર કાંઈ નિમિત્ત લઈ ઉતસવ કરવા માડ્યો, તેથી પોતાના અને વહુઓના સ્વજનોને આમત્રણ કર્યું, તેમને લક્ષિત પૂર્વક ભોજન કરાવ્યું, ભોજન કર્યા પછી ચિત્રશાળામા ગુપ્તેથી બેઠો, તે સ્વજનોને પુષ્પ, વિલેપન, પાનમોપારી વિગેરે આપી તેમનું સન્માન કર્યું, ત સર્વેની સમક્ષ ધન એકીએ વહુઓને બાલાવી, તેમને પાચ પાચ શાલિ (હાગર) ના દાણા આપીને કહ્યું કે—“ આ દાણાનું સારી રીતે પાલન કરવું, અને જ્યારે હું મારું ત્યારે મને પાછા આપવાના છે, ’ પછી તેણે સર્વ સ્વજનોને રજા આપી ‘ આમ કરવાનું શું તાત્પર્ય હશે ? ’ એમ વિચાર કે તા તેઓ પોતપોતાને ઘેર ગયા, પછી મોટી વહુએ તે પાચ દાણાઓ તથા (નાખી) દીધા, અને જ્યારે માગશે ત્યારે ગમે ત્યાંથી લે ને આપીશ એમ વિચાર કર્યો, બીજીએ પણ તવોજ વિચાર કર્યો, પરંતુ તે પાચ દાણાના ફાતરા ઉખેડી તેને ખાઈ ગઈ, ત્રીજીએ સારા વસ્ત્રમા બાધી ઘરેલુની પેટીમા મૂક્યા, અને દરરોજ ત્રણે કાળે તેની સલાખ કરવા લાગી, તથા એકીએ તે દાણા પોતાને ખીયર મોકલ્યા, ત્યાં વર્ષાઋતુમા તેને વાવ્યા પછી સમય આવે ઉખેડીને ફરીથી રેખ્યા તે પાંચ ત્યારે પહેલે વરસે કુલ ૭ પ્રમાણ થયા, બીજે વરસે આઠક પ્રમાણ થયા, ત્રીજે વરસે ખારી પ્રમાણ થયા એથે વર્ષે કુલ ૭ પ્રમાણ થયા અને પાચમે વર્ષે હજાર કુલ પ્રમાણ થયા, પાચ વર્ષ પૂરા થયા ત્યારે ધન-

ઐહીએ ફરીથી સર્વ સ્વજનોને આમત્રણ કરી તેમની સમક્ષ મોટી વહુ પાસે તે પાત્ર દાણા માગ્યા ત્યારે તેણીએ મહાકષ્ટે સ્મરણ કરી ક્યાઇથી લાવીને પાત્ર દાણા આપ્યા 'આ દાણા મેં આપ્યા હતા તેજ છે કે બીજા ?' એમ સપથપૂર્વક પૂછ્યું ત્યારે તેણીએ સત્ય વાત નિવેદન કરી બીજીએ પણ તેજ પ્રમાણે કહ્યું ; પરંતુ તેના ફાતરા ઉઘેડીને તે મેં ખાધા હતા એટલું વિશેષ કહ્યું ત્રીજીએ વચ્ચેને છેડે બાપેલાજ આપ્યા, અને મેં તેજ રાખી મૂક્યા છે એમ કહ્યું ચોથીએ કુચીએ આપીને કહ્યું કે—' મારા પિતાને ઘેર તે દાણા છે ગાંઠા વિગેરે મોકલીને મગાવી દેયો ' ઐહીએ પૂછ્યું—“ હે પુત્રી ! તે શી રીતે કર્યું ? ” તે બોલી—“ આજે કહ્યું હતું કે આનું પાલન કરવું તેથી આમ કરવાથીજ તેનું સારી રીતે પાલન થાય છે, એમ ધારી મેં તેવી રીતે કર્યું ” પછી ઐહીએ પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી તેઓના સ્વજનોને કહ્યું કે—“ આ કાર્યમાં શું કરવું ઉચિત છે ? ” તેઓ બોલ્યા—' તમેજ નિપુણ છુદિવાળા છો મારે પ્રમાણરૂપ છો ' ત્યારે ઐહીએ કહ્યું—“ આ મોટી વહુએ દાણાનો ત્યાગ કર્યો છે તેથી ધરમા જે કાંડ રાખ, છાણ, કચરા વિગેરે નાખી દેવા જેવું હોય તે કામ તેણે કરવું જે કાંઈ રાખવું ખાડવું, દળવું વિગેરે કામ હોય તેમા બીજીનો અધિકાર કરે છુ, ત્રીજીને હું સડારનો અધિકાર આપુ છુ, અને ચોથીને સર્વ ગૃહનો અધિકાર સોપુ છુ આની આજ્ઞા પ્રમાણેજ બીજી ત્રણેએ વર્તવું આ પ્રમાણે કરવાથીજ તેઓ સુખી થશે ” આ પ્રમાણે ચેકની વ્યવસ્થા સર્વેએ અગીકાર કરી ત્યારથી તે સ્ત્રીઓ આવા નામે પ્રસિદ્ધ થઈ પહેલી ઉઝિ ૧, બીજી લોગનતી, ત્રીજી રશિકા અને ચોથી રોહિણી આ રીતે ઐહીનું ગૃહ વ્યવસ્થાવાળું સુખી થયું લોકોએ ઐહીની પ્રશંસા કરી ઐહીએ પણ દુદયમા ધ્રુષ્ટેલું પોતાનું પરલોક હિત સાધ્યું આવો દીર્ઘદર્શી પુરુષ ધર્મનો અધિકારી ॥

હવે સોળમો વિગેખ ગુણુ કહે છે—

વત્પૂણ ગુણદોસે, લક્ષ્યેદ્ અપવસવાયમાવેણ ।

પાણ વિસેસન્ન, ઉત્તમધર્મારિહો તેણ ॥ ૨૩ ॥

મુવાર્થ—વિશેષજ્ઞ પુરૂષ પ્રાપ્તે કરીને પક્ષપાત રહિતપણે વસ્તુ-
ઓના ગુણુ દોષને જાણે છે તેથી કરીને તે ઉત્તમ ધર્મનો અવિકારી છે

દીકાર્થ—વસ્તુઓના—સચિત્ત અચિત્ત દ્રવ્યોના અથવા ધર્મ
અધર્મના હેતુરૂપ પદાર્થોના ગુણોને તથા દોષોને પક્ષપાત રહિતપણે—
મધ્યસ્થ અને સ્વસ્થ ચિત્તે કરીને જાણે છે પક્ષપાતવાળો માણસ
દોષને ગુણરૂપે અને ગુણને દોષરૂપે દેખે છે તથા તેજ પ્રમાણે
પ્રતિપાદન કરે છે કહ્યું છે કે—“ આમહી—પક્ષપાતી માણસ જ્યાં
ચોતાની મતિ હોય, ત્યાજ તે વિષયને મિદ્ધ કરવા યુક્તિને
ચોખ્યા કરે છે અને પક્ષપાત રહિત જે હોય તેને તો જ્યાં
યુક્તિ હોય—જે વિષય યુક્તિ યુગ્મ જણાતો હોય ત્યાં મતિ પ્રવર્તે
છે ' તેથી પ્રાપ્તે કરીને એટલે જહોજતાએ વિશેષજ્ઞ—સાર અસારને
જાણનાર પુરૂષ સુદર્શનદની જેમ ઉત્તમધર્મર્હુ—પ્રધાન ધર્મને
હાયત (યોગ્ય) થાય છે અહીં પ્રવર્તિ—થાય છે એ પદ અધ્યાહાર
છે કહ્યું છે કે—“ આનાથી આ સુદર છે, અને આનાથી આ સુદર
છે એમ જે વિશેષ પ્રકારે જાણે છે તે શ્રમણધર્મને પામે છે અહીં
સુદરીનદનુ હયાત છે ”

—❀❀❀—

હવે સતરમો વૃદ્ધાનુગ નામનો ગુણુ કહે છે—

વુદ્ધો પરિણયવુદ્ધી, પાનાયારે પચર્ચે નેય (વ) ।

યુદ્ધાણુગોજીને યવ, મમગિકયા ગુણા જેય ॥ ૨૪ ॥

મૂનાર્થ—વૃદ્ધ માણસ પરિપક્વ બુદ્ધિવાળો હોય છે, તેથી તે પાપના આચરણમાં પ્રવર્તતો જ નથી તેમજ વૃદ્ધને અનુસરનાર પણ તેવો જ હોય છે કારણકે શુભો સંગતિથી પ્રાપ્ત થાય છે.

ટીકાર્થ—વૃદ્ધ-મોટી ઉંમરવાળો પરિણતબુદ્ધિ-પરિપક્વ મતિ વાળો એટલે પરિણામે સુદર મતિવાળો હોય છે, તેથી તે પાપા આ મા—અશુભ કાર્યમાં પ્રવર્તતો જ નથી. કારણકે તે યથાર્થરીતે વસ્તુતત્ત્વને જાણે છે અહીં એક ઉદાહરણ છે કે—“ એક રાજાને બે પ્રકારના મંત્રીઓ હતા એક જુવાન અને બીજા વૃદ્ધ તેમાં જુવાન મંત્રીઓ રાજા પાસે નિરંતર બોલતા હતા કે—“ આ વૃદ્ધ મંત્રીઓ બુદ્ધિથી બ્રહ્મ થયેલા છે, તેથી તેઓ સારી રીતે મગ-વિચાર કરી શકતા નથી, માટે એઓની શી જરૂર છે? અમે જ મુખ્ય છીએ. ” એકદા તેમની પરીક્ષા કરવા માટે રાજાએ કહ્યું કે—“ જે માણસ મારા મસ્તકપર પગની પાનીનો પ્રહાર કરે તેનો શો દંડ કરવો જોઈએ? ” જુવાન મંત્રીઓ બોલ્યા—“ એમાં શું વિચારવાનું છે? તેના શરીરના તલ તલ જેવડા કંકડા રવા જોડે અથવા પ્રદીપ્ત અગ્નિમાં તને નાખવો જોઈએ ” પછી ગજાએ તે જ પ્રશ્ન વૃદ્ધ મંત્રીઓને પૂછ્યો, ત્યારે તેઓએ એકાતમા જગ વિચાર કર્યો કે—“ ક્રીડા વિવાસમાં પ્રધાન એવી મહારાણીજી આવું કાર્ય કરી શકે, માટે તેની તો પૂજાજ કરવી યોગ્ય છે આ અર્થજ કહેવા લાયક છે ” એમ નિશ્ચય કરી તેઓએ રાજાને ઉત્તર આપ્યો કે—“ જે મનુષ્ય આવું મહા સાહસ કરે તેના શરીરને મસ્તકથી તે પગ સુધી સુવર્ણ અને રત્નના અલંકારોવડે શણગારવું જોઈએ ” તે સાંભળી તુટમ ન થયેલા રાજાએ કહ્યું કે—“ તમે ધરણ્યર જાણ્યું ” પછી આ વૃદ્ધ મંત્રીઓ સત્ય વાતને જોનારા છે એમ ધારી રાજાએ તેઓનેજ પ્રમાણરૂપ ક્યાં ” વૃદ્ધો અહિંતના હેતુમાં પ્રવર્તતા નથી તેથી જે વૃદ્ધોને અનુસરનારા હોય છે એટલે કે તેમના મત પ્રમાણે ચાલનાર હોય છે તે વૃદ્ધાનુગ કહેવાય છે તે પણ તેજ રીતે પાપમાં પ્રવર્તતો નથી સાચી પ્રવર્તતો નથી?

તે કહે છે—જેથી કરીને પ્રાણીઓને સમાતથી ઉત્પન્ન થનારા ગુણો હોય છે તે માટેજ કહ્યું છે કે—“ ઉત્તમ પુરુષનો સગ શીળ રહિત માણસને પણ શીળવાળા કરે છે જેમકે મેરૂ પર્વતને લાગેલું તૃણ પણ મેરૂવર્ષ્યપણાને પામે છે ”

હવે અદ્વારમા વિનય ગુણને આશ્રી કહે છે—

વિચ્છિન્નો સત્ત્વગુણાણ, મૂલ સન્નામદસચ્ચાર્દિણ ।

મોક્ષસ્ત ય તે મૂલ, તેણ વિચ્છિન્નો હૃદ વસત્યો ॥ ૨૫ ॥

મૂલાર્થ—વિનય એ સાત્ય જ્ઞાન અને દર્શન વગેરે સર્વ ગુણોનું મૂળ છે, અને તે ગુણો મોક્ષનું મૂળ છે, તેથી વિનયનાગો માણસ અહીં ર્ધના અરિમાત્રા પ્રગટેલ કહ્યો છે

ટીકાર્થ—વિનયસે—દૂર કરાય અથવા લીન કરાય આઠ પ્રકારનું કર્મ જેનાવડે તે વિનય કહેવાય છે એ સિદ્ધાન્ત પ્રમાણે વ્યુત્પત્તિ ॥ કહ્યું છે કે—“ જેથી કરીને આતુરગ મોક્ષને માટે આઠ પ્રકારના કર્મને દૂર કરે છે, તેથી કરીને સસારનો નાશ કરનાર વિદ્વાનો તેને વિનય કહે છે ” તે વિનય સર્વ ગુણોનું મૂળ કારણ છે તે વિષે સૂગમા કહ્યું છે કે—“ વિનય શાસનનું મૂળ છે, અને વિનયવાળોજ સ્વયમી થાય છે જે માણસ વિનયથી રહિત હોય તેને ધર્મ કયાથી હોય ? અને તપ પણ કયાથી હોય ? ” કયા ગુણોનું મૂળ છે ? સત્ જ્ઞાન અને દર્શન વિગેરેનું તે વિષે કહ્યું છે કે—“ વિનયથી જ્ઞાન, જ્ઞાનથી દર્શન, દર્શનથી ચારિત્ર અને ચારિત્રથી મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે મોક્ષમા નિરાળાધ સુખ છે ” તેથી કરીને શુ ? તે કહે છે—‘પુન’—‘કરીથી’ શબ્દના અર્થવાળા જ શબ્દનો અહીં સંબંધ છે, તેથી વળી તે ગુણો મોક્ષનું મૂળ છે કેમકે ‘સમ્યક્ દર્શન, જ્ઞાન અને ચા

રિગ એ મોક્ષનો માર્ગ છે. એમ તત્વાર્થમાં કહ્યું છે તેથી કરીને વિનયવાળો માણસ અહીં ધર્મના અધિકારમાં પ્રવેશ્ય છે—વખાણેલો છે જે સ્વભાવથીજ વિનયવાન છે, તે માણસ પુષ્પસાલના પુત્ર કુંજ-સાલની જેમ તે ગુણથીજ ધર્મને પામે છે, તથા તેની આરાધના પણ કરે છે

પુષ્પસાલના પુત્ર કુંજસાલની કથા—

મગદ્દેશના અલકારરૂપ અને રાજધાની સમૃદ્ધિવાળું શાસિ ગ્રામ નામનું ગામ છે ત્યાં પુષ્પસાલ નામનો ગાથાપતિ હતો. તેને કુંજસાલ નામે પુત્ર હતો તે પ્રકૃતિએ કરીને ભદ્રિક, વિનયવાળો અને પરલોકથી ભીરુ હતો. તેણે એકદા ધર્મશાસ્ત્રને બહુવિધ પાસે સાંભળ્યું કે—“જે માણસ મોટાનો વિનય કરે, તે પરલોકમાં મોટાથી મધુ મોટો થાય છે.” તે સાંભળીને તેણે વિચાર્યું કે—‘મારા પિતા ઉત્તમ મોટા છે.’ એમ જાણી તે સર્વ પ્રકારે આદર પૂર્વક તેનો વિનય કરવા લાગ્યો. એકદા તેણે પોતાના પિતાને તે ગામના સ્વામીનો વિનય કરતો જોયો તે જોઈ મારા પિતા કરતા પણ આ ઉત્તમ-મોટો છે. એમ જાણી પિતાની આજ્ઞા લઈ ગામના સ્વામીનો પણ વિનય કરવા લાગ્યો. કોઈ વખત તે તેની સાથે રાજગૃહ નગરમાં ગયો ત્યાં તે શામાધિપ તેના મહારાજને (પ્રધાનને) પ્રણામદિક કરતો હતો, તે જોઈ ‘આનાથી પણ આ ઉત્તમ છે,’ એમ જાણી તેણે મહારાજનો પણ વિનય કર્યો. તેને પણ શ્રેષ્ઠિક રાજાનો વિનય કરવામાં તત્પર જોઈ તે શ્રેષ્ઠિકનો પણ વિનય કરવા લાગ્યો. એકદા તે નગરના ઉદ્યાનમાં યીમહાવીર સ્વામી સમવસર્યા તેમને વદના કરવા માટે સૈન્ય અને વાહન સહિત શ્રેષ્ઠિકરાજા ગયો. તે વખતે તે કુંજસાલ બગવાનને સમવસરણની લક્ષ્મીથી શોભતા જોઈ વિસ્મય પામ્યો. તેણે વિચાર્યું કે—“આ ખરેખર સર્વોત્તમ છે કેમકે આને સર્વ દેવે દો, અસુરે દો

અને નરે દ્રો વારે છે તો હવે બીજાએ કરીને મારે સર્થુ આનો જ હું વિનય કરૂં ” ત્યારપછી અવસર મળ્યો ત્યારે તેણે હાથમા રાખેલી દાલ તરવાર સહિતજ પ્રભુના ચરણમા પડી વિનતિ કરી કે—“ હે ભગવાન ! આપ મને અનુજ્ઞા આપો હું આપના પગમાં પડયો છું ” ભગવાન બોલ્યા—“ હે બદ્ધ ! હાથમા દાલ તરવાર રાખીને મારા પગમા પડવું યોગ્ય નથી, પરંતુ રજોહરણ અને મુખવસ્ત્રિકા હાથમા રાખી મારા પગમાં પડાય છે, જેમ આ બધાઓ લાગે છે તેમ પગે જાગવું જોઈયે ” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ આપ જેવી આજ્ઞા આપો, તે પ્રમાણે હું લાગુ ” તે સાંભળી ‘ આ યોગ્ય છે ’ એમ જાણી ભગવાને તેને દીક્ષા આપી અને તે સફળતિને પામ્યો આ પ્રમાણે વિનયવાળો માણસ ધર્મને યોગ્ય છે

—❦❦❦—

હવે ઓગણીશમા કૃતજ્ઞતા ગુણનો અવસર છે. તેમા જે બીજાના કરેલા ઉપકારને વિસ્મરણ રહિતપણે બાંહે તે કૃતજ્ઞ કહેવાય છે, તેથી તે કૃતજ્ઞને કૃપાદારાએ બતાવે છે—

बहु मन्त्रं धम्मगुरु, परमवयारि सि तच्चमुद्धीर ।

सत्तो गुणाय बुद्धी, गुणारिहो तेषिह कयन्नु ॥ ૨૬ ॥

મૂનાર્થ—કૃતજ્ઞ માણસ ધર્મગુરુને ‘ આ મારા પરમ ઉપકારી છે ’ એવી તત્ત્વજ્ઞાદ્ધી જાહુ માને છે તેથી કરીને તેના શુભાનો વૃદ્ધિ થાય છે આ કારણથી કૃતજ્ઞ માણસ અહીં ગુરુને (ધર્મને) યોગ્ય કહ્યો છે

ટીકાર્થ—ધર્મગુરુને ધર્મદાતા આચાર્યદિકને ‘ આ મારા પરમ ઉપકારી છે, અતિ ધોર સ સારસ્વી કૃપામા પડતા મને કારણ વિના જ

વત્સલતાવાળા આ શુર્યએ એવી કાઢ્યો છે ' એવા પ્રકારની તત્ત્વ-
બુદ્ધિવટે-પરમાર્થ સારવાળી મતિ વડે જાહુ માને છે-ગૌરવતા સહિત
જુએ છે તે આ પ્રમાણે આગમના વાક્યની ભાવના કરે છે —“ હે
આયુધ્યમાન અમણ ! આ જગતમા ત્રણ પુરૂષો 'દુષ્ટપ્રતિકાર છે તે
આ પ્રમાણે—માતા પિતા, સ્વામી અને ધર્માચાર્ય ” વગેરે તત્ત્વ
કૃતરાતાપણથી ઉત્પન્ન થયેલા શુરના જાહુમાનથી ક્ષતિ વગેરે અથવા
જ્ઞાન વિગેરે શુણ્ણની વૃદ્ધિ થાય છે અહીં ' મવત્તિ-થાય છે ' એ
ક્રિયાપદ અધ્યાહાર છે તે શુરના ઉપકારની ભાવના ભાવે છે તેથી
તેની નિર્ભર્ત્સના (તર્જના) કરી હોય તો પણ તે કોપ કરતો નથી,
મનમા માન ભાવતો નથી વિનયની હાનિ કરતો નથી, તેમજ છેતર
વાનો વિચાર પણ કરતો નથી. તેથી કરીને જ પ્રસન્ન થયેલા શુર
પાસેથી તે જ્ઞાનાદિક શુણ્ણને પામે છે, અને અતુકમે શુરના સ્થાનને
પણ પામે છે આ કારણથી આ ધર્મના અધિકારીના વિચારમા કૃતરા
માણસને શુણ્ણ-ધર્મની પ્રાપ્તિમા યોગ્ય ઠહો છે અહીં ભીમનુ
કથાત છે

ભીમની કથા—

તગરા નામની નગરીમા રતિમાર નામે રાજા હતો તે આવક
ધર્મી હતો તેને ભીમ નામે પુત્ર હતો તે સમગ્ર કુળાના સમૂહને
ભણી રહ્યા પછી વિવિધ પ્રકારની ક્રીડાવડે ક્રીડા કરતો હતો તેને
એકદા રાજાએ કહ્યું કે—“ હે પુત્ર ! હજી તું અર્ધી કુળા શીખ્યો છે,
માટે કેમ ક્રીડા કરવાનું છો છો ? ” તે જાત્યો—“ હે પિતા ! શી
રીતે હું અર્ધુ શીખ્યો છું ? ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું—“ જ્યાં સુધી સર્વ
કુળાઓમા સુખ્ય એવી ધર્મકુળા ભણી ન હોય ત્યાં સુધી જોતેર
કુળામા પડિત થયેલા પુરૂષો પણ અપડિત જ છે ” તે સાંભળી ભીમે

ચિ તબ્યુ — “ પિતા મને અધુ” શીખેલો કહે છે તે સત્ય છે, કેમકે મેં પૂર્વે ધર્મકથાનું નામ પણ સાંભળ્યું નથી માટે હું પિતાને જ પૂછું ” એમ વિચારી તેણે પૂછ્યું કે— “ હે પિતા ! તે કળા કયા મળે ? ” તેણે કહ્યું — ‘ સાધુ પાસે ’ ‘ તો મને ત્યાં લઈ જાઓ ’ એમ તેણે કહ્યું ત્યારે રાજા તેને સાધુ પાસે લઈ ગયો સાધુએ ધર્મ જાણાવ્યો. કુમારને તેના પર રૂચિ થઈ ત્યારપછી તે ચૈત્યવદન વિગેરે શીખ્યો. અણ્ણવતો અહુણ્ણ કર્યો, અને તે ઉત્તમ શ્રાવક થયો. જિનધર્મની પ્રાપ્તિ થવાથી તે ચક્રવર્તીના રાજ્યની પ્રાપ્તિ કરતા પણ અધિક ખુશી થયો તે વિચારવા લાગ્યો કે— “ અહો ! પિતાની પુત્ર ઉપર કેવી વતસલતા (પ્રીતિ) છે ? કે જેણે બચકર જ સારરૂપી સમુદ્રથી માગ ઉદ્ધાર કર્યો ? મને બળતા ઘરમા મુતેલાને તેણે જગાડ્યો છે સર્વથા પ્રકારે તે મારા પરમ ઉપકારી છે, તેથી તેને અગ્રિય લાગે તેણે લેશ માત્ર પણ હું કરીશ નહીં, અને તેને જેમ પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય તેજ રીતે હું ચત્ન કરીશ ” આ પ્રમાણે અભિગ્રહ ધારણ કરીને તે શ્રાવક ધર્મ પાળવા લાગ્યો. એકદા રાજા રાજવાટિકાએ નીડળ્યો, તે વખતે તેણે એક પ્રાસાદની ઉપર કીડા કરવી ડાહ્ય શ્રેષ્ઠીની કન્યા જોઈ તેણીના અત્યંત મનોહર રૂપથી રન્જિત થયેલા તેણે મત્રીદ્વારા થોડ પાસે તે કન્યાની માગણી કરી, પરંતુ શ્રેષ્ઠીએ આપી નહીં, અને કહ્યું કે— “ કદાચ મારી પુત્રીને પુત્ર થાય તો પણ તે કાંઈ રાજ્ય પામી શકે નહીં કારણ કે રાજાનો બીમ કુમાર રાજ્યને લાયક છે ” પછી તે કન્યાને નહીં પામવાથી રાજા અત્યંત અગતિ પામવા લાગ્યો. આ વાત બીમના સાંભળવામા આવી, ત્યારે તેણે વિચાર્યું કે— “ મારી હાજરીને દીધે પિતાની ઇચ્છાનો ભંગ થયો ” એમ વિચારી તરતજ તે શ્રેષ્ઠીને ઘેર ગયો અને તેને કહ્યું કે— “ તમારી દીકરી રાજાને આપો મેં રાજ્ય લેવાનો નિયમ કર્યો ” શ્રેષ્ઠીએ કહ્યું— “ કદાચ તમે રાજ્ય ન કરો તો

પણ તમારે પુત્રો માય, અને તે મારી દીકરીના પુત્રનો પરાભવ કરી રાજ્ય લઈ લે ” ત્યારે કુમારે કહ્યું—“ જો એમ હોય તો હું પરણીશ જ નહીં તમે વિદ્યાસ રાખીને રાજ્યની ઇચ્છા પ્રમાણે કરો ” આ પ્રમાણે કુમારના કહેવાથી ઐષી તુષ્ટમાન થયો, અને તેણે પોતાની પુત્રી રાજ સાથે પરણાવી પછી તેજ પટ્ટરાણી થઈ, અનુક્રમે તેણીએ સર્વ શુભ લક્ષણવાળો પુત્ર પ્રસવ્યો તે કાળે કરીને વૃદ્ધિ પામ્યો, અને રાજ થયો. બીમકુમાર પણ બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરી શ્રાવક ધર્મનું પાલન કરતો હતો એકદા ઇંદ્રે તેના કદ મતની પ્રશંસા કરી, તે સાંભળી કોઈ એક દેવે તેની પર શ્રદ્ધા કરી નહીં, તેથી તેણે એક ગણીકાનુરૂપ કરી તથા તેણીની માતાનું (અક્ષાતુ) રૂપ કરી કુમાર પાસે જઈ કહ્યું કે—“ હે કુમાર ! તું ઉત્તમ કુળમાં જન્મેલો છે, ધાર્મિક છે, દયાળુ છે અને કોઈની પ્રાર્થનાનો ભગ કરતો નથી તો આ બિચારી મારી પુત્રીનું શરીર તારૂં રૂપ લેવાથી ઉત્પન્ન થયેલા કામદેવ રૂપી અગ્નિની જ્વાળાથી બળે છે, તેથી તે મરણ પામશે પરંતુ તારી સ્નેહવાળી હૃદયથી જ જીવે તેમ છે, તો તેણીને જીવાડીને મોગ પુણ્યનો સચય તું કર ” કુમારે કહ્યું—“ હે ભદ્ર ! વિષ ખાવાથી કદી જીવાતું નથી સનિપાતના બ્યાધિવાળાને કદાપી દુધ પચ્યું હોતું નથી તેથી તેણીને ધર્મરૂપી ઔષધ આપ. હું મતના ભગનો અગ્નિકાર નહીં કરું દયા તો એ જ કહેવાય કે જેનાથી બીજો કોઈ પણ પાપમાં ન પડે ” આવા કામગજ વચનોવડે તેણે કુટણીનો પ્રતિવેધ કર્યો તે જોઈ “ આ તો કયે તેવો નથી ” એમ બાણી દેવે બીમની પ્રશંસા કરી પછી બીમ અનુક્રમે પરલોકનો આરાધક થયો. આવો કૃત્વ પુરૂષ સૂત્રમાં કહેલા શુભનું સ્થાન માય છે

હવે વીશ્વમા ગુણનાળો પગ્ધિતાર્થકાગી-પગ્નુ હિત
કરનાર છે, તેનો અર્થ નામથીજ જાણી શકાય
તેવો છે, તેથી તેને ધર્મપ્રાપ્તિનુ ફળ કહે છે

પરીક્ષનિરઘો ઘજો સમ્મ વિજ્ઞાપચમ્મમન્નાગો ।

અન્નેગ્ગિ ઠવદ્ મગ્ગે, નિરીદ્ધિચિત્તો મહામત્તો ॥ ૨૭ ॥

મૂલાર્થ—પરહિતમા તત્પર રહેનાર પુરુષ ધન્ય છે, કાચ્છુ કે તે
સમ્યક્ પ્રકારે ધર્મનું તત્ત્વ જાણે છે, તેનું ચિત્ત નિસ્પૃહ હોવાથી તથા
તે મહાસત્ત્વવાળો હોવાથી જીભજોને પણ માર્ગમા સ્થાપન કરે છે

દીપ્તાર્થ—જે પ્રકૃતિએ કરીને જ જીભજોનું હિત કરવામા
નિરતર તત્પર હોય છે, તે પુરુષ ધર્મરૂપી ધનને લાયક હોવાથી
ધન્ય છે, કારણકે તેણે સમ્યક્ વિજ્ઞાતધર્મસહમાવ-યથાર્થ ધર્મતત્ત્વ
જાણેલું હોય છે અર્થાત્ તે ગીતાર્થ ચયેલો હોય છે, એમ કહેવાથી
એવું જણાંયુ કે—જે ગીતાર્થ ન હોય તે પરનું હિત કરવા ઇચ્છતો
હોય તો પણ તે કદી શકતો નથી તે વિષે આગમમા પણ કહ્યું છે
કે—“ જે માણસ સમ્યક્ પ્રકારે આગમનું તત્ત્વ જાણતો ન હોય
તે જીભને અસદુપદેશ આપીને કષ્ટમા નાખે છે આથી વધારે
કષ્ટકારક—ચોક્ક કંવા લાયક શું છે ? ” જીભ પણ મદ્ બુદ્ધિવાળાને
માર્ગમા-શુદ્ધ ધર્મમા સ્થાપન કરે છે-સ્થિર કરે છે કેવો છતો ?
તે કહે છે—નિરીદ્ધિચિત્ત-સ્પૃહા ગહિત મનવાળો, જે સ્પૃહાવાળો
હોય તે કદાચ શુદ્ધ માર્ગનો ઉપદેશ કરે, તો પણ તે વખાણવા
લાયક નથી કહ્યું છે કે—“ જગતમા સર્વોત્તમ તેજ તપ અને શ્રત
એ બે જ છે, તે જ તપ અને શ્રુત જે ચાચકપણાને લીધે સાર રહિત
થાય તો તે વૃણ સમાન (તુરુ) છે, ” તેવો પુરુષ નિસ્પૃહ કેમ હોય ?
તે ઉપર કહે છે—મહાસત્ત્વવાળો છે માટે કારણકે સત્ત્વવાળાને જ

આટલા ગુણો હોય છે — ‘ પરોપકાર કરવામા જ પ્રીતિ, નિઃપૃહતા, વિનયીપણ, સત્ય બોલવાપણ, ચિત્તની અતુચ્છતા, નિરતર વિદ્યાનો વિનોદ તથા અદ્વીનપણ આટલા ગુણો સત્વવાળામા રહેવા છે ’

—❧❧❧—

અહીં વિજયનુ દર્શાવ છે —

વિજયનર્તન નામના નગરમા વિગાન નામે શ્રેષ્ઠી હતો તેને નિજય નામે પુત્ર હતો તેણે એકદા ઉપાધ્યાય પાસે સાક્ષાત્કૃત્ — “ મનુષ્યે ક્ષમા ગુણમા અને પરોપકાર કરવામા તત્પર થવું જોઈએ. કારણકે આ બે ગુણથી જ આ લોક અને પરલોકમા કલ્યાણ પ્રાપ્ત થાય છે ” આ ઉપદેશનું વચન વિજયે તત્વબુદ્ધિથી ગ્રહણ કર્યું એકાં તે વિજય નવી પરણેલી પોતાની ભાર્યાને તેડવા માટે સાસરાને ગામ ગયો. ત્યાંથી ભાર્યાને લઈને તે પોતાના ગામ તરફ પાછો વળ્યો. માર્ગમા ભાર્યાએ વિચાર્યું કે — “ હા ! મને નિર્દયને ધિક્કાર છે, કે જેથી હું માતા પિતાને છોડીને બીજાને ઘેર જાઉં છું હવે અહીં મારે શો ઉપાય કરવો ? કે જેથી આનાથી હું છુટું ? ” તેટલામા માર્ગે જતા થોડે દૂર એક છાંયે કુવો જોઈ તેણીએ ભાર્યાને જણાવ્યું કે — “ મને તન્સ ઘણી લાગી છે બે મને પાણી નહીં આપો તો હું હમણા જ મરી જઈશ ” તે સાંભળી વિજય બોલ્યો — “ ચાલ આ કુવામાથી તને પાણી પાઉં ” એમ કહી તે કુવા તરફ ચાલ્યો તેની ભાર્યા પણ તેની પાછળ ગઈ તે વિશ્વાસ પૂર્વક — નિઃશકપણે કુવામા જોતો હતો તેટલામા તેને ધક્કો મારી નાશીને પોતાને ગામ ગયું, અને ‘ શુભ શુકન ’ નહીં થવાથી મને લાઈ ન ગયા ’ એમ તેણીએ માતાપિતાને કહ્યું. અહીં વિજય પણ પડતા પડતા કુવાના તટમા ઉગેલા વૃક્ષના થડને શીઘ્ર વળગી ગયો, અને તેને આધારે જ કુવામાથી બહાર નીકળ્યો. ‘ તે બિચારીએ મને કુવામા કેમ ધક્કો માર્યો હશે ? ’ એમ વિચારતા વિજયને તડ થયો કે — “ ઠીક પોતાના ઘરમા રહેવાની ઉત્કાંઠાને લીધે

તેણીએ આમ કહ્યું જણાય છે વળી ઉપાધ્યાયે મને કહ્યું છે કે-ક્ષમા જ રાખવી. તો તેણીના ઉપર મારે કોપ કરવો ચોક્કસ નથી " આ પ્રમાણે આત્માને સ્થિર કરી તે પોતાને ઘેર ગયો. તેની માતાએ તેને ' વહુ કેમ ન આવી ? ' એમ પૂછ્યું ત્યારે તે બોલ્યો કે-“ તે તો આવતી જ હતી, પરંતુ માર્ગમાં અપચક્રન ચવાથી મેં તેને પાછી મોકલી ” ત્યારપછી ઘણીવાર વિજયને તેડવા જવાનું કહ્યું, તો પણ તે જતો નથી, અને તે વિચારતો હતો કે-“ તે બીજારીને શા માટે હું ખ ઉત્પન્ન કરવું જોઈએ ? ” એકદા તેના મિત્રોએ તેની ઘણી મજાકરી કરી, ત્યારે તે સસરાને ઘેર ગયો. ત્યાં ગૌરવ સહિત કેટલાક દિવસ રહ્યો. પછી તેણીને સાથે લઈને પોતાને ઘેર આવ્યો. કેટલેક કાળે તે બન્નેને પરસ્પર સ્નેહ થયો, અનુક્રમે માતા પિતા મરણ પામ્યા ત્યારે તે દ પત્ની જ ઘરના સ્વામી થયા.

એકદા વિજયે વિચાર્યું કે-“ અહો ! ઉપાધ્યાયે મને યથાર્થ ઉપદેશ કર્યો હતો. ક્ષમાનો શો ગુણ થાય છે ? તે સાક્ષત્ જોયો. હવે હું પરોપકાર કરવામાં જુગ્ત થાઉં, ” એમ વિચારી તે દીન દીન વગેરેને દાન આપવા લાગ્યો. કોઈને વિવાદ કરતા તે જોતો, ત્યારે તે તેમને મધુર વચનોવડે શાંત પાડતો અને કહેતો કે-સ્વજનનો છતો અપરાધ આપણે જોયો હોય તો પણ મનમાં જ રાખવો. ગરત કે બોલવા કરતા ન બોલવું સારું છે, બીજાને પૂછવું તે કરતા ન પૂછવું જ સારું છે, અને સાબળ્યા કરતા ન સાબળ્યું સારું છે આ પ્રમાણે વર્તવાથી સ્વજનપણ સુખકારક થાય છે ” એકદા મોટા પુત્રે વિજયને પૂછ્યું કે-“ હે પિતા ! તમે આ પ્રમાણે સર્વ લોકોને કેમ ઉપદેશ આપો છો ? ” વિજયે કહ્યું-“ હે પુત્ર ! મને એ અનુભવ સિદ્ધ છે તેથી લોકોને એવો ઉપદેશ આપું છું, ” ફરીથી પુત્રે પૂછ્યું-“ શી રીતે તમને અનુભવ સિદ્ધ થયું ? તે કહો મને તે જાણવામાં કૌતુક છે ” વિજયે કહ્યું-“ તારે એવો પ્રશ્ન કરવો નહીં, કારણ કે મેં ઉપદેશમાં જ કહ્યું છે કે-પૂછ્યા કરતા ન પૂછવું સારું છે, અને સાબળ્યા કરતા ન સાબળ્યું

સાડ છે માટે તારૂં પૂછવું પણ નહીં, અને સાલગવું પણ નહીં. તે વિષે આગ્રહ કરવાથી સર્ચું " તે સાલગી પુત્રને અત્યંત કૌતુક થયું, તેથી તે વાર વાર આગ્રહથી પૂછવા લાગ્યો. તેનો અત્યંત નિશ્ચય જોઈ પિતાએ કહ્યું—“ મને પહેલા તારી માતાએ જીવું કુવામા નાખી દીધા હતા. તે વાત મેં એટલી બધી ગુસ્સા રાખી કે તારી માતાને પણ મેં કોઈ વખત કહી નથી, તેનું પરિણામ મુઠ્ઠર આંચું તારે પણ આ વાત કોઈને કહેવી નહીં ” પછી એકદા પુત્રે હસતા હસતા પોતાની માને પૂછ્યું કે—“ હે મા ! તં મારા પિતાને જીવું કુવામા નાખી દીધા હતા તે વાત શું સાચી છે ? ” માએ પૂછ્યું—“ હે પુત્ર ! તને શી ખબર ? ” તેણે કહ્યું—“ મારા પિતાએ જ મને કહ્યું છે તે સાલગી ‘ ભત્રીયારને મેં રક્ષો માર્યો હતો, તેની તેને માહિતિ છે ’ એમ જાણી તે અત્યંત લાજિત થઈ, અને તરતજ હું ચક્ષુગી જવાથી તે મરણ પામી, તેનો હાહારવ સાલગી વિજય શેઠ પણ ત્યાં આવ્યો, અને વૃત્તાત જાણી અત્યંત ખેદ પામ્યો, તથા ‘ આ દોષ મારોજ છે ’ એમ ઘણા કાળ સુધી ગુરવા લાગ્યો. પછી તે પાપની મુક્તિ કરવા હચ્છતા તેણે કોઈ કેકાણે સાધુઓને જોયા તેની પાસે તેણે મુક્તિ—આલોચણ માગી. તેઓએ કહ્યું—“ દીક્ષા ગ્રહણ કર ” તે બોલ્યો “ પરિગ્રહ રહિત થાઉં તો નિર્ધનપણાને લીધે પરોપકાર શી રીતે કરી શકું ? અને પરોપકાર સિવાય બીજું કંઈવાળું સાધન શું છે ? ” સાધુઓએ કહ્યું—“ હે ભદ્ર ! ધર્મોપદેશ અને અભયદાન સિવાય બીજું કંઈ પણ પરહિત છે જ નહીં કહ્યું છે કે—‘ પ્રાણીઓના દુખને નાશ કરનારી ધર્મદેશના જેટલો ઉપકાર કરે છે, તેટલો ઉપકાર જગનમા બીજા કોઈથી થતો નથી ’ તથા—‘ રાજા પણ પોતાના જીવિ તને માટે થા’ને પોતાની આખી પૃથ્વી આપી દે છે, મા’ દુનિયામા પ્રાણીની રક્ષા સમાન બીજું કંઈ ઉત્તમ દાન નથી વળી—‘ કોઈ માણસ મહિને મહિને હબ્બર હબ્બર ગાયોનું દાન કરે, તેના કરતા કાંઈ પણ દાન નહીં કરનારનો સયમ અત્યંત કંટાળામય છે ” આ પ્રમાણે

સાલગી પ્રતિબોધ પામી વિજયે પ્રવળ્યા અગીકાર કરી અને તે પોતાના અને પરના ઉપકારનો સાધક થયો. આ પ્રમણે પરહિતને કનારો ધમાધિકારી છે

—❧(○)❧—

હવે એકવીશમો લબ્ધલક્ષ્ય નામનો ગુણ છે,
તે કળદ્વારા બતાવે છે—

લવ્ણેદ લદ્દલવરો મુદેય સયલ પિ ધમ્મકરણિજ્ઞ ।

દવ્વો સુસાસણિજ્ઞો, તુરિય ચ સુસિક્ષિજ્ઞો હોઈ ॥૨૮॥

મૂળાર્થ—લબ્ધલક્ષ્ય પુરૂષ સમગ્ર ધર્મધાર્યને મુખે કરીને બાણી શકે છે તેથી કરીને જ તે ધર્મધાર્યને શીઘ્ર કરનારો, સહેલાઈથી શીખવવા લાયક થાય છે, અને શીઘ્રપણે જ શિક્ષાનો પારગામી થાય છે

ટીકાર્થ—જ્ઞાનાવગ્ણીય કર્મ અદ્ય દોવાથી જેણે લક્ષ્ય-શીખવા લાયક અનુદાન લક્ષ્યમિવ લક્ષ્ય-પ્રાપ્ત કર્યાની જેમ પ્રાપ્ત કર્યું હોય તે લબ્ધલક્ષ્ય કહેવાય છે, તેનો પુરૂષ સુત્તેન-કલેશ વિના જ કોટલે પોતાને તથા શીખવનારને કદ ઉત્પન્ન કર્યા વિના જ સ્વલ્લ સમગ્ર ધમ્મકરણીય-વદન, પ્રત્યુપેક્ષણ વિગેરે ધર્મ ધાર્યને જીતાતિ-બાણી શકે છે. ભાવાર્થ એ છે કે-જાણે કે પૂર્વલવમા અભ્યાસ કર્યો હોય તેમ તે જલદીથી બાણી બાય છે તથા છે કે- “ જીવોએ કદેક જન્મમા જે કાંઈ શુભ કે અશુભ કર્મનો અભ્યાસ કર્યો હોય, તે જ (કર્મનો) તે જ અભ્યાસના યોગથી તે મુખે કરીને અભ્યાસકરી શકે છે ” તેથી રીને જ દક્ષ-શીઘ્રપણે ધાર્યને કરનારો, સુશાસનીય-મુખે શીખવવા લાયક, અને સ્વરિત-ચોડા કાગમાજ સુશિક્ષિત-શિક્ષાનો પારગામી થાય છે અહીં મૂળમા જે જગત્તે તેને સુશિક્ષિતની પદી સળધ કરવાનો છે

—❧(○)❧—

તે ઉપર આર્યગણિતની કથા—

દરાપુર નામના નગરમા મોમદેવ નામનો પ્રાણી હતો. તેને 'ડમોમા નામની પત્નીથી ઉત્પન્ન થયેલો આર્યગણિત નામે પુત્ર હતો. તે પાંદલીપુત્ર વિગેરે નગરમા જઈ કોઈની પાસે અભ્યાસ કરી ચોંદ વિદ્યાનો પારગામી થયો. પછી તે ચોતાના નગરમા આવ્યો. તે વખતે રાજા અને નગરના લોકોએ તેની સન્મુખ જઈ ઉત્સવપૂર્વક પુર પ્રવેશ કરાવ્યો. એ રીતે તે પોતાને ઘેર આવ્યો. ત્યાં ઘરની ખઠારની યાગામા બેઠો. તેની સ્વજનોએ એકઠા થઈ સલામ કરી પરંતુ એક તેની માતાજી તેની પાસે આવી નહીં, તેથી માતાને મળવાની ઉત્કંઠા થવાથી તે માતાને નમસ્કાર કરવા ઘરમા ગયો. માતાના ચરણને નમસ્કાર કર્યો ત્યારે માતાએ મધ્યસ્થવૃત્તિએ જોઈ તેને આશીર્વાદ આપી બોલાવ્યો, પરંતુ અત્યંત હર્ષ દેખાડ્યો નહીં તેનો અભિપ્રાય જાણી તેણે પૂછ્યું કે—'હે માતા ! મારા આવવાથી સ્વજન અને અન્યજન સર્વે અત્યંત હર્ષ પામ્યા છે, પરંતુ તમે હર્ષ પામ્યા નથી તેનું કારણ શું ?' તે બોલી—'પુત્ર !' અને હર્ષ શી રીતે થાય ? દુર્ગતિમા હાથ જવાના નિશ્ચયૂત કુશાસનોના અભ્યાસ કરીને તું આવેલો છે. માટે એ તું દષ્ટિવાદ લાગીને મને આનંદ પમાડે, તો પછી બીજા જનોને આનંદ પમાડવાથી શું છે ?' તે સાંભળી 'માતાને જે કંઈ તે જ લાગ્યું થોડું ' એમ વિચારી તેણે માને પૂછ્યું કે—'હે માતા ! તે દષ્ટિવાદ કયા મળે ?' તેણીએ કહ્યું—'હે પુત્ર ! તારા જ ચેરડીના પાદમા તોમવિપુત્ર નામના આચાર્ય છે, તેની પાસે મળે છે ' તે સાંભળીને તે બોલ્યો કે—'હે માતા ! જો એમ છે તો તમે પ્રસન્ન થાઓ. માત્ર કાળે જ તમારા મનોરથોને હું પૂર્ણ કરીશ ' એમ કહીને દષ્ટિવાદ શબ્દના અર્થનું સ્મરણ કરતો તે રાત્રીને અતે પ્રાતઃ કાળ થતા જ માતાની રૂની હાથ સૂઈ પાસે જવા નીકળ્યો. નીકળતા જ માર્ગમા પ્રથમ તેને તેનો મિત્ર મળ્યો. તે આગલે દિવસે મળ્યો.

નહોતો તેણે તેને ચેરડીના કેટલાક સાઠા આપી નમસ્કાર કર્યા ' આ ઉત્તમ શુકન થયા ' એમ બાણી આનંદ પામી તેણે ચેરડીના સાઠા ગણ્યા તો નવ સાઠા આપ્યા અને એક અર્ધા બે / તેણે વિચાર્યું કે-
 " તે દ્વિવાદમા કેટલા અધિકારો હશે ? " તે તો હું બાણતો નથી, પરંતુ હું તેમથી નવ આધકાર પૂર્ણ બાણીશ, અને દશમો અર્ધે બાણીશ " એમ વિચારી માતાને ધીરજ આપવા માટે તેણે મિત્રને કહ્યું કે-
 " આ સાઠા મારી માતાને તું આપજે, અને કહેજે કે-જે કાર્યને માટે તમારો પુત્ર ગયો છે, તેમા હું જ તેને પ્રથમ સામો મળ્યો છું ' પછી મિત્રે જઈને તેને તે જ પ્રમાણે કહ્યું, ત્યારે માતા જે પછુ તે સાઠા ગણીને તે જ પ્રમાણે તેનું ફળ વિચાર્યું પછી આર્ય-રક્ષિત પણ સાધુના ઉપાશ્રય પાસે ગયો તેને વિચાર થયો કે-
 " સાધુના વહનાદિક વ્યવહારને હું બાણતો નથી, તેથી ગામડીયાની જેમ હું તેમની પાસે શી રીતે જઉં ? " આ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો હતો તેટલામા તેણે ઉપાશ્રયમા પ્રવેશ કરતા એક શ્રાવકને જોયો તેથી તેની પાછળ પાછળ તે પણ ગયો ત્યાં નિમીહિ, ઇર્ષ્યાપિથિકીનું પ્રતિક્રમણ, વદન, પ્રત્યાખ્યાન અને સાધુવદન વિગેરે સર્વ ક્રિયા તેની સાથે જ કરીને તે શુરની પાસે બેઠો તે શ્રાવક મોટો હતો, તેને તેણે નમસ્કાર કર્યા નહીં, તેથી શુરએ તેને ' ઢોઢ આ નવો શ્રાવક છે ' એમ બાણી તેને પૂછ્યું કે-
 " હે દેવાનુપ્રિય ! તને ધર્મની પ્રાપ્તિ થયાથી થયું ? ' આર્યરક્ષિત બોલ્યો-
 " આ વૃદ્ધ શ્રાવક પાસેથી ' ' ક્યારે ? ' ' હમણાજ ' તેટલામા બીજા સાધુઓએ શુરને કહ્યું કે-
 " આ શ્રાવિકાનો પુત્ર આર્યરક્ષિત છે કાવે રાજાએ જેનો પ્રવેશોત્સવ કર્યો હતો તેજ આ છે " તે સાંભળી ' અહો ! આનું લગ્નલક્ષ્યપણ કેવું છે ? ' એ પ્રમાણે વિચારી આશ્ચર્ય પામેલા સૂરિએ સ્નિધ અને મધુર દ્વિધી તંની સામું બે / કહ્યું કે-
 " હે સૌમ્ય ! તમે સર્વ જનને વહાલા છે તેથી તમારું અમે શુ અતિથિપણ કરીએ ? " તે સાંભળી બે હાથ બેઠી તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે-
 " હે ભગવાન ! મને દ્વિવાદ આપી મારા પર કૃપા કરે " સૂરિ બોલ્યા-
 " બહુ સાડું બહુ સાડું, તારો મનોરથ

હિતમ છે તુ દષ્ટિવાદને અત્યંત યોગ્ય છે, પરંતુ તે દષ્ટિવાદ ગૃહસ્થી
ઓને આપી શકાતો નથી સાધુઓ પણ અગ્યાર અગ ભદ્રા પછી
તે દષ્ટિવાદ ભણવાના અધિકારી થાય છે ” ત્યારે તે બોલ્યો કે ‘ જેમ
ઠીક લાગે તેમ મને ભણાવો. અને દીક્ષા પણ આપો. ’ ગુરૂ બોલ્યા-
‘ જો એમ હોય તો રાત્ર તથા સ્વજનવર્ગની રજા લઇ આવો ’ તે
બોલ્યો-“ મારે રાત્ર વિગેરેની રજાનું કાંઈ કામ નથી મારે માતાના
મનોરથ પૂર્ણ કરવા એ જ મારે કરવાની ઇચ્છા છે ” એમ કહી તેણે
માતાની સાથે થયેલી વાત ગુરૂને જણાવી, તે સાંભળી ગુરૂએ વિચાર્યું
કે-“ આની બુદ્ધિનો વૈભવ અતુલ છે માટે આ દષ્ટિવાદને અત્યંત
યોગ્ય છે ” એમ વિચારી સૂરિએ તેને દીક્ષા આપી પછી તેના સ્વજન
નાદિકના ભયથી સર્વે સાધુઓએ અન્ય વિહાર કર્યો બાકીની કથા
આવશ્યક સૂત્રમાથી જાણવી અહીં તાત્પર્ય એ છે જે-માત્ર ધર્મક્રિયા
બોધને જ તે પ્રમાણે શ્રદ્ધા કરનાર લખ્ખલક્ષ્ય કહેવાય છે, અને તે
આર્યરક્ષિતની જેમ ધર્મનો અધિકારી થાય છે એમ જણાવ્યું

—❀(○)❀—

હવે પ્રસ્તાવ કરેલા ગુણોનો ઉપસહાર કરવા પૂર્વક
પ્રકરણના અર્થને સમાપ્ત કરવા માટે કહે છે

एए इग्रीस गुणा, सुवाणुसारेण किंचि वरखाया ।

अरिहसि धम्मरयण घेचु एएहि सपञ्जा ॥ २९ ॥

મૂનાર્થ—આ પ્રમાણે એકવીશ ગુણો શ્રુતને અનુસારે કાંઈક
વ્યાખ્યાન કર્યા છે તે એટલા માટે કે આ ગુણોએ ઠરીને જે યુક્ત
રોય તેઓ જ ધર્મરત્નને શ્રદ્ધા કરવામા યોગ્ય છે

દીપાર્થ—ઘણે-પૂર્વે કહેલા સ્વરૂપવાળા આ એકવીશ ગુણો
શ્રુતાનુસારે-બીજા પ્રકરણોના જ્ઞાનને અનુસરીને કિશિત્-કાંઈક

એટલે અસમઘપણે (સંજોગથી) તે ગુણોની જીભ પ્રકરણોમા વિચિત્ર વ્યાખ્યા કરેલી હોવાથી તે સર્વ અહીં કહી શકાય નહીં તેથી કાંઈક વ્યાખ્યાતા-સ્વરૂપ થકી અને કુળ થકી બતાવ્યા છે. શા માટે ? તે કહે છે—કારણ કે યોગ્યતાના સારરૂપ ધર્મરત્નને ગ્રહણ કરવામા યોગ્ય છે, પરંતુ હુતાશણીના રાજાની જેમ રાજાની કીકાને ગ્રહણ કરવા લાયક નથી. કોણ ? તે કહે છે—આ હમણા કહેલા એકવીશ ગુણોએ કરીને જે સ પૂર્ણ હોય તે ૨૬

અહીં કાંઈ શકા કરે કે—તુ આટલા ગુણોએ કરીને જે સુખ હોય તે જ એકાંતપણે ધર્મના અધિકારી છે ? કે તેમા કાંઈ અપવાદ પણ છે ? તે પ્રશ્નના જવાબમા કહે છે—

પાયદ્વગુણરિહીણા, એસિં મઝિમા વરા નેયા ।

एत्तो परेण हीणा, दरिदपाया सुणेयव्वा ॥ ૩૦ ॥

મૂનાર્થ—આ ગુણોને મધ્યે જે અતુર્યાં શ ગુણે કરીને હીન હોય તે મધ્યમ અધિકારી જાણવા, તથા અર્ધા ગુણે કરીને રહિત હોય તે જઘન્ય જાણવા, તથા અર્ધાથી પણ ઓછા ગુણ હોય તો તે દરિદ્ર જેવા જાણવા.

દીપ્તાર્થ—અહીં ઉત્તમ, મધ્યમ અને ઠનિષ્ઠ એવા ત્રણ પ્રમાણના અધિકારી દર્શા છે તેમા જે સ પૂર્ણ ગુણવાળા હોય તે ઉત્તમ છે પાદ-ચોથો ભાગ, અર્ધ-અર્ધનો અર્થ પ્રમિદ્ધ છે ગુણ શબ્દનો દરેક સાથે સંબંધ કરવાનો છે તેથી ઠગને પાદ પ્રમાણ અને અર્ધપ્રમાણ ગુણોએ કરીને જે હીન હોય તે પતેષા- દેલા ગુણોને મધ્યે અતુરકમે મધ્યમ અને જઘન્ય-ઠનિષ્ઠ જાણવા. એટલે કે ચોથા ભાગના ગુણોએ કરીને રહિત હોય તે મધ્યમ અને અર્ધા ગુણોએ કરીને રહિત હોય તે જઘન્ય જાણવા તેનાથી પણ વધારે ઓછા ગુણ હોય તો તેની શી વાત કરવી ? એ શકા ઉપર કહે છે—એનાથી આગળ એટલે કે અર્ધાથી પણ વધારે ઓછા ગુણ હોય તો તે દરિદ્ર પ્રાય-દરિદ્ર જેવા

જાણવા જેમ દરિદ્ર લોકો ઉદર ભરવાની ચિતામાં વ્યાકુળ હોવાથી રત્નને વેચાતું હોવાનો મનોરથ પણ કરી શકતા નથી, તેમ આ પણ ધર્મના અલિલાપને પણ કરી શકતા નથી ૩૦

આ પ્રમાણે હોવાથી જે ડરવા લાયક છે તે કહે છે—

ધમ્મરચણત્થિણા તો પદ્મ પ્યજ્જણમ્મિ જહ્યવ્વ ।

જ સુદ્ધભૂમિગાણ, રેહદ ચિત્ત પવિત્ત પિ ॥ ૩૧ ॥

મૂનાર્થ—તેથી કરીને જે ધર્મરત્નનો અર્થો હોય તેણે પ્રથમ આ શુદ્ધો જ ઉપાર્જન કરવા યત્ન કરવો જોઈએ કારણકે મનોહર ચિત્ર પણ શુદ્ધ ભૂમિ ઉપર જ શોભા આપે છે

દીર્ઘાર્થ—તેથી કરીને કહેલા સ્વરૂપવાળા ધર્મરત્નને મેળવવા જે ઇચ્છતો હોય તેણે પ્રથમ આ શુદ્ધોને ઉપાર્જન કરવામાં યત્ન કરવો જોઈએ કારણકે તે શુદ્ધો વિના ધર્મની પ્રાપ્તિ થઈ શકતી નથી આ ઉપર દ્રષ્ટાંત આપે છે—જેથી કરીને કલક વિનાની શુદ્ધ ભૂમિકામાં જ આળેખેલું સુંદર ચિત્ર પણ શોભા આપે છે ૩૧

અહીં અજ્ઞાની જનને બોધ કરવા માટે આગમમાં કહેલા ઉત્તર રત્નને આચાર્ય બતાવે છે—

નાકેત નામના નગરમાં મહાબળ નામે રાજા હતો તેણે એકઠા પોતાના દૂતને પૂછ્યું કે— ‘જીજ્ઞાસુ રાજ્યમાં હોય એવી રાજાને કીડા કરવામાં ઉચિત કંઈ વસ્તુ મારે નથી ?’ દૂતે કહ્યું —“ હે દેવ ! આપના રાજ્યમાં સર્વ વસ્તુ છે માત્ર એક ચિત્રસભા નથી તેવી સભામાં નેત્ર અને મનને આનંદ આપનાર વિચિત્ર ચિત્રો જોવાથી રાજાઓ હરતા હરતા આનંદ મેળવે છે ” તે સ્થાવરી રાજાએ મનમાં કોતુક થવાથી મંત્રીને આજ્ઞા આપી તેણે શીઘ્રપણે મોટી વિશાળ મહા સભા કરાવી પછી તે નગરમાં નિમજ્જનને પ્રણામ નામના બે ચિતારા મુખ્ય હતા, તેમને બોલાવ્યા તેમને સજાનો અર્થો અર્થો ભાગ

કરી વચમાં પડે. નાખી અંકેક ભાગ બન્નેને આપી દઈ કે—“ તમારે એક બીજાનું ચિત્ર કર્મ જોવું નહીં, પોતપોતાની બુદ્ધિથી જ ચિત્ર મળ કરવાનું છે, આ કામમાં તમારે વેઠ માનવાની નથી, તમારી જેવી ઠગાકુશળતા હશે તે પ્રમાણે તમને ઇનામ મળશે ” ત્યારપછી તે બંને ઉત્સાહથી શીઘ્રપણે કામ કરવા લાગ્યા. જ્યારે છ માસ પૂરા થયા, ત્યારે રાજાએ ઉત્સુકપણાથી તેમને પૂછ્યું, તે વખતે વિભજે કહ્યું કે—“ મારો ભાગ મેં તૈયાર કર્યો છે ” ત્યારે રાજાએ જ ને તે ભાગ જોયો, ‘ આ કામ અતિ સુંદર થયું છે ’ એમ કહી તેને ઘણું ઇનામ આપ્યું ત્યારપછી રાજાએ પ્રભાસને પૂછ્યું ત્યારે તે જોડ્યો કે—“ હે સ્વામી ! હજી મેં ચિત્રવાનું કામ શરૂ કર્યું નથી આટલા ત્રિવસ સુધી મેં ભૂમિકાને જ સમારી તૈયાર કરી છે ’ તે સાંભળી ‘ એવું તે ભૂમિકાને કેવું છે ? એમ વિચારી આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ વચમાંથી પડેલો કાઢી નાખ્યો, તેલામાં તે બીજા ઉપર વધારે મનોહર ચિત્રકર્મ ચિત્રેલું જોયું ત્યારે રાજા કોપ પામ્યો હોય તેમ પ્રભાસ પ્રયે જોડ્યો કે—‘ શું તું અમને પગ ઠગે છે ? ’ તે જોડ્યો—‘ સ્વામી કમવા લાયક હોય જ નહીં. આ તો સામેના ચિત્રોનું પ્રતિબિંબ પડ્યું છે ’ એમ જોલતા તેણે વચ્ચે હુનો તેન પડેલો ક્યો ત્યારે ચિત્ર વિનાની ભીંત જોઈ આશ્ચર્ય પામેલા રાજાએ કહ્યું—“ શું આવી ભૂમિ પણ કરાય છે ? ” પ્રભાસ જોડ્યો—‘ હાજી, આવી ભૂમિમાં ચિત્ર અતી સ્વિચ થાય છે વહોરું (રંગો) ની કાંતિ બમણી વિન્તાર પામે છે, અને જે સ્વરૂપો આજેખ્યા હોમ તેના ભાવનો ઉલ્લાસ થાય છે એટલે કે સાચા સચેતન જેવા બાને છે ” તે સાંભળી તુષ્ટમાન થયેલા રાજાએ તેને બમણું ઇનામ આપ્યું, અને કહ્યું કે—“ આ ભીંત આમની આમ જ ભરે રહી સચરતા ચિત્રવાળી આ સલા થઈ તેથી મારી અપૂર્વ પ્રસિદ્ધિ થશે ”

આ કથાનો ઉપનય (રહસ્ય) એ છે જે—જેમ ચિત્ર કરવા માટે બીજા ચિત્રારાએ અનુક્રમે ભૂમિને સારી રીતે સમારી, તેજ પ્રમાણે

ધર્મરૂપી ચિત્રના અર્થીએ પણ આ એકવીથ ગુણોએ કરીને આત્મા સમારવો જોઇએ એટલે કે શુદ્ધ કરવો જોઇએ

હવે કોઇ શકા કરે કે- ધર્મ બે પ્રકારનો છે- શ્રાવકધર્મ ૧ અને સાધુ ધર્મ ૨ શ્રાવકધર્મ પણ અવિરત અને વિરત એમ બે પ્રકારનો છે તેમા પહેલા અવિરતનો અધિકારી અન્ય શાસ્ત્રમા આ પ્રમાણે કહ્યો છે-“ જે માણસ ધર્મનો અર્થી હોય, શક્તિમાન હોય અને સૂનથી પ્રતિકુળપણે વર્તતો ન હોય તે અધિકારી છે તથા તેજ અર્થી કહેવાય છે કે જે વિનયવાળો હોય ધર્મ કરવા ઉઠ્યો હોય એટલે તત્પર થયો હોય અને શુરપાસે જઈ ધર્મને પૂછતો હોય ” આવી રીતે અધિકારી કહ્યો છે, બીજા વિરતને માટે પણ-“ જે માણસ સમક્રિત વિગે રેને પામીને હ મેશા મુનિઓ પાસે મેષ સામાચારીનું શ્રવણ કરે છે, તેને જ શ્રાવક કહ્યો છે ” તથા- “ જે માણસ પરલોકમા હિતકારક જિનવચનને ઉપયોગપૂર્વક સારી રીતે સાંભળે છે, તે અતિ વીર-ધર્મનો નાશ કરવાથી ઉત્કૃષ્ટ શ્રાવક થાય છે ” ઇત્યાદિક શાસ્ત્ર શાસ્ત્રની પ્રવૃત્તિના હેતુબુદ્ધ અસાધારણ વિશેષ-પ્રકારના સૂત્રો વડે પરમાર્થથી તો આવા પ્રકારના જે હોય તે શ્રાવકધર્મના અધિકારી કહ્યા છે તથા સાધુ ધર્મના અધિકારીઓ પણ અન્યસૂત્રોમા જુદી રીતે જ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે-“ જેઓ આર્યદેશમા ઉત્પન્ન થયા હોય, જાતિ અને કુળથી વિશિષ્ટ હોય એટલે ઉત્તમ જાતિ અને કુળવાળા હોય, જેમનો કર્મભળ પ્રાપ્ત કરીને દીર્ઘ યયો હોય, જેઓ નિર્મળ બુદ્ધિવાળા હોય, તથા-“ આ જાવસમુદ્રમા મનુષ્યપણ પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે, જન્મ એ મરણનું નિમિત્ત છે, સપત્તિઓ ચપળ છે, વિષયો દુષ્કર્મના હેતુરૂપ છે, સંયોગમા અવસ્થા વિયોગ રહેલો જ છે સમય સમય પ્રત્યે મરણ રહેલું જ છે અને કર્મનો વિપાક અતિ દારૂ છે, ’ આ પ્રમાણે સ્વભાવથી જ જેઓએ સ સારનો નિર્ગુણ સ્વભાવ જાણેલો હોય, અને તેથી કરીને જ જેઓ વૈરાગ્ય પામેલા હોય, જેઓના કામ પાવળા પડ્યા હોય, જેઓને દાસ્યનો ઉદય અટકેલો,

જેઓ સારી રીતે કૃતજ્ઞ હોય, જેઓ વિનયવાળા હોય જેઓ રાજવિરુદ્ધાદિક કામો કરતા ન હોય, જેઓ સુદર શરીરવાળા હોય, જેઓ શ્રદ્ધાળુ, સ્થિર ચિત્તવાળા અને સર્વ સામગ્રી સુક્રા હોય, તેઓ પ્રવ્રજ્યા હોવાને યોગ્ય છે ” તો આ એકવીશ ગુણોએ કરીને કયા ધર્મનું અધિકારીપણુ હશે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે કે-“ જે આ સર્વે અન્ય શાસ્ત્રોના લક્ષણો કહ્યા તે પ્રાપ્ત કરીને તે તે ગુણોના સ્થાનોના અગમ્ય જ છે જેમ ચિત્રામણુમા વર્ણની શુદ્ધિ, વિચિત્ર (જુદા જુદા) વર્ણ-રંગ, રેખાની શુદ્ધિ અને જુ. ૧ જુદા (ચોક્ક હુર્ષાદિક) સાવો દેખાય છે તેમ અહીં પણ ભણવું અને આ એકવીશ ગુણો તો બધી જાતના ચિત્રોની સાધારણ ભૂમિકાની જેમ સર્વ ધર્મના સ્થાનોમા સાધારણ જ છે એમ સૂક્ષ્મબુદ્ધિથી વિચારવું તે વિષે આગળ કુચિદ્ધ પિ ધન્મરચણ ના અર્થમા કહેશે કે-“ જેને આ એકવીશ ગુણરૂપી રત્નની સપત્તિ સારી રીતે પ્રાપ્ત થઈ હોય, તે પુરૂષ આ જન્મે પ્રકારના ધર્મરત્નને સંપૂર્ણ રીતે ગ્રહણ કરવા શક્તિમાન છે ” તેથી કરીને જ કહે છે —

સદ્દયમ્મિ ગુણોદે, સજાયદ્ ભાવસાગચ્ચ પિ ।

વસ્સ પુણ્ણ લક્ષણાદ્દ યયાદ્ મણતિ સુદ્દગુરુણો ॥ ૩૨ ॥

મૂનાર્થ—આ ગુણોનો સમૂહ હોય તો જ ભાવશ્રાવકપણુ પણ પ્રાપ્ત થાય છે અને તે ભાવશ્રાવકના લક્ષણો ઉત્તમ ગુરુઓ આ પ્રમાણે કહે છે

ટીકાર્થ—આ હમણા કહેલો જયન્ત્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ રૂપ ગુણોનો સમૂહ નિવર્તમાન છે તેજ ભાવશ્રાવકપણુ પણ સંભવે છે, તો પછી ભાવસાધુપણુ તો દૂર રહો એ અપિ (પણ) નો ભાવાર્થ છે અહીં કોઈ શંકા કરે કે-તમે ભાવશ્રાવકપણુ એવો શબ્દ બોલ્યા તો શું તે સિવાય બીજું પણ શ્રાવકપણુ છે ? તેનો જવાબ આપે છે કે-હા, બીજું પણ છે કેમકે આ જિનાગમને વિષે સર્વ પદાર્થો ચાર

પ્રકારના હોય છે—નામ, સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ એમ તત્ત્વત્રય સુત્રમા (૧-૫) કહ્યું છે તેમા નામ શ્રાવક તે કહેવાય છે કે જે કોઈ સચેતન કે અચેતન પદાર્થનું શ્રાવક એવું નામ કહીયે જે ચિત્ર અને પુસ્તક વિગેરેમા શ્રાવક રહ્યો હોય તે સ્થાપના શ્રાવક કહેવાય છે જે ૧જ્ઞશરીર અને ૨ભવ્યશરીરથી જૂદો કહીયે તો દેવ, ગુરુ અને તત્ત્વ વિગેરેની શ્રદ્ધા રહિત અને તથાપ્રકારની આજીવિકાને માટે જ શ્રાવકના વેધને ધારણ કરતો હોય તે દ્રવ્ય શ્રાવક કહેવાય ॥ તથા ભાવ શ્રાવક આ પ્રમાણે છે—તે વિષે કહ્યું છે કે—“ શ્રા ” એટલે જે શ્રદ્ધાળુ પણ ધારણ કરે અને શાસ્ત્રનું શ્રવણ કરે, ‘ વ ’ એટલે સાત કોત્રમા ધન વાવે અને સમકિતને પરે-ધારણ કરે, ‘ ક ’ એટલે પાપને કાપે અને સ્વયમને કરે-પાળે, તેને પહિતો શ્રાવક એવા શબ્દથી કહે છે ” આ પ્રમાણે શ્રાવક શબ્દના અર્થને ધારણ કરનાર અને આગળ કહેવાશે તે રીતે વિધિ પ્રમાણે શ્રાવકને ઈચિત એવા વ્યાપારમા જે તત્ત્વર હોય તે ભાવશ્રાવક કહેવાય છે, તેનો જ અહીં અધિકાર છે બાકીના ત્રણ પ્રકારો યથાકથચિત્ રહેવા છે એટલે કે તેની અહીં જરૂર નથી.

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—આગમમા શ્રાવકના લેહો જૂદી રીતે સંભળાય છે જેમકે સ્થાનાગમા આ પ્રમણે કહ્યું છે—“ શ્રાવક ચાર પ્રકારના કહેલા છે તે આ પ્રમાણે—માતપિતા સમાન ૧, બાઈ સમાન ૨, મિત્ર સમાન ૩ અને સપત્ની-શોડ્ય (શત્રુ) સમાન ૪ અથવા બીજી રીતે ચાર પ્રકારના શ્રાવકો કહેલા છે તે આ પ્રમાણે—આદર્શ સમાન ૧, પતાકા સમાન ૨ વૃક્ષના કુટા સમાન ૩ અને ખરદ સમાન ૪ ” આ બન્ને પ્રકારના લેહો સાધુને આશ્રીને જણવા, એટલે કે તેઓ સાધુ પ્રત્યે માતપિતા જેવા અને બાઈ વિગેરે જેવા હોય છે આવા પ્રકારના શ્રાવકો ઉપર રહેવા નામદિક શ્રાવકોમાથી કંઈ જાતના શ્રાવકમા આવી શકે છે ? તે શકનો જવાબ આપે છે—

૧ શાસ્ત્રનું અનુદિત શરીર ૨ જે હવે પછી શ્રાવક થવાનો હોય તે.

વ્યવહાર નયના મતે કરીને આ સર્વ લેઈ શ્રાવણાવકજ કહેવાય છે, કેમકે તેઓનો તે જ પ્રમાણે વ્યવહાર થાય છે પરંતુ નિશ્ચયનયના મતમા તો ખરટ અને સપત્ની જેવા જે કહ્યા તે મિથ્યાદૃષ્ટિ હોવાથી દ્રવ્ય શ્રાવક અને બાકીના શ્રાવણાવક કહેવાય છે. તે સર્વેનું સ્વરૂપ આગમને વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“ જે હું મેંશા મુનિઓના કાર્યનું ચિંતવન કરતો હોય, જે મુનિની સખલના-મૂલ જોયા છતાં પણ તેના ઉપર સ્નેહ રહિત ન થતો હોય, અને મુનિઓને એકાતપણે જે વત્સલ હોય તે શ્રાવક માતા સમાન કહેલો છે ૧ જે સાધુજન ઉપર દુઃખથી પ્રીતિ રાખતો હોય, પરંતુ તેનો વિનય કરવામા મદ આદરવાળો હોય, તથા સાધુનો પરાશવ થાય તો તરત તેને સહાયકારક થાય, તે શ્રાવક સાધુને બાઈ તુલ્ય છે ૨ સાધુ કેાઈ કાર્યમા પોતાને ન પૂછે તો મા નને લીધે કાઈક સાધુ ઉપર જે રોષ કરે તથા જે પોતાને મુનિઓના સ્વજનો કરતાં પણ હું અધિક છું, એમ માને, તે મિત્ર સમાન કહેવાય છે ૩ જે શ્રાવક સ્તબ્ધ (માનવાળો) હોઈ સાધુના છિદ્રોજ જોતો કરે, તેના પ્રમાદને નિત્ય ગાયા કરે, અને સાધુને તુલ્ય તુલ્ય ગણે તે સપત્ની તુલ્ય કહ્યો છે ૪ ” તથા બીજી રીતના ચાર પ્રકાર માટે પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે— ‘ શુર્યે કહેલો સૂત્રનો અર્થ જેના દુઃખમા યથાર્થ રીતે પ્રતિબિંબિત થાય, તે સુશ્રાવકને સિદ્ધાતમા આદર્શ સમાન વર્ણવ્યો ૧ વાયુવડે પતાકાની જેમ જે મૂઢ લોકો વડે જમિત થાય-નિશ્ચયથી ક્યારે કરે તે શુરના વચન ઉપર ખરી શ્રદ્ધાવાળો નહીં હોવાથી પતાકા તુલ્ય કહેવાય છે ૨ જે ગીતાર્થ મુનિએ સમજાવ્યા છતાં પણ પોતે અગીકાર કરેલા કદાચકને મૂઢ નહીં તેને યાણ સમાન જાણવો વિશેષ એ છે કે તે મુનિ જન ઉપર દ્રેષી હોતો નથી ૩ શુર સત્ય અર્થની પ્રવચ્છા કરતા હોય તોપણ તેન કહે કે—તમે ઉન્માર્ગના દેશક છો, નિન્હન છો, મૂઢ છો, અને ધર્મ ક્રિયામા મદ-શિથિલ છો, એવા શબ્દો કહી જે શુરને ખરડે તે ખરટ

તુલ્ય કહ્યો છે જેમ દીલો અશુચિ પદાર્થ સ્પર્શ કરનાર માણસને ખરડે છે, તેમ જે શિખામણુ આપનારને પણ દૂષિત કરે છે તે ખરડ સમાન કહેલો છે ૪ આમાના ખરડ તુલ્ય અને સપત્ની તુલ્ય એ બે પ્રકારના શ્રાવકો નિશ્ચય નયના મતથી મિથ્યાત્વીઓ છે, અને બ્યવહાર નયના મતથી તો તેઓ જિનચેત્યાદિકમા જાય છે માટે શ્રાવક કહેવાય છે ” આ રીતે કહ્યું છે તે ઉપર વિસ્તાર કંવાથી સર્થ.

વળી તે ભાવશ્રાવકના લક્ષણો-ચિહ્નોને શુભ શુદ્ધો-સવિમ્ભ આચાર્યો આ પ્રમાણે કહે છે ૩૨

—૮(૭)૩—

તે જ લક્ષણોને કહે છે —

કંચયકમ્મો તદ્દ સી-લવ ચ ગુણવ ચ ઉજ્જુવહારી ।

ગુરુસુસ્સમો પંચયણ-કુસલો ચલુ સાવગો ભાવે ॥ ૩૩ ॥

મૂનાર્થ--મતલુ કંચ કરનાર ૧ શીળવાન ૨, શુભવાન ૩, સજ્જુબ્યવહારી ૪, શુદ્ધી સેવા કરનાર ૫, અને પ્રવચનમા કુશળ ૬, આ ૭ શુભગણો જે હોય તે ભાવશ્રાવક કહેવાય છે

દીનર્થ--જેણે આગળ કહેવાશે તેવું મતલુ કર્મ કર્યું હોય તે કૃતમતકર્મ કહેવાય છે ૧ તથા જેનું સ્વરૂપ આગળ કહેશે એવો શીળવાન હોય ૨, આગળ કહેવાશે તેવા શુભોવડે યુક્ત-શુભવાન હોય ૩, ચ શબ્દનો અર્થ સમુચ્ચય છે, અને તેનો સબધ આગળ છે તેથી ઋજુબ્યવહારી ચ-અને સરળ મનવાળો હોય ૪, શુદ્ધી સેવા કરનાર હોય ૫, પ્રવચનમા કુશળ એટલે જિનમતના તત્ત્વને જાણનાર હોય ૬ જલ્દી શબ્દનો નિશ્ચય અર્થ હોવાથી આવા પ્રકારનો જ શ્રાવક ભાવને વિષે હોય છે એટલે ભાવશ્રાવક હોય છે ૩૩

—૪૦૪—

એ છ લિંગોના ભાવાર્થને ત્રયકાર પોતે જ કહેવાની
દુઃસ્થાથી 'જેવો ઉદ્દેશ તેવો નિર્દેશ' એ ન્યાયથી
પ્રથમ કૃતમત કર્મ નામના પહેલા લિંગને કહે છે.

તત્પ્રાયસંજ્ઞાપણ—ગિર્જાપદિસેર્વેણેસુ ઉન્નતો ।

કયવયકમ્મો ચ્ચ હા, માવત્યો તસ્સિમો હોઠ ॥ ૩૪ ॥

મૂનાર્થ—તેમા સામગ્રી ૧, જાણુ ૨, ગ્રહણ કરવું ૩, અને
પાગણુ ૪ એટલાને વિષે જે ઉદ્દેશ મત હોય તે આ ચાર પ્રકારનો
કૃતમત-ર્મ કહેવાય છે તેનો ભાનાર્થ આ રીતે છે

ટીકાર્થ—તેમા એટલે તે છ લિંગને મધ્યે કૃતમતકર્મ ચાર
પ્રકારે હોય છે એમ સંબંધ કરવો. તે ચાર પ્રકાર આ પ્રમાણે—આ
કર્મન એટલે શ્રવણ કરવું તે ૧ જ્ઞાન એટલે અવબોધ-જાણવું તે
૨, ગ્રહણ એટલે સ્વીકારવું તે ૩, અને પ્રતિસેવન એટલે સારી રીતે
પાળવું તે ૪, આ ચાર શબ્દોનો દ્વંદ્વ સમાસ છે મતોના શ્રવણાદિકને
વિષે જે ઉદ્દેશ મત હોય તે કૃતમતકર્મ કહેવાય છે તે ચારે પ્રકારને
ભાવાર્થ હ્રમણાજ્ઞ કહેવાયે તેવો ॥ ૩૪

તે ભાવાર્થને જ કહે છે

વિણયચદુમાણસાર, ગીયત્યાઓ કરેદ વંચસવણ

મગયમેયહયારે, વયાણ સમ્મ વિયાણાદુ ॥ ૩૫ ॥

મૂનાર્થ—વિનય અને જાદુમાન સદ્વિત ગીતાર્થની પાતે મતનું
અનુકરણ ૧ મતના ભાગ, ભેદ અને અતિચારોને સારી રીતે જાણે ૨

ટીકાર્થ—વિનય એટલે ઉભા થવું વિગેરે કહ્યું ૩ કે—“ગુરુજન

આવે ત્યારે ઉભા થવું, હાથ જોડવા, તેમને આસન આપવું, તથા સહિતભાવથી તેના શરીરની મેવા કરવી, તે સર્વ વિનય કહેવાય છે ' તથા બહુમાન એટલે મનની વિશેષ પ્રકારની પ્રીતિ. કહ્યું છે કે—“ માનવા હાયક જનને વિષે આ જ શુર છે, પડિત છે, અને મહાત્મા છે, એવો હમેશા ભાવથી—અત કરણથી જે મનનો પરિણામ થાય તે બહુમાન કહેવાય ॥ ” તે વિનય અને બહુમાને કરીને સાર-પ્રશસ્ત્ર રીતે મતનું શ્રવણ કરે એવો સ બધ કરવો. અહીં વિનય અને બહુમાનના ચાર ભાગાઓ છે તે આ રીતે—કોઈ ધૂર્ત જાણવાની ઇચ્છા થવાથી વાનાદિક આપીને વિનય સહિત સામળે છે, પણ તે વ્યાખ્યાન આપનાર ઉપર ભારે કર્મી હોવાથી બહુમાનવાળો થતો નથી ૧ કોઈ બહુમાનવાળો હોય છે પણ શક્તિરહિત હોવાથી વિનય કરી શકતો નથી, તે જ્ઞાન વિગેરે જાણવો ૨ જેનું નજીકમા કદ્યાણુ થવાનું હોય એવો કોઈ વિનય અને બહુમાન એ બન્ને સહિત સામળે છે ૩ તથા કોઈ અત્યંત ભારે કર્મી જીવ બેમાથી એકે કરતો નથી, અને સામળે છે ૪ આ ચોથા ભાગાવાળાને આગમને અનુસારે પ્રવર્તનાર શુરેએ જણાવવો પણ ચોખ્ખો નથી. કારણ કે આગમમા કહ્યું છે કે—“ ચાર જણ વાચનાને અર્થોચ્ચ કહ્યા છે તે આ પ્રમાણે વિનય સહિત ૧, વિગ્રહમા આસક્તિ વાળો ૨, ક્રોધ જેણે ઉપશમાવ્યો નથી તેવા ૩ અને પ્રબળ કષાયવાળો ૪ ” તથા—“ એવે કરીને એટલે સર્વને સામાન્ય રીતે ઉપદેશ દેતા છતા પણ જે વિનયવત હોય તેને સર્વથી જુદો પાડીને મધુર વાણી વડે જ્ઞાનાદિકની વૃદ્ધિ કરનારો તે ઉપદેશ આદેશે (આજ્ઞાએ) કરીને દેવો ' કારણ કે—“ અવિનીતને કહેવામા કલેશ (પ્રયાસ) ઘણો થાય છે, અને કહેલું ફોગટ થાય છે (જાય છે) કયો માણસ ઘટા કરવાનું લોહું જાણીને (જાણતા છતા) તેના વડે સાદડી બનાવવામા પ્રવૃત્તિ કરે ? ” આથી કરીને વિનય અને બહુમાન સહિત મતનું શ્રવણ કરે એ પ્રકૃત સિદ્ધ થયું કેની પાસેથી ? તે કહે છે—ગીતાર્થ પાસેથી ગીતાર્થનું લક્ષણ આ પ્રમાણે છે—“ ગીત એટલે સૂત કહેવાય છે,

અને અર્થ એ તેણુ જ વ્યાખ્યાન કહેવાય છે માટે ગીત અને અર્થ એ બન્ને વડે જે યુક્ત હોય તે ગીતાર્થ કહેવાય છે ” બીજાની પાસે અન્યથા પ્રકારની પ્રરૂપણા પણ સભવે છે, અને તેથી વિપરીત બોધ થઇ જાય છે માટે ગીતાર્થ પાસે અવશ્ય કરવુ, આ પહેલુ મત કર્મ થયુ ૧

નતોના એટલે અલ્પમતાદિકના ભાગા ભેદો અને અતિચારોને સારી રીતે જાણે તેમા ભાગા આ પ્રમાણે—“ દ્વિવિધ ત્રિવિધ એ ૫ હેલો ભાગો ૧ દ્વિવિધ દ્વિવિધ એ બીજો ૨, દ્વિવિધ એક વિધ એ ત્રીજો ૩, એક વિધ ત્રિવિધ એ ચોથો ૪, એક વિધ દ્વિવિધ એ પાચમો ૫, એકવિધ એકવિધ એ છઠો ૬, ઉત્તર શુણ્ણનો માત્રો ૭ અને અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિનો આઠમો ભાગો છે ૮ ” આ દરેકના ૧૦ છે તેટલા છે તથા બંને વિગેરેના સંયોગીયા ભાગા કરીયે તેા અનેક પ્રકારો થાય છે કહ્યુ છે કે—“ પાચ અલ્પમતોમા એક સંયોગીયા ભાગા ૫ છે દ્વિક સંયોગીયા ૧૦ છે, ત્રિક સંયોગીયા ૧૦ છે, ચાર સંયોગીયા ૫ છે, અને પાચ મંજોગીયો એક ભાગો છે. તેમા પાચે મતોના થઇને એક સંયોગીયા ૩૦ ભાગા છે, દ્વિક મંજોગીયા જે દશ ભાગા છે તેના કુલ ૩૬૦ ભાગા થાય છે, ત્રિક મંજોગીયા જે દશ ભાગા છે, તેના ૨૧૬૦ ભાગા છે, ચાર સંયોગીયા જે પાચ ભાગા છે તેના ૬૪૮૦, પાચ મંજોગીયાનો જે એક ભાગો છે તેના ૭૭૭૬ ભાગા થાય છે, તથા ઉત્તર શુણ્ણ અને અવિરતના બે ભાગા મેળવવાથી કુલ ૧૬૮૦૮ ભાગા થાય છે આ પ્રમાણે આવકોને સંમેપથી મત ગ્રહણ કરવાનો વિધિ કહેલો છે ” આ જ પ્રમાણે એક એક મગ્ના નવ નવ ભાગાની કલ્પના કરવાથી, એકવીશ એકવીશ ભાગાની કલ્પના કરવાથી અને ઓગણપચાસ ઓગણ પચાસ ભાગાની કલ્પના કરવાથી આવકના મતના ભાગાઓ અનેક પ્રકારે થાય છે તે ભાગાઓ સાવધાન પહે છદ્વિયો વિગેરેને આશ્રીને થાય છે તેની માત્રિકા આ પ્રમાણે છે યોગને ૧ આશ્રીને પ્રથમ ત્રણ

ત્રિક, પછી ત્રણ દિક અને પછી ત્રણ એકેક મૂકવા. તથા ૧ કરણાદિકને આશ્રીને ત્રણ બે એક, ત્રણ બે એક તથા ત્રણ બે એક એમ મૂકવા તેની સ્થાપના આ પ્રમાણે

૩	૩	૩	૨	૧	૨	૧	૧	૧
૩	૨	૧	૩	૨	૧	૩	૨	૧

આ પ્રથમ નવ ભાગા છે કહ્યું છે કે— ન કરવું, ન કરાવવું, અને કરતાં એવા બીજાને ન અનુમોદવું તે પણ મન, વચન અને કાયાએ કરીને આ પ્રમાણે એક વ્રતને આશ્રીને નવ ભાગા થયા તે પ્રમાણે બીજા વ્રતોમા પણ જાણવું ” આ નવમાથી જ અનુમતિના પ્રત્યાખ્યાનવાળા પહેલાં નણ નિક ઠાઠી નાખીએ તો બાકી છ રહે છે એ સર્વમાથી એક અનુમતિને દૂર કરીએ તો એકવીશ થાય. તે આ પ્રમાણે— ‘ પહેલાં પદમા એક ભાગો, બીજામા ત્રણ, ત્રીજામા ત્રણ, ચોથામા બે, પાંચમામા છ અને છઠ્ઠામા છ, એ સર્વ મળી એકવીશ થાય છે ” તથા જોગણપચાસ ભાગા આ રીતે થાય છે — ‘ પ્રથમ એક, (૧) પછી ત્રણ સ્થાને ત્રણ ત્રણ (૬), પછી બે સ્થાને નવ નવ (૧૮), પછી ત્રણ (૩) અને પછી બે સ્થાને નવ નવ (૧૮), આ સર્વ મળી ૪૬ ભાગ થાય છે ” આ પ્રમાણે જનના ભાગા અનેક રીતે થાય છે તે સર્વને જાણે તથા સૂક્ષ્મ, બા ૨, જ કદપજ, આરભજ સાપરાધ અને નિરપરાધ વિગેરે બેદોને જાણે તથા વધ, બધ, છનિ-છેદ વિગેરે અતિચારોને જાણે વ્રત એટલે અણુવ્રતાદિકના સારી રીતે વિચારેલા ભાગાદિકને વિશેષે કરીને જાણે તે બીજું વ્રતકર્મ ૨ ૩૫.

હવે ત્રીજું (તથા ચોથું) વ્રતકર્મ કહે છે —

ગિન્દહ ગુરુણ મૂતે, હત્તરમિયર વ કાલમહ તૌહ ।
આસેવહ ધિરમાવો, આયકુસગર્ગસમેવિ ॥ ૩૬ ॥

૧-૨૫ કરાવવું અને અનુમોદવું

મુદાર્થ-ન્યાય પછી તે નતો ગુરૂની સમીપે યોડા કાળ પર્યં ન અથવા યાવજીવ પર્યં ત અહણ કરે ૩ (અહણ કર્યા પછી) વ્યાધિ અથવા ઉપસર્ગોની પ્રાપ્તિ થાય તો પણ મન દૃઢ રાખીને તેનું સેવન કરે ૪

ટીપ્પણ—ગુરૂની એટલે આચાર્યદિકની સમીપે અહણ કરે કહ્યું છે કે—“ સ વેગ પામેલો આવક ઉપયોગી થઈ ગુરૂની સમીપે યોડા કાળ પર્યં ત અથવા જીવજીવ પર્યં ત (અહણ કરી) હ મેશા તેનું સ્મરણ કરી વિશુદ્ધ પરિણામે તેનું પાનન કરે ’ અહીં કોઈ શંકા કરે કે-જે આવક તોનો અ ગીઠાર કરે તે દેશવિરતિનો પરિણામ હોય તો શુદ્ધ કરે ? કે તેવો પરિણામ ન હોય તો અહણ કરે ? તેના જો પહેલો પક્ષ કહેશે તો તે આવકને ૧૩ પાસે જવાના શી જરૂર ? કારણ કે જે સાધવું છે તે સિદ્ધ જ થઈ ગયું છે એટલે કે ત્રતો અ ગીઠાર કરીને પણ દેશવિરતિનો પરિણામ જ માધવો છે, તે તો તેને પોતાની મેળે જ (ગુરૂ વિના જ) સિદ્ધ થયો ? વળી ગુરૂ પાસે જવાથી ગુરૂને ત્રત આપવામાં પરિશ્રમ પડશે અને તેના યોગમાં અ તરાય થશે એ દોષો ગુરૂ પાસે નહીં જવાથી દૂર થશે અને જો બીજો પક્ષ કહેશે તો ગુરૂ તથા આવક બન્નેને મૃધાના નો પ્રસંગ આવશે કેમકે તેવો પરિણામ નહીં હોય તો તે પાળી શકશે નહીં આ પ્રમાણે કોઈ શંકા કરે તો તેનું સર્વ કહેલું અયુક્ત છે કેમકે બન્ને પક્ષમાં શુભની પ્રાપ્તિ જ છે તે આ પ્રમાણે — જો દેશ વિરતિનો પરિણામ હશે તો ગુરૂની પામે ત્રત લેવાથી તેના માહાત્મ્યને લીધે ‘ મારે સદ્ગુણી ગુરૂની આજ્ઞા આરાધવા લાયક છે ’ એમ વારી પોતાની પ્રતિજ્ઞાનો નિશ્ચય થવાથી ત્રતમાં તેની દૃઢતા થશે. અને જિનેશ્વરની પણ આજ્ઞા આરાધી કહેવાશે. કહ્યું છે કે— ‘ ગુરૂની સાક્ષીએ ધર્મ અ ગીઠાર કરવાથી સ પૂર્ણ વિધિ કરેલો હોવાથી વિશેષ શુભ થશે અને વળી માધુની સમીપે પાપનો ત્યાગ કરવાથી તીર્થ કરની આજ્ઞા પણ પાળી કહેવાય ’ વળી ગુરૂની ધર્મદેશના સામજવાથી અત્યંત શુભ અધ્યવસાય-પરિણામ ઉત્પન્ન થશે, અને

તેથી કરીને કર્મનો દુયોગશમ અત્યંત અધિક થશે, અને તેથી કરીને યોગ પ્રત લેવાની ઇચ્છા હશે તો પણ તેને વધારે પ્રત લેવાની ઇચ્છા થશે. એ વિગેરે અને- ગુણો ગુરૂની પાસે પ્રત લેવાથી થાય છે તથા જો કદાચ વિરતિનો ભાવ નહીં હોય તો પણ ગુરૂનો ઉપદેશ સાંભળવાથી અથવા નિશ્ચયથી તે પ્રત પાળવાથી સરળ દુઃખવાળા શ્રાવકને અવશ્ય વિ તિ પરિણામ થશે માટે ગુણનો લાભ થવાથી ગુરૂ અને શ્રાવક એ બન્નેને મુષાવાદનો પ્રસંગ આવતો જ નથી અને જો કદાચ તે પ્રત લેનાર શક્ય હોય તો તેવાને ગુરૂએ પ્રત આપવાના જ નથી છતાં છદ્મસ્થપણને લીધે કદાચ ગુરૂએ તેની શકતા ન ઓળખી તો પણ ગુરૂને શુદ્ધ ભાવ હોવાથી તેને તો દોષ લાગતો જ નથી આ કાંઈ અમે અમારી જ બુદ્ધિથી કહીએ છીએ તેમ નથી. તે વિષે શ્રાવકપ્રજ્ઞાન્તિમા પણ કહ્યું છે કે—“ દેશવિરતિનો પરિણામ છતાં પણ ગુરૂ પાસે પ્રત લેવાથી તેમા દ્રવ્ય, તીર્થ કરની આરાતુ પાલન અને કર્મના દુયોગશમની વૃદ્ધિ, એટલા ગુણો થાય છે આ પ્રમાણે કુળનો અધિક લાભ હોવાથી બન્નેને કાંઈ પણ દોષ લાગતો નથી. અને તેવો પરિણામ ન હોય તો પણ ગુણ કારક હોવાથી જ નેમાથી એકેને મુષાવાદનો દોષ લાગતો નથી નારણ કે તે પ્રત ગ્રહણ કરવાથી કાળે કરીને પણ અશક દુઃખવાળાને તેવો પરિણામ થશે જ અને જો તે શક દુઃખવાળો હોય તો તો તેને પ્રત આપવાનું જ નથી છતાં ગુરૂ ઉત્તરાધને આપે તો પણ ગુરૂ પોતે અશક હોવાથી શુદ્ધ જ છે ” આ વિષે વધારે વિસ્તાર કરવાથી સર્થ

વળી કોઈ ફરી શકા કરે છે કે—આપ વિસ્તારના ભીરૂ છો તો પણ આવતા વિષયમા કાંઈક શકા થવાથી પૂછુ છું કે—હાલમા હવે કાળના દોષને લીધે ગુણી ગુરૂઓ મળતા નથી, તેથી સ્થાપનાચાર્યની પાસે શ્રાવક પ્રતનો અગીકાર કરી શકે ? કે નહીં ? તેના જવાબમા ગુરૂ કહે છે કે—હે ભદ્ર ! કેમ ગુણી ગુરૂ મળતા નથી ? ફર દેશમા હોવાથી ? કે તેવા ગુરૂનો અત્યંત (દેવળ) અભાવ જ છે ? તેમા જો

દૂર દેશમાં હોવાના કારણે મળતા ન હોય તો તેના અર્થીઓએ ત્યાજ્ય પુ ઉચિત છે અન્યથા ધર્મનું અર્થીપણું જ નહીં કહેવાય અને જો તેના નહીં મળવાના કારણમાં તેવા ગુરૂનો અત્યંત અસહ્ય કહીશ તો તેવું વચન અત્યંત અનુચિત છે કેમકે તેથી તો સૂરનો વિરોધ આવે છે કહ્યું છે કે—“ નિર્ઋથ વિના તીર્થ નથી, અને તીર્થ વિના નિર્ઋથ નથી. માટે જ્યાંસુધી છ કાયનો સ્વયમ છે, ત્યાંસુધી જન્મે વિદ્યમાનજ છે ” અહીં જન્મે જોડેલા સામાયિક અને ઉદોપસ્થા પનીય (ચારિત્ર) અથવા બકુશ અને કુશીલ (સાધુઓ) સમજવા.

વળી ગુરૂ વાદીને કહે છે કે—જો કદાચ તમે આગમના વિરોધના ભયથી તેવા સાધુનો અત્યંત અભાવ નથી માનતા, પરંતુ તેવા ગુરૂ વિદ્યમાન છતાં દોષ ઠેકાણે અમને મળતા નથી એમ તમે કહેતા હો તો તે પણ તમારી મહા બુદ્ધતા છે કેમકે પાત્ર મહાવતોને ધારણ કરનાર, પાત્ર સમિતિને પ્રધાન ગણનારા ત્રણ ગુણિત પાલન કરવામાં તત્પર, સમયોચિત યતના કરવામાં ઉદ્યમી, નિરંતર સિદ્ધાંત રસનું પાન કરવામાં લાલસાવાળા અને મનમાં કદાચકનો ત્યાગ કરનારા સે કદો મહા મુનિઓ છે તો તેઓ મધ્યમ્ય બુદ્ધિવાળા ધાર્મિક જનોને કેમ ન મળી શકે ? તેથી કરીને આવા ગુરૂ વિદ્યમાન છતાં તેની જે અપ્રાપ્તિ કહેવી તે (નિજ) હૃદયે મોટું દુષણ છે અને જો તે હૃદયોષ હોય તો પછી મત મહત્ત્વ કરવાથી જ શું કળ છે ? કાંઈ જ નથી. તથા ગુરૂની પાસે મૂળ ગુણને અગીકાર કરનાર સાધુની જેમ આવકને પણ તેવા ગુરૂને વિરહે સ્થાપના ગુરૂ કહેલા છે તેને માટે કહ્યું છે કે—“ પૂર્વાચાર્યોએ સિદ્ધાંતમાં ગુરૂના વિરહે સ્થાપના કહેલી છે આપુદી-નિશ્ચયતા (હિંસા) અને દર્પ (સ્વેચ્છાચાર) રહિત અપ્રમાદજ કલ્પમાં (વળાણેલ છે) ” ગુરૂનો સંયોગ ન હોય અથવા ગુરૂ પોતેજ વિદ્યમાન ન હોય તો એકાંતપણે તેના વિરહનો સ્વભવ નથી તેથી વ્યવહાર નયનો આશ્રય કરીને કહ્યું કે કાળને ઉચિત ક્રિયા કરનાર, ગીતાર્થ, નિરુપદ મતિવાળા અને સર્વ પ્રાણીઓને વત્સલ

એવા ગુરૂની પાસે ગૃહસ્થી મહાવ્રતોની જેમ અણુવ્રતોને અહણ કરે, પરંતુ સ્થાપના ગુરૂ પાસે અહણ ન કરે એમ સિદ્ધ થયું. વળી તે વ્રત દૃત્વર—આતુર્ભાસિ વિગેરે ચોડા કાળ પર્યંતનું અથવા દૃત્તર જાવજીવ પર્યંતનું અહણ કરે. અથ—વ્રતનું જ્ઞાન થયા પછી, તાનિ—તે પ્રસ્તુત વ્રતોને. આ ત્રીણુ વ્રતકર્મ કહ્યું. ૩

આતક-રોગ અને ઉપસર્ગ-દિવ્યાદિક ઉપદ્રવ તેમનો સંબંધ થયા છતાં પણ ક્રિયજ્ઞાન-ચિત્તમા ક્રિયા વિના સમ્યક્ પ્રકારે પાળે. (આ ચોથું વ્રતકર્મ ૪) તેમા વ્યાધિના સંબંધમા આરોગ્યદિજનું દષ્ટાંત અને ઉપસર્ગના સંબંધમા દામદન-શાવકનું દષ્ટાંત જાણવું. ૩૬-

આરોગ્ય દિજની કથા

ઉદ્યાપતિ નગરીમા દેવશુભ નામનો પ્રાક્ષણ હતો. તેને નદા નામની ભાર્યા હતી. તેની કુક્ષિયા ઉત્પન્ન થયેલા તેને એક પુત્ર હતો. તે કોઈ પણ પૂર્વ જન્મના દુષ્કૃતથી રોગોવડે વ્યાપ્ત હતો, તેથી તેનું નામ પાડ્યું નહોતું, પણ લોકમા તેનું નામ એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું હતું એકદા ઈન્દ્ર નામના મુનિ ગોચરી માટે અટન કરતા તેને ઘર આ-આ તે વખતે પ્રાક્ષણે તે પુત્રને સાધુના પગમા પાડી વિનંતિ કરીકે—“હે ભગવાન ! તમે સર્વ જાણો છો, તેથી કૃપા કરીને આ પુત્રના રોગની શાંતિનો ઉપાય કહો. ’ સાધુએ કહ્યું—“ગોચરી માટે નીકળેલા અમે કોઈ સાથે કાંઈ પણ વાત કરતા નથી. ’ ત્યારે તે પ્રાક્ષણ મધ્યાહ્ન સમયે પુત્રને સાથે લઈ ઉદ્યાનમા ગયો. ત્યાં ગુરૂને વાદી તેણે પૂછ્યું ત્યારે ગુરૂ બોલ્યા કે—“હું જ પાપથી થાય છે, તે પાપ ધર્મથી અવશ્ય નાશ પામે છે. કેમકે અગ્નિથી જળતું ઘર જળના સમૂહથી ઘૂંઝાળાય છે. સારી રીતે આવરેલા ધર્મવડે સમગ્ર દુઝો શીઘ્રપણે નાશ પામે છે, અને બીજા ભવમા પણ ફરીને તે દુઝો

અવશ્ય ઉત્પન્ન થતા નથી " આ પ્રમાણે દેશના સાલળી તં બન્ને પ્રતિજોધ પામ્યા, અને તેથી તે બન્ને શ્રાવક થયા તેમા પણ તે પુત્ર ધર્મમા વિશેષ દ્રઢ થઇ શુભ જાવના પૂર્વક રોગને સહન કરવા લાગ્યો, અને તે સાવધ ઔપધને પણ કરાવતો નહીં એકદા ઇંદ્રે તેના દ્રઢ ધર્મની પ્રશંસા કરી. તેના પર શ્રદ્ધા નહીં થવાથી એ દેવો વેંધતુ રૂપ કરી ત્યાં આવી બોલ્યા કે—“અમે આ બદુકને સાંભળે કરીએ પરંતુ અમારા કદા પ્રમાણે ક્રિયા કરવી જોઇએ.” તેના સ્વજનો બોલ્યા કે— “તે ક્રિયા કેવી રીતે છે ?” તર્યો બોલ્યા— પ્રાત કાળે મન ખાવાનુ છે, સાંજને વખતે મદિરા પીનાની છે, રાત્રે લોજન કરવાનુ છે, માખણની સાથે ફૂરીયા ખાવાના છે, અને જીવધની સાથે જળાચર, સ્થળાચર અને ખેતરનુ માસ લક્ષણ કરવાનુ છે ” તે સાલળી બદુકે કહ્યું— “મતના ભગના ભયને લીધે તેમાનુ એક પણ હુ કરીશ નહીં ” ત્યારે વેંધો બોલ્યા—“ધર્મનુ સાધન ગરોર છે તેથી તેને કોઇ પણ પ્રકારે કરીને સાંભળુ કરવું જોઇએ. તેમ-ગ્તાને મતનો ભગ થાય તો પછી થી પ્રાયશ્ચિત્ત લેવાથી તે મત શુદ્ધ થઇ શકે છે ” આ પ્રમાણે તેમના કદા પછી તેના સ્વજનોએ અને છેવટે રાજાએ પણ તેને ઘણી યુક્તિઓથી કહ્યું તો પણ તેણે અગીકાર કર્યું નહીં ત્યારે પ્રસન્ન થયેલા દેવોએ પ્રગટ થઇ તેની પ્રશંસા કરી, અને તેનુ શરીર રોગ રહિત કર્યું સર્વે સ્વજનો આનંદ પામ્યા બીજા લોકો પણ ખુશી થયા. અને ‘અહો ! ધર્મનુ માહાત્મ્ય અણુત ડે !’ એમ બહોળી ઘણા લોકો પ્રતિજોધ પામ્યા ત્યાગથી તેનુ આરોગ્યદિવ એવુ નામ પ્રસિદ્ધ થયુ આ પ્રમાણે આરોગ્યદિવનુ ચરિત્ર સંક્ષેપથી કહ્યું વિસ્તારથી જાણવુ હોય તેણે પૃથ્વીચંદ્રનુ ચરિત્ર જોઈ લેવુ આ પ્રમાણે વ્યાધિનો સંગ થયા છતાં શ્રાવકે સ્થિરચિત્તવાળા થવુ તથા કામદેવનુ ચરિત્ર પ્રસિદ્ધ હોવાથી અહીં લખ્યુ નથી.

પહેલુ કૃતવ્રતકર્મ કહી દીધું હવે શીળવ તને કહે છે.

આયયણ સુ નિસેવહ, વજ્રહ પરમેહપવિસણમકજ્ઞે ।

નિચમણુમ્મદવેસો, ન મણહ સંવિચારવચણાદ ॥ ૩૭ ॥

પરિહરહ ચાલકીલ, સાહહ કજાઈ મહુર્નનીઈય ।

હય છઠ્ઠિહસીલજુઓ, વિષ્ણેઓ સીલવતોડય ॥ ૩૮ ॥

મૂનાર્થ—આયતનનું એકન કરે ૧, કાર્ય વિના પરધરમા પ્રવેશ ન કરે ૨, નિરતર અનુસાર વેષ રાખે ૩, વિકારવાળા નયનો બોલે નહીં ૪, બાળકીકાનો ત્યાગ કરે ૫, અને મારી નીતિથી કાર્ય સાધે ૬, આ ૬ પ્રકારના ગીળથી જે યુક્ત હોય તે અહીં ગીળવ ત બનવો.

દીકાર્થ—આયતન એટલે ધર્મિષ્ઠ માણસોને એકઠા થવાનું સ્થાન. કહ્યું છે કે—“ જે સ્થાને ઘણા સાધર્મિકો, શીળવાળા, બહુશ્રુત અને ચારિત્રાચાર સહિત જનો એકઠા થતા-રહેતા હોય, તે સ્થાનને આયતન બોલ્યું ” સુ શબ્દ અવધારણ અર્થવાળો છે તે પ્રતિપક્ષનો નિષેધ કરવા માટે છે તેથી કરીને હાવ શ્રાવક આયતનને જ સેવે, અનાયતનને સેરે નહીં એવો સબંધ બોલ્યો છે—“ સિદ્ધની પદ્મીમા, ચોરના નિવાસસ્થાનમા પર્વતના માણસો રહેતા હોય તેવા સ્થાનમા, તથા હિ સઠ અને દુષ્ટ મનવાળા લોકોની પડોશમા ઠઠાપિ વસવું નહીં કારણ કે સત્પુરુષો કુસ ગતિની નિહા કરે છે ” તથા—“ જ્યાં સમકિતનો નાશ કરનારી અને ચારિત્રનો નાશ કરનારી વિકથાનિરતર પ્રવર્તતી હોય, તેવું અનાયત સ્થાન મહાપાપનું કારણ છે ” આ પહેલું શીળ કહ્યું ૧ તથા કાર્ય વિના ગીળના ધરમા જવું વર્જે છે કારણ કે તેની કાંઈ પણ વસ્તુ ખોવાઈ કે ચોરાઈ હોય તો તે બાબતની તેના પર શકા ઉત્પન્ન થાય અહીં આ પ્રમાણે સામાચારી છે—“ જો કે શ્રાવકને અત્યંત પુરને છોડીને પરધરમા પ્રવેશ કરવાનું કહેલું છે તો

પણ તેણે પુરૂષ રહિત પરધરમા ઓકલાએ પ્રવેશ કરવો નહીં કદાચ
 ઠાંધ કાર્યને લીધે જુલુ પડે તો મોટી વયના પુરૂષને સાથે લઇને જુલુ,"
 આ બીજી શીંગ કહ્યું ૨ તથા હમેશા વાવડે અનુભટ (સાદો) વેષ
 પહેરવો પરંતુ ખિર્જની જેવો આછકડો વેષ પહેરવો નહીં ખિર્જ
 પુરૂષનો વેષ આવો હોય છે - " જેમ લખ પુરૂષોનું પરિધાન (પાતીયુ)
 અગ દેખાય તેવું હોય છે, અગરણુ કસકસતું હોય છે, અને મસ્તકની
 પાથડી વાઢી અને અર્ધ માથુ દેખાય તેવી હોય છે તેવોજ વેષ ખિર્જ
 પુરૂષોનો પણ જાણવો. તેમ સ્ત્રીઓના સેયાનો અગ્રભાગ તથા નાભિનો
 ભાગ ઉઘાડો હોય છે, પડખાનો ભાગ અર્ધ ઢાંકેલો હોય છે, અને કાચળી
 કસકસતી તથા ખભા સુધીનો ભાગ ઉઘાડો રહે તેવી હોય છે આવો
 વેશ્યાનો વેષ જાણવો " અહીં ભાવાર્થ એ છે કે- પુરૂષોને તથા સ્ત્રીઓને
 જુદા જુદા દેશોમા જુદા જુદા વેષો હોય છે, તેથી જે ઠેકાણે જે
 વેષ નિહા રહિત અને સરપુરૂષોને ઈર્ષ્ય હોય તેવો વેષ આવક અને આવિ
 કાએ રાખવો બેધર્યે. અહીં દોષ કહે છે કે- " કુળ અને દેશને વિરૂદ્ધ
 એવો વેષ રાખને પણ શોભાકારક યતો નથી તો વલ્લિક જનોને વિશેષે
 કરીને અને તેમાં પણ તેમની સ્ત્રીઓને તો અવસ્થ વિરૂદ્ધ વેષ શોભા
 કારક નથી. તથા નીચેનું વસ્ત્ર પગની ખાની સુધી રાખવું, ચોળી વિગેરે
 શરીર ઢાંકાય તેવું રાખવું અને ઝોલવાનું વસ્ત્ર સાડા જાડું રાખવું
 આવો વેષ રાખવાથી ધર્મ, લક્ષ્મી અને યશ પ્રાપ્ત થાય છે તથા નીચેનું
 વસ્ત્ર અનુભટ એટલે પગના અગ્રભાગ સુધી પહોંચે તેવું અને તે વ
 સ્ત્રનો સ્પર્શ કરે તેટલી (કેડ સુધી પહોંચે તેટલી) લાળી અને જાડા
 લૂગડાની ચોળી રાખવી. " આ રીતે કેટલાક કહે છે તે પણ ચોગ્ય
 છે પરંતુ આવો વેષ કોઈક દેશમા અને કોઈક કુળમા સંભવે છે, અને
 આવકો તો જુદા જુદા દેશોમા તથા જુદા જુદા કુળમા સંભવે છે, તેથી
 દેશ અને કુળને વિરૂદ્ધ ન હોય તેવો વેષ રાખવો એવું સર્વને લાગુ
 પડે તેવું સામાન્ય વ્યાખ્યાન અહીં કર્યું છે, તે સુક્ષ્મ સુક્ષ્મ જ છે

આ ત્રીજી શીળ કહ્યું કે તથા રાગ દ્વેષ રૂપી વિકારને ઉત્પન્ન કરવામા કારણરૂપ વચ્ચનોને હાસીએ કરીને, નિદાના સ્વભાવે કરીને અથવા વાચાળપણાએ કરીને પણ ખોલવા નહીં તેમા રાગને ઉત્પન્ન કરનાર વચ્ચનો શુ ગાર રસવાળા હોય છે તે આ પ્રમાણે—“ ગતને આખા રાજ્યમા પૃથ્વી સારભૂત છે, પૃથ્વીમા પણ પોતાની રાજધાનીનું ન ગર સારભૂત છે, નગરમા પણ પોતાનો રાજમહેલ સારભૂત છે, મહેલમા પણ પોતાની શય્યા સારભૂત છે, અને શય્યામા પણ દામદેવનું મર્મસ્વરૂપ શ્રેષ્ઠ પ્રિયા સારભૂત છે આ સ સાર અસાર છે તો પણ દહીં, શીતળ જળ, તાબુલ અને સુદર વેશ્યાઓએ કરીને જાણે સારવાળો હોય તેમ દેખાય છે ” તથા—“ અમારે પ્રિયાનું જ એક દર્શન હો. બીજા બીજા (બ્રાહ્મદિક) દર્શનથી શુ ફળ છે ? કારણ કે પ્રિયારૂપ દર્શનથી તો સરાગચિત્તે કરીને પણ નિર્વાણ^૧ પ્રાપ્ત થાય છે ” દેવને ઉત્પન્ન કરનાર વચ્ચનો આ પ્રમાણે જ—“ રે દામીપુત્ર ! રે માયાવી ! તારી માયા લોકપ્રસિદ્ધ જ છે ” આવા કઠોર વચ્ચનથી ક્રોધ પામીને માણસ કાતો પોતે મરે છે, અથવા સામાને મારે છે વળી—આ ચોર છે, જાર છે, આણે છાની રીતે નિધાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, આ રાજનો વિરોધી છે, અથવા આ માસ ખાનારો છે, રાજાઓ પાપી જ હોય છે કારણ કે શાસ્ત્રમા રાજાને દશ વેશ્યા સમાન કહેલો છે, આ રાજાનો પુ રોહિત મદિરા પીયે છે, વળી તે હાસીનો પતિ છે તેથી તે શુ કેમ કહેવાય ? આવા આવા કઠોર વચ્ચનો કે જે પોતાને અને પરને ઉપધાત કરનારા છે, તથા જુનો ક્ષય કરવાના કારણ રૂપ છે, તેવા સર્વ વચ્ચનો શાસ્ત્રમા નિષેધ કરેલા છે ’ તથા જે બાવચ્રાવક હોય તે ધર્મ-વિરુદ્ધ વચ્ચનો પણ ખોલતો નથી ધર્મવિરુદ્ધ વચ્ચન આ પ્રમાણે છે—
‘ હાયમા આવેલા આ કામલોગો ભવિષ્યના કામલોગની ઈચ્છાથી કેમ જતા કરાય ? કારણ કે પરલોક છે કે નહીં ? તેની જ કોને ખબર છે ? ’ ઇત્યાદિ આ ચોથી શીળ કહ્યું કે તથા મૂર્ખ માણસને આનંદ

પમાડે તેવી બાળકીડાનો ત્યાગ કરે-સેવે નહીં કહ્યું છે કે—
 “શેત્રજ, સોગઠા બાણ, પાના, કુકડા વિગેરેના સુદ્ધે, પ્રશોત્તર,
 યમક અને પ્રહેલિકા વિગેરે વડે કીડા કરવી નહીં. આ પાચમુ શીંગ
 કહ્યું ૫ તથા મધુર નીતિએ કરીને એટલે સામ વચન કહેવા પૂર્વક
 કાર્યને સાધે તે આ પ્રમાણે—“હે સૌમ્ય ! હે સુદર ! તુ આ
 પ્રમાણે કર આવી રીને કરવું જોઈએ. આમ કરવાથીજ તે સાફ થાય
 છે.” આવા પ્રકારની શિખામણ આપીને પરિવાર અને ચાકર વિગેરે
 લોકને મધુર વાણી વડે કાર્યમા પ્રવર્તાવે છે કહ્યું છે કે—“મિત્ર
 વચન બોલવાથી સર્વ પ્રાણીઓ ખુશ થાય છે તેથી તેવુંજ વચન
 બોલવું યોગ્ય છે કેમકે વચન બોલવામા ગા માટે હરિદ્રતા (કૃપણતા)
 રાખવી ! બળી-જે પોતાનો પરિવાર વર્ગ અશિક્ષિત એટલે કેળવણી
 વિનાનો હોય તો તેના સ્વામીને ઘણો ખેદ કરવો પડે છે માટે
 હમેશા પોતે સ્વામીએ કામગીર વચનથી તેને શિખામણ આપવી જોઈ
 યે.” તથા-મધુરતા (મીઠાશ) પોતાને જ આધીન છે, અને વાક્યોમા
 મધુર અક્ષરોજ જોઈએ છીએ, તો શા માટે સત્વવાળા પુરૂષો કઠોર
 વચનો બોલતા હશે ? બીજાઓ પશુ કહે છે કે—“ક્ષમાવાન પુરૂષ જે
 કાર્ય કરે છે તે ક્રોધ પામેલો પુરૂષ કરી શકતો નથી. કારણ કે કાર્યને
 સાધનારી બુદ્ધિ જ છે, અને તે બુદ્ધિ ક્રોધ કરવાથી નષ્ટ થાય છે.”
 કાંઈના મતમા દુશરાધ્યતા નામનુ આ છકુ શીંગ કહેલું છે ૬ બાવ-
 આવકને આ છ શીંગ મીવાય બીજી કાંઈ શીંગ નથી એવું કહેવાપૂર્વક
 શીંગવાળાનો ઉપસ હાર કરે છે-આ પ્રમાણે-ઉપર દેખાડેલા છ પ્રકાર-
 ના શીંગે કરીને જે સુકત હોય તેજ આ આવકના અધિકારમા શીંગ-
 વાન બાણવો ૩૭-૩૮

આ શીખનો જ ગુણ અને દોષ દેખાડવા
પૂર્વક વિચાર કરે છે —

આયયણસેવણાઓ, દોસા શિજંતિ વઢૂદ ગુણોહો ।
પરગિહગમણ પિ કલ-કપકમૂલ સુસીલાણ ॥ ૩૬ ॥
સહદ પસતો ધમ્મી, હમ્મહવેસો ન સુદરો સસ્સ ।
સવિયારજપિયાદ, નૂણમુદરતિ રાગગિ ॥ ૪૦ ॥
પાલિસજણકીલાડવિ દુ, લિંગ મોહસ્સજ્જત્પદહાઓ ।
ફરુસવયણામિઓગો, ન સગઓ સુદ્ધધમ્માણ ॥ ૪૧ ॥

મુનાર્થ—આયતન સેવવાથી દોષો નાશ પામે છે, અને શુણનો સમૂહ વૃદ્ધિ પામે છે ૧, શીખવાળાને જે પરના ઘરને વિષે જુલુ તે પણ કલ કપકમૂલ પાડતું મૂળ-કારણ છે ૨, ધર્મી માણસ પ્રચાર વેષવાળો જ શોધે છે તેથી તેને ઉલટ વેષ પહેરવો સારો નથી ૩, વિકારવાળા વચ્ચે આવશ્ય રાગરૂપી અગ્નિને પ્રદીપ કરે છે ૪ બાળજનની કીડા પણ અનર્થક રૂપ હોવાથી મોહતું કારણ છે ૫, તથા શુદ્ધ ધર્મિષ્ઠોને કઠોર વચન વડે આજ્ઞા કરવી યોગ્ય નથી ૬

ટીકાર્થ—આયતનનો અર્થ પૂર્વે કહ્યો છે, તેને સેવવાથી મિથ્યા ત્વાદિક દોષો નાશ પામે છે, અને જ્ઞાનાદિક શુણનો સમૂહ વૃદ્ધિ પામે છે કહ્યું છે કે—' અગ્નિથી તપાવેલા લોખ ઉપર પાણીનું બિંદુ પડ્યું હોય તો તેનું નામ પણ દેખાતું નથી—તરતજ તે નાશ પામે છે, તેજ બિંદુ કમળના પાદડા ઉપર પડ્યું હોય તો તે મોતીની જેવું શોભે છે, તથા તેજ બિંદુ સ્વાતિ નક્ષત્રા સમુદ્રની છીપટીની મધ્યે પડ્યું હોય તો તે મોતીજ થાય છે ' માટે પ્રાયે કરીને અવમ, મધ્યમ અને ઉત્તમ શુણ સંવાસથીજ થાય છે " પરગૃહ પ્રવેશનો અર્થ પૂર્વે

કહી છે અપિ (પણ) શબ્દનો સબધ આગળ કરશે પરગૃહમા પ્રવેશ કરવો તે સારા રીતવાળા સાધુને પણ કલકરૂપી પકડ કારણરૂપ એટલે ખોટા આત્મી પ્રાપ્તિનો હેતુ છે કેમકે સાધુ વિદ્યાને માટે પર મૂહમા પ્રવેશ કરે તોપણ તેણે ત્યા જરાપણ બેસવું નહીં એમ આગ મમા બેસવાનો નિષેધ કર્યો છે કહ્યું છે કે—“ ગોચરીને માટે ગયેલો ને સાધુ તે ઘરમા બેસે છે, તેને અનાયાજ તથા બેઘિનો અભાવ થાય છે, બ્રહ્મચર્ય નષ્ટ થાય છે, પ્રાણીઓની હિંસા થાય છે, બીજા વિશુ ઓને અતરાય થાય છે, ગૃહસ્થીને અનાદર થવાથી ક્રોધ થાય છે, બ્રહ્મચર્યની શુષ્કિનો નાશ થાય છે, અને સ્ત્રીઓને શકા ઉત્પન્ન થાય છે, માટે આવું કુચીગને વૃદ્ધિ કરનારૂ સ્થાન દૂરથી વર્જવું જોયું.”

વળી શ્રાવક તો અત્યંત શકાનું સ્થાન થાય છે, અને ઇંદ્રિયો વશમા નહીં રહેવાથી મતની હાનિને પણ પામે છે કહ્યું છે કે—“ન્યા સુધી જકુટીરૂપી ધનુષ ઉપર અડાવીને મૂકેલા, જુલું સુધી પહોંચેલા, કાળી પાખો-પીછાવાળા અને પુરૂષના ધૈર્યનો નાશ કરનારા સ્ત્રીઓના દષ્ટિ રૂપી ખાણે પુરૂષના હૃદયમા પડ્યા નથી, ત્યા સુધીજ પુરૂષ સન્માર્ગે રહી શકે છે, ત્યાસુધીજ ઇંદ્રિયોને નિયમમા રાખી શકે છે, ત્યા સુધીજ હજીને ધારણ કરે છે, અને ત્યા સુધીજ વિનય રાખી શકે છે” તથા ધર્મી એટલે ધર્મવાળો શ્રાવક કે યતિ શાત વેષવાળો જ ચોસે છે તંથી કરીને તે ધાર્મિકને ઉદ્ભટ વેષ એટલે રાગમા અજાયબલા નીચ માણસની જેવો વેષ સારો લાગતો નથી-શોભાકારી યતો નથી કારણ કે તેના વેષથી તે અત્યંત હાસીનું સ્થાન થાય છે લોકમા કહેવત છે કે—“ને અકાળી પુરૂષ હોય તેને મડન ઉપર-સારા વેષ ઉપર પ્રીતિ હોતી નથી.” આ કહેવત સ્ત્રીઓએ અને તેમા પણ વિધવાએ અવશ્ય આદરવા યોગ્ય છે એટલે કે તેઓએ બિલકુલ ઉદ્ભટ (આછકડો) વેષ રાખવો નહીં આ વિષય ઉપર ટાંચે કહ્યું છે કે—

તથા સવિકાર વચ્ચનો—શુ ગાર રસવાળા વચ્ચનો અવસ્થ રાગરૂપી
અગ્નિને ઉદ્દીપન કરે છે કહ્યું છે કે—“ જે કયા સાલગવાથી મનમા
કામની દિપ્તિ થાય, તેવી કયા સાધુએ કે આવકે કરવી નહીં ” આ
ઉપલક્ષણથી એમ પણ સમજવું કે દેવરૂપી અગ્નિ પણ જેનાથી પ્રગટ
થાય તેવી કયા કરવી નહીં દેરાગ્નિ પ્રગટ કરનારા પશુ કેટલાંક
વચ્ચનો હોય છે, જેમકે ઠંડુ ॥ કે—કોઈના મર્મ, કર્મ અને જન્મ
આ ત્રણ કદાપિ પ્રગટ કરવા નહીં કારણ કે મર્મ અને કર્મથી
વિધાયેલો માણસ મરે છે અથવા મારે છે ” તથા બાળ જનની ક્રીડા
પણ મોહનુ-અજ્ઞાનનું ચિન્હ છે કારણ કે તેમા અનર્થક ઠની જોડે
દેગટ પાપના આરબની પ્રાપ્તિ થાય છે તથા મુદ્ધ ધર્મવાળાએ—
જિનેશ્વરના મનને અગીકાર કરનારાએ ‘અરે હરિદ્રા અરે હામીપુત્ર !’
આવા કઠોર વચ્ચન બોલી આજ્ઞા આપવી, તે યોગ્ય નથી કારણ કે
કઠોર વચ્ચન ધર્મની હાનિ તથા ધર્મની લુપ્તતા કરનાર છે તે વિષે
કહ્યું છે કે—“ કઠોર વચ્ચન બોલવાથી એક દિવસના તપનો નાશ થાય
છે, તિરસ્કાર કરવાથી એક માસનો તપ નાશ પામે છે ગાળો દેવાથી
એક વર્ષનો તપ નષ્ટ થાય છે અને માર મારવાથી ચારિત્ર નાશ પામે
છે ” ઇત્યાદિક આપ્ત વચ્ચનથી ધર્મની હાનિ થાય છે તથા ધર્મની
લુપ્તતા આ રીતે થાય છે—“ અહો ! આ આવકો મોટા ધર્મિંક,
પરની પીડાનો ત્યાગ કરનાર અને જાહુ વિવેકી છે કે જેથી આ રીતે
બળતા અગારાના સમૂહ જેવી વાણી બોલે છે ” ઇત્યાદિક લોકો
હાસી કરે છે તેમજ—“ કોઈ પુરૂષને અગ્રિય વચ્ચન કહીયે તો તેઓ
ઉલટુ જમણુ અગ્રિય વચ્ચન બોલે છે, તેથી કરીને જે પુરૂષ અગ્રિય
વચ્ચન સાલગવા ઇચ્છતો ન હોય તેણે બીજાને અગ્રિય વચ્ચન કહેવું
નહીં ” તથા—“ નિરતર કઠોર બાણ બોલવાથી તેનો પરિવાર
વિરાગી—રાગ રહિત થાય છે, અને પરિવાર વિરાગી થવાથી મનુ-
બ્યોનુ પ્રબુપણ-સ્વામીપણ નષ્ટ થાય છે ” આવા આવા આ
લોકમા જ કઠોર વચ્ચન બોલનારને અનર્થની પ્રાપ્તિ થાય છે નેનોને
સર્વથા પ્રકારે કપાયરૂપી અગ્નિનું ઉદ્દીપન કરવું સાદું નથી કહ્યું છે

૮-“ જો કહાય લોકમાં કુશાસ્ત્રરૂપી પવનથી હીમ્ત થયેલો કષાયાગ્નિ જાળવદ્યમાન થાય તો બલે થાય (તેમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી) પરંતુ જિનેશ્વરના પવનરૂપી જળથી સિંચન કરાયા છતાં પણ તે કષાયાગ્નિ જાળવદ્યમાન થાય તો તે મોટું આશ્ચર્ય છે ” આ કારણથી જ ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામીએ મહાશતક નામના શાવકને સત્ય છતાં પણ કઠોર વચન બોલવાથી પ્રાયશ્ચિત્ત આપ્યું હતું

—❧❧❧—

મહાશતકની કથા

રાજગૃહનગરમાં મહાશતક નામે ગાથાપતિ હતો તેને આઠ કરોડ સૈનૈયા નિધાનમાં દાટેલા હતા, આઠ કરોડ વ્યાજ હતા અને આઠ કરોડ દેશ પરદેશના વ્યાપારમાં વિસ્તારેલા હતા, તથા દરેકમાં દશ દશ હજાર ગૌ હોય તેવા દશ ગૌકુળ હતા તેને રેવતી વિગેરે તેર જાર્યાઓ હતી. તેમાં રેવતીને તેના પીયર તરફથી મળેલા આઠ કરોડ સૈનૈયા નિધાનમાં, આઠ કરોડ વ્યાજમાં અને આઠ કરોડ વેપારમાં હતા, તથા દશ દશ હજાર ગાયોવાળા આઠ ગૌકુળ હતા. અને બાકીની બાર જાર્યાઓને તેમના પીયર તરફથી મળેલા ત્રણે સ્થાનોમાં એક એક કરોડ સૈનૈયા તથા દશ દશ હજાર ગાયોવાળું એક એક ગૌકુળ હતું આ પ્રમાણે તે મહાશતક મોટી સદ્વિવાળો, દેહીપ્યમાન, કોપથી પરાભવ નહીં પામનાર, ઘણા શ્રેષ્ઠ અને સાર્થવાહીને મધ્યે મુખ્ય તથા સ્વજનો અને પરિવારજનોને પ્રિય હતો.

એકદા ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામી ગામે ગામ વિહાર કરતાં રાજગૃહ નગરની બહાર ગુણશીન નામના ઉદ્યાનમાં પધાર્યા દેવોએ સમવસરણ રચ્યુ ભગવાનને વદન કરવા શ્રેણિક રાજા, નગરના લોકો અને મહાશતક એ સર્વે ગયા. સર્વે વાદીને યોગ્ય સ્થાને બેઠા, તે વખતે ભગવાને આ પ્રમાણે દેશના આપી-“ હે જાણ્ય પ્રાણીઓ !

આ સ સાર જન્મ, જરા, મરણ, રોગ અને શોક વિગેરે મહા શત્રુથી ઉત્પન્ન થતા સતાપથી બરેલો છે, તેથી તે અસાર છે ઉચ્ચ જાતિ, ઉચ્ચ કુળ, સાદુ રૂપ અને આરોગ્યતાવાળો મનુષ્ય ભવ પામવો દુર્લભ છે નિરતર વહેતું આ જીવિત-આયુષ્ય અનિત્ય છે મૃત્યુરૂપી મહા શક્તિ ક્યારે આવશે ? તેની કોઈને ખબર નથી તેથી વિદ્વાન જનોએ સમસ્ત અનર્થના સમૂહરૂપી હસ્તીનું નિવારણ કરવામા સિંહ સમાન ધર્મમાજ સર્વથા પ્રકારે ઉદ્યમ કરવો યોગ્ય છે ” ઇત્યાદિ અમૃતરસની જેવી મનોહર જિનેશ્વરની દેશના સાબળીને ઘણા પ્રાણીઓ પ્રતિબોધ પામ્યા, અને પોતપોતાને ઉચ્ચિન ધર્મને ગ્રહણ કરી સર્વે પોતપોતાને સ્થાને ગયા મહાશતક પશુ સમ્યક્ત્વવડે ચિત્તને પવિત્ર કરી પાશ અણ્ણમતપૂર્વક સાત શિક્ષામતે કરીને સુચોખિત શ્રાવકમતને અગી કાર કરી મોટા નિધાનના લાભથી પણ અત્યંત સતુષ્ટ થઈ ભગવાનને નમસ્કાર કરી પોતાને ઘેર ગયો, અને પ્રતિદિન ચડતે પરિણામે શ્રાવક-ધર્મ પાળવા લાગ્યો. તેના સત્સગથી પણ શુરૂકર્મો ડોવાથી તે દેવતી જરા પણ પ્રતિબોધ પામી નહીં ઉલટી વધારે વધારે વિષયોમા હુબ્ધ અને મહિરા માસમા ગૃહિણી થઈ એકઠા અમારીની ઉદ્ધોષણા થવાથી તેણીને માસની પ્રાપ્તિ થઈ નહીં તેથી તેણીએ પોતાના નોકરોને કહ્યું કે-“ આજે મારા ગોધુળમાથી બે વાછરડા મારીને તેનું માસ લાવી આપો. ’ તે સાબળી તેઓએ તે પ્રમાણે કર્યું ત્યારથી તે હંમેશા બંને વાછરડાનો વધ કરાવવા લાગી. એકઠા તે દુષ્ટ દેવ તીએ વિષયલાલસાની વૃદ્ધિને લીધે પોતાની બારે સપત્નીઓને વિષના પ્રયોગથી તથા શસ્ત્રના પ્રયોગથી કોઈ ન જાણે તેમ મારી ન ખાવી તેમનું મુવર્ણ, હિરણ્ય, ગોધુળ વિગેરે સર્વસ્વ ગ્રહણ કરી આનંદ પામી.

ત્યારપછી તે મહાશતક ચૌદ વર્ષ પછી મોટા પુત્ર ઉપર ગૃહનો કાર્યભાર નાખી પૌષધશાળામા જઈ ધર્મક્રિયામા તત્પર થયો ત્યાં તેણે શ્રાવકની પ્રતિમાઓ વહન કરવા માડી. તેને એકઠા મધમાસથી મત્ત થયેલી દેવતી ઉપસર્ગ કરવા આવી તે બોલી કે-“ હે પ્રાણુવલ્લભા

આવુ કદ અનુદાન શા માટે કરે છે ? આ તમારૂં શરીરકોમળ અને સુખમા લાલન કરાયેલું છે તેથી પૂર્વે કરેલા ધર્મનું ફળ લોગવે. અતઃ કરણથી રાગવાળી અને તમારો દામીપણાને પામેલી મને રાકડીને તિરસ્કાર ન કરે. ' આ પ્રમાણે તેણીના કરેલા ઉપસર્ગે તેણે નિશ્ચય ચિત્તથી સહન કર્યા અને અનુક્રમે અચ્ચારે શાવક પ્રતિભાઓ તેણે વહન કરી. પછી અવસર બાણીને તેણે અનશન ચક્રણ કર્યું શુભ ભાવનામા તત્પર થયેલા તેને કર્મના ક્ષયોપશમને લીધે અવધિજ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું તેથી તે પૂર્વદિશાએ લવણસમુદ્રમા હજાર યોજન સુધી બાણવા જોવા લાગ્યો, એજ રીતે દક્ષિણ અને પશ્ચિમ દિશાએ પણ તેને તેટલું જ જ્ઞાન થયું, તથા ઉત્તર દિશામા કુલ દિવ્યમાન વર્ષધર પર્વત સુધીના પદાર્થોને બાણવા જોવા લાગ્યો. નીચે રત્ન પ્રસાદા નામની પહેલી નરકના લોહુય નામના નરકાવાસા સુધી બાણવા જોવા લાગ્યો ત્યારપછી એકદા તે પાપિષ્ઠ દેવતી મહિરાપા નથી મહોન્મત્ત થઈ ફરીથી ઉપસર્ગ કરવા આવી તે જોઈ મહાશતકે વિચાર્યું કે—“ આ આવી કેમ થઈ છે ? ” એવો વિતર્ક કરી તેણે અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ આપ્યો. તેથી તેણે તેણીનું સમગ્ર ચરિત્ર જાણ્યું, અને તે મરીને નરકે જશે તે પણ જાણ્યું તે જોઈ તેણે દેવતીને કહ્યું કે—“ હે પાપણી ! હજુ કેટલું પાપ ઉપાર્જન કરવું છે ? ” તું સાત રાત્રીને અતઃ અલસથના વ્યાધિની પીડાથી મરીને લોહુય નામના નરકમા જવાની છે. ’ તે સાંભળી દેવતીનો મદ ઉતરી ગયો, મરણના કાયથી તે અત્યંત વ્યાકુળ થઈ, અને ‘ આજે આ મહાશતક મારાપર અત્યંત ગુસ્સે થયો છે. ’ એમ ધારી આર્તધ્યાનમા મગ્ન થઈ પોતાને ઘેર ગઈ તે દિવસે ભગવાન શ્રીમહાવીરસ્વામી તેજ નગરના ઉદ્યાનમા પધાર્યા હતા. તેણે ગૌતમસ્વામીને આજ્ઞા કરી કે—“ હે ગૌતમ ! તું મહાશતક શ્રાવકની પાસે જઈ તેને કહે કે શ્રાવકને સત્ય છતાં પણ અન્યને પીડા કરનાર વચન બોલવું યોગ્ય નથી તેમા પણ ઉત્તમ

શુભસ્થાનકને પામેલા અને અનુશનને અગીકાર કરનારા તારે તો વિશેષે કરીને તેવું વચન બોલવું યોગ્ય નથી. તેથી તું તેવા દુર્વચન બોલ્યાનું પ્રાયશ્ચિત્ત શ્રદ્ધા કર ' આ પ્રમાણે ભગવાનની આજ્ઞાને અગીકાર કરી ગૌતમસ્વામીએ મહાશત્રુની પાસે જઈ તેને ભગવાનને આદેશ કહી સભળાવ્યો. તે સાંભળી મહાશત્રુ ચિત્તમાં અત્યંત સંવેગના ભારથી ભરપૂર થયો. ભગવાનને વદના કરી તેણે સમ્યક્ પ્રકારે તે દુર્વચનની આલોચના, નિંદા અને ગદર્હ કરી. પછી ગૌતમ સ્વામીની પાસે તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત લઈ શરીરનો ત્યાગ કરી તે સૌધર્મ દેવલોકમાં અરુણાક્ષ નામના વિમાનમાં ચાર પત્રોપમની સ્થિતિવાળો દેવ થયો. આ પ્રમાણે મહાશત્રુનું ચરિત્ર સંક્ષેપથી કહ્યું વિસ્તારના અર્થોએ ઉપાસક દશાગથી બાકવું.

—૪૨—

હવે ભાવશ્રાવકનું ત્રીજું લક્ષણ કહેવાની ઇચ્છાથી
પ્રથમ તેના સંબંધની ગાથા કહે છે

જદ્વિ ગુણા ષટ્કુવા, તદ્વિ દુ પચહિ ગુણેહિ ગુણવતો ।
इह सुणिवरेहि मणिमो, सरुममेसिं निसामेहि ॥ ૪૨ ॥

મૂનાર્થ—એ કે ગુણો ત્રણ પ્રમાણના છે, તોપણ અહીં નુનિવરના એ પાત્ર રૂપે કરીને શુભાના કહેલો ૩ એ પાત્ર ગુણોનું સ્વરૂપ સાંભળો.

ટીકાર્થ—અહીં જદિ શબ્દ અવ્યુપગમ-સ્વીકારવું એવા અથ મા ૩, તેથી તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે—મે આ સ્વીકાર્યું છે કે ગુણો બહુરૂપા એટલે અશુદ્ધપણુ વિગેરે, ઉદારતા વિગેરે અને બીજા પ્રિય વદતા-મીઠા બોલવાપણુ વિગેરે, ઘણા પ્રકારના છે, તોપણ મુનિ-વરોએ-ગીતાર્થ શુદ્ધોએ અહીં શ્રાવકના વિચારમાં પાત્ર ગુણો કરીને—

શુભવાન કહ્યો છે એ શુભોત્તર સ્વરૂપ-તત્ત્વ છું સામળ 'સામળ' એ ક્રિયાપદ શિષ્યને ઉત્સાહ આપવા માટે લખ્યું છે, તેથી પ્રમાદી શિષ્ય ને ઉત્સાહ પ્રમાદીને પછી તેને શ્રવણ કરાવતું એમ જણાવ્યું છે ૪૨.

તે પાચ ગુણોત્તર સ્વરૂપ જ બતાવે છે.—

સંજ્ઞાદ ફેરણમ્મિ ચ, વિશૈયમ્મિ ચ નિશ્ચમેત્ત ઇચ્છુત્તો ।

સમ્પત્તરણમિનિવેસો, વહદ્દ રુદ્ધ સુદ્ધ જિણૈવયણં ॥ ૪૨ ॥

મૂનાર્થ—આપાચમા ૧, ક્રિયાનુષ્ઠાનમા ૨ અને વિનયમા ૩ નિરતર ઉદ્ભવ કરે, સર્વત્ર વ્યવસ્થા રહિત રહે ૪, તથા જિનેશ્વરના વચન ઉપર અત્યંત રૂચી નામે ૫

દીકાર્થ—જુ એટલે શોભન (સાફ) અવ્યયન-ભાવુ તે સ્વ રૂપાવ, અથવા સ્વેન પોતાની મેળે અરૂપાવ-ભાવુ તે સ્વારૂપાવ તેને વિષે નિરતર ઉદ્ભવ ત રહે એવો સમઘ કર્યો ૧ તથા કરને એટલે ક્રિયાનુષ્ઠાનને વિષે ૨, વિનય-શુદ્ધનને માન આપવા ઉભા થયું એ વિગેરે વિનયને વિષે નિત્ય-હમેશા ઉત્કલ-પ્રયત્નવાળો થાય એમ કહેકની માથે સમઘ કરવાથી ત્રણ ગુણ થયા ૩ તથા સર્વત્ર-આ લોક તથા પરલોક જાળવી સર્વ પ્રયોજનોને વિષે જનમિનિવેશ કરને કદાચક નથી એવો એટલે સારી સમજણવાળો થાય એ ચોથો ગુણ થયો ૪ તથા જિનેશ્વરના વચનને વિષે રુચિ-ઈચ્છા અથવા શ્રદ્ધા ને અત્યંત ધારણ કરે, એ પાચમો ગુણ થયો ૫ ૪૩

આ રીતે ગણતરીથી ગુણોને દેખાડી હવે તેમનો ભાવાર્થ
કહીને તે પાચે ગુણો દેખાડે છે.—

પદ્યાર્થવક્ત્રાય, વૈરાગ્યનિવધન કુણદ્ વિહિયા ।
તવનિયમવદ્યાર્થ-કરણમ્મિ ય નિચ્છમુક્તમદ્ ॥ ૪૪ ॥
અબ્ધુદ્યાદ્યાર્થ, વિણય નિયમા પડજદ્ ગુણીય ।
અણભિનિવેસો ગીયત્થ-માસિય નદ્દહા મુણદ્ ॥ ૪૫ ॥
સવળકરણેસુ દચ્છા, હોદ્દ ર્દ સદ્દહાણસજુત્તા ।
દર્દદ્દ વિણા કત્તો, સુચ્છી સમ્મચરયણસ્સ ॥ ૪૬ ॥

મૂનાર્થ—વિધિએ કરીને વૈરાગ્યના કારણરૂપ પઠન વિગેરે સ્વા
ધ્યાય કરે ૧, તપ, નિયમ અને વદનાદિક કરનામા નિત્ય ઉદ્યમ કરે ૨,
જીર્ણોત્તરના અબ્ધુદ્યાનાદિક નિનય અનરથ કરે ૩, કદામદ્ સહિત
ચક્રને ગીતાર્થનું કહેલું વચન અન્યથા ન માને ૪, તથા અવજી કર
વામા અને સાભળ્યા પ્રમાણે કરવામા મદ્દા સહિત જે ઇચ્છા-તીવ્ર
અભિલાષ તે રૂચિ કહેવાય ॥ ૫. આ રૂચિ વિના સમ્યક્ત્વરત્નની
શુદ્ધિ કયાંથી હોય ?

દીકાર્થ—વિધિએ કરીને જોટલે વિનય અને બહુમાન સહિત
વૈરાગ્યના કારણરૂપ પઠનાદિક સ્વાધ્યાય કરે તેમા પઠન જોટલે અપૂર્વ-
નવુ શુભ મહત્ત્વ કરવું તે. આદિ શબ્દથી પૃચ્છના, પરાવર્તના, અનુ
પ્રેક્ષા અને ધર્મકથા એ ચારે શબ્દ કરવા આ પાચ પ્રકારનો સ્વા
ધ્યાય કહેવાય છે તેમા પઠનનો વિનય આ પ્રમાણે છે—“ ભણતી
વખતે શુરની સમીપે ૧ પર્યસ્તિકા, અવજી બ—અઠીગણ, પગ લાખા
કરવા, વિકથા અને મોટેથી હસવું આટલા વજ વા લાયક છે ”

તથા સન્મુખ ઉભા થવું તે અવ્યુત્થાન કહેવાય છે તે છે આદિ જેને તે અવ્યુત્થાનાદિ કહેવાય છે આદિ શબ્દ લખ્યો છે તેથી અવ્યુત્થા નમા રહેલા અનેક લેદો ગ્રહણ કરવાના છે, તે લેદો, વિનયસમાધિ નામના અધ્યયનથી જાણી લેવા આવી પ્રકારનો વિનય આચાર્યાદિક ગુણીજનોનો અવશ્ય કરે છે કારણ કે ગુણ સમૂહનું કારણ વિનયજ છે કહ્યું છે કે—“વિનયનું કૃણ સુશ્રૂષા (સેવા) છે, ગુરૂની સુશ્રૂષાનું કૃણ શ્રુત જ્ઞાન છે, જ્ઞાનનું કૃણ વિરતિ છે વિરતિનું કૃણ આશ્રમેનો નિરોધ (સ વર) છે, સ વરનું કૃણ તપસ્યા છે તપસ્યાનું નિર્જરારૂપ કૃણ દેખ્યું છે, તે નિર્જરાથી ક્રિયાની નિવૃત્તિ થાય છે, ક્રિયાની નિવૃત્તિ થવાથી અયોગીપણું થાય છે યોગોના નિરોધથી ભવની પર પરાનો ક્ષય થાય છે, અને ભવની પર પરાનો ક્ષય થવાથી મોક્ષ થાય છે તેથી કરીને સર્વે કન્યાણાનું બાળન (આધાર) વિનયજ છે ” આ ત્રીજા ગુણનું કૃણ કહ્યું તથા કદાચહ રહિત એવો શ્રાવક ગીતાય નું કહેવું (વચન)—અધિક શ્રુતજ્ઞાનીનો ઉપદેશ અન્યથા પ્રકારે એટલે અમત્યપણે માનનો નથી કેમકે અધિક મોહના અભાવને લીધે તે કદાચહી હોતો નથી કહ્યું છે કે—“ મોહનું અધિકપણ ન હોય તો કદાચ પક્ષ વિષયમા કદાચહ થતો નથી, અને તે મોહને યોગી કરવાનું સાધન ગુરૂજનને આધીન રહેવું તેજ છે ” આ ચોથા ગુણનો સંબંધ કહ્યો. આ રીતે બીજી ગાથાનો અર્થ પૂર્ણ થયો. ૪૫. તથા શ્રવણ એટલે સાંભળવું અને કરણ એટલે ક્રિયાનું અનુક્રાન, એ બન્નેને વિષે શ્રદ્ધા સહિત જે ઇચ્છા-તીવ્ર અભિલાષ તે રૂચિ કહેવાય છે એ પાચમો ગુણ કહ્યો. આ રૂચિનું જ સુખ્યપણું જણાવવા માટે કહે છે—આ એ પ્રકારની રૂચિ વિના સમકિત રત્નની શુદ્ધિ કયાથી હોય ? અર્થાત્ ન જ હોય. કારણ કે શુશ્રૂષા અને ધર્મ ઉપરનો રાગ એ સમકિતનું સ્વરૂપ છે કેમકે શુશ્રૂષા, અને ધર્મરાગ સમકિતની સાથે થનારા લિંગપણે પ્રસિદ્ધ છે કહ્યું છે કે—“શુશ્રૂષા ધર્મરાગ તથા ગુરૂ અને દેવની યથાશક્તિએ વૈયાવચ કરવાનો નિયમ એ સમકિતવળાના લિંગો (ચિન્હો) છે ” આ પચમ ગુણની ભાવના થઈ કેટલાક આચાર્યો પાચ ગુણો આ પ્રમાણે કહે

છે — ‘ સૂત્રરૂચિ ૧, અર્થ રૂચિ ૨, કરણરૂચિ ૩, ૧ અનભિનિવેશ રૂચિ ૪ તથા પાચમી અનિષ્ઠિતોત્સાહતા (ઉત્સાહનો નાશ ન થવો તે) ૫ આ પાચ ગુણો શ્રાવકના હોય છે ’ આ પાચ ગુણો પણ પ્રથમના પાચ ગુણોની સાથે મળતાજ છે, કેમકે સૂત્રરૂચિ એટલે પઠન વિગેરે સ્વાધ્યાયમાં પ્રવૃત્તિ ૧, અર્થરૂચિવાળો જે હોય તે ગુરૂનો અભ્યુત્થા નાદિકે વિનય કરે છે જ ૨, કરણ અને અનભિનિવેશ (કદાચહ રહિત) એ જે તો પૂર્વે કહ્યા તેની તુલ્યજ છે ૪ અને ઉત્સાહનું અભગપણ એ કમ્બોળની વૃદ્ધિ જ છે ૫ આથી જીને પૂર્વે ગણાવેલાની સાથે આનો કાંઈ પણ વિરોધ શકા કરવા જેવો નથી. ૪૬

અહીં કોઈને શકા થાય કે—માત્ર ઇચ્છાથી જ કુળની પ્રાપ્તિ કેમ થઈ શકે ? તેનો જવાબ એ છે જે સાચા ભારથી ઇચ્છા હોય તો તેનું કુળ મળે જ છે તે ઉપર યગ અને ન્યયની કથા નીચે પ્રમાણે —

એક ગામમાં એક કુળપુત્રને યગ અને ન્યયના નામના બે પુત્રો હતા. તે બન્ને યુવાન અવસ્થાને પામ્યા ત્યારે કોઈ એક દિવસ નર્મદન નામના સૂરિની પાસે ધર્મદેશના સાબળીને પ્રતિબોધ પામ્યા તેમણે પ્રત્યક્ષા લેવાની ઉત્ક્રાંતિ થવાથી માળાપની પાસે રજા માગી. પરંતુ રનેહથી મોહ પામેલા તે માળાપે તેમને રજા આપી નહીં બન્નેએ ઘણા આમહથી રજા માગી ત્યારે તેઓએ કહ્યું કે—“ તમારા જેમથી એક જણ દીક્ષા ગ્રહણ કરે અને એક અમારી વૃદ્ધાવસ્થાનું પાલન કરવા ગેલ ” તે સાબળી મોટા બાઈએ નાનાબાઈને કહ્યું કે—“ તુ ધરમાં ગઈ હું પ્રત્યક્ષા લઉં ” નાનો બોલ્યો કે—“ હું જ પ્રત્યક્ષા લઉંશ ” તે સાબળી યથે વિચાર કર્યો કે—“ બંને આ મારા નાનોબાઈ દીક્ષા લઈ તરી જાય મારાથી તો પ્રત્યુપકાર ન કરી શકાય તેવા માળાપની અવગણના કેમ થાય ? ’ એમ વિચારીને તેણે સુચશને રજા આપી એટલે તેણે વિધિ પ્રમાણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી. પછી તે વિશુદ્ધ પરિણામથી જ્ઞાન અને ચારિત્રની આરાધના કરવા લાગ્યો.

સાભળી તેણીએ વિચાર્યું કે—“આ મુનિએ ભારી સમજ જ લોજન કર્યું છે છતાં શી રીતે તે ઉપવાસી છે ? અથવા તો ગુરૂના વચન ઉપર શકા લાવવી થોડી નથી. આ જે પ્રમાણે કહે છે, તેજ પ્રમાણે કરે ” એમ વિચારીને તે ફરીથી ગઈ તેજ પ્રમાણે કહેવાથી નદીએ તેણીને માર્ગ આપ્યો. એટલે તે સ્વામી પાસે ગઈ તેણે પૂછ્યું—“તું શી રીતે નદી તરીકે આવી ?” ત્યારે તેણીએ મુશય સાધુ આ-યા એ વિગેરે સર્વ વૃત્તાત કહ્યો. યથે લોજન કર્યા પછી તેણીને રત્ન આપી, ત્યારે તે બોલી કે—“હવે નદીમાં અપાર જળ છે શી રીતે જલ ?” યથે કહ્યું—“હવે તું નદીને એમ કહેજે કે—હે નદી ! મારા ભત્રિયે મને કોઈવાર પછુ લોગવી ન દોય તો મને માર્ગ આપ ” તે સાભળી તે અત્યંત આશ્ચર્ય પામી નદી પાસે જઈ તેજ પ્રમાણે બોલી માર્ગ મળવાથી મુખે કરીને ઘેર ગઈ તેણીએ મુનિને વદના કરી પૂછ્યું કે—“હે પૂજ્ય ! તમે જન્મે લાઇએએ આ પ્રમાણે મને કહ્યું અને તેના પ્રભાવથી મને નદીએ માર્ગ આપ્યો. તો તેના પરમાર્થ શો છે ?” મુનિ બોલ્યા—“હે ભત્રે ! જે રસની લોહપતાથી લોજન કરાય તો તે લોજન કર્યું કહેવાય છે પરંતુ જે સયમ ધ્યાનને માટે પ્રાસંગિક અને એકાગ્રી આહાર કરાય છે, તે લોજન કર્યું કહેવાય નથી તેથી કરીને જ આગમમાં કહ્યું છે કે—નિર્દોષ આહાર કરનાર સાધુ નિરંતર ઉપવાસીજ છે એજ પ્રમાણે પ્રશ્નચર્યાના મનો રચવાળો તારો પતિ તારા આશ્રયથી લોગ કરે છે તેથી તે અલોગ જ કહેવાય છે ” આ પ્રમાણે સાભળી તેણીએ વૈરાગ્ય પામી વિચાર કર્યો કે—“અહો ! આ મારો પતિ કેવો મોટા પ્રભાવવાળો અને દાક્ષિણ્ય તાનો સમૃદ્ધ છે ! કે તેથી તેનું મન સંસારથી વિરક્ત છતાં એ ચિરકાળ સુધી તેના ધર્મ આચરણમાં અતરાય કર્યો તેથી એ મોટું અતરાય કર્મ ઉપાર્જન કર્યું તો હવે મારે તેની માથે જ દીક્ષા ગ્રહણ કરવી થોડી છે જાજ સ્નેહનું કૃણ છે ” આ પ્રમાણે તે લાવના લાવવી હવી, તેટલામાં યશ પજુ થયે આવ્યો. સાધુને વદના કરી તેની સમીપે બેઠો. સાધુએ તે જન્મેને ધર્મદેશના આપી તેણીએ પ્રતિ

બોધ પામી દીક્ષા અંગીકાર કરી અનુક્રમે તેઓ કાગધર્મ પામી સ્વર્ગે ગયા. આ પ્રમાણે આ યશની ચારિત્રના વિષયમાં માન ઇચ્છા જ હતી, તેથી તે પાપના આરભથી લીંપાયો નહી

હવે ભાવશ્રાવકનું ચોથું લક્ષણ કહે છે

उज्जुग्वहारो चउहा, जेहत्थमणण भग्गिगा किरिया ।

हुताग्वपगासण, मेत्तीभावो य मग्गवा ॥ ૪૭ ॥

મૂનાર્થ—જ્ઞાનુવ્યવહાર નામનો ગુણ આર પ્રકારનો છે—યથાર્થ બોલવું ૧, કોઈને પણ વચના (દુ ખ) નહીં કરનારી ક્રિયા ૨, ભવિષ્યમાં થનારા કષ્ટોનો પ્રકાશ ૩ અને સાચો મૈત્રીભાન ૪

દીર્ઘાર્થ—જ્ઞાનુ એટલે સરલ એવો વ્યવહાર એટલે વર્તન—આ ચરણ તે જ્ઞાનુવ્યવહાર નામનો ભાવ શ્રાવકનો ચોથો ગુણ આર પ્રકારનો છે તે આ પ્રમાણે—યથાર્થભણન એટલે ર્મની વ્યવહારમાં, કંઈ વિક્રયના વ્યાપારમાં, સાક્ષી પૂરવાના વ્યવહારમાં અને રાજવ્યાપારા દિકમાં અવિપરીત—અવિરોધી વચન બોલવું તે આનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—“ ભાવશ્રાવકો પરના ચિત્તને રજન કરવાની યુદ્ધિથી (અથવા પરને છેતરવાની યુદ્ધિથી ધર્મને અધર્મરૂપે તથા અધર્મને ધર્મરૂપે કદી કહેતા નથી, પરંતુ જે સત્ય હોય તેજ મધુર રીતે કહે છે ખરીદ કરવામાં, વેચવામાં અને સાદુ કરવામાં પણ ન્યૂન કે અધિક મૂલ્ય કહેતા નથી. કોઈની સાક્ષી પૂરવામાં તેમને બોલાવ્યા હોય તો તેઓ અસત્યવાદી યતા નથી રાજસભા વિગેરે સ્થળે ગયા હોય તો પણ તેઓ અસત્ય વચન બોલીને કોઈપણ માણસને દૂષિત કરતા નથી તથા ધર્મમાં રક્ત થયેલા તેઓ ધર્મની હાસી થાય તેવું વચન વર્જે છે—બોલતા નથી. ” ૧ તથા અવચિકા એટલે પરને દુ ખનું કારણરૂપ

ન થાય તેવી ક્રિયાનો-શરીરનો વ્યાપાર એ બીજી ઋણુવ્યવહારનું લક્ષણ છે કહ્યું છે કે— ‘જે શુદ્ધ ધર્મનો અર્થ હોય તે કર્ત્રિમ તોલા માપ બનાવી તે વડે ઓછું દઈને અને વધારે લઈને બીજાને છેતરતો નથી ૨ તથા હું નિ એ ચન્દ્ર પ્રાકૃત ભાષાનો છે, તેનો અર્થ બાવી-થવાનું એવો થાય છે તેથી ભવિષ્યમાં થવાના જે અપાયો-કહો તેનો પ્રકાશ કરે છે એટલે કે ભાવશાવક પોતાના આશ્રિતને “હે ભદ્ર ! ચોરી વિગેરે પાપ કર્મ કરવા ચોગ્ય નથી. કારણ કે તે પરબલમાં અનર્થ કારક છે ” ઇત્યાદિક ઉપદેશ આપે છે પરંતુ અન્યાયમાં પ્રવતેલા તેની ઉપેક્ષા કરતો નથી. એ ભાવાર્થ છે કેટલાક આચાર્યો ‘હુતોષા ચપગાલ્લજ’ એવો પાક મૂળ ગાથામાં કહે છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે થાય છે — હુતો એટલે સફળ—સાચા ઉપાયનો પ્રકાશ કરે છે એટલે કે ધર્મ અને અર્થના વિષયમાં જે સારો ઉપાય હોય તેને પૂછવાથી અથવા નહીં પૂછવાથી પણ પ્રકાશ કરે છે આ ત્રીજી ઋણુ વ્યવહારનું સ્વરૂપ છે તેમાં દાન, શીજ, તપ અને ભાવ એ ધર્મનો ઉપાય છે, ની તિથી ચાલવું, ઉધારે વેપાર ન કરવો, એ વિગેરે અર્થનો ઉપાય છે, કામના ઉપાયને અનર્થ કુળદાયક હોવાથી પ્રકાશતો નથીજ, અને મોક્ષ તો કુળરૂપ હોવાથી તેનો પ્રકાશ કરે છે આ રીતે આ પાઠાત્મક પણ સન્માર્ગને અનુસરતું હોવાથી ચોગ્ય જ છે તથા સફળાવથી એટલે નિષ્કપટપણાથી મૈત્રી-મિત્રપણ કરે છે, પરંતુ કર્ત્રિમ મૈત્રી કરતો નથી તેમકે કપટ અને મૈત્રી એ બન્નેને છાયા અને તકડાની જેમ પર સ્પર્શ વિરોધ ॥ કહ્યું છે કે—“જેઓ કપટપણાથી મિત્રને ઇચ્છે છે, મનના મલિનપણાથી ધર્મ કરવા ઇચ્છે છે, અન્યને પીડા ઉત્પન્ન કરી સમૃદ્ધિ મેળવવા ઇચ્છે છે, સુખ લોગવીને વિદ્યા મેળવવા ઇચ્છે છે, અને કઠોરતાથી સ્ત્રીને આધીન કરવા ઇચ્છે છે, તે મનુષ્યો ખરેખર અપદિત મૂર્ખ જ છે ” આ ચોથું ઋણુવ્યવહારનું સ્વરૂપ કહ્યું ૪૭.

આનાજ વિપરીતપણાને વિષે દોષ દેખાડવા પૂર્વક
'વિધેયપણાને કહે છે,

અન્નદમણર્ણસુ, અવોદિવીય પરસ્ત નિયમેણ ।

તત્તો મવપરિવુદ્ધી, તા હોજા ઉજ્જુગવહારી ॥ ૪૮ ॥

મૂલાર્થ—અસત્ય ભાષણાદિક કરવાથી આનંદ અવશ્ય બીજાના અભોધિનું કારણ થાય છે, અને તેથી કરીને તેના ભવની વૃદ્ધિ થાય છે. આ કારણથી આનંદે મનુષ્ય યનહારી થવું જોઈએ.

ટીકાર્થ—અન્યથા ભણુન એટલે યથાર્થ (સત્ય)વચન ન બોલવું તે મૂળ ગાથામાં આદિ શબ્દ લખેલો છે, માટે પરને દુષ્ણ ઉત્પન્ન કરે તેવી ક્રિયા, દોષની ઉપેક્ષા અને કપટ મૈત્રીનું અહંણુ કરવું આટલી બાબત આવકને હોય તો તે બીજા મિથ્યાદ્રષ્ટિઓને અવશ્ય અભોધિનું—ધર્મની અપ્રાપ્તિનું બીજ—મૂળ કારણ થાય છે કારણ કે આવકને અન્યથા ભાષણાદિકમાં પ્રવર્તતા જોઈને બીજાઓ આ પ્રમાણે બોલે છે કે—“ જિન શાસનને ધિક્કાર છે, કે જે શાસનમાં આવકને સજ્જનોએ નિહેલા અસત્ય ભાષણાદિક અકાર્યથી નિવૃત્તિ કરવાનો ઉપદેશ જ કયોઈ નથી ” આ પ્રમાણે નિંદા કરવાથી તે મનુષ્યો સેકડા જન્મમાં પણ બોધિને પામી શકતા નથી, તેથી તે અભોધિ બીજ કહેવાય છે અને તે અભોધિ બીજ થકી તે (જિનશાસન) ની નિંદા કરનારને તથા તેના નિમિત્ત રૂપ બનેલા આવકને પણ ભવની (સ સારની) વૃદ્ધિ થાય છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“ જે આવક અન્તઃપણે પણ શાસનની લગુના કરાવવામાં પ્રવર્તે છે, તે બીજા પ્રાણીએ ના મિથ્યાત્વનો હેતુ—કારણ થાય છે, તેથી તે આવક પણ અત્યંત સ સારના કારણરૂપ, પરિણામે દારૂ, ઘોર અને સર્વ અનર્થોને વધારનારા તે જ મિથ્યાત્વને

અત્યંત બાધે છે (તેવું કર્મ બાધે છે) ” તે કાચ્છથી બાવ શ્રાવકે
સજીવ્યવહારી થયું ૪૮

અહીં ધર્મનંદનું દષ્ટાંત છે તેનો સપ્રદાય આ પ્રમાણે છે—

નામિઃ નામના નગરમા નંદ નામના બે વણિક રહેતા હતા. તેમા
એક શ્રાવક હતો, તે શુદ્ધ—ચાચુડત વેપાર કરતો હતો. તેથી લોકમા
તેનું ધર્મનંદ એવું નામ પ્રસિદ્ધ થયું અને બીજો લોભના દોષને
હીધે ખોટા તોલા માપ વિગેરે વડે વેપાર કરતો હતો તેથી તે લોભનંદ
નામે પ્રસિદ્ધ થયો હતો. અનંદા તે ગામની બહાર રાજાએ તળાવ
ખોદાવા માડ્યું તેમા એના ખોદતા ખો તા મજુર લોકોને એક
નિધાન પ્રાપ્ત થયું તે નિધાનમા કેવળ મોનાની કોથો (મોટા ખીલા)
જ હતી તે ચોતરફથી ડાહ્યવડે લીંપાયેલી હોવાથી તે મજુરોએ તેને
લોભાની કોથો બોલી પછી તેમાથી બે કોથો લઈને તેઓ ધર્મનંદની
દુકાને ગયા, અને કહ્યું કે—“ હે શ્રેષ્ઠ ! આ લોભાની કોથો લઈને અમને
તેલ વિગેરે વસ્તુ આપો ” એકે તે કોથો હાથમા લીધી તો અતિ
ભારણી ભેળને તેણે “આ તો સુવર્ણ છે એમ જાણ્યું પણ અધિકરણ
ના બંધને હીધે તેણે તે મજુરોને તે સત્ય વાત કહી નહી અને તેઓ
ને કહ્યું કે—“ આ કોથોનું મારે કાંઈ કામ નથી ” ત્યારે તેઓ લોભ
નંદની દુકાને ગયા તેને પણ તેજ પ્રમાણે કહીને તેઓએ તેના હાથ
મા કોથો આપી તેણે પણ સુવર્ણની કોથો છે એમ જાણ્યું અને
વિચાર્યું કે—“ લોભના મૂલ્યથી સોનું આવે છે તે તો સાફ થયું
તેથી આવોકોને બે જમણું મૂલ્ય આપુ તો તેઓ બોલ કોથો પણ
લાવે. ” એમ વિચારાને તેણે તેમને કહ્યું કે—“ મારે આ લોભાની
કોથોની જરૂરીયાત છે તેમાં બે તમારી પાસે બીજી કોથો હોય તો

લાવને હું તમને આપું છું જમણ મૃદ્ય આપીગ ત્યારપછી તેઓ
હમેશા જાણે કોયો લાવવા લાગ્યા અનુક્રમે એકીએ ઘણી કોયો અહણ
કરી પરતુ અત્ય ત ગદ ચિત્તવાળા તેણે પોતાના પુત્રને પણ તેનો પર
માર્થ કહ્યા નહીં તેથી તેઓ તેને અધિક મૂન્ય આપતો જોઈ તમે ગાડા
થયા છો એમ કહી તેની નિદા કરવા લાગ્યા, તોપણ તેણે પુત્રને તેનું
રહસ્ય કહ્યું નહીં, તેમજ તે એક ક્ષણમાત્ર પણ દુકાનન ડોહતો નહીં
એકદા સમીપના ગામમા તેનો એક મિત્ર ગહેતો હતો, તેણે પોતાને
ઘેર વિવાહના પ્રસંગ હોવાથી તેને નિમત્રણ કર્યું તેની જવાબી ઈચ્છા
નહોતી, પરતુ મિત્રના જણાવવાથી તેને જવું પડ્યું, તેથી જતી
વેળાએ તેણે પુત્રને કહ્યું કે—‘કોયો આવે તેનો તું નિષેધ કરાશે નહીં’
એમ કહ્યું, પરતુ રહસ્ય કહ્યું નહીં તેના ગયા પછી તે મનુર લોકો
કોયો લઈને તેની દુકાને આવ્યા તેનું તે એકોના પુત્રે લોહાનું જ મૃદ્ય
આપ્યું ત્યારે તે લોકો વાર વાર કહેવા લાગ્યા કે—“ એકીએ કહ્યું છે
તેટલું મૂન્ય આપ ” ત્યારે નાપારમા શુ સવાયેલા તેણે કોપ કરીને
તે કોયો તેની સન્મુખ દે દી તે વળતે તે કોયો પરચર ઉપર પડવાથી
તેની ઉપરનો કાદવ ખરી ગયો, તેથી સુવર્ણ પ્રગટ દેખાવા લાગ્યું તે
ત્યાથી નીકળેલા—જતા આરક્ષકે (કોટવાળે) જોયું, તેથી તે મનુરને
તે રાજા પાસે લઈ ગયો રાજાના પૂછવાથી તે લોકોએ સત્ત હકિકત
કહી. રાજાએ પૂછ્યું—“ કોને કોને તમે કોયો આપી છે ? ” તેઓ
બોલ્યા કે—“ અમે તે કોયો પ્રથમ ધર્મન દને દેખાડી હતી પરતુ
તેણે અહણ કરી નહીં, તેથી અમે આ લોભનદ એકીની પાસે ગયા
તેણે રાખી અમે સર્વ મળીને આજસુધીમા આટલી કોયો નેને આપી
છે ” તે સાંભળી ‘ અહો ! આ તો મહા ચોર છે ’ એમ જાણી કોપ
પામેલા રાજાએ આજ્ઞા આપી, તેથી આરક્ષકોએ તેના ઘરના સર્વ
મનુષ્યોને પકડ્યા તેના ઘરમાથી સર્વ સાર વસ્તુ બહાર કાઢી આ
અવસરે બહાર ગામ ગયેલા એકીને વિચાર થયો કે—‘ પુત્ર કોયોને
અહણ નહી કરે ’ એમ ધારી મિત્રની રજા લીધા વિનાજ તે શીત્રપ્રજે

પાંડા આગ્યેલ ઘરનો વૃત્તાત જોઈ મોટા પશ્ચાત્તાપ રૂપી અગ્નિ રી તે બળવા લાગ્યો, પોતાના પાપકર્મ ઉપર તે ક્રોધાયમાન થયો, અને મનમાં કહેવા લાગ્યો કે—“આ પાપ કર્મેજ મને બહાર ગામ મોકલ્યો.” પછી કુહાડાવડે પોતાના બન્ને પગ કાપી નાખી તે શ્રેષ્ઠી મનુષ્ય પામ્યો. પછી રાજાએ ધર્મન દને જોલાવી પૂછ્યું કે—“હે શ્રેષ્ઠી! તમે તે જોશો કેમ ન લીધી?” તેણે જવાબ આપ્યો કે—“તે લેવાથી મારા બે વ્રતનો ભંગ થતો હતો, એક તો મારે ચોરીનો નિયમ છે અને બીજું મારે પરિશ્રમનું પ્રમાણ છે તેથી તે લેવાથી બન્ને વ્રતનો ભંગ થાય તેમ હતું તથા અધિકારણના ભયને લીધે તેઓને મે તેનું રહસ્ય કહ્યું નહીં.” તે સાંભળી—“અહો! તું ખરેખરે ધર્મન દ છે” એમ કહી રાજાએ તેનો સત્કાર કરી તેને વિદાય કર્યો. આવા પ્રમાણનો ઋણ બ્યવહારી ભાવ આવક આ લોક અને પરલોકના કન્યાણનું સ્થાન થાય છે.

હવે ભાવશ્રાવકનું પાત્રમું લક્ષણ કહે છે

સેવૌષ્ઠ ફારણેય ચ, સર્વૌષ્ઠર્મૌવશ્મો ગુરુજણસ્ત ।

સુસ્ત્વસણ કુણ્તો, ગુરુસુસ્ત્વમો હવદ્ ચત્તહા ॥ ૪૬ ॥

મૂલાર્થ—પોતે સેવા કરવાથી ૧ બીજાને સેવામાં પ્રવર્તીવવાથી ૨, ઔષધાદિક આપવાથી ૩, અને ભાવથી એટલે ચિત્તમાં બહુ માન કરવાથી ૪ શુરજનની સેવા કરતો શ્રાવક ચાર પ્રકારે શુરશુશ્રૂષક કહેવાય છે.

ટીકાર્થ—સેવા એટલે પર્યુપાસનાવડે ૧, કારણ એટલે અન્ય જનને સેવામાં પ્રવર્તીવનાવડે ૨, સપાદન એટલે શુરને ઔષધાદિક આપવું તે ૩, અને ભાવ એટલે ચિત્તને વિષે બહુમાન ૪ આ બેને આશીને એટલે કે સપાદનથી અને ભાવથી શુર જનની

એટલે પૂજ્યવર્ગની (એવા કરતો) અહીં જો કે માતા પિતા વિગેરે
 પણ ગુરુ કહેવાય છે, તો પણ ધર્મનો અધિકાર હોવાથી અહીં ગુરુ
 શબ્દે કરીને આચાર્ય વગેરે જ કહેલા છે તેથી તેમને આશ્રીને જ
 ગુરુશુશ્રૂષની વ્યાખ્યા કરવી ગુરુનું લક્ષણ આ પ્રમાણે કહેલું છે
 —“ ધર્મને જાણનાર, ધર્મને કરનાર, નિરતર ધર્મને પ્રવર્તાવનાર
 તથા પ્રાણીઓને ધર્મશાસ્ત્રનો ઉપદેશ કરનાર ગુરુ કહેવાય છે ”
 તથા—“ સારા રૂપનાળો ઓજસ્વી-તેજસ્વી, (જેને દીકા ગૌતમાદિક
 મહાપુરુષ સાબરે તેવો) યુગપ્રધાન આગમને જાણનાર (જે કાળે
 જેટલું આગમ વર્તતું હોય તેને જાણનાર), મધુર વચનવાળા,
 ગંભીર બુદ્ધિમાન અને ધર્મનો ઉપદેશ આપવામાં તત્પર
 આટલા ગુણવાળા આચાર્ય હોય છે ” તથા—“ અપરિચ્છાવી
 (શુભવાત પ્રકાશ ન કરે તેવા), સૌમ્ય-સુદર મૂર્તિવાળા, સમદુશીળ
 -ઉપધિ વિગેરેનો સમ્મત કરનાર, અભિશ્રદ્ધ ધારણ કરવાની મતિવાળા,
 અન્યની નિંદા નહીં કરનાર, અપજતા રહિત-સ્થિર ચિત્તવાળા અને
 પ્રસન્ન હૃદયવાળા ગુરુ હોય છે ” તથા આચાર્યના ૩૬ ગુણો આ રીતે
 કહ્યા છે —સ વિમ્ન વૈરાગ્યવાળા ૧, મધ્યસ્થ ૨, શાન્ત ૩, મૃદુ-સ્વભાવે
 કોમળ ૪, ઋણુ-સરળ પ્રકૃતિવાળા ૫, સતોષી ૬, ગીતાર્થી, ૭, જેણે
 યોગોદ્ધન કર્યું હોય તે ૮ અન્યના ભાવ (અભિપ્રાય) ને જાણનાર
 ૯, લબ્ધિવાળા, ૧૦, દર્શનીય ૧૧, આદેય નામ ધર્મવાળા ૧૨, બુ
 દ્ધિમાન ૧૩, વિજ્ઞાન (કળા) વાન ૧૪, નીરોગી ૧૫, વાન કરવામાં
 કુશળ ૧૬, નિમિત્તશાસ્ત્ર જાણનાર ૧૭, ઓજસ્વી-પરાક્રમી ૧૮, પદો
 પકારી ૧૯, ધારણમાં જળવાન-નિપુણ ૨૦, બહુદૃષ્ટ-જેણે ઘણું જાણ્યું
 જોયું હોય તે (અથવા દીર્ઘદષ્ટિવાળા) ૨૧, નરમાં નિપુણ ૨૨, પ્રિય
 વચન બોલનાર ૨૩, સુદર સ્વરવાળા ૨૪, તપ કરવામાં તત્પર ૨૫,
 સુદર શરીરવાળા ૨૬, સારી બુદ્ધિવાળા ૨૭, ત્યાગી-દાતાર ગુણ
 વાળા ૨૮, નિરતર આનંદમાં રહેનાર ૨૯ ચોખ્ખા-સુદ્ધ મનવાળા
 ૩૦, ગંભીર ૩૧, અનુવર્તી-ગમ્મ સામુદાયાદિ લાભ્ય જનોનું હિત

થાય એમ સમયાનુકૂળ વાલનાર ડર, પ્રતિપક્ષ પાલક-જે કાંઈ અગી
કાર કર્યું હોય તેનું પાલન કરનાર ડર, સ્થિર ડર, ધીર ડર અને
હચિતને જાણનાર ડર આ છત્રીય સૂરિના શુદ્ધો સિદ્ધાન્તમાં કહેલા
છે " આ પ્રમાણે આગમમાં કહેલા શુદ્ધવાળા શુદ્ધજન, અહીં જન શબ્દ
મૂલ્યો છે તે બહુવચન જણાવવા માટે છે, તેથી કરીને જે કોઈ આવા
શુદ્ધવાળા હોય તે સર્વે શુદ્ધજન કહેવાય છે, તથા શુદ્ધજનની શુદ્ધપાને
-સેવાને કરનાર આવક શુદ્ધશ્રૂષક કહેવાય છે તે ઉપર કહેલા ચાર
પ્રકારનો છે ૪૬

—ॐ—

તે આ પ્રકારના ભાવાર્થને મુત્રકાં જ કહે છે

સેવતિ કાલમ્મિ ગુરુ, અનુણતો ઝ્ઞાણજોગવાધાય ।

સય વન્નનાયકરણા, અન્નેઽવિ પવત્તઈ તત્થ ॥ ૫૦ ॥

મૂનાર્થ—શુ ને થો યમળે તેના ધ્યાન અને જે ગમ્યા અતનાવ-
વિષ્ણુ કર્યા વિના સેવે તથા નિત્ય તેના સન્નિધિમાં કીર્તન કરીને
બીજાઓને પણ તેમાં-શુદ્ધની સેવામાં પ્રવર્તાવે ૨

ટીકા—કાળે એટલે પ્રતિક્રમણ અને અવણાદિકના હેતુ રૂપ
અવસરે શુદ્ધની સેવા કરે કેવી રીતે ? ધ્યાન એટલે ધર્મધ્યાનાદિક
અને યોગ એટલે પ્રત્યુપેક્ષણ, ભોજન વિગેરે, તેમના બ્યાધાત એટલે
અતરાયને કર્યા વિના સેવે, કારણ કે સાધુઓને આગમમાં આ પ્રમાણે
ઉપદેશ આપ્યો છે કે—“ જિનશાસનને વિષે યોગે યોગે એટલે પઠિલે
હન, ભોજન વિગેરે દરેક યોગોનો પ્રયોગ કરવાથી દુષ્કર્મનો
સૂચ થાય છે તેથી તે યોગો પરસ્પર બાધા ન આવે તેમ અસપત્ન
(નિષ્કટક) પછે કરવા લાયક છે ” આ શુદ્ધપા નામનો પહેલો શ્લોક
મયો. ૧ તથા સદા વર્ણવાદ વરવાથી એટલે નિત્ય (શુદ્ધના) સત્ય
શુભોનુ કીર્તન કરવાથી તે સેવામાં બીજા પ્રમાણોને પણ પ્રવર્તાવે

છે તે શુભ કીર્તન આ પ્રમાણે—“ મનુષ્યપણુ, ઉત્તમ ધર્મ અને જ્ઞાનાદિક ની યુક્ત શુદ્ધ આ સામગ્રી મળવી અત્યંત દુર્લભ છે, માટે તું આત્માનુ હિત બાજુ આવા મહાત્મા શુદ્ધ ધન્ય મનુષ્યોની જ હૃદયગોચર થાય છે આનુ સમગ્ર સુખદારક વચનામૃત ધન્ય મનુષ્યો જ પીયે છે આ મહાસુનિના ઉપદેશરૂપી રસાયણ નહીં કરવાથી પ્રાપ્ત થઇને નષ્ટ થયેલા નિધાનની જેમ પાછળથી પશ્ચાત્તાપ થશે ’ હંતાદિ આ બીજી કુશળાનો વિધિ કહ્યો ૨ ૫૦

—❦❦❦❦❦—

હવે ત્રીજી અને ચોથી ભેદ કહે છે

ઓસહમેસજ્ઞાઈ, સમ્યોય પરમ્મો ય મપણામેદ્ ।

સદ્દ યદુ મમેદ્ ગુરુ, માવ ચણુત્તણ તસ્સ ॥ ૫૧ ॥

મૂનાર્થ—પોતે શુદ્ધ ઓષધ લેરત્ય વિગેરે આપે તથા બીજા પાસે આપાવે ૩ તથા હુમેશા શુદ્ધ બહુમાન કરે અને તેના ભાવને (ચિત્તની વૃત્તિને) અનુસરે ૪

દીકાર્થ—એક વસ્તુથી બનેલું અથવા જેનો બહારથી ઉપયોગ થાય તે ઓષધ કહેવાય છે, અને ઘણી વસ્તુઓના સંયોગથી બનેલું અથવા જેનો જ દર એટલે બાવામાં ઉપયોગ થતો હોય તે ભૈષજ્ય કહેવાય છે મૂળમાં મૈષજ્યાદિ એ પદમાં આદિ શબ્દ છે તેથી બીજી પણ ચારિત્રને ઉપકાર કરનારી વસ્તુઓ સ્વત્ત—પોતે દાન કરીને તથા પરત—બીજા પાસે દાન કરાવીને શુદ્ધને પ્રાપ્ત કરે, કશું છે કે—
“ અત્ત પાણી, ઘણા પ્રકારનું ઓષધ, ધર્મશ્રવણ (વસ્ત્ર, પાગ ઉપાગ્રહ, વિવિધ પ્રકારના દાડા વિગેરે) ઉત્તમ પુસ્તક, પીઠ વિગેરે તથા બીજી જે, હોય તે સર્વ વસ્તુ વિચક્ષણ દ્વારા શુદ્ધ

આપવા ચોચ છે ” તથા-“ મન, વચન અને કાયાની શુભિવાળા મુનિએ ને જે મનુષ્ય ઔપધાદિક આપે છે, તે ભવે બરે શુદ્ધ અધ્ય વસાયના (બાધિના) વિસ્તારને પામે છે, તથા નીરોગી થાય છે ” આ પ્રમાણે સ પાદન નામનો ગીએ શુશ્રુષાનો પ્રકાર બાણવે. ૩ તથા સદા શુરુ બહુમાન હરે એટલે મનની પ્રસન્નતાપૂર્વક સ્લાધા કરે અને તે શુરુના ભાવને-ચિત્તવૃત્તિને અનુસરે-અનુકૂળ વ્યાપાર કરે, અર્થાત્ તેને જે અસ મત-અરૂચતુ હોય તે આચરે નહીં છલુ છે કે-“શુરુ કાધવા ગા થય તો નમસ્કારપૂર્વક તેની સ્તુતિ કરે, તેને જે ઇષ્ટ હોય તેના પર પ્રેમ રાખે તેનો જે દ્રેષી હોય તેના પર દ્વેષ હરે, તેને ઉપયોગી વસ્તુનું દાન આપે, તથા તેના ઉપકારનું કીર્તન કરે આ સર્વ મત્ર અને મૂળ (મૂર્ત) વિનાનું વશીકરણ છે ’ અન્ય સ્થળે પણ કહ્યું છે કે-‘ શુરુ કાચ આજ્ઞા હરે કે-આ સર્પને આગળીઓ બરીને માપ કર, અથવા તેના દાતના મમૂહને ગણ આવી આજ્ઞા થતાજ ઇન્ધ-ઇન્ધુ છુ અ થાત્ બહુ સાકુ એમ કહી આજ્ઞાનો સ્વીકાર હરે અને ‘ તેમ હરવાથી કુ કાર્ય છે ’ તે શુરુ બાણે એમ મનમાં વિચારે ’ આ પ્રમાણે શુરુના મનને અનુસરવું એ ચોથો શુશ્રુષાનો ભેદ થયો. ૪

મ પ્રતિ નાનનું દષ્ટાંત

કોઇ વખત વિદ્યારના કમથી મુદ્ગિન સૂરિ પરિવાર સહિત દેશાળી નગરીમાં પધાર્યા તે વખતે ત્યાં મોટો દુષ્કાળ વર્તતો હતો. તેથી બીજા લિલુકેને લિહ્યા મગલી નહોતી પરંતુ સાધુઓને ધના-લ્યના ધરોમાથી સંપૂર્ણ ગોચરી મગલી હતી એકદા કોઇ રક શીખારીએ ધનિડના ગૃહોમાં સાધુઓને આદરપૂર્વક લિહ્યા મગલી ભેઇ, તેથી તે રક બ્યારે તે સાધુઓ લિહ્યા લઇને પાછા ફર્યા ત્યારે તેમની આગળ જઈને તેમના પગમાં પડી પ્રાર્થના કરવા લાગ્યો કે-
“હું મુનિઓ ! તમે પ્રજ્ઞવત છો, તેથી તમને સર્વ વસ્તુ સર્વ ઠેકા-

૭ તે શુભ દીર્ઘ આ પ્રમાણે—“ મનુષ્યપણ, ઉત્તમ ધર્મ અને જ્ઞાનાદિકની સુકત ગુણ આ સામગ્રી મળવી અત્યંત દુર્લભ છે, માટે તું આત્માનું હિત જાણી આવા મહાત્મા શુદ્ધ ધન્ય મનુષ્યોની જ દૃષ્ટિગોચર થાય છે આનું સમગ્ર સુખકારક વચનામૃત ધન્ય મનુષ્યો જ પીયે છે આ મહામુનિના ઉપદેશરૂપી રસાયણ નહીં કરવાથી પ્રાપ્ત થઈને નહિ થયેલા નિધાનની જેમ પાછળથી પશ્ચાત્તાપ થશે ’ ઇત્યાદિ આ બીજા શુદ્ધવાનો વિધિ કલ્પો ૨ ૫૦

—❦❦❦—

હવે ત્રીજા અને ચોથા ભેદ કહે છે

ઓસહમેમજાર્હ, સઓય પરઓ ચ મવણામેહ ।

સહ ચદુ મમેહ ગુરુ, માવ ચણુત્તણ તસ્સ ॥ ૫૧ ॥

મૂનાર્થ—પોતે શુરને ઓપ ૧ ભૈરવ્ય વિગેરે આપે તથા બીજા પાસે નપાને ૩ તથા હમેશા શુરનું બહુમાન કરે અને તેના ભાવને (ચિત્તની ઘૃતિને) અનુસરે ૪

ત્રીકાર્થ—એક વસ્તુથી બનેલું અથવા જેનો બહારથી ઉપયોગ થાય તે ઓષધ કહેવાય છે, અને ઘણી વસ્તુઓના સંયોગથી બનેલું અથવા જેનો અંદર એટલે ખાવામાં ઉપયોગ થતો હોય તે ભૈષજ્ય કહેવાય તે મૂળમાં મૈષડ્યાદિ એ પદ્ધતિ આદિ શબ્દ છે તેથી બીજું પણ ચારિત્રને ઉપકાર કરનારી વસ્તુઓ સ્વતઃ—પોતે જ્ઞાન કરીને તથા પરત—બીજા પાસે જ્ઞાન કરાવીને શુરને પ્રાપ્ત કરે, કહ્યું છે કે—“ અન્ન પાણી, ઘણા પ્રકારનું ઓષધ, ધર્મશ્વજ (ઓથો), કામગી, વસ્ત્ર, પાગ ઉપાશ્રય, વિવિધ પ્રકારના દાડા વિગેરે ધર્મના ઉપકરણ, ઉત્તમ પુસ્તક, પીઠ વિગેરે તથા બીજી જે કાંઈ ચારિત્ર ધર્મને યોગ્ય હોય તે સર્વ વસ્તુ વિચક્ષણ દાતાર પુરોષેએ ભાક્ષના અર્થો સિન્ધુને

લેખમા શુ લખ્યું છે ? 'એમ વિચારી કૈાતુકથી તેણીએ તે લેખ વાચ્યો. તે વખતે ધ્યાને લીધે આમળીના નખવડે નેરમાંથી કાઢી કાઢી અકારના ઉપર અનુસ્વાર કરી શીલ્પપણે તે ત્યાંથી જતી રહી. પછી રાજા આવ્યો ત્યારે તેણે ફરી વાચ્યા વિના જ તેને ગદ્ય કરી સેવક જનની સાથે કુમારને તે લેખ મોકલ્યો. કુમારે પણ વાચીને પ્રધાનોને કહ્યું-“રાજાના આદેશ પ્રમણે કરેલ મને જલદી અધ કરે.” તેઓ બોલ્યા-“ રાજાનો આવો આદેશ સલાવતો નથી તેથી અમે ફરી પૂછી તેની ખાતરી કરીએ ” ત્યારે કુમાર બોલ્યો કે-“ માર્યા વચમાં અત્યારસુધી કૈાઇએ પિતાની આજ્ઞાનું પાલન કર્યું નથી. તો આ પિતાની પ્રગટ આજ્ઞાને હું અન્યથા કેમ કરું ? ” એમ બોલના તે કુલાલ કુમારે પ્રધાનોએ નિર્વેધ કર્યા છતાં પણ અગ્નિથી તપાવેલી શલાક ને નેત્રોમાં આછા તેનો નાશ કર્યો. તે વૃત્તાત સામગી રાજાએ ‘આ દોષ મારો જ છે ’ એમ ધારી મોટો પશ્ચાત્તાપ કર્યો. પછી તે રાજ્યને અયોગ્ય થયો. જાણી પિતાએ તેને સાફ ગામ આપી તેને સ્વામી કર્યો. ત્યાં તે સુખેથી રહ્યો. તે ગીતકળામાં ઘણો નિપુણ હોવાથી તેના જ અભ્યાસમાં કાળ નિર્જનન કરવા લાગ્યો.

એકલા પૂર્વે કહેલો રક તે કુલાલની ભાર્યાની કુક્ષિમાં ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે તેણીએ ઉત્તમ સ્વપ્ન જોયું, તેથી કુલાલે ઉત્તમ પુત્રનો લાભ થશે એમ ધારી વિચાર્યું કે-“ જો પિતા પ્રસન્ન થશે તો કૈાઇપણ વખત મારો પુત્ર રાજા થશે તેથી કરીને પિતાનું આરાધન કરવાનો કાઇક પ્રયત્ન કરું ” એમ વિચારી ઉપાયનો નિશ્ચય કરી તે પ્રિયા સહિત પાટલીપુરમાં ગયો. ત્યાં પોતની ગીતકળાવડે પુરજનોને વચ કરવા લાગ્યો. તથી નિર્દોષ ગીતવિદ્યારૂપી વજ્રવડે ગદ્યવેર્ણના પણ મર્વરૂપી પર્વતોને સૂર્ય કરી અત્યંત પ્રસિદ્ધિને પામ્યો. તે સામગી કૈાતુકથી રાજાએ ગીત સામગવા માટે તેને બોલાવ્યો. તે વખતે કૈાઇએ રાજાને કહ્યું કે-“ હે દેવ ! અમૃત જેવું સુન્દર તેનું ગીત છે, તે સત્ય છે પરંતુ તે નેત્ર સહિત હોવાથી આપને જોવા લાયક નથી. ” તે

હોયી મળે છે તો તેમાથી અને રહને કાઈક આપો ” સ ધુઓએ જવાબ આપ્યો કે “ અમે આમાથી આપી શકતા નથી. આ બાબત અમારા શુરૂ જાણે ” તે સાબળી તે રક તેઓની જ માથે તેમના શુરૂ પાસે ગયો, અને તે જ પ્રમાણે તેણે શુરૂ પાસે યાચના કરી ત્યારે શુરૂએ તેને કહ્યું કે-“ હે ભદ્ર જો તું પ્રમત્તયા ગ્રહણ કરે તો તારી જે ઇચ્છા હોય તે આપીએ પરંતુ ગૃહધ્યાત્રમીને કાઈ પણ આપી શકાતું નથી ” તે સાબળી તેણે શુરૂ પાસે વચન અંગીકાર કર્યું ત્યારે શુરૂએ લાભ જોઈ તેને પ્રમત્તયા આપી પછી તેને ઇચ્છા પ્રમાણે સ્નિગ્ધ મધુર આહાર ખવરાવ્યો. તેથી તે તુન્માન થયો અને વિચાર કરવા લાગ્યો કે- “ અહો ! આ ધર્મ બહુ સુદર છે, તથા આ શુરૂમહારાજ પણ ઉત્તમ ચરિત્રવાળા, સર્વ પ્રાણીઓને વતસલ, દયાળુ અને મહા પ્રભાવવાળા છે, કે જેઓએ હું નિર્ભાગીને વિષે શિરોમણિ છતાં મારા ઉપર આટલો ભરો ઉપદાર કર્યો ” આ પ્રમાણે શુભ પરિણામવાળો અને અવ્યક્ત સમાધિ નિવૃત્તિવાળો તે મધ્યરાત્રિને સમયે વિસ્મૃતિ કરના વ્યક્તિથી મરણ પામ્યો. ત્યારપછી તે કયા ઉત્પન્ન થયો ? તે કહે છે —

પાંડીપુત્ર નગરમાં અદ્રગુપ્તનો પૌત્ર અને મિદુગાર રાજાને પુત્ર અંગોકમાં નામે રાજા હતો તેને કૃષ્ણાલ નામે પુત્ર હતો તે પોતાના પ્રાણથી પણ અધિક પ્રિય હતો તેની પરના રનેહના અતિ શયને લીધે પિતાએ તેને બાદ્યાવસ્થામાં જ સુવરાજપદે સ્થાપન કર્યો હતો અને તેને કુમારભુક્તિને માટે ઉત્તરચિની નગરી આપી (સપત્ની માતાના ભયથી) તેને ત્યાજ શખ્યો હતો તથા તેના પિતા સેવક પુરૂષદ્વારા હમેશા તેના કુશળ સમાચાર મંગાવતો હતો તેમ જ તેને પ્રસન્નતાથી ઉત્તમ વસ્ત્રો મોકલતો હતો એકદા તે કુમારને કળ ગ્રહણ કરવામાં યોગ્ય થયો બાણી રાજાએ પ્રધાન પુરૂષો ઉપર લેખ લખ્યો તેમાં ‘ અધીયતાં કુમાર ’- ‘ કુમારને બહુવરો ’ ઇત્યાદિક લખી તે લેખ બધ કર્યા પિતા ત્યાજ મુકીને રાજા શરીરચિતાને માટે ઉઠ્યો તે અવસરે કુમારની સપત્ની માતા ત્યાં આવી ‘ આ

લેખમા રા લખ્યું છે ? ' એમ વિચારી કૌતુકથી તેણીએ તે લેખ વાંચ્યો. તે વખતે દુષ્યાને લીધે આગમીના નળવડે નેત્રમાયો કાળજા ઠાઠી અકારના ઉપર અનુસ્વાર કરી રીંછપણે તે ત્યાંથી જતી રહી પછી રાજા આવ્યો ત્યારે તેણે ફરી વાંચ્યા વિના જ તેને બંધ કરી સેવક જનની સાથે કુમારને તે લેખ મોકલ્યો. કુમારે પણ વાંચીને પ્રધાનોને કહ્યું- "રાજાના આદેશ પ્રમથ્ને કરો. મને જલદી બંધ કરો." તેઓ જોડ્યા- " રાજાનો આવો આદેશ સભવતો નથી તેથી અમે ફરી પૂછી તેની ખાત્રી કરીએ " ત્યારે કુમાર જોડ્યો કે- " મૌર્ય વંશમા અત્યારસુધી કોઈએ પિતાની આજ્ઞાનું ખડન કર્યું નથી. તો આ પિતાની પ્રગટ આજ્ઞાને હું અન્યથા કેમ કરું ? " એમ જોડતા તે કુણાલ કુમારે પ્રધાનોએ નિર્બંધ કર્યા છતાં પણ અગ્નિથી તપાવેલી શલાક ને નેત્રોમા આજી તેનો નાશ કર્યો તે વૃત્તાત સામગી રાજાએ ' આ દોષ મારો જ છે ' એમ ધારી મોટો પશ્ચાત્તાપ કર્યો પછી તે રાજ્યને અયોગ્ય થયો જાણી પિતાએ તેને માડું ગામ આપી તેનો સ્વામી કર્યો ત્યાં તે મુખેથી રહ્યો. તે ગીતકળામા થયેા નિપુણ હોવાથી તેના જ અભ્યાસમા કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

એકદા પૂર્વે કહેલો રક તે કુણાલની ભાર્યાની કુક્ષિમા ઉત્પન્ન થયો. તે વખતે તેણીએ ઉત્તમ સ્વપ્ન જોયું, તેથી કુણાલે ઉત્તમ પુત્રનો હામ થશે એમ ધારી વિચાર્યું કે- " જો પિતા પ્રસન્ન થશે તો કોઈપણ વખત મારો પુત્ર રાજા થશે તેથી કરીને પિતાનું આરાધન કરવાનો કાંઈક પ્રયત્ન કરું " એમ વિચારી ઉપાયનો નિશ્ચય કરી તે ત્રિયા સહિત પાલીપુરમા ગયો ત્યાં પોતની ગીતકળાવડે પુરજનોને વશ કરવા લાગ્યો તેથી નિર્દોષ ગીતવિદ્યારૂપી વજ્રવડે ગંધર્વોના પણ મર્વરૂપી પર્વતોને ચૂર્ણ કરી અત્યંત પ્રસિદ્ધિને પામ્યો તે સામગી કૌતુકથી રાજાએ ગીત સામળવા માટે તેને જોડાવ્યો. તે વખતે કૌણલે રાજાને કહ્યું કે- " હે દેવ ! અમૃત જેવું સુન્દર તેનું ગીત છે, તે સત્ય છે પરંતુ તે નેત્ર રહિત હોવાથી આપને જોવા લાયક નથી " તે

“કોઇ પણ ઠેકાણે મેં આ સાધુને પૂર્વે જોયા છે ” એમ તર્ક વિતર્ક કરવાથી રાજાને જાતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું, અને તણે શુરને જોળખ્યા તેથી તે રાજા મનમાં આપાર હર્ષથી પૂર્ણ થઇ સામથી સહિત શુરની સમીપે ગયો, નમ્રતા સહિત તેના ચણ કમળને નમ્યો, અને વાર વાર પોતાના કપાળ વડે શુરના ચરણનો સ્પર્શ કરી હર્ષના જળ વડે નેત્રને ભરપૂર કરી પૂજવા લાગ્યો કે—“ હે ભગવન ! સામાયિક આગ્નિનું શું ફળ ? ” શુરએ જવાબ આપ્યો—“ હે રાજન ! અવ્યક્ત સામાયિકથી રાજાદિની સમૃદ્ધિનું ફળ નજે છે, અને અવ્યક્ત સામાયિકનું ફળ મોક્ષ અથવા સ્વર્ગ છે ” તે સાંભળી રાજાને ખાતરી થઈ તેથી તેણે ફરી પ્રણામ કરી પૂછ્યું કે—“ શું આપ પૂજ્ય મને જોળખો છો કે નહીં ? ” શુરએ ઉપયોગ આપી કહ્યું કે—“ અમે તમને સારી રીતે જોળખીએ છીએ તને પૂર્વ ભરે કોશાબી નગરીમાં એક દિવસ મારા ચિમ્બ હતા, અને અત્યાર સુધી નામના રાજા થયા છે. ” તે સાંભળી “ અહો ! ભગવાનનું જ્ઞાન તો અતિશય આશ્ચર્યકાર છે ” એમ વિચારી તુલ્યમાન થઇ હાથ જોડી રાજાએ ફરીથી કહ્યું કે—“ તો હે ભગવન ! મને આ જ્ઞા આપો હવે હું શું કરું ? ” શુરએ કહ્યું—“ હે રાજન ! સાધુધર્મ કે શ્રાવકધર્મને અગીકર કરો ” ત્યારે વિચાર કરી રાજા અણુમત અને શુભ્રાવનને અગીકાર કરી શ્રાવક થયો. ત્યારથી આરભીને ગળા બહુમાન પૂર્વક શુરની સેવા કરવા લાગ્યો. તેણે શુરના ઉપદેશથી ઘણા ચૈત્યો કરાવ્યા, પોતાના રાજ્યમાં રથયાત્રાઓ પ્રવર્તાવી, સામ ત રાજાઓને પ્રતિજોષ પમાડ્યા તેઓને પણ અત્યભવન કરાવવામાં પ્રવર્તાવ્યા, સાધુઓને દાનાદિક વાતસદ્ય કર્યું, તથા સાધર્મિક જનોને અત્યંત ઉન્નતિ પમાડ્યા ઘણું શુભ્રા કહેવું ! અનાર્થ દેશોમાં પણ તેણે લોકોને ઉપશમ પમાડ્યા કે જેથી તે દેશોમાં પણ સાધુઓ મુખે ઠરીને વિચરવા લાગ્યા.

એકદા દુઃકાળને સમયે ગળાએ વિચાર કર્યો કે—“ મારો પિંડ સાધુઓના ઉપકારમાં આવતો નથી, તો પણ કાંઈ પણ ઉપાય કરીને

તેમનો ઉપકાર કરે ” એમ વિચારી દીનાદિકને નિમિત્તે તેણે દાન શાગાઓ કરાવી, અને તેના નિયોગી પુરોહિતે કહ્યું કે—“ અહીં દીના દિકને દાન આપતા જેણે વધે તેટલું મેં તમનેજ આપ્યું છે—તેના માલિક તમેજ છો પરંતુ તે અન તમારે સાધુઓને વહોરાવવું અને તેનું જે મૂલ્ય થશે તે હું તમને આપીશ ” તથા બીજા કદોઈ, સુખ ડીયા, ઘી વાગા, ગોળવાળા તથા સાથેના વેચનાર વિગેરેને પણ રાજા એ તેજ પ્રમાણે કહ્યું તેથી તે સર્વે ઇચ્છા પ્રમાણે સાધુઓને માગ્યું તથા નહીં માગ્યું એવું પણ સર્વ આપવા લાગ્યા આ પ્રમાણે પ્રભુત પુણ્યનો સમૂહ ઉપાર્જન કરી પૃથ્વી મહાને જિન ચૈત્યોથી મહિત કરી સમ્યક્ નિહારે શ્રાદ્ધ ધર્મની આગધના કરો અતે તે સમ્રાટ રાજા સમાધિ મરણ પામી દેવલોકમાં ગયો આવી રીતે શુરની શુશ્રૂષા કરનાર ભાવ શાવક હોય છે

—ૐ—

ભાવ શ્રાવકનું પાપમુ લક્ષણ કહ્યું હવે છું
લક્ષણ કહે છે—

સુતે ચૈત્યે ચ તદા, ઉસ્મગ્ગવૈવાયમૌરગર્વહોરે ।

જો કુસલત્ત પત્તો, પવયણકુમલો તમો છદ્દા ॥ ૫૨ ॥

મૂનાર્થ—સૂત્ર, અર્થ, ઉત્તમર્થ, અપવાદ, ભાન અને વ્યવહાર એ જ્યાગતમા જે કુશળપાત્ર પામેનો હાય તે પ્રવચન કુશળ કહેવાય છે

ટી-ર્થ—અહીં જે પ્રકૃષ્ટ વચન તે પ્રવચન એટલે આગમ કહેવાય છે તે સૂત્ર વિગેરે છ પ્રકારે છે તેથી તેને આશ્રીને જે કુશળ પણ તે પણ છ પ્રકારનું છે, અને તેના સળ ધર્મી કુશળ પણ છ પ્રકારે જ થાય છે તે જ કહે છે—સૂત્રે એટલે સૂત્રના વિષયમાં ૧ જે કુશળ

પણાને પામ્યો હોય એમ દરેક ઠેકાણે જોઈએ તથા અર્થ એટલે સૂઝના અર્થના વિવચના ૨, જ શબ્દોના અર્થ અર્થો સમુચ્ચય થાય છે તથા—તેજ પ્રકારે ઉત્સર્ગ એટલે મામાન્ય વચનના વિવચના ૩, અપવાદ એટલે વિશેષ વાક્યના વિવચના ૪, ભાવના એટલે નિર્દય નયના અભિપ્રાયના ૫, અને વ્યવહારના એટલે ગીતાર્થ આચરણ કરેલા વ્યવહારના ૬, અહીં મૂળમાં ઉત્સર્ગ, અપવાદ, ભાવ અને વ્યવહાર એ ઠેકાણે સમાહાર ૬૬ સમાસ હોવાથી સમાસને છેડે એક વચન કરેલું છે, તે પછી અહીં વ્યાખ્યાનના જે પૃથક્ પૃથક્ સંપત્તી વિભક્તિનો અર્થ કર્યો છે તે બાળ જીવોના બોધને માટે કર્યો છે આ અને ભવે સફરની કૃપાથી જે કુશળપણને પામ્યો હોય તે પ્રવચન કુશળ છે પ્રકાર કહેવાય છે

—૦૬—

ઉપર કહેલા છ પ્રકારના ભાવાર્થને પ્રકરણકાર પોતે જ કહે છે—

ઉચિયમદિજ્ઞ સુંસ, સુણહ તયેતથ તદા સુતિત્થમ્મિ ।
 ઉરેમગવવૈયાણ, વિમયનિમાગ વિયાણાહ ॥ ૫૩ ॥
 ષદ્દહે સદ વવસવાય, વિહિસારે સન્વધમ્મણ્ઢાણે ।
 દેસદ્દાદણ્ઢુત્ત, જાણહ મીમત્થવવહાર ॥ ૫૪ ॥

મુવાર્થ—શ્રાવક યોગ્ય સૂઝને બાળે છે ૧ તથા સુશુરની પાને તેના અર્થ સાબળે છે ૨, ઉત્સર્ગ અને અપનાના વિવચનો વિભાજના છે ૪, વિવિધ પ્રકારને માટે એવી સર્વ ર્થોક્તિયામા હુમેશા પક્ષપાત કરે છે, ૫ તથા દરેક કાળને અનુસરી ગીતાર્થના વ્યવહારને બાળે છે ૬

ટીકાર્થ—શ્રાવકની ભૂમિકાને યોગ્ય અષ્ટ પ્રવચન માતૃકાથી

આરભીને યદ્યપનિષદ નામના અધ્યયન ગ્રંથીના મૂળને બજે છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“વચસમગ્રાદ્યસીલનિવંતાઃ કવચમ્નો વિદ્યદ્યદ્ય” ધાવકને મૂળથી અને અર્થથી (જાનેથી) પ્રવચનમત્તુકાને આરભીને યદ્યપનિષદ પદ્ય તથા શિશુ છે એવે બજવાનું છે ” આ વચન ઉત્તમ ગાવકને આથીને કહ્યું છે પરંતુ આમાં ય ધાવકને તો સમદલી કર્મ અથ, ઉપદેશમાત્રા વિનેરે પ્રકરણોના સમૂહ તથા આનાં દિષ્ટ પ્રયત્નનાથી કહેલા બીજા પ્રયોગ બજવાના છે. આ પ્રમાણે ધાવક મૂળને વિષે ધુમગતાને પામે છે ૧ તથા તે જ પ્રમાણે એવે પાનાની શૂનિકા ૧૧ ઉચિતપાત્તુ કરીને ગુનીય ૧ પાને એવે સમુદ્ધાની પાસે સૂત્રના અર્થને સામગ્ર છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“તીર્થને વિષે (પામે) વિધિ પ્રમાણે મૂળ અને તેના અર્થનું મદલ કર્યું, અર્થ તીર્થ એટલે સૂત્ર અને અર્થ બન્નેને બજવાને શુદ્ધ સમજવા, અને વિધિ એવે વિનય વિગેરે ઉચિતપાત્તુ કરવું તે ” ઉત્પાદિ આ કહેવાથી પતિને અને ધાવકને શુદ્ધ ૧ સમીપે જ રહ્યું અને તેના અર્થ મદલ કર્યો યોગ્ય છે એમ સૂચવ્યું છે કારણ કે કહ્યું છે કે—“આત્મમા કહેલી સર્વ ક્રિયાઓ શુદ્ધને જ આધીન છે, તેથી કરીને દ્વિત ૧ ઉચ્ચાવાગાએ શુદ્ધની આ રાધનામાં તત્પર થવું ” આ પ્રમાણે બીજી અર્થ ૧ કુશળતા કહી ૨ તથા જિનમતને વિષે પ્રસિદ્ધ એવા ઉત્સર્ગ અને અપવાદના વિષયનો વિભાગ વિશેષે કરીને બજે છે અર્થ બાવાર્થ એ છે જે-કેવળ ઉત્સર્ગ તું જ અવલગન કરવું એમનથી, તેમજ કેવળ અપવાદ માર્ગને જ પ્રમાણરૂપ ગણવો એમ પણ નથી. પરંતુ શુદ્ધના ઉપદેશથી તે બન્નેનો અવસર ભાવ્યો જોઈએ. કહ્યું છે કે—“ઉચ્ચાની અપેક્ષાએ નીચાની પ્રસિદ્ધિ છે, અને નીચાની અપેક્ષાએ ઉચ્ચાની પ્રસિદ્ધિ છે, તે જ પ્રમાણે જ યોગ્યની અપેક્ષાએ ઉત્સર્ગ અને અપવાદ બંને તુલ્ય છે ” દ્રવ્યાદિકે કરીને મુખ્ય (સમર્થ) પુરૂષને ઉત્સર્ગ માર્ગને આથી અનુકૂળ કરવું તે યોગ્ય છે, અને દ્રવ્યાદિકથી રહિત જનને અપવાદ

માટે તદ્દમ નાગના મસ્તક પર રહેલા મણિનું જળ છાટવાના ઉપદેશ સમાન માનતો હતો. કારણ કે પવનથી ફરકતા ધ્વજપટના અગ્રભાગ જેવું એ અળ ચિત્ત એક જ વિષયમાં સ્થિર કરવું અશક્ય છે, અને પોતપોતાના વિષયોમાં દોડતી-અવર્તતી ઇદ્રિયોનું નિવારણ કરવું પણ અશક્ય છે. આ પ્રમાણે તે વાચાળપણાએ કરીને ધર્મી લોકોને પણ મોહ પમાડતો હતો. તેની રાત્રને જાગર પડી, તેથી તેને સમજાવવાના હેતુથી રાજાએ જણ નામના પોતાના સેવકને તે કાર્યમાં નીમ્યો, તેને યોગ્ય શિક્ષા આપી મોટા મૂલ્યવાળું માણિક્યનું એક આભૂષણ આપ્યું અને કહ્યું કે—“આ આભૂષણ તે ઐહીપુત્રના રાજાના અલકા શાની પેટીમાં સુપ્ત રીતે નાખીને મને જાગર આપવા.” તે સાંભળી જ્યોત્સના પૂછ્યું કે—“આપનો જે મન છે તે મારે પણ સમત છે.” એમ કહી તેણે તે ઐહીપુત્રની સાથે મિત્રી કરી. કોઈ વખત અવસર જોઈ તેણે તે આભરણ તેના અલકારની પેટીમાં નાખ્યું, અને રાજાને તે વાત જણાવી. પછી રાજાએ પડકાર વગડાવી સમગ્ર નગરમાં આધો પહોં કરાવી કે—“રાજાનું આભરણ જોવાયેલું છે તે જો કોઈને હાથ લાગ્યું હોય અથવા કોઈએ કોઈ પામે વેચ્યું હોય તો તેણે હુમણા લાનીને રાજાને આપવું તેમ કરવાથી તેના અપરાધ ગણાયે નહીં, પરંતુ હલોટા તેનાપર રાજા પ્રસન્ન થશે. અને જો પાછળથી બતરાવામાં આવશે તો તેનો દેહાંત હડ થશે.” આ પ્રમાણે ત્રણ વાર આધોપહોં કરાવી. પછી પુત્રના લોકો સહિત પોતાના સેવકોને રાજાએ દરેક ઘરની જડતી લેવાની આજ્ઞા આપી. ત્યારે તેઓએ દરેક ઘરમાં ગવેષણા કરતા અનુક્રમે તે ઐહીપુત્રના ઘરની જડતી લેતા તેની પેટીમાં તે આભરણ જોયું તેઓએ તેને પૂછ્યું કે—“આ આભરણ અહીં કયાથી ?” તે જોડ્યો—“હું કાંઈ જાણતો નથી, અને આ મારું પણ નથી.” તેઓએ પૂછ્યું—“કોણ છે ?” તેણે જવાબ આપ્યો—“તે પણ હું જાણતો નથી.” તે સાંભળી “અરે ! કેમ તું જાણતો નથી ?” એમ કહી રાજાના મુસ-

હાઁ આચર્યો હોય તે વ્યવહારને દૂષિત કરેનહીં તે વિષે સૂત્રમા કહ્યું છે કે—“કોઈપણ અશકે-ગીનાર્યો કોઈ પણ ઠેકાણે કોઈપણ વખતે જે કાંઈ નિરવધ આચરણ કર્યું હોય અને તે ગીબા (ગીતાર્યો) એ નિષિદ્ધ કર્યું ન હોય તો તે બહુમત છે એમ ધારી આચરવું ” આવી રીતે જે વ્યવહારમા કુશળતા તે છઠ્ઠી કુશળતા કહેવાય છે ૬ આ વ્યવહારની કુશળતા જે કહી છે તેના ઉપવક્ષણથી જીવ અને પુરુષાણ વિગેરે સર્વ સૂક્ષ્મ પદાર્થોમા જે કુશળ હોય તે તેના પ્રકારના આવક રાજાની જેમ પ્રવચન કુશળ જાણવો ૫૪

શાવકધર્મો ગજાની કથા—

૫૪વીપુત્ર નામના નગરમા ૫૪૧૪૦ નામે રાજા હતો. તેણે બા-બાવસ્થાથી જ સાધુઓની સેવા કરીને ઉવાદિક પદાર્થોનું જ્ઞાન ઉપાર્જન કર્યું હતું, તે પ્રવચનની પ્રભાવના ઠગવામા મુખ્ય હતો, અને ઉત્કૃષ્ટ શાવક હતો તે સમગ્ર પ્રાણીઓ ઉપર વત્સલતાને લીધે સર્વ લોકોની પાસે જિનધર્મની પ્રત્યક્ષા કરતો હતો, જીવદયાના શુભોનું વર્ણન કરતો હતો, સાધુધર્મને વખાણતો હતો, સાધુઓના પ્રમાદ રહિતપણાની પ્રશંસા કરતો હતો અને અપ્રમાદ જ મોક્ષ મુળની સ્થપતિ છે એમ કહેતો હતો તેથી તેણે પોતાના રાજ્યમા પ્રયે કરીને સમગ્ર લોકમા જૈનધર્મ પ્રવર્તવ્યો અને જેઓ અન્ય મનના વાદી હતા તેઓનો પણ તેણે જિનાગમમા પ્રતિદ્ધ એવા હેતુ, દષ્ટાંત અને સુક્ષિપ્તએ કરીને પરાજય ધર્યો હતો, કે જેથી તે રાજાના વચનને તેઓ અન્યથા કરી શકતા નહીં પણ તે એક એકીપુત્ર મોઈ પણ રીતે બોધ પામ્યો નહીં તે દુઃખી જીવોને મારી નાખવામા પુરુષ માનતો હતો, કેમકે દુઃખી જીવોને મારવાથી તેઓ દુઃખનો ત્યાગ કરી કરીને સારી અતિ પામે છે એવી તે પ્રત્યક્ષા કરતો હતો તેમજ અપ્રમાદ ધર્મનું મૂળ છે એવા જિનેશ્વરના ઉપદેશને અસ્તકની વેદના ઉપશમાવવા

પામ્યો. તેથી ત મુખ્ય શ્રાવક થયો. આ પ્રમાણે તે રાત્રીએ ઘણા
જીવોને જિનધર્મ પમાડ્યો. આવો જ પ્રવચન કુશળ હોય તે
ભાવશ્રાવક કહેવાય છે

હવે પ્રવચન કુશળતાને સમાપ્ત કરે છે

एमो पवयणकुसलो, छद्मेष्वा मुनिवरोहि निदिहो ।

किरियागयाइ छ चिय, लिगाइ भावसङ्गस्स ॥ ५५ ॥

મૂળાર્થ—મુનિવરોએ આ છ પ્રકારનો પ્રવચન કુશળ કહ્યો છે
ભાવશ્રાવકના ક્રિયાને આશ્રીને આ છ જ લિંગ છે

દીકાર્થ—આ ઉપર કહેલા સ્વરૂપવાળો પ્રવચન કુશળ છ પ્રકારે
મુનિવરોએ—પૂર્વાચાર્યોએ કહેલો છે આ કહેવાથી છ પ્રકારનું
આનંદલિંગ સમાપ્ત થયું, તે કહે છે—ક્રિયાગત એટલે ક્રિયાથી ઓળ
ખાતા ચિય શબ્દનો નિશ્ચય અર્થ હોનાથી છ જ લિંગો—લક્ષણો
ભાવશ્રાવકના છે જેમ અગ્નિનું લિંગ-લક્ષણ ધૂમાડો છે, તેમ ભાવ
શ્રાવકના આ પૂર્વોક્ત લિંગો છે ૫૫

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—ક્રિયાને આશ્રીને આ છ લિંગો
કહ્યા ત્યારે શું બીજા પણ લિંગો છે? તેનો જવાબ
આપે છે કે—હા છે તે વિષે કહે છે.—

भावगयाइ सतरस, मुणियो एगस्स भित्ति लिगाइ ।

जाणियजिणमयसारा, पुज्जायरिया जओ आइ ॥ ५६ ॥

ટોચે તેને પકડ્યો, અને ગળતો પામે લઈ ગયા. રાજાએ પણ તેને વધની શિક્ષા કરવા આજ્ઞા આપી તે પ્રત્યક્ષ રીતે ચોગ સિદ્ધ થયો તેથી કોઈએ તેને મૂકા ચોન્દી ત્યારે તેની જીવિતની આશા નષ્ટ થઈ, તે દીન થયો, તેના મનમાં તે અત્યંત દુઃખી થયો, અને ડેવટ જક્ષના મુખ સામું જોઈ તે બોલ્યો કે—“હે મિત્ર ! તું રાજાને વિનંતિ કર, અને દુષ્કર કંડથી પણ મને પ્રાણશિક્ષા અપાવ ” તે સાંભળી જક્ષે રાજાને વિશ્વસિ કરી કે—“હે દેવ ! આ મારો મિત્ર છે, તેથી તેના જીવિતની રક્ષા કરવા કૃપા કરો, અને બીજા કોઈપણ કંડ કરો ” રાજાએ કહ્યું કે—“મારેલા જીવો સારી ગતિને પામે છે, તો કેમ તું તારા મિત્રની સારી ગતિ ઇચ્છતો નથી ? ” જક્ષ બોલ્યો—“સદ્ગતિથી સર્થુ જીવતો નર બદ્ધ પામે છે ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—“જો મારી પાસેથી તેલનું પરિપૂર્ણ બરેલું પાગ બે હાથે ગ્રહણ કરી તેમાંથી એક ણિદુને પણ પાંચા વિના આખા નગરમાં ગિક, ચતુષ્ક અત્વર અને શેરી વિગેરે સર્વ સ્થળોમાં ભરી મારી પાસે લાવી તે પાગ મૂકે તો હું તેને છોડું ” તે સાંભળી જીવિતના અર્થી ઐષ્ટીયુગ્રે તે પણ અગીકાર કર્યું પછી રાજાએ આખા નગરમાં ઠેકાણે ઠેકાણે વિવિધ પ્રકારના ટોણક અને ઠેલાહલે કરીને સહિત એવા નાટકો કરવાની આજ્ઞા કરી ઐષ્ટીયુગ્ર તે વિષયોમાં વિશેષ રસિક હતો અને રાજાએ સાથે ગએલા મુખેટો તેને વારવાર ભય પ્રમાડતા હતા તોપણ જીવિતના લોભથી તેલના પાગ ઉપરજ નેગને અને ચિત્તને સ્થિર કરી આખા નગરમાં ભરી રાજાની સમીપે આવ્યો તેની પાસે પાગ મૂકી તેના ચરણમાં નમ્યો રાજાએ કહ્યું—“હે ઐષ્ટીયુગ્ર ! મન અને લોચન અત્યંત ચપળ છે, તેમજ નાટક વિગેરે તને અત્યંત પ્રિય છે તોપણ તે શી રીતે તેને રૂઢ્યા ? ” તે બોલ્યો—“હે સ્વામી ! મરણના ભયથી મે રૂઢ્યા ” રાજાએ કહ્યું—“જો તે એકજ મરણના ભયથી આ પ્રમાણે અપ્રમાદ સેવ્યો તો અનંત જન્મ અને મરણથી ભય પામેલા સાધુઓ કેમ ન સેવે ? ” તે સાંભળી તે ઐષ્ટીયુગ્ર પ્રતિબોધ

પ્રમાણે છે—સ્રી, ઈન્દ્રિય, અર્થ વિગેરે શબ્દોનો દ્વંદ્વ સમાસ છે તેથી સ્રી, ઈન્દ્રિય, અર્થ, સ સાર, વિષય, આરભ, ધર અને દર્શન એટલા શબ્દોનો દ્વંદ્વ સમાસ કરી છેડે દર્શન શબ્દને સપ્તમીના અર્થમાં તત્ત્વ પ્રત્યય લગાડ્યો છે તેથી વર્ણનત્ત એવું રૂપ થયું છે તેથી કરીને આ સ્રી વિગેરેના વિષયમાં ભાવને આશ્રીને ભાવ શ્રાવ કહ્યું લક્ષણ થાય ॥ એમ ગોળ ગાથા સાથે સ બ ધ કરવેલ તથા ગદ્યુરિ કાદિક પ્રવાહના વિષયમાં, તથા પુરસ્તર આગમપ્રવૃત્તિ અહીં પ્રાકૃત પજાને લીધે અને છંદોશઙના લયને લીધે આગમ શબ્દ પહેલો નહીં મૂકતા પાછળ લખ્યો છે તેથી આગમ પૂર્વક પ્રવૃત્તિ એટલે ધર્મ-કાર્યમાં પ્રવર્તવું તે પણ ભાવગત લિંગ છે, તથા કાનાદિકમાં યથા શક્તિ પ્રવર્તવું તે પણ ભાવગત લિંગ છે અહીં મૂળમાં જ્ઞાનસ્તી એ ઠેકાણે પ્રાકૃત દોષથી સ્તી દીર્ઘ થયો છે તથા વિહીક—લગ્નત્ત રહિત એટલે કે ધર્મક્રિયા કરતા લગ્ન પામે નહીં, અને બ સારના પદાર્થ ઉપર રાગદ્વેષ કરે નહીં, તથા મધ્યમ્ય એટલે ધર્મના વિચારમાં રાગદ્વેષથી બાધા પામે નહીં, તથા અસબદ્ધ એટલે ધન, સ્વજન વિગેરે ઉપર ભાવ પ્રતિગ્રહ (મૂર્છા) રાખે નહીં, તથા પરાર્થ કામે પબોગી એટલે પરના આગ્રહથી જ શબ્દાદિક પાત્ર પ્રકારના કામ લોગમાં પ્રવૃત્તિ કરે, તથા કામુક પુરુષની સાથે વેરયાની જેમ આસક્તિ રહિત ગૃહવાસનું પાલન કરે, એટલે કે આજકાલ હું આ સ સારનો ત્યાગ કરીશ એવી ભાવના ભાવે. આ પ્રમાણે સત્તર પ્રકારના પદમાં બાપેલું—કહેલું ભાવગત એટલે મનના પરિણામરૂપ ભાવ શ્રાવકનું હૃદય મમાતે કરીને એટલે સૂચન માત્રે કરીને (સંક્ષેપે કરીને) કહેલું છે મૂળગાથામાં માવગત એ પદ બાતિને માની એક વચનમાં લખ્યું છે, તથા અનુસ્વારનો લોપ પ્રાકૃતને લીધે થયો છે

હવે તે સતર પ્રકાગ્ના લિગને વિન્તારથી કહેના
માટે સતર ગાથાઓ કહે છે—

શ્ચીમણત્યમવણ, ચલચિત્ત નરયવચિણી મૂય ।

જાણતો હિયકામી, વસવચી હોઈ ન જીતીસે ॥ ૬૦ ॥

મૂયાર્થ—શ્રી અનર્થનું સ્થાન છે, તેનું ચિત્ત ચલાયમાન છે, અને તે નરય ગતિના માર્ગરૂપ છે એમ જાણી હિતના અર્થો પુરૂષ તેણીને વશ થતું નહીં

ગીકાર્થ—શ્રી અનર્થનું એટલે દોષોનું ભવન એટલે આશય સ્થાન છે કહ્યું છે કે—“ અમત્ય, સાહસ, માયા, મૂર્ખતા, અતિલોભ, અપવિત્રતા અને નિર્દયતા આગ્રહા શ્રીઓના સ્વાભાવિક દોષો છે ” તથા શ્રીઓનું ચિત્ત ચલાય હોય છે, એટલે કે તેઓ અન્ય અન્યની ઇચ્છા કરનારી હોય ॥ કહ્યું છે કે—“ શ્રી પોતાના મનમાં અન્યને ચિંતવે છે, બીજાની સાથે મધુર વાણીથી વાતો કરે છે, હૃદયે કરીને બીજાની સન્મુખ જીએ છે, અને શરીરવડે બીજાની સાથે ક્રીડા કરે છે ’ તથા શ્રી નરકના માર્ગરૂપ છે, એ પ્રમાણે જાણતો હિતનામી એટલે પોતાના આત્માનું ઠટકાણું ઇચ્છનાર પુરૂષ તેવી શ્રીને આધીન થતો નથી પરંતુ તે આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે—“ શ્રીઓ જાણે કે મત્સ્ય મમૂહને પકડવાની જાગ હોય પાશમાં પકડાયેલા પ્રાણીઓનું (પક્ષી ઓનું જ) દૃઢ બંધન હોય, મૂર્ખોના સમૂહને પકડવા માટે સર્વ દિશા ઓમાં પાયરેલી વાજરા હોય તથા ઇચ્છા પ્રમાણે જમણ કરનારા પક્ષીઓના સમૂહને પૂરવાના પાજરા હોય તેમ આ સ સારમાં વિવેક રહિત મનવાળા પુરૂષોના બંધનને માટે જ છે ” ૬૦

તથા—

શ્ચિયચલતુરમે, દોમ્મદમ્મગાણુધાગિરે નિચ્ચ ।

માવિયમવસ્સરુવો, રુમહ સબ્બાચરસીર્હિ ॥ ૬૧ ॥

મૂલાર્થ—નિગ્ત દુર્ગતિના માર્ગ તરફ દોડનારા ઇદ્રિયોરૂપી ચપળ અન્ધોને મ સારતું સ્વરૂપ જાણના પુરૂષ સત્યજ્ઞાનરૂપી ચોડાએ ફેંકીને રોકી રાખે છે

દીકાર્થ—ઇદ્રિયો જ શીઘ્ર ગતિ કરનાર હોવાથી ચપળ ઘોડા જેવી છે અને તે દુર્ગતિના માર્ગ તરફ જોતલે કુયોનિના માર્ગ તરફ દોડવાના સ્વભાવવાળી છે, તેથી તેને હમેશા જેણે વાર વાર મ સારતું સ્વરૂપ બાબુ-વિચારું હોય તેવો પુરૂષ સત્ય જ્ઞાનરૂપી રશ્મિએ ઠરીને જોતલે શુભરૂપી ચોડાએ ઠરીને રોકી રાખે છે જોતલે પાછી વાળે છે તે આ પ્રમાણે—“ ઇદ્રિયોને વશ થયેલા પ્રાણીઓ તપ, ક્રુષ્ણ અને કાતિથી બ્રહ્મ થાય છે, તેનું પડિતપણુ નાશ પામે છે તેઓ અનિષ્ઠ માર્ગે ગમન કરે છે અને રણસ આમ વિગેરેના દુર્ગો અનુસરે છે ” તથા—“ આ જીવોરૂપી પૃથ્વી ઉપર, સમયરૂપી ચોપાટનું પાટીયુ માટેલું છે, તેમા શુક્ર અને કૃષ્ણ પક્ષરૂપી ઘર (ખાના) છે, દિવસ અને રાત્રિરૂપી સોગઠા છે તેમા ફીડા કરતા દોડકર જીવ ઇદ્રિયોરૂપી પાસાને સવળા નાખી મોક્ષરૂપી દ્રવ્યને જીતે છે, અને બીજાઓ તે પાસાને અવળા નાખી પ્રાપ્ત થયેલી જીવને પણ હારી જાય છે ૬૧

તથા—

સયલાણત્યનિમિત્ત, આયાસકિલેસકારણમસાર ।

નાજ્ઞ ઘણ ધીરો, ન હુ લુભઃ તમિ તણુય પિ ॥ ૬૨ ॥

મૂલાર્થ—જન સમગ્ર અનર્થનું નિમિત્ત છે, અને આયાસ તથા કલેશનું મગ્નુ છે તેમ જ અમાન છે એમ જાણીને ધીન-પુરૂષ તેમા લેશ માત્ર પણ લોભ કરતો નથી

દીકાર્થ—અહીં ધનને આવા પ્રકારનું જાણી તેમા ધીર પુરૂષ લોભ કરતો નથી એવો સળધ કરવો ધનકેવું છે ? તે કહે છે—સકલ અનર્થનું નિમિત્ત છે જોતલે સમસ્ત દુર્બલ કારણ છે કહ્યું છે—

“ધનને ઉપાર્જન કરવામા દુ ખ છે, ઉપાર્જન કર્યા પછી તેનું રક્ષણ કરવામા પણ દુ ખ છે, તેનો નાશ થાય તે વખતે પણ દુ ખ છે તથા તેનો ખર્ચ કરવામા પણ દુ ખ છે માટે ધિક્કાર છે કે ધન જ દુ ખનું સ્થાન છે ” તથા આયાસનું એટલે ચિત્તના ખેડનું કારણ છે કહ્યું છે કે—“ શુ માફ રન રાજા લૂટી લેશે ? કે અગ્નિ બાળી નાખશે ? કે બળવાન થયેલા પિત્રાઇઓ લઇ લેશે ? ચોરા ચોરી જશે ? કે પૃથ્વીમા દાટયા છતા નાશ પામશે ? આ પ્રમાણે નિરંતર ધ્યાન કરતો ધનિક પુરૂષ રાત દિવસ અત્યંત દુ ખી રહે છે ” તથા કલેશનું એટલે શરીરના પરિશ્રમનું કારણ છે કહ્યું છે કે—“ ધનને માટે થઇને કેટલા એક મનુષ્યો મગર વિગેરે જળચરોના સમૂહથી બરેલા સમુદ્રને તરે છે, ખીળા કેટલાએક મનુષ્યો તીક્ષ્ણ શસ્ત્રોના આધાતથી ઉત્પન્ન થયેલા અગ્નિના કલ્પિયાઓથી બચકર એવા યુદ્ધમા પ્રવેશ કરે છે, કેટલાએક ટાઢ, તડકો, પાણી અને વાયુવડે શરીરને ગ્હાનિ પમાડી ખેતીનું કર્મ કરે છે, કેટલાએક અનેક પ્રકારના શિદ્ધપર્મને કરે છે, અને કેટલાએક નાટક વિગેરે કરે છે ” તથા ધન અસાર છે, કેમકે તે સાફ ફળ આપતું નથી કહ્યું છે કે—“ ધન વ્યાધિઓને રૂંધી શકતું નથી, મરણ, જન્મ અને વૃદ્ધાવસ્થાનો ક્ષય કરવામા સ્થમર્થ નથી, ઇંદના વિયોગનો નાશ કરી શકતું નથી, અનિદ્રના સંયોગનું હરણ કરી શકતું નથી, અન્ય જન્મમા સાથે આવતું નથી, તથા પ્રાપ્ત કરીને ચિંતા, બધું સાથે વિરોધ, વધ, બધન અને ત્રાસનું સ્થાનરૂપ છે તેથી કરીને વિદ્વાન પુરૂષ ધનને એક ક્ષણમાત્ર પણ સુખકારક માનતો નથી ” આવા પ્રકારનું ધન જાણીને પુદ્ધિમાન પુરૂષ તે દ્રવ્ય ઉપર જરા પણ લોભ પામતો નથી, ધણો લોભ તો શાનો જ કરે ? એ ‘ પણ ’ શબ્દનો ભાવાર્થ છે જે ભાવશ્રાવક હોય તે અન્યાયથી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરવામા પ્રવર્તતો નથી, તેમજ ઉપાર્જન કરેલા દ્રવ્ય ઉપર અતિ તૃષ્ણાવાળો થતો નથી પરંતુ તે આ પ્રમાણે વર્તે છે—“ આવ ક્રમાથી થોથો ભાગ નિધાનમાં નાખવો, થોથો ભાગ વેપારમા રાખવો,

ચોથો ભાગ ધર્મ અને ઉપલોગમાં વાપરવો અને ચોથો ભાગ ભરણ પોષણ કરવા લાયક કુટુંબાદિકના પોષણમાં રાખવો. ઇચ્છાથી અથવા અનિચ્છાથી પણ મારું સર્વ ધન હું મેંશા દરેક ભવે મૈત્ર્ય અને સાધુજનોના ઉપયોગમાં આવે ” આ પ્રમાણે મનોરથ કરી દ્રવ્યનું પાલન વિગેરે કરે છે ૬૨

તથા—

દુઃસ્વરૂપ દુઃસ્વફલ, દુઃદાણુષર્ધિ વિદ્યવણારૂઢ ।

સસારમસાર જા-ચિત્તજ ન રહ તર્હિ કુણદ ॥ ૬૩ ॥

મૂનાર્થ—સ સાર દુઃખરૂપ છે, દુઃખરૂપ રૂળને આપનાર છે, દુઃખનો અનુભવ કરનાર છે, વિટબણા રૂપ છે અને અસાર છે, એમ જાણી (ભાવશ્રાવક) તેમાં પ્રીતિ કરતો નથી

ટીકાર્થ—ઉપરની ગાથાની જેમ અહીં પણ તેવા સ સારમાં પ્રીતિને કરતો નથી એમ સળધ કરવો. શું કરીને ? સ સારને આવો જાણીને સ સાર કેવો ? તે કહે છે—દુઃખરૂપ એટલે સ સાર દુઃખના સ્વભાવવાળો છે કહ્યું છે કે—“ સ સારમાં જે જન્મ થવો તે દુઃખ છે, જે વૃદ્ધાવસ્થા તે પણ દુઃખ જ છે, જે બ્યાધિઓ તે પણ દુઃખ જ છે અને જે મરણ થવું તે પણ દુઃખ જ છે અહો ! આ સ સાર જ દુઃખ રૂપ છે કે જેમાં રહેલા જ તુલ્યો કેવળ કલેશને જ પામે છે ” તથા સ સાર દુઃખના ફળવાળો છે, કારણ કે જન્માતરમાં નન્કાદિક દુઃખને આપનાર છે તથા સ સાર દુઃખનો અનુભવી છે એટલે વારવાર દુઃખની શ્રેણીનો સળધ કરે છે કહ્યું છે કે—“ જ્યાંસુધી આ સ સાર વિદ્યમાન છે અને જ્યાંસુધી આ સ સારમાં જીવનો નિવાસ છે ત્યાંસુધી અનંતા જન્મમરણોનો અંત ક્યાંથી હોય ? ” તથા વિડબનાની જે જેમ આ સ સારમાં જીવોના વિચિત્ર રૂપો છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“ આ જીવ કોઈવાર દેવ થાય છે તો કોઈ વાર નારકી થાય છે, કોઈવાર ક્રીટ પતંગ થાય છે તો કોઈવાર મનુષ્ય થાય છે, કોઈવાર રૂપવાન થાય છે

તો કોઈવાર વિરૂપ થાય છે અને કોઈવાર સુખી થાય ॥ તો કોઈવાર
 દુઃખી થાય છે ” ઈત્યાદિ આવા પ્રકારના ચાર ગતિરૂપ સંસારને
 સુખરૂપી સારનો અભાવ હોવાથી અસારરૂપ બાળીને ભાવ શ્રાવક તેમાં
 રતિ-પ્રીતિ કરતો નથી પરંતુ તે આ પ્રમાણે વિચારે છે-“ જો
 અનુત્તર મોક્ષમા ગયા છે તે સત્પુરુષોને ધન્ય છે, કે જેથી કરીને ત્યાં
 જીવોને કર્મજન્ય ધનુ કારણ રહેતું નથી. ” ૬૪

તથા—

વિષમેત્તસુદે વિસદ્, વિસોવમાણે સયાવિ મજ્જતો ।

તેસુ ન કરેદ્ ગિદ્ધિં, મયમીરૂ મુણિયવત્તરથો ॥ ૬૪ ॥

મૂલાર્થ—ક્ષણમાત્ર સુખ આપના । વિષયોને સંનિવૃત્તિ
 સમાન માનતો, બનલીરૂ અને તરનાર્થને બાળના પુરૂષ તેમાં
 આસક્તિ કરતો નથી

દીર્ઘાર્થ—જેનાથી ક્ષણ માત્ર સુખ થાય છે તેવા શબ્દાદિક વિષ
 યોને હમેશા વિષ સમાન-પરિણામે દારૂ જાણનાર ઝોટલે કે જેમ
 વિષ ખાતી વખતે મધુર સ્વાદ આવે છે, પરંતુ પરિણામે પ્રાણનો
 વિનાશ કરે છે, તેમ આ વિષયો પણ પરિણામે નીરસ થાય છે તે વિષે
 વાચકવર કહે ॥ કે-“ વિષયો આરભમાં અતિ અવ્યુદયવાળા લાગે
 છે, મધ્યમાં મૃગાર અને હાસ્થના દેહીધ્યમાન રસને આપે છે તથા
 પરિણામે બીભત્સ, કંટાળ, લજ્જા અને ભયને આપના ॥
 કે વિષયો સેવન કરતી વખતે મનની તુષ્ટિને કરનારા
 પાછળથી કિંપાક ક્ષણના ભક્ષણની જેમ
 કારક થાય છે ” આ પ્રમાણે જાણી
 આસક્તિ કરતો નથી અને ભવ
 મનવાળો તે આ પ્રમાણે વિચાર
 આગમનો અભ્યાસી હોય તો
 વશ થયેલો હોય તો તે સત્

કરે છે " ચામાટે તે આસક્તિ કરનો નથી ? જેથી કરીને તે તત્વા
યંનો ભણ છે એટલે કે જિનવચનનુ શ્રવણ ક્રમવાચી તેણે વિષયોનુ
અસારપણુ જાણેલુ છે જિનેશ્વરનુ વચન આ પ્રમાણે છે - " વિષ
યોમા લેશ પણ મુખ નથી, તોપણ તેમા જીવોને જે મુખની માન્યતા
છે તેનેત્રા પિત્તના (કમગ્નાના) વ્યાધિવાળા મનુષ્યને પરચર ઉપર
મુલની બુદ્ધિ થાય તેણે છે " તથા - " કિંપામ્ના ક્રમની જેમ વિષયો
લોગવતી વખતે મધુર લાગે છે પણ પચ્છામે નીરસ થાય છે, કમદ્વી
ખરજની જેમ પ્રથમ મુખની બુદ્ધિ આપીને પરિણામે - ખ ઉત્પન્ન
કરે છે, મધ્યાન્હ સમયની મૃગતુષ્ણની જેમ મિથ્યાપ્રાપ્તિને કરનારા
છે, તથા મહા શત્રુ જેવા લોગો લોગ-ચાથી નીચ યોનિમા જન્મ
પર પરાને આપે છે ૧૪

તથા—

વજ્રદિવ્યારમં, કુણ્દ અકામો મનિવ્યહતો ૩ ।

પુણદિ નિરામજ્જણ, દયાલુઓ સબ્બચીવેસુ ॥ ૬૫ ॥

મુનાર્થ—આનન્દ-તીવ્ર આનન્દને વળે છે, નિર્વાહ નહીં
પામવાની મ્હાલ આરભ કરે તોપણ તેમા મ. આનન્દવાળો લેાય
છે, આનન્દ રહિત જનોની મૃતિ કરે છે અને મર્ત, જીવો ઉપર
દયાળુ લેાય છે

દીર્ઘાર્થ—તીવ્ર આરભ એટલે ઘણા પ્રાણીઓની ખીડાના હેતુ
રૂપ ખરકમાદિક વેપારને દંડલુ કુમારદિકના વૃત્તાત સાલગવાથી
કરતો નથી. આરભ વિના જો નિર્વાહ ન થતો હોય તો મદ આદરથી
કરે છે ગાયામા જુ શબ્દ છે તે વિશેષણના અર્થવાળો છે તેથી તેણે
વિશેષણ આ પ્રમાણે છે—સશક એટલે ગુરુ અને લઘુપણનો વિચાર
કરવા પૂર્વક આરભમા પ્રવર્તે છે, પરંતુ નિર્ઘયવૃત્તિથી પ્રવૃત્તિ કરતો
નથી. કહ્યું છે કે—“ જો કે સમીક્ષાદષ્ટિ જીવ કામકે પણ પાપનો આરભ

કરે છે તોપણ તેને કર્મનો બધ અદ્ય જ હોય છે કારણ કે તે નિર્દયપણે કરતો નથી ” તથા આરભ રહિત એટલે સાધુજનોની સ્તુતિ-પ્રશંસા કરે છે તે આ પ્રમાણે—“મહામુનિઓને ધન્ય છે કારણ કે તેઓ મનવડે પણ પરપીડા ઉપજાવના નથી, આરભના પાપથી રહિત છે, અને ત્રિકોટિ^૧ શુદ્ધ આહારને ગ્રહણ કરે છે ” તથા સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયાળુ હોય છે કહ્યું છે કે—“જે કોઈ મનુષ્ય એક પોતાના જીવિતને માટે થઇને ઘણા કરોડો જીવોને દુઃખમાં સ્થાપન કરે છે તેઓનું જીવિત શુ સાચું છે ? ” ઇત્યાદિક ભાવશ્રાવક વિચારે છે ૬૫

ગિહવાસ પાસ પિ વ, મમ્મતો વસઈ દુન્નિકમ્મો તમ્મિ ।

ચારિત્તમોહણિજ્જ, નિજ્જિણ્ણિઠ ઉજ્જમ કુણ્ણ ॥ ૬૬ ॥

મૂનાર્થ—“ભાવશ્રાવક ગૃહવાસને પાસ જેવો માની તેમાં દુઃખે જ વસે છે, અને ચારિત્ર મોહનીય કર્મને જીતવા માટે ઉદ્યમ કરે છે

ટીકાર્થ—ગૃહવાસને એટલે ગૃહસ્થાશ્રમને પાસની જેમ માનતો ભાવશ્રાવક તે ગૃહવાસને વિષે દુઃખવાળો જ વસે છે-રહે છે જેમ પાશમાં પડેલો પક્ષી ઉડી શકતો નથી, તથા તેમાં રહેવું તે કષ્ટકારક માને છે, તેમ અમે પણ સ સારથી બચ પામેના છીએ તોપણ પ્રમદ્યતા લેવા શક્તિમાન નથી તેમજ—“કાદવવાળા જળમાં ખુચી ગયેલો હાથી જેમ સ્થાને જુએ છે તો પણ તે કંઈ જાણ શકતો નથી તેજ પ્રમાણે અમે કામલોગમાં લુપ્ત થયેલા છીએ તેથી સાધુના માર્ગને જોતા છતાં પ્રવ્રત્તિ લઈ શકતા નથી ” ઇત્યાદિ વિચાર કરતો ભાવશ્રાવક ગૃહને વિષે દુઃખી જ રહે ॥ અને તેથી કરીને જ ચારિત્ર મોહનીય કર્મને જીતવા માટે-તેનો પરાભવ કરવા માટે ઉદ્યમ કર્યા કરે છે એટલે કે ચારિત્રવાળા (સાધુઓ) ને દાન

દેવામાં સન્માન કરવામાં, વિનય કરવામાં અને પ્રભાવનાદિક કરવામાં સર્વ પ્રકારે આદરપૂર્વક પ્રવર્તે છે, તેમના પર અપ્રીતિ કે નિંદાના લેશને પણ કરતો નથી. કહ્યું છે કે—“ મોક્ષના કારણરૂપ આ મુનિઓના શુભો તેમની નિંદા કરનાર મનુષ્યોને પામવા દુર્લભ છે, અને તેમની સ્નેહ સહિત પૂજા કરનારાઓને તે શુભ અન્ય ભવમાં પણ મુક્તિ છે તેથી મોક્ષના અર્થોએ આ પ્રમાણે વિચારીને મુનિ જન ઉપર સર્વથા આદર કરવો, અને અનર્થ તથા કલ્યાણના સ્થાન રૂપ દેવને હમેશા દૂરથી જ તજવો યોગ્ય છે ૬૬

તથા—

અરિયક્કમાવકલિઓ, પમાવણાવચ્ચાપમાર્શિહિં ।

શુરુમત્તિજુઓ ધીમ, ધરેદ સદ્ દસણ વિમલ ॥ ૬૭ ॥

મૂળાર્થ—આસ્તિત્વપણાએ કરીને મહિત, પ્રભાવના અને વર્ણવાદ વિગેરવડે શુરુને નિષે નિરોધ ભક્તિવાળો અને બુદ્ધિમાન એવો જ્ઞાનભાવક મર્વના નિર્મળ સમક્ષિતને ધારણ કરે છે

ટીકા—ભાવશ્રાવ- સમક્ષિતને નિર્મળ એટલે કદાચ સહિત ધારણ કરે છે એ પ્રમાણે ગાથાને અતે સબધ કરવો કેવો થઈને ધારણ કરે ? તે કહે છે—દેવતત્ત્વ, ગુરુતત્ત્વ અને ધર્મતત્ત્વને વિષે આસ્તિકપણાને જે ભાવ-પરિણામ તેણે કરીને યુક્ત એટલે કે—“ જિનેશ્વરને મૂઢીને, જિનધર્મને મૂઢીને તથા જિનમતમાં રહેલા સાધુઓને મૂઢીને બાકી રહેલા સર્વ સમાર અરણ્ય જેવો શૂન્ય ॥ ” (સ સારમાં સાર માત્ર ઉપરોક્ત દેવ, ગુરુ અને ધર્મ જ છે) એ પ્રમાણે નિશ્ચયવડે કરીને યુક્ત હોય છે તથા પ્રભાવના આઠ પ્રકારની છે, તે આ પ્રમાણે—“ આવચનિક ૧ ધર્મકથા કરનાર ૨, વાદી ૩, નિમિત્તજ્ઞ ૪, તપસ્વી ૫, વિદ્યાવાન ૬, સિદ્ધ ૭, અને કવિ ૮. આ આઠ પ્રભાવકો કહેલા છે ” આ પ્રકારની પ્રભાવનાને શક્તિ હોય તો પોતે કરે અને શક્તિ ન હોય તો પ્રભાવના કરનારને આશ્રય આપે

તથા તેનું બહુમાન કરે તથા વર્ણવાદ એટલે પ્રશંસા, આદિ શબ્દ છે તેથી ચૈત્ય કરાવવું, તીથ યાત્રા કરવી એ વિગેરેએ કરીને ગુરૂને વિષે-ધર્મિઆર્યને વિષે વિશેષભક્તિ યુક્ત થાય છે કૃતજ્ઞતાના સાર રૂપ આ પ્રમાણે વિચાર કરે કે—“સમકિત આપનાર ગુરૂનો પ્રત્યુ પકાર ઘણા ભવોમા હજારો અને કરોડો ઉપચારો ઠરવાથી પણ થઈ શકતો નથી” આ પ્રમાણે વિચારીને બુદ્ધિમાન ભાવશ્રાવક નિરંતર કલક રહિત સમકિતને ધારણ કરે છે ૬૭

તથા—

ગઢરિગપવાહેણ, ગયાણુગહય જણ નિયાણતો ।

પરિહરહ લોગસજ્જ, સુસમિવિલ્લયકારમો ધીરો ॥ ૬૮ ॥

મૂળાર્થ—ગાઢરીયા પ્રવાહે કરીને ગતાનુગતિક લોકને બાળી સારી રીતે વિચારીને કુળનાર ધીર પુરૂષ લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગ કરે છે

ટીકાર્થ—ગઢરિકા એટલે ગાઢર, તેમનો પ્રવાહ એટલે એકની પાછળ સર્વનું ચાલવું તે ગઢરિકા પ્રવાહની દ્વાર માથા (૫૭) મા આદિ શબ્દ લખેલો છે તેથી કીટિકાદિ પ્રવાહ પણ બાળવેલ તે પ્રવાહે કરીને ગતાનુગતિક એટલે વિચાર વિના આચરણ કરનાર લોકને બાળીને.

અહીં ઉદાહરણ એ ૬૮ જે—નાગણસી નામની નગરીમા એકઠા કોઈ મહોત્સવ હોવાથી લોકો સ્નાન કરવા માટે ગંગા નદીએ ગયા. ત્યાં કોઈ એક બ્રાહ્મણ આ યો તેના હાથમા તામ્રપત્ર હતું, તે સ્નાન કરવાની ઇચ્છાવાળો થયો, તેથી ચારના ભયને લીધે તેણે તે તામ્રપત્ર નદીની રેતીમા દાટ્યું પછી નિશાનીને માટે ઉપર રેતીનો ઢગલો કર્યો, અને પછી તે પાણીમા ઉતર્યો તે બોધ અન્ય અન્ય જનોએ પણ તેજ પ્રમાણે કર્યું તેથી તે નદીનો અમઝ કાઠો રેતીના સેકડો ઢગલાથી વ્યાપ્ત થયો પછી તે બ્રાહ્મણ સ્નાન કરી બહાર નીકળ્યો પરંતુ

કયા ઢગલામાં પોતાનું તામ્રપાત્ર છે ? તે તે જાળખી શક્યો નહીં
નવા નવા મનુષ્યોને નવા નવા ઢગલા કરતા બોધ તેણે પૂછ્યું કે—
“ હે લોકો ! તમે કેમ આ ઢગલા કરો છો ? ” ત્યારે તેઓ પોતાની
પહેલા જેણે ઢગના કર્યા હતા તેને બતાવવા લાગ્યા પરંપરાએ
કરીને છેવટ એક મનુષ્યે કહ્યું કે—“ હે ભટ્ટ ! તને જ મેં ઢગવો કરતો
જોયો તેથી મેં ધાર્યું કે આવો જ અહીં વિધિ હશે, એમ બાળીને મેં
પણ ઢગવો કર્યો ” તે સાંભળી ભટ્ટ બોલ્યો કે—“ મેં વિધિ ધારીને
ઢગવો કર્યો નથી પરંતુ મેં માફ બાળન દાટ્યું હતું તેની નિશાનીને
માટે કર્યો હતો, તે તમે મર્વેએ ઢગલા કરીને મારો ઢગલો મને
બૂલવી દીધો છે ’ એમ કહી તે બ્રાહ્મણ બોલ્યો કે—“ લોક ગતા
નુગતિક છે, પણ લોક પગમાથને સમજતો નથી જુઓ ! મૂર્ખ લોકે
તામ્રપાત્ર બોવરાબ્ધુ ”

આવા પ્રકારના લોકોને બાળીને લોકસંજ્ઞાનો એટલે વિચાર
કર્યા વિના જ રમણીય લાગે તેવી લોકસંજ્ઞાનો ત્યાગ કરે છે અને
સારી રીતે વિચાર કરીને ધર્મ કરનાર જુદામાન ભાવ આવક
હોય છે ૬૮ તથા—

નતિથ પરલોગમગ્ને, પમાણમન્ન જિણાગમ મોક્ષુ ।

આગમપુરસ્સર ચિય, કરેદ તો સમ્યકિદ્ધાદ્ ॥ ૬૯ ॥

મૂર્ધાર્થ—પરલોકના માર્ગમાં જિનાગમ વિના બીજું કાંઈ પણ
પ્રમાણ છે નહીં તેથી ભાવ આવક સર્વ ક્રિયાઓ આગમ પૂર્વક જ કરે છે

દીકાર્થ—પરંતુ પ્રધાન એવો લોક એટલે મોક્ષ, તેના માર્ગમાં
એટલે જ્ઞાનાદિક ત્રણમાં, જિનાગમ એટલે રાગાદિકને છૂતનારા જિને-
શ્વરોએ રચેલા સિદ્ધાંતને મૂકીને બીજું કાંઈ પ્રમાણ એટલે પ્રતીતિનું
કારણ છે નહીં કારણકે તે જિનાગમમાં જ અસત્યપણાનો અભાવ છે
કહ્યું છે કે—“ રાગથી, દ્વેષથી કે મોહથી અસત્ય વચન બોલાય છે
જેને આ દોષો ન હોય તેને અસત્ય બોલવાનું કારણ શું હોય ? ”

વળી જિનાગમમા પૂર્વાપર વિરોધ આવતો નથી કારણ કે—“ જિને-
શ્વરોએ જે પ્રમાણે ધર્મનું મૂળ દયા કહી છે તેજ પ્રમાણે સર્વ પ્રાણી
ઓને હિતકારક ક્રિયા પણ કહી છે તથા જેમ આરભમા સામાયિક
કહ્યું છે તે જ રીતે તેને પાલન કરનારા ક્ષમાદિક ગુણો પણ કહેલા છે’
તેથી કરીને એત્યવદનાદિક સમગ્ર ક્રિયાઓ આગમ પૂર્વક જ એટલે
આગમનના વચનનો વિચાર કરવા પૂર્વક જ કરે છે અહીં વિષ
શબ્દનો અર્થ નિશ્ચયરૂપ થાય છે

તેમા એત્યવદનનો વિધિ દશ ત્રિકની આરાધના રૂપ કહેલો છે
તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—“ ત્રણ નિસીદિ ૧, ત્રણ પ્રદક્ષિણા ૨,
ત્રણ પ્રણામ ૩, ત્રણ પ્રકારની પૂજા ૪, ત્રણ અવસ્થાની ભાવના ૫,
ત્રણ નિરામા ભેવાની વિરતિ ૬, ત્રણ વાર પગ નીચેની ભૂમિનું પ્રમા
જન ૭, ત્રણ વર્ણાદિક ૮ ત્રણ મુદ્રા ૯ તથા ત્રણ પ્રકારનું પ્રણિધાન
૧૦ આ પ્રમાણે જે મનુષ્ય ઉપયોગ પૂર્વક ત્રણ કાળ જિનેશ્વરને દશ
ત્રિક સહિત વદના કરે તે મોક્ષ સ્થાન મેળવે છે ” ઇત્યાદિ હવે પૂજા
વિધિ આ પ્રમાણે છે—દેવના ગુણોનું જ્ઞાન થવાથી તેવા પ્રકારના
મનના પરિણામને અનુસરતું જે આર સહિત પૂજન થાય તેજ દેવ
પૂજન ઇચ્છેલું છે કહ્યું છે કે—“ પૂજને સમયે પવિત્ર થઇને ઉત્તમ
પુખ્યાદિકવડે વિધિ પ્રમાણે ઉત્તમ સ્તુતિ અને સ્તોત્રની રૂચિવાળાએ
જિન પૂજા કરવી તે વખતે વસ્ત્રવડે નાસિકા બાધવી અથવા જેમ સ-
માધિ (મનની પ્રસન્નતા) થાય તેમ વર્તવું, તથા શરીરને વિષે કંઈ-
ચનાદિક પણ કરવું નહીં ’ હવે ગુરૂવદના આ પ્રમાણે છે—છ સ્થા-
નકની આરાધનારૂપ, પચીશ આવશ્યકવડે વિશુદ્ધ અને બત્રીશ દોષ
રહિત દાદશાવર્ત વદન કરવું જોઈયે તેમા છ સ્થાન આ પ્રમાણે
કહ્યાં છે—‘ ઇચ્છા ૧ અનુસા ૨ અબ્યાબાધ ૩, યાત્રા ૪, યાપના
૫ અને અપરાધની ક્ષામણા ૬, આ છ સ્થાનો વદનને વિષે હોય છે ’
પચીશ આવશ્યક આ પ્રમાણે છે—“ જે અવનામના (નમસ્કાર)
૨, એક યથાજનરૂપના ૩, બાર આવર્ત ૧૫, ચાર વાર મસ્તક ૧૬,

ત્રણ ગુપ્તિ ૨૨, બે પ્રવેશ ૨૪ અને એકવાર નિર્ગમ ૨૫ એ પચીસ આવશ્યક છે. હવે જાત્રીશ દોષોના નામ આ પ્રમાણે કહ્યા છે—“ અનાદત ૧, સ્તબ્ધ ૨, અપવિદ્ ૩, પરિપિડિત ૪, ટોલક ૫, અકુશ ૬, કચ્છપરિગિત ૭, મત્સ્યોદ્ધર્ત ૮, મન પ્રદુષ્ટ ૯, વેદિકાબદ્ધ ૧૦, ભયભીત ૧૧, ભવના ૧૨, મૈત્રી ૧૩, ગૌરવ ૧૪, કારણ ૧૫, સ્તેનિક ૧૬, પ્રત્યનીક ૧૭, રૂદ્ધ ૧૮, તર્જિત ૧૯, ચક્ર ૨૦, હીલિત ૨૧, વિલુપ્ત (પલિકુચિત) ૨૨, કષ્ટ અદષ્ટ ૨૩, શૃંગ ૨૪, કરવદન ૨૫, મોચન ૨૬, શ્લિષ્ટાશ્લિષ્ટ ૨૭, જિન ૨૮, ઉત્તર ચુલિકા ૨૯, મૂક ૩૦, હર્ષ ૩૧ અને ચુલિકા ૩૨ ” આ જાત્રીશ દોષોની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે છે—
“ આદર રહિત વાદવાથી અનાદત નામનો દોષ લાગે છે ૧, મન અને શરીરને શૂન્ય (અછકડ) રાખી વાદે તેને સ્તબ્ધ દોષ લાગે છે ૨, ઉપચાર રહિત અનિયમિતપણે વાદે તેને અપવિદ્ દોષ લાગે છે ૩, આચાર્ય વિગેરે ધણાને એકી સાથે વાદે અથવા વાદના ગુચવાયેલા વચન બોલે તે પરિપિડિત દોષ ૪, ટોલ એટલે ટીકની જેમ કૂદતા કૂદતા વાદે તે ટોલક દોષ ૫, ગુરૂના ઉપકરણ વિગેરે પકડીને તેને નીચે બેસાડી વાદે તે અકુશ દોષ ૬, કાચખાની જેમ એકને વાદી આગમ પાછળ ચાલી ઊભાને વાદે તે કચ્છપરિગિત દોષ ૭, ઉઠતા અને બેસતા મત્સ્યની જેમ ઉછળી ઉછળીને વાદે અથવા એકને વાદીને મત્સ્યની જેમ પાછો ફરે તે મત્સ્ય દોષ ૮, પોતાના અથવા યરના કારણને લીધે ગુરૂપર મનમા ઢેચ રાખીને વાદે તે મનપ્રદુષ્ટ દોષ ૯, વેદિકા ૧૫ એકને સારી રીતે વચ્ચાં વિના વાદે તે વેદિકાબદ્ધ દોષ ૧૦, કાલી મૂકવાદિકના ભયથી કૃતિકર્મ-વદના

૧ વેદિકા પચક આ રીતે છે—મે જાત્રુ ઉપર બે હાથ રાખવા ૧ અથવા જાત્રુની નીચે રાખવા ૨ અથવા પડખે રાખવા ૩, અથવા ઉત્સગમાં બે હાથ રાખવા ૪, અથવા બે હાથની વચ્ચે એક જાત્રુ રાખવો તે ૫ આ રીતે રાખીને વાદવાથી વેદિમમદ્દ દોષ લાગે છે

કરે, પરંતુ નિર્જ્ઞાના હેતુથી વાદે નહીં તે ભય દોષ ૧૧, આ મને ભજે છે અથવા ભજ્યે એવી બુદ્ધિથી વાદે તે ભજ ૥ દોષ ૧૨, મિત્રા ધ્રુવે માટે વાદે તે મૈત્રી દોષ ૧૩, પોતાની ગૌરવતા થવાના હેતુથી વાદે તે ગૌરવ દોષ ૧૪, હું વિધિનો ભણકાર છું, હું વિનયવાળો છું એવું દેખાડવાના દારણથી વાદે તે કારણ દોષ આ રીતે વાદવાથી વદ નાનું કા. કળ મગતું નથી ૧૫, પોતાની લધુતા થવાના ભયથી ગુમ રીતે વાદે તે મૈત્રી દોષ ૧૬, ગુરૂને આહાર નીહારાદિકને મમયે વાદે તે પ્રત્યનીક દોષ ૧૭, રાપથી કપાળ અને નેગના વિકાર સહિત વાદે તે રૂઢ દોષ ૧૮, અશુભિ વિગેરે વડે ગુરૂને તર્જના કરી વાદે તે તર્જાત દોષ ૧૯, આત્મવીર્યને ગોપવીને વાદે તે શઠ દોષ ૨૦, હે વાચક ! હે ગણિ ! એમ હાસીના શબ્દ બોલવા પૂર્વક વાદે તે હીનિત દોષ ૨૧, અર્ધ વદના કરીનેજ વચ્ચે વિકથા કરતો વાદે તે પવિકુચિત દોષ ૨૨ આ તરે અથવા અધારે ન દેખાય તેમ હોય તો ન વાદે અને દેખાય તેમ હોય તો વાદે તે દૃષ્ટાન્ત દોષ ૨૩, પડખા તરફ મગ્તકને નમાવી વાદે તેને પૂર્વના મુનિઓએ શ્રુત દોષ કહ્યો છે ૨૪, આ ગુરૂને વાદવા તે પશુ કર છે એમ ધારી વાદે તેને શ્રુતમા કરનાર દોષ કહ્યો છે ૨૫, વાદણા દેવાથી જ મૂકાઈશ, અન્યથા હું નહીં મૂકાઈ એમ ધારી વાદે તેને મોચન દોષ લાગે છે ૨૬, રત્નેહરણ અને મસ્તકને હસ્તવડે સ્પર્શ કરવો અથવા ન કરવો, તેના કુલ ચાર ભાગા થાય છે, તેમા હસ્તવડે રત્નેહરણ અને મસ્તકને સ્પર્શ કરી વાદવું તે શુદ્ધ ભાગો છે, બાકીના ત્રણ ભાગા અશુદ્ધ છે તેથી તેમા સ્પર્શનામનો દોષ લાગે છે ૨૭, આવશ્યક સૂત્રનો પાઠ ઉતા વગથી બોલતા અક્ષરો પડ્યા રહે તો તે હીન દોષ છે ૨૮, વાદીને મોટા સ્વરથી મર્યાદાન વદામિ એમ બોલે તે ત્તરચૂલિકા દોષ છે ૨૯, શબ્દનો ઉચ્ચાર ક્યો વિના વાદે તે મૂક દોષ ૩૦, મોટા સ્વરથી ઉચ્ચાર કરી વાદે તે હર્ષ દોષ ૩૧ અને શુકલિની જેમ રત્નેહરણને

ઠેગથી પકડી અથવા સર્વને હું વાહુ છું, એમ બોલી રજેહરણને હાથમા બમ્બાડીને વાદે તે ચુડન નામનો બગીચમો દોષ છે ૪૦

હવે પ્રત્યાખ્યાનનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—“ ગુરૂને વદના કરી, કાયાને નમ્ર કરી, બે હાથ જોડી રાખી, ગુરૂના પચનનો અનુવાદ કરતા (શ્રાવકે) પ્રત્યાખ્યાન શ્રુત્વુ કરવું ” હવે દાનવિધિ આ પ્રમાણે છે—“ ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલા અને ગુરૂને કપે તેવા અન્ન પાનાદિક દ્રવ્યોવડે દેશ, કામ, વદા અને સત્કારના ક્રમ પૂર્વક અત્યંત ભક્તિથી આત્માના અનુચહની બુદ્ધિએ કરીને મુનિજનોને દાન આપવું ” આવી રીતે આસાગમમા કહ્યું હોય તે પ્રમાણે ભાવ શાવક સર્વ ધર્મકૃત્યોને કરે છે ૬૬

તથા—

અનિગૂહિતો સત્તિ, આચારાહાણ જહ વહુ કુણહ ।

આચરહ તહા સુમર્હ, દાણાહચત્તવિહ ધમ્મ ॥ ૭૦ ॥

મૂનાર્થ—સારી મતિવાળો શ્રાવક શક્તિને ગોપવ્યા વિના પોતાને બાધા રહિત તે પ્રકારે દાનાદિક ચાર પ્રકારના ધર્મનું આચરણ કરે છે કે જેથી તે ધણા કામ સુધી કરી શકાય છે (અથવા ધણો ધર્મ કરી શકાય છે)

દીનર્થ—શક્તિને એટલે સામર્થ્યને ગોપવ્યા વિના આત્માની બાધા રહિત એટલે પોતાની અને પરિવારની બાધાને દૂર કરતો શ્રાવક દાનાદિક ચાર પ્રકારના ધર્મને આચરે છે એ પ્રમાણે યોગ (સબધ) કરવેલું કહ્યું છે કે—“ ભૃત્યાદિક પરિવારને પીડા ન ઉપજે તેમ ન્યાયથી ઉપાર્જન કરેલું થોડું પણ અન્નાદિક દ્રવ્ય ગુરૂની આજ્ઞા મુસાર દીન અને તપસ્વી વિગેરેને જે અપાય છે તે મહાદાન કહેવાય છે, તે સિવાય બીજું દાનમાત્ર જ કહેવાય છે ” જે પ્રકારે તે દાનને બહુ કરે છે એટલે ધણા કામ સુધી કરી શકે છે અહીં ભાવાર્થ એ છે જે-વેશવ હોય તો અતિ તૃષ્ણાવાળા-લોભવાળા થવું નહીં, અને

થોડો વલવ હોય તો અતિ ઉદાર થવું નહીં કેમકે અતિ ઉદાર થવાથી સર્વ વૈભવનો નાશ સભવે છે તેથી કરીને જ પચસૂત્રમા કહ્યું છે કે—“ લાભ (આવક) ને ઉચિત દાન કરવું, લાભને ઉચિત ભોજન કરવું, લાભને ઉચિત પરિવારનું પોષણ કરવું અને લાભને અનુસારે નિધાન કરવું (અર્થાત્ લાભમાથી આ રીતે ચાર ભાગ પાડવા) ” આ પ્રમાણે કન્યાર અનુચ્ચ ઘણા કાળે કરીને ઘણું દાન આપે છે બીજાઓ પણ કહે છે કે—“ અજ્ઞાનના ક્ષય થતો જોઈને તથા રક્ષાની વૃદ્ધિ થતી જોઈને દાન, અભ્યાસ અને ધર્મકર્મમા અવધ્ય-સંકળ દિવસ કરવો. ” આ જ પ્રમાણે શીળા, તપ અને ભાવનાને વિષે પણ જાણવું તે પ્રકારે સુમતિ-પારિણામિકી બુદ્ધિવાળો શ્રાવક દાનાદિક ચાર પ્રકારના ધર્મને આચરે જે-સેને છે ૭૦

તથા—

હિયમણવજ્જ કિરિય, ચિંતામણિરયણદુલ્લહ લહિહ ।

સમ્મ સમાચરત્તો, ન હુ લજ્જહ મુદ્દહસિઓડવિ ॥ ૭૧ ॥

મૂળાર્થ—હિતકારક, પાપરહિત અને ચિંતામણિ રત્નની જેવી દુર્લભ ધર્મક્રિયાને પામીને તેનું આચરણ કરતો શ્રાવક મુગ્ધ માણસો હસે તોપણ લજ્જા પામતો નથી

ટીકાર્થ—હિત એટલે આલોક અને પરલોકમા હિતકારક, અનવધ્ય એટલે પાપ રહિત તથા ચિંતામણિ રત્નની જેવી દુર્લભ એવી ક્રિયાને એટલે વદન, પ્રતિક્રમણ વિગેરે અનુદાનને પામીને મમ્યક્ષ એટલે ગુરૂએ ઉપદેશ કરેલા વિશેષ પ્રકારના વિધિએ કરીને આચરણ કરતો એટલે સેવન કરતો શ્રાવક લજ્જા પામતો નથી, એવો સખ મ કરવો મુગ્ધ માણસોએ હામી કયાં છતાં પણ લજ્જા પામતો નથી. ભાવાર્થ કયા ઉપરથી જાણવો તે આ પ્રમાણે—

હસ્તિનાપુર નગરમા નાગદેવ નામે એક શ્રેષ્ઠી હતો તેને વસુદેવના નામની પ્રિયથી ઉત્પન્ન થયેલો જયદેવ નામે પુત્ર હતો તે

બાર વર્ષ સુધી લેખશાળામાં અભ્યાસ કરી રત્નની પરીક્ષા કરતા શીખ્યો હતો તેણે રત્નના સર્વ ગુણો અને તેમના લક્ષણો જાણ્યા તેથી તેણે વિચાર કર્યો કે—“એક ચિંતામણિ રત્ન જ વાંછિત અર્થને આપનાર છે, પચ્ચરના કાકરા જેવા બીજા રત્નો માં કામના છે ? ચિંતામણિ જ વિદ્વાનોને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે માટે હું પણ સર્વ પ્રયત્નથી તેની જ શોધ કરું ” એમ વિચારીને તે ઘેર ગેર અને હાટે હાટ ભ્રમણ કરી રત્નોની પરીક્ષા કરવા લાગ્યો. પછી જ્યાં પોતાના નગરમાં ચિંતામણિને પામ્યો નહીં, ત્યારે તે પિતાની જગ્યા લઈ વિદેશમાં જવા નીકળ્યો. તે વખતે તેના પિતાએ તેને કહ્યું કે—“હે પુત્ર ! શાસ્ત્રના વચને કરીને શું ફળ છે ? એવો મણિ ક્યાં પશુ હોય જ નહીં એ તો પડિત લોકોએ ઉપમા ઠરેલી છે તેથી પ્રત્યક્ષ દષ્ટિએ જોઈ શકાય તેવા વેપારને તું કર, કે જેથી તું ઘણી લક્ષ્મીનું ભાજન થાય ” આ પ્રમાણે પિતાએ કહ્યા છતાં પણ તે બળાત્કારે પિતાની રજા લઈ ચિંતામણિના શોધનું સ્મરણ કરતો તેની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્સુક થઈ નગરમાંથી નીકળ્યો. દરેક નગરમાં રત્નોની શોધ કરવા લાગ્યો. તે નગરોમાં પણ ચિંતામણિને નહીં જોવાથી તે પર્વતોના શિખરો ઉપર ચડ્યો, અને વેળા (સન્તી) એ કરીને વ્યાપ્ત એવા સમુદ્રના કિનારાએ ઉપર પણ બટક્યો. તો પણ કોઈ ઠેકાણે તે પામ્યો નહીં ત્યારે તે વિચાર કરવા લાગ્યો કે—“શું પૃથ્વીપર ચિંતામણિ છે જ નહિં એ વાત સાચી હશે ? અથવા તો શાસ્ત્રમાં ગ્રહેલી હકિકત અન્યથા (અસત્ય) હોય જ નહીં ” એ પ્રમાણે મનમાં નિશ્ચય કરી તે ફરીથી ભ્રમણ કરવા લાગ્યો.

એઠ્ઠા મામે ગામ તે મણિની ખાણ પૂછવા લાગ્યો, ત્યારે તેને કોઈ એક વૃદ્ધ પુરૂષે કહ્યું કે—“અમુક ઠેકાણે મળિયતી નામનો પર્વત છે ત્યાં જ મનુષ્ય પુણ્યશાળી હોય તેને મળિયો પ્રાપ્ત થાય છે ” તે સાંભળીને તે મણિનાં શોધને માટે પૂછતા પૂછતા મહાકષ્ટે કરીને ત્યાં પહોંચ્યો. તે ઠેકાણે કોઈ એક પશુપાળ (ભરવાડ) બેઠો હતો તેને તે મળ્યો. તેના હાથમાં એક ગોળ પચ્ચર જોઈ તેણે પોતાના હાથમાં

લઈ પરીક્ષા કરી તો તે જ્યદેવે તેને ઓળખ્યો કે આ ચિ તામણિ જ છે, તેથી હર્ષ પામીને તેણે તે માગ્યો. પશુપાળે તે આપ્યો નહીં અને કહ્યું કે-“ આનુ તારે શુ કામ છે ? ” જ્યદેવે કહ્યું-“ હું ઘેર જઈશ ત્યારે બાળકને રમવા આપીશ ” પશુપાળે કહ્યું-“ અહીં આવા ઘણા પથ્થરો છે તો તું જ કેમ ચોધીને લેતો નથી ? ” તે જોયો-“ મારે ઉતાવળથી મારે ગામ જવાનું છે, અને તું તો અહીંના જ રહીશ ” તેથી બીજા ઘણા પથ્થર તને મળશે, મારે આ પથ્થર મને આપ. ” તે સાંભળી પરોપકારનો સ્વભાવ નહીં હોવાથી તેણે કોઈ પણ પ્રકારે તે પથ્થર આપ્યો નહીં, ત્યારે “ ભલે આ પશુપાળનો પણ ઉપકાર થાય, પણ આ મણિ નિષ્કળ ન થાઓ ” એમ વિચારી તે વણિએ તેને સ્વભાવ કહ્યો કે-“ હે ભદ્ર ! આનુ નામ ચિ તામણિ કહેવાય છે જો તું આ મને ન આપે તો તું જ તેનું આરાધન કર આનાથી તું વાંછિત સુખને પામીશ ” પશુપાળ જોયો-“ જો આ સાચો ચિ તામણિ હોય તો મેં જોરને ચિ ત-ચા. તે મને જલદી આપે. ” જ્યદેવે કહ્યું-“ એ પ્રમાણે ચિ તવનું ન જોઈયે પરંતુ ત્રણ ઉપવાસ કરી છેલ્લી (ત્રીજી) રાત્રિના આરભમાં સારી રીતે સાફ કરીને લીપેલી પૃથ્વીપર ચંદન વડે લીપેલો અને કપૂરના ચૂર્ણથી પૂજેલો એક શ્રેષ્ઠ પાટલો મૂકી તેના પર અહત (કોર) વસ્ત્ર પાથરી તેના પર આ માણને નવ રાત્રી ચંદનનો વિલેપ કરી મૂકવો. પછી તેને સુગંધિ પુષ્પોવડે ઢાકી દેવો. ત્યારપછી તેને પ્રણામ કરી લાખ અથવા કોટિ દ્રવ્યનું ચિ તવન કરી સુધ જવું. પછી પ્રભાતકાળે ચિ તવેલું સર્વ તેની પાસે ઢગલાઈપ કરેલું પ્રાપ્ત થયે ” આ પ્રમાણે સાંભળી સતુષ્ટ થયેલા તે ભરવાડે પોતાના ગામ તરફ જકરીઓ વાળી-ચલાવી માર્ગમાં તે મણિને કહેવા લાગ્યો કે-“ આ જકરાઓ વેચી કપૂર વિગેરે વસ્તુઓ લઈ તે વડે તારી પૂજા કરીશ, અને પચિડે કહેલો સર્વ નિધિ હું ગ્રીય, પરંતુ તું મારા ચિ તિતને બ્યર્થ કરીશ નહીં, કે જેથી તારૂં ચિ તામણિ નામ સત્ય (સફળ) થાય. ” આ પ્રમાણે મણિની સાચે વાતો કરતો તે ભરવાડ

ગામની સન્મુખ આજ્યો. જ્યદેવ પણ તે મણિનો લાભ ન થવાથી ખેદ સહિત વિચારવા લા ગો કે-“ નિશોચને વિષે શિરોમણિ સમાન આ ભરવાડ આ મણિરત્નને ધારણ કરી શક્યે નહીં, તેથી હું તેની પાછળ પાછળ જઈને જોઈ કે તે શુ કરે છે ? ” એમ વિચારી તે તેની પાછળ આજ્યો. તેવામા તે આભીર ફરીથી જોડ્યો કે-“ હે ચિતામણિ ! માર્ગ લાગો છે માટે કાંઈ વાર્તા કહે, કે જેથી મુખે કરીને માર્ગ ઉલ્લંઘન થાય. જો કદાચ તુ ન જાણતો હોય તો હું તને વાર્તા કહું ” એમ કહી તે ભરવાડ કથા કહેવા લાગ્યો. ન્યારે તે મણિએ હું કાર પણ આજ્યો નહીં ત્યારે તે આભીર કોપ કરીને જોડ્યો કે-“ તુ આવો દાક્ષિણ્યના સહિત જ છે ? કે જેથી હું કાર પણ આપનો નથી ? તો પછી લાખ કે કરોડની આશા રી રાખવી ? આથી કરીને તું ચિતામણિ જ નથી જણાતો, અથવા તુ ચિતામણિ સાચો જ છે, કારણ કે ન્યારથી હું તને પામ્યો છું ત્યારથી જ મારા મનની ચિતા જતી નથી. તેમજ જે હું હંમેશા નસાતમા ઉઠીનેજ ટાઢી રાખ, છાશ અને શાટલો ખાધા મીવાય એક ડગલુ પણ ચાલી શકતો નથી, તે હું ત્રણ ઉપવાસ કરવાથી કેમ ન મરૂં ? તો હું ધાર છું કે તે મારા વેરી વા જિયાએ મને મારી નાખવા માટે જ તારૂં આ પ્રભાણે વર્ણન કર્યું છે તેથી હું તને દેખુ નહીં એવે સ્થાને તુ જતો રહે. ” એમ કહી તેણે તે મણિ દૂર દેડી દીધો, અને બડરાઓ લઈને અટવી તરફ ચાડ્યો. જ્યદેવ પણ હર્ષ પામી પ્રજ્ઞામ કરી તે મણિને હાથમા લઈ મનોરથ પૂર્ણ થયા જાણી પોતાના નગર તરફ ચાડ્યો. તે મણિના પ્રભાવથી તેનું રૂપ અને લાવણ્ય ઉ લાસ પામ્યું, રત્નના પુ જની જેમ તે દેહી પ્યમાન દેખાવા લાગ્યો, અને હરે ગામમા તથા નગરમા ગોગવપણુ પામતો તે મહાપુર નામના નગરમા ગયો. ત્યાં કોઈ મિષ્ટીની દુકાને ત બેઠો. તે દુકાનના નાયકે ગૌરવતા સહિત તેની સન્મુખ જોયું તેને સુ દર આકૃતિવાળો. જોઈ પોતાની પ્રાણથી પણ વધારે વહાલી પુત્રીની માથે પરણાવ્યો. તેણીની સાથે ૬૬ ગ્રેમ સહિત લોભવિલાસ કરતો તે કેટલોએક કાળ ત્યાં જ મુખે રહ્યો.

એકદા તે જ્યદેવે વિચાર કર્યો કે—“વ્યાપાર વિના રહેવું એ શરમ ભરેલું કહેવાય” એમ વિચારી તેણે પોતાની બાયાને કહ્યું કે—“હે પ્રિયા ! તારા બાપ પાસેથી મને મુઠી અપાવ, કે નેણે કરીને હું વેપાર કરી દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરું” તે સાંભળી તેણીએ પોતાના પિતાને તે વાત કહી તે સાંભળી તેણે પણ હર્ષ પામી તેને લાખ સોનામહોરો આપી તેનાથી તેણે કર્પૂર, અગર્ય દન વિગેરે વસ્તુઓ વડે તે ચિંતામણિની પૂજા કરી શાસ્ત્રમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે વાસ ભવનના એક ભાગમાં સ્થાપન કર્યો પછી તેને નમસ્કાર કરી તેણે ક્રોડિ સોનામહોરો ચિતવી પ્રભાતકાળે તેની પાસે કરોડ સોનામહોરોના રાશિ પડેલા તેને પ્રાપ્ત થયો ‘મને ચિંતામણિ સિદ્ધ થયેલ’ એમ જાણી હર્ષ પામી તેણે બાયાને કહ્યું કે—“આ ધન તારા પિતાને આપ” તેણીએ પણ વિસ્મય પામી તે પ્રમાણે કહ્યું તે જોઇ શ્વશુરનું કુટુંબ હર્ષ પામ્યું ‘અને જમાઈનું બહુમાન કરવા લાગ્યું

ત્યારપછી એકદા તે જ્યદેવ મોટા ઉત્સવ પૂર્વક હસ્તિનાપુર નગરમાં ગયેલ તેને જોઇ તેનો પિતા ઘણો હર્ષિત થયો, સ્વજનોએ તેને ઘણું માન આપ્યું, અને બીજા સમગ્ર લોકોએ તેની પ્રશંસા કરી આ પ્રમાણે તે જ્યદેવ ઉત્તમ મુખનું ભાજન થયો

આ કથાનો ઉપનય આ પ્રમાણે છે—જેમ તે વલિકપુત્રે ચિરકાળ બ્રમણ કરી કષ્ટવટે મણિવતી નામની પર્વત પ્રાપ્ત કર્યો, અને ત્યાં પણ મોટા કષ્ટથી ચિંતામણિ રત્ન મેળવી તેનું આરાધન કરી તેણે પ્રધાનમુખની સંપત્તિ પ્રાપ્ત કરી, તે જ પ્રમાણે આ સંસાર સાગરમાં બ્રમણ કરતા જીવેને મણિવતી પર્વત સમાન મનુષ્યગતિ પ્રાપ્ત થવી હર્ષભર છે, તેમાં પણ અચિંત્ય ચિંતામણિ સમાન જિનધર્મ રૂપી રત્ન મોટા કષ્ટથી પ્રાપ્ત થાય છે તેનું આરાધન કરવાથી સ્વર્ગ અને મોક્ષના મુખ હસ્તતળમાંજ રહેલા છે, અને તેનો ત્યાગ કરવાથી ભરવાડની જેમ દુઃખ અને હારિદ્ર્ય નિશ્ચે પ્રાપ્ત થાય છે

આ પ્રમાણે અતિ હર્ષભરેલી ધર્મ આરાધનની ક્રિયાને કરતો

ભાવધ્રાવક મૂર્ખ જનોથી હાતી કરાતા છતાં પણ લક્ષ્મણ પામતો નથી, તેથી તે દત્ત નામના વહાણના વેપારીની જેમ સ્વાર્થચિદ્ધિને પામે છે

—ૐ—

દત્ત શ્રેષ્ઠીની કથા

પશ્ચિમ સમુદ્રને કાઠે રહેલી વિંધ્યપુત્રી નામની નગરી છે તેના સુહરપણાથી રજિત થયેલો રત્નાકર (સમુદ્ર) તેને નિરતર પોતા ॥ દીર્ઘ અને ચપલ તરંગો રૂપી હસ્તોવડે આલિંગન કરે છે તે નગરીમા સમગ્ર પ્રજાનું પ્રિય (હિત) મ પાલન કરવામા તત્પર મનવાળો પ્રિય કર નામે રાજા હતો. તે જ નગરીમા દત્ત નામે એક શ્રેષ્ઠી હતો. તેને કુળકંમથી આવેલી અગણિત સમૃદ્ધિ હતી તેથી તેની નિર્ભળ પ્રસિદ્ધિ વિસ્તાર પામી હતી, તથા તે રાજા વિગેરે સર્વ લોકોમા માનવા લાયક હતો. તે એકદા ઘરના સાર ધનવડે ઉત્તમ કરીયાણાના વહાણો ભરી સમુદ્રમા પ્રવેશ કરી સામે કાંઠે જઈ પુષ્કળ દ્રવ્ય ઉપાર્જન કરી પોતાની નગરી તરફ પાછો વળ્યો. માર્ગમા કર્મ પશ્ચિમ (દેવ) ના પ્રતિકૂળપણાથી તેનું વહાણ ભાગી ગયું તેથી તે એપારીયાને આધારે તરી શરીર માગે કરીને પોતાને ઘેર આવ્યો. પછી “સમુદ્રમા નાશ પામેલું દ્રવ્ય સમુદ્રમાયાં જ પ્રાપ્ત થાય છે એવી કહેવત છે તેથી હું ફરીથી સમુદ્રમા પ્રવેશ કરું ” એમ નિશ્ચય કરી ઘરમા રહેલા વજ્ર, આભૂષણ વિગેરે સર્વ ઉપસ્કરને વેચી ઘણા મૂલ્યવાળા કરીયાણાનો સંગ્રહ કરી ફરીથી વહાણમા ચડ્યો. ભવિતવ્યતાને લીધે પાછા ફરતા તે વહાણ પણ ભાગ્યું, અને માત્ર શરીર લઈને જ ઘેર આવ્યો. દત્ત દરિદ્ર થયો એમ લોકોમા પ્રસિદ્ધિ થઈ, તોપણ તેણે પુરુષાર્થ છોડ્યો નહીં ફરીથી પણ સમુદ્રમા જવાની

તેની ઇચ્છા થઈ, પરંતુ પોતાની પાસે મુડી નથી, તેમજ બીજે કોઈ પણ તેને પુણ્યરહિત ધારી ધન આપતો નથી, તેથી તે અત્યંત ખેદ પામવા લાગ્યો. તેની શુધ્ધા અને નિદ્રા પણ નાશ પામી, અને તે નિરંતર ઉપાયને શોધનો ધ્યાન જ કરતો હતો.

એકદા પ્રભાત સમયે દત્તને પિતાનું વચન યાદ આવ્યું કે—
 “મારા પિતાએ પરલોકમાં જતી વખતે મને કહ્યું હતું કે—‘હે પુત્ર! વિધિના વિલાસો વિચિત્ર પ્રકારના હોય છે, શ્રાપતિઓ શરદ મૃતુના વાદળા જેવી અસ્થિર છે, તેથી કાચિત અસંભવિત પણ સંભવે છે. તો જો કોઈ પણ પ્રકારે તારે વિભવનો નાશ થાય તો અહીં ધરના એક પ્રદેશમાં કોઈથી લેલી ન શકાય એવું અને દ્વાર રહિત એક ભૂમિગૃહ છે, તેની અદર તાબાની પેટીમાં એક તામ્રપત્ર છે, તેમાં જે વાંઘ લખેલું હોય તે પ્રમાણે તું કરજે તેમ કરવાથી તારું સર્વ શુભકારક થશે. આ પ્રમાણે પિતાનું વચન છે તે અન્યથા પ્રકારે હોય જ નહીં.’ એમ વિચારી દત્તે હર્ષ સહિત તે ભૂમિગૃહ ઉઘાડ્યું, તેમાંથી તાબાની પેટી પ્રાપ્ત થઈ, તેમાં રહેલું તામ્રપત્ર વાંચ્યું. તેમાં આ પ્રમાણે લખેલું હતું કે—“પશ્ચિમ દિશાએ સમુદ્રની મધ્યે ગાંતમ નામનો દ્વીપ છે. તેનું ભૂમિગળ અત્યંત કઠણ સ્પર્શવાળા પથ્થરના ઓમય છે, તે દ્વીપમાં રત્નતુલ્યનો ચારો કરનારી ધણી ગાયો છે, તે ગાયો મનુષ્યના દર્શનને પણ સહન કરતી નથી તેથી તે દ્વીપમાં અતિ ક્રોધાળુના ભરેલા વહાણો લઈને જવાય છે, ત્યાં પાદડાની ઘટાવાળા વૃક્ષની છાયામાં તે છાણ પાયરવું, અને પોતાનો નિવાસ ત્યાંથી દૂર સ્થાને કરવો. પછી વિશ્વાસ પામેલી તે ગાયો તે વૃક્ષની છાયામાં છાણના ક્રોધાળુ સ્પર્શમાં લુપ્થ થઈને મધ્યાહ્ન સમયે અને રાત્રિને સમયે આવીને બેસશે, અને ત્યાં છાણને મૂકશે. પછી પ્રભાતે તે ગાયો ત્યાંથી ઉઠીને ચરવા બંધ ત્યારે તેનું છાણ અન્ય સ્થળે લઈ જઈ તેના પિંડા (છાણ) કરવા તે પિંડા સુકાઈ બંધ ત્યારે તેના વહાણ ભરવા પછી પોતાને ઘેર આવી તે પિંડા સમગ્રાવવાથી શ્રેષ્ઠ

સ્ત્રી પ્રગટ થયો, તેમ કરવાથી અખૂટ સમૃદ્ધિ વિસ્તાર પામશે આ વૃત્તાન સર્વથા પ્રકારે શુભ રાખવાનો છે, અને તેથીજ પરિણામે સર્વ સાફ થાય છે (થયો).” આ પ્રમાણે તેમા લખેલુ વાચી દત્તે વિચાર્યું કે—“આ લખાણ ઘણું ઉત્તમ છે, પરંતુ મેં પહેલુ આ પત્ર જોયું નહીં, અને હમણાં તો હું અત્યંત નિર્ધન છું તેથી તે દ્વીપમા જઈ શકાય તેમ નથી, તેમજ દરિદ્રી લોકોને કોઈપણ ઉધારે ધન આપતું નથી વત્રી આ લેખમા આ વૃત્તાત શુભ ગણવાનું લખેલું છે તેમ છતાં હાથ કોઈને સત્યવાત કહીયે તોપણ તેને પ્રતીતિ (વિશ્વાસ) આવે તેવું નથી માટે આ બાબતમા હવે શું કરવું યોગ્ય છે ? અથવા તો પ્રથમ હું ઘેલા માણસની જેવી એટલા કરે તંમ કરનાર્યા હાથ કોઈ મને અનુકંપાએ કરીને કાંઈક આપશે. ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી તે દત્ત ક્રેડી ‘ ભુદ્ધિ છે પણ વૈભવ નથી ’ એમ બોલતો ત્રિક, ચતુષ્ઠ ચત્વર વિગેરેમા ભ્રમણ કરવા લાગ્યો. જે કોઈ તેને કાંઈ પણ પૂછે તેને તે તેજ પ્રમાણે પ્રત્યુત્તર આપવા લાગ્યો. તેથી ‘ આ દત્ત ઘેલો થયો છે ’ એમ આખા નગરમા પ્રસિદ્ધ થયું, અને ‘ ધનના નાશને હીધે બિચારો દત્ત ઉન્નત (ઝાંઘો) થયો છે ’ એમ રાજાએ પણ માનવું ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે—“ આ મહાનુભાવને હું ધન આપી સ્વસ્થ કરે ’ એમ વિચારી રાજાએ તેને બોલાવી પૂછ્યું કે—“ હે દત્ત ! તું આ પ્રમાણે કેમ બળદે છે ? ” તે બોલ્યો કે—“ ભુદ્ધિ છે, પણ વૈભવ નથી ” ત્યારે રાજાએ કહ્યું કે—“ તું એવું વચન ન બોલ તારે જેટલું ધન જોઈતું હોય તેટલું અહીં કર, ” એમ કહી રાજાએ તેને ધનનો કોશ બતાવ્યો. ત્યારે સુપ્રમાન થઈને દત્તે તેમાથી માત્ર એક લાખ જ ધન અહીં કર્યું અને કહ્યું કે—“ મારે આટલું જ ધન જોઈએ છીએ, પછી તે બબડતો વિરામ પામ્યો, તે જોઈ રાજા પણ હાથ પામ્યો.

ત્યાર પછી દત્ત ક્રેડીએ ગૌતમદ્વીપ જવાની વિધિને જાણનાગ ખલાસીઓ અહીં કર્યા, વહાણો તૈયાર કર્યા, નોકરો રાખ્યા, અને દિશરૂઠા બોલાવીને જૂના છાણના ઢમલા કર્યા તે જોઈ ‘ અહો ! દત્તે

ઉત્તમ કરીયાણુ લીધુ ' એમ કહી લોકો હસવા લાગ્યા. બીજા લોકો બોલ્યા કે—“ સત્જનન એવા ગંગાનું ક'યાણુ થયો કે જેણે આવા વણિકને પણ વિભવવાળો કર્યો. બીજા કેટલાક બોલવા લાગ્યા કે—“હવે દત્તે આવુ કરીયાણુ લેવાથી દારિદ્ર્યને જળાબિંબિ આપી ” વળી કેટલાક કહેવા લાગ્યા કે—“ આ બિચારો તો ગાડો છે પરંતુ આશ્ચર્ય તો એ છે ને રાત્રી પણ થેલો થયો છે કે જેણે આને પણ મૂઠી આપી ” આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે લોકો હામી ડરવા લાગ્યા, તથા દયાળુ જનો તેને નિવારવા લાગ્યા. તોપણ તેને તામ્રપત્રના લેખથી પરમાર્થ પ્રાપ્ત થયો હતો તેથી તે ખાતર ખોદાવવા વિગેરેનું કામ કરતા લજ્જા પામ્યો નહીં. ધૂળ વડે ધસર અગવાળો અને ઝીંટો તથા કેડ બાધી તે દત્ત પોતે તથા તેના કેમકેશ છાણને વહેવા લાગ્યા તે સર્વ વહા હોમા ભરી તે પોતાના નામાઙ્ગિત દયા ઘણુ શુ વહેવું ? ઘણા વહાણો છાણથી જ ભરીને તે ગૌતમદ્વીપે પહોંચ્યો. લેખમા લખ્યા પ્રમાણે કરી તે ગાયોના છાણના પીડાઓથી ઘણા વહાણો ભરી તે પાઠો પોતાને નગર આવ્યો. તે જોઈ ' અહો ! કરીયાણાને અનુસરતું સામું કરીયાણુ જ આ લાવ્યો. એમ કહી લોકો હસવા લાગ્યા. દાણ વાગાઓ પણ ઉપહાસની બુદ્ધિથી જ દત્તને રાત્રી પાસ લઈ ગયા. રાત્રીએ તેને પૂછ્યું કે—“ શું કરીયાણુ તું લાવ્યો છે ? ” તે જાતે “ હે દેવ ! છાણના પિડા લાવ્યો છું ” તે માલગી હમીને રાત્રીએ કહ્યું કે—“ જ તારૂં દાણ માફ કરે છું તારૂં કરીયાણુ શુપ્ત કરીને રાખજે, અને સુખનું ભાજન થયે ” તે સાંભળી “ આપનો મોટો પ્રસાદ ” એમ બોલી રાત્રીને પ્રણામ કરી દત્ત પોતાને ઘેર ગયો. તે પિટો શુપ્ત સ્થળે રાખ્યા પછી વિધિ પૂર્વક તેને સગગાન્યા ત્યારે તેમાંથી મોટા મૂલ્યવાળા રત્નો નીકળ્યા. તેથી પૂર્વની જ જેમ તેનું ઘર લક્ષ્મીથી ભરપૂર થયું ‘ અહો ! આ દત્ત પુણ્યવત છે ’ એમ કહી રાત્રીદિક સર્વ લોકોએ તેની પ્રશંસા કરી. આ પ્રમાણે આ લોકની સિદ્ધિને માટે આ દષ્ટાંત આપ્યું તે પરલોકને વિષે પણ એ જ પ્રમાણે બાળી દેવું.

તથા—

દેહદ્વિડનિબંધન-ધનસમયાદારગેહમાર્ગસુ ।

નિવસદ્ અરત્તદુઃખો, સસારગણસુ માંસુ ॥ ૭૨ ।

મૂનાર્થ—દેહની સ્થિતિના નિબંધન ૪૧, ૨૨૪, ૧, આદિ ૧ અને ધન નિગમે સમાગમા ગ્રહેલા પદાર્થોમાં ભાવશ્રાવક રાગદ્વેષ રહિત રહે છે

દી-૧૪—દેહની સ્થિતિના નિબંધન એટલે શરીરને ટેકા (આધાર) આપવાના કારણો કે જે ધન, સ્વજન, આહાર અને ધર એ વિગેરે એટલે મિત્ર, સ્ત્રી, વસ્ત્ર, શસ્ત્ર, યાન અને વાહન વિગેરે સમાગમા રહેલા પદાર્થો ઉપર જાણે રાગદ્વેષ રહિત હોય તેમ ભાવશ્રાવક ગૃહસ્થાશ્રમને વિષે રહે છે અહીં ભાવાર્થ એ છે જે-ભાવ શ્રાવક શરીર નિર્બાહના કારણે ૪૫ વસ્તુઓ ઉપર પણ મદ આદર રાખે છે અને તે આ પ્રમાણે ભાવના ભાવે છે કે—“આ જગતમાં કોઈ સ્વજન નથી, શરીર પણ પોતાનું નથી, તથા ઘોગ ઉપભોગ પણ પોતાના નથી કારણ કે જીવ એ સર્વ વસ્તુ મૂકીને જ પરભવની ગતિમાં જાય છે ” તથા વિનય રહિત પતિવાગ ઉપર પણ અત્યંત દ્વેષ કરવો નહીં, પરંતુ બાહ્યવૃત્તિથી માત્ર દેખાવ જ કરવો કારણ કે કોપનું ફળ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“કોપના આવેશવાળો પુરુષ કાર્ય કે અકાર્યને, હિત કે અહિતને, ધર્મ કે અધર્મને તથા કાર્યના વિનાશને કે હાનિને જાણી શકતો નથી ” તથા કહ્યું છે કે—“ક્ષમાવાન પુરુષ જે કાર્ય કરે છે તે કાર્ય કોપને વશ થયેલો પ્રાણી કરી શકતો નથી કારણ કે કાર્યને સાધનારી બુદ્ધિ છે, અને તે બુદ્ધિ કોપી માણસને નાશી જાય છે

તથા—

ઉવમસારવિચારો, વાહિજહ નેય(વ) રાગદોમેહિ ।

મજ્જતયો હિયકામી, અસમ્માહ સન્વહા ચયદ્ ॥ ૭૩ ॥

મુનાર્ધ—ભાવશ્રાવક ઉપશમના જ વિચારવાળો હોય છે કારણ કે તે રાગદ્વેષથી બાધા પામતો નથી પરંતુ મધ્યસ્થ અને હિતાર્થી હોવાથી તે સવ થા કદાચહુનો ત્યાગ કરે છે

ટીકાર્ધ—ઉપશમ એટલે કષાયનો અનુદય, તે જ સાર—પ્રધાન છે એમ ધર્માદિકના સ્વરૂપનો જે વિચાર કરે તે ઉપશમસાર વિચાર વાળો ભાવશ્રાવક હેય છે શીરીને તે એવો હોય ? તે ઉપર કહે છે—કારણ કે તે ભાવશ્રાવ વિચાર કરનાથી રાગદ્વેષવડે બાધા પામતો નથી—પરાભવ પામતો નથી તે આ રીતે—“ મે ઘણા લોકોની સમક્ષ અમુક પક્ષ અગ્રીકાર કર્યો છે, અને ઘણા લોકોએ તેને પ્રમાણ રૂપ માન્યો છે, તો હવે મારા આત્માને હું જ કેમ અપ્રમાણ રૂપ કહું ? ” આ પ્રમાણે વિચાર કરીને તે (ભાવશ્રાવક) પોતાના પક્ષના રાગવડે પરાભવ પામતો નથી તથા “ મારા પક્ષને કષિત કરવાથી આ મારો મત્રુ છે તેથી હું લોક મધ્યે તેનો તિરસ્કાર કરું ” એમ વિચારી તેના સામા ખોટા દ્વષણ ઉઘાડા કરવા, તેને ગાળો દેવી વિગેરે પ્રવૃત્તિના કારણરૂપ દ્વેષે કરીને પણ તે પરાભવ પામતો નથી પરંતુ મધ્યસ્થ એટલે સર્વત્ર તુલ્ય ચિત્તવાળો અને હિતકામી એટલે હિતની જ અભિલાષાવાળો તે ભાવશ્રાવક સ્વપરના ઉપકારને ઇચ્છતો હોવાથી મધ્યસ્થ અને ગીનાર્ધ ગુરૂના ઉપદેશે કરીને સર્વથા પ્રજારે અસહ શ્રાહનો—કદાચહુનો ત્યાગ કરે છે કહ્યું છે કે—“ મોહરૂપી મોગ સાગરને તરીને પણ તથા તીરની સમીપે પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ છવ કદાચહુ રૂપી *શ્રાહ વડે ઉન્નાર્ગે લઈ જવાય છે ” અહીં ગોષામાદિય અને ગેહગુપ્ત વિગેરેના દક્ષાતો ભણી લેવા

તથા—

માર્વેતો અણવરય, સુણમગુરય સમત્યવત્પૂણા

સમદોઽવિ ઘણાદસુ, વજ્જદ પઢિવધસમધ ॥ ૭૪ ॥

* દાથી જેવા જગવાન પશુને પણ પાણીમા જગાડારે ખેચી જવાડ મામર્ધ્ય ધરાવનાર જગત્તર પ્રાણી

મૂલાર્થ—નિરતર સમગ્ર મનુષ્યોનું ક્ષણભૂતશુરપણ વિચારતો ભાવશ્રાવક ધનાદિકને વિષે સજ ધવાળો છતાં પણ પ્રતિજ્ઞા ધના સંબંધને (મૂર્છાને) વર્જે છે.

ટીકા—નિરતર (ક્ષણે ક્ષણે) સમગ્ર મનુષ્યોનું ક્ષણભૂતશુરપણ એટલે સતત વિનયશુરપણ વિચારતો, તે આ પ્રમાણે—“હા, અને સંગોગ, સમૃદ્ધિ, વિશ્વસુખ, સપત્તિ, આરોગ્ય, શરીર, યુવાવસ્થા અને શુભિત એ સર્વ અનિત્ય છે મનુષ્યોને સર્વ જન્મદિના મનુષ્યોના ક્ષણવારમા નહિ ધર્મવાળા થાય છે, અને એના અત્યંત અગ્રવ વિયોગ રહેલો છે એવા સર્વ સંયોગો શોકને ઉત્પન્ન કરવારા છે.” આવા પ્રકારની ક્ષણભૂતશુરતાને વિચારતો ભાવશ્રાવક વળદે જન્મ પણ એટલે જાણવૃત્તિથી ધનાદિકનું રક્ષણ, ઉપાર્જન વિગેરે વડે મુખ્ય છતાં પણ તે ધન સ્વજનાદિકને વિષે પ્રતિજ્ઞા ધરૂં-મૂર્છાનું ન બંધન સંયોગને વર્જે છે—કસ્તો નથી અને આ પ્રમાણે મનુષ્યના કાલે છે—“દિપદ, ચતુષ્પદ, દ્વેષ, ધર ધન, ધાન્ય વિગેરે વડે ત્યાગ કરીને કર્મરૂપી ખીજ સહિત આ પરાધીન એવ સજા મરણ વડેમા પરભવમા જાય છે.” ઇત્યાદિ.

તથા—

સમારનિરત્તમણો, મોગુવમોગા ન વિવિદેઝ સિ ।

નાઠ પરાણુરોહા, પવત્તર્ક (૨) કામયામેયુ ॥ ૭૪ ॥

મૂલાર્થ—સ સારથી વિરક્ત મનવાળો વાસ્તવમાં ‘આ લોગ ઉપભોગ વૃત્તિના હેતુ નથી’ એમ ભાવેલી જગત અવધી કામ લોગમા પ્રવર્તે.

ટીકા—આ સ સાર અનેક દુર્ગોળ સ્થાને મુકે છે—“આ સ સારમા પ્રથમ મનુષ્યોને સ્ત્રીની ખુશીને નથી સ્વર્ગપ્રમા દુખ રહેલું છે, ત્યાર પછી બાલ્યાવસ્થામા મનુષ્ય આનંદ સંયોગની સ્ત્રીના સ્નાનપાનથી મિશ્રિત દુખ છે, ત્યાર પછી મુખ્યત્વે પશુ વિયોગથી

ઉત્પન્ન થયેલું હું જ છે, ત્યારપછી વૃદ્ધાવસ્થા અસાર છે એ તો સ્પષ્ટજ
 દેખાય છે તો હે મનુષ્યો ! આ સસારમા જો લેશ માત્ર પણ સુખ
 હોય તો તે તમે કહો. ” આવા સસારથી વિરક્ત મનવાળો (ભાવ-
 શ્રાવક) આ લોગ ઉપલોગો એટલે- “ જે આહાર, પુષ્પ વિગેરે એકજ
 વાર લોગવાય તે લોગ કહેવાય છે, અને જે ઘર, સ્ત્રી વિગેરે વાર વાર
 લોગવાય તે ઉપલોગ કહેવાય છે ” આ પ્રમાણે આગમને વિષે પ્રસિદ્ધ
 તે પ્રાણિઓને વૃત્તિના હેતુરૂપ નથી કહ્યું છે કે- “ જેમ સ્વપ્નમા
 અનુભવેલું ઇચ્છિત સુખ સાચું નથી, તેમ આ ભૂતકાળમા લોગવેલું
 સુખ સ્વપ્ન જેવું જ છે ” તથા- “ નિર્મળ દેવપણામા (દેવના ભવમા)
 દેવાગનાના સમૂહના શરીરાદિક વડે પવિત્ર અને મનોહર લોગોને
 અનેક સાગરોપમ અને પટ્ટોપમ સુધી લોગવીને પણ મનુષ્યો જે
 અશુચિથી ભરેલા સ્ત્રીના કલેવરને વિષે આસક્ત થાય છે તે ઉપરથી
 હું માનું છું કે લોગો ચિરકાળ સુધી લોગવ્યા છતાં પણ જીવોને
 વૃત્તિ કરનારા થતા નથી આ પ્રમાણે લોગના સુખનું કૃણ જાણીને
 ભાવશ્રાવક બીજાના અનુરોધથી એટલે અન્ય જનના દાક્ષિણ્યાદિકથી
 કામ લોગમા પ્રવર્તે છે અહીં વજ્રસ્વામીના પિતા ધનગિરિનું
 દેહાંત જાણવું

તથા—

વેસ વર નિરાસસો, થજ્જ કલ્લ ચયામિ ચિંતવો ।

પરકીય પિવ પાલદ, મેહાવાસ સિદ્ધિભાવો ॥ ૭૬ ॥

મૂનાર્થ—વેશ્યાની જેમ આરાસા રહિત (ભાવશ્રાવક) ‘ હું
 આજ કાલ આ સસારને તજીશ ’ એમ કરવો (કરી) જાણે પારકો
 હોય એમ વૃદ્ધાવસ્થાઅમને મદ આદરથી પાળે છે

ટીપ્પણ—વેશ્યાની જેમ નિરાસસ એટલે (મારાપણની)
 આસ્થાની ભુદ્ધિ રહિત જેમ વેશ્યા નિર્ધન કાચુક પાસેથી વિશેષ
 લાભની આરા નહીં રાખતી અને કાંઈક ધન તેની પાસેથી પામતી

‘આજ અથવા કાલ હું આનો ત્યાગ કરૂં’ એમ વિચારી મદ આદરવાળી થઈને તેને સેવે છે, તેમ બાવશ્રાવક પણ ‘આજ કાલ મારે આ (ગૃહાવાસ) મૂકવાનો જ છે’ એવા મનોરથ કરતો અને કોઈ પણ કારણથી ત્યાગ નહીં કરી શકતો છતાં પણ મદ આદરવાળો થઈને બાહ્યે આ ગૃહાવાસ પારકો જ છે એમ ભણી તેનું પાલન કરે છે આવો બાવશ્રાવક કદાચ ચારિત્રની પ્રાપ્તિ ન થાય તો પણ વસુ શ્રેષ્ઠીના પુત્ર સિદ્ધની જેમ કલ્યાણને અવશ્ય પામે છે

વસુ શ્રેષ્ઠીના પુત્ર સિદ્ધની કથા—

તગરા નામની નગરીમા વસુ નામે શ્રેષ્ઠી હતો તેને મેન અને સિદ્ધ નામના બે પુત્રો હતા તેઓ સ્વભાવથી જ વિનયવાળા, ભદ્રિક (લોળા), પ્રિય વચ્ચન બોલનારા અને ધર્મની ઇચ્છાવાળા હતા એકદા ગ્રીણ્યદ્ર નામના ગુરૂની પામે ધર્મદેશના સાધનથી સેને શિક્ષા મહંતુ કરી પરંતુ તે થ થ અને ક છુને વિષે અત્યંત પ્રમાદી થયો. બીજો ગિદ્ધ (કે જે માળાપત્રી સેવા કરવા ધરમા જ રહ્યો હતો તે) મુનિની ક્રિયાને અગીકાર કરવા માટે ધર્મકથાને વાચતો હતો અને શુદ્ધ ચારિત્રની ઇચ્છાથી નિરંતર પોતા ॥ આત્માને ભાવતો હતો તે ચિંતવતો હતો કે—“ઈદ્રિયોતુ દમન કરીને અને શરીરને પણ સર્વ ઉપસર્ગો સહન કરી શકે તેવું કરીને મારે સદ્ગુરૂની પામે સમ્યક્ પ્રકારે ચારિત્ર અગીકાર કરવું છે જે વ્રતને અગીકાર કર્યા પછી કોઈ પણ રીતે હું ઇદ્રિયોના વિષયો વડે બાધા પામીશ તો કાળથી સૂઝેલા વાદરની જેમ હું અત્યંત દુઃખી થઈશ તેથી કરીને આ મારો શુભ શુદ્ધ સાધુધર્મને ક્યારે પામશે ?” આ પ્રમાણે જેનું મન મનોરથ રૂપી મોળા રથપર આરૂઢ થયું હતું એવો તે મિદ્ધ કાળને નિર્ગમન કરવા લાગ્યો એકદા સેન સાધુ તે સિદ્ધને જોવા માટે તગરા

નગરીમા આ યો, અને પરસ્પર પ્રેરણા ડગીને એટલે સુખશાતા પૂછીને તે બન્ને બાઇઓ એક ઠેકાણે ધર્મગોષ્ઠી કરવા બેઠા. તેવામા ધર્મના વશથી તે બન્નેના ઉપર વીજળી પડી તેથી તેઓ મરણ પામ્યા તે જોઇ તેમનો પિતા તથા સર્વ પરિવર અત્યંત દુઃખી થયા. ત્યારપછી એ દા તે નગરીમા મહાત્મા યુગ-રનામના કેવળી પધાર્યા તેને વદના કરી વસુ એકીએ પોતાના બન્ને પુત્રોનો મતિ પૂછી. ત્યારે કેવળી ભગવાન બોલ્યા કે—“ તે તારો સિદ્ધ નામનો પુત્ર મૌધર્મ દેવલોભા ગયો છે, અને એન સાધુ મોટી ઋદ્ધિવાળો બ્યતર દેવ થયો છે તેનું કારણ એ છે જે સિદ્ધને શુદ્ધ સાધુધર્મ પાળવાની ઇચ્છા હતી અને બીજાએ (સેને) ચારિત્ર મહુલ્ય કયો છતાં પણ સારી રીતે પાળ્યું નથી ” આ પ્રમાણે પરમાર્થને જાણીને ચારિત્રના મનોરથને મુક્યા વિના જ ભાવશ્રાવકે શુદ્ધકાર્યમા મદ આદરવાળો થઇને શુદ્ધ વામમા પણ વસે છે.

આ પ્રમાણે ભાવશ્રાવકના સત્તર ગુણો કહ્યા. અહીં કોઇ શકા કરે કે—આ સત્તર ગુણો પૈકી સી, ઇદિય અને વિચય, તથા અરક્ત દ્વિષ, મંયસ્થ અને અસબદ્ધ, તથા બેહ અને બેહવાસ, આમાનો વિષય એ— જ હોવાથી અર્થનો ભેદ (તકાવત) જણાતો નથી, માટે તેમા પુનરૂક્ત નામનો દોષ કેમ ન લાગે ? તેનો ઉત્તર આપતા શુદ્ધ કહે છે કે—આ શકા સાચી છે પરંતુ દેશવિરતિ વિચિત્ર રૂપવાળી હોવાથી એક જ વિષયમા જૂદા જૂદા પરિણામ હોઇ શકે છે એટલું જ નહીં, પરંતુ એક પરિણામના પણ વિષયનો ભેદ સંભવે છે માટે સર્વ ભેદોનો નિષેધ કરવાના ઈરાદાથી આ સર્વ વિસ્તાર કયો છે, તેથી અહીં પુનરૂક્ત દોષ આવતો નથી અને તે જ રીતે વ્યાખ્યાનની ગાથાઓ વડે સ્પષ્ટ જણાવેલું છે, માટે સૂક્ષ્મ જુદિથી વિચાર કરીને સમાધાન કરવું આ પ્રમાણે સત્તર ગાથાનો અર્થ સમાપ્ત થયો.

હવે ચાલતા પ્રકરણને સમાપ્ત કરવા પૂર્વક બીજા પ્રકરણનો સંબંધ કરે છે.

इय सतरसगुणजुत्ता, त्रिणागमे मानसारगो भविष्यो ।

एव उण कुमलजोगा, लहइ लहु भावसाधुत्त ॥ ७५ ॥

મૂળાર્થ—આ પ્રમાણે ત્રિનાગમને વિષે સતર ગુણે કીર્તિત થુજા ભાનશ્રાવક કીર્તિત છે અને તે ૪ (ભાવશ્રાવક) કુશળયોગથી શીઘ્ર પદે ભાવસાધુપણ પામે છે

ટીકાર્થ—ઇતિ એટલે ઉપર કહેલા પ્રકારે કરીને ત્રિનાગમને વિષે સતર ગુણે કરીને સુક્ત ભાવશ્રાવક કહેલો છે અને વચ્ચે પુનઃ અહીં પુનઃ શબ્દ વિશેષણના અર્થમાં છે, તેથી શુ વિશેષ કહે છે ? વળી આગમમાં આ (ભાવશ્રાવક) દ્રવ્યસાધુ કહેલો છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“ જેમ માટીનો પિંડ દ્રવ્યઘટ કહેવાય છે તેમ સુશ્રાવક દ્રવ્યસાધુ કહેવાય છે અને જે સાધુ છે તે દ્રવ્ય દેવ કહેવાય છે એમ સર્વ શુદ્ધ નયનો મન છે ” આવા પ્રકારનો ભાવશ્રાવક વિશેષ પ્રકારના ખરિણામ (અધ્યવસાય) થી મન વચન અને કાયાના કુમળ યોગને ઉપાન્ન કરી શીઘ્રપદે ભાવસાધુપણને એટલે યથાર્થ ચતિપણને પામે છે ”

ભાવસાધુ કેવો હોય ? તે કહે છે—“ મોક્ષને સાધનારા યોગોને નિરતર સાધે છે અને સર્વ પ્રાણીઓને વિષે સમાન પદે વર્તે છે તેથી તે સાધુ કહેવાય છે જે જ્ઞાતિ વિગેરે શુદ્ધોવડે સહિત હોય, શ્રેત્રી, વિગેરે શુદ્ધો વડે ભૂષિત હોય અને સદાચારમાં અપ્રમાદિ હોય તે ભાવસાધુ કહેવાય છે આવો ભાવસાધુ છદ્મરથ છવોએ શી રીતે બાણી શકાય ? વિગેરે કરીને બાણી શકાય તે વિગેરે કયા છે ? તે કહે છે —

एयस्स उ लिंगाइ, सयला मग्गाणुसारिणी किरिया ।

सद्धा पवरा घस्से पणवाणित्तमुजुभावा ॥ ७६ ॥

किरियासु अर्पमात्रो, आरभो सकणित्तणुंहाणे ।

गुरुभो गुणार्णरामो, गुरुआणाराइण परंम ॥ ७६ ॥

મુદ્ધાર્થ—તેના આ વિગો છે—તેની સમગ્ર ક્રિયા માર્ગાનુસારી હોય ૧, ધર્મમા ઉદ્વેગ શ્રદ્ધા હોય ૨, સરવભાનને લીધે પ્રજ્ઞાપનીયપણ હોય ૩, ક્રિયા કન્યામા અપ્રમા હોય ૪, બની ગમે તેના અનુધાનમા આરભ હોય ૫, ગુણને વિષે અત્યંત અનુરાગ હોય ૬, અને અત્યંત ગુરૂની આજ્ઞાનુ આરાધન હોય ૭ આ સાત લિંગ બાવસાધુના છે

ટીકાર્થ—આના એટલે બાવસાધુના લિંગો—ચિન્હો આ પ્રમાણે છે—સમગ્ર પ્રત્યુપેક્ષણાદિક ક્રિયા માર્ગાનુસારી એટલે મોક્ષમાર્ગને અનુસરનારી હોય ૧, તથા ધર્મને વિષે—સયમને વિષે ઉત્કૃષ્ટ શ્રદ્ધા હોય ૨, તથા જ્ઞાનુભાવથી—અકુટિલપણથી પ્રજ્ઞાપનીયપણ—સફળો ધર્મા લપટપણ હોય ૩, તથા ક્રિયાઓમા—શાસ્ત્રોક્ત અનુધાનોમા અપ્રમાદ—અશિથિલતા હોય ૪, તથા શક્ય—બની શકે તેવા તપશ્ચ યાદિક અનુધાનને વિષે આરભ—પ્રવૃત્તિ હોય ૫, તથા મોટો ગુણાનુ રાગ—ગુણને વિષે પક્ષપાત હોય ૬, તથા પરમ—ઉત્કૃષ્ટ ગુણોરાધન—આચાર્યાદિક ગુરૂની આજ્ઞામા વર્તવાપણ હોય ૭ આ સાત લક્ષણો બાવસાધુના છે આ રીતે બે ગાયનો સંક્ષેપ અર્થ કહ્યો

હવે વિવતારથી અર્થ સૂત્રકાર પોતે જ કહે છે—

મગ્ગો આગમનીર્હ, અહવા સવિગ્ગવહુજણાઇન્ન ।

ઉમયાણુસારિણી જા, સા મગ્ગણુસારિણી કિરિયા ॥૨૦॥

મુદ્ધાર્થ—માર્ગ જોલે આગમની નીતિ અથવા ઘણા સવિમ જનાનુ આચરણ આ બન્નેને અનુસરતી જે ક્રિયા તે માર્ગાનુસારી ક્રિયા કહેવાય છે

ટીકાર્થ—ઉચ્ચિત સ્થાનની પ્રાપ્તિને માટે પુરવોએ જે શોધાય છે તે માર્ગ કહેવાય છે એટલે કે ‘મૂળ’ શોધવું એ ધાતુ ઉપરથી

માર્ગ શબ્દ થયો છે તે માર્ગ દ્રવ્ય અને ભાવના છે થી બે પ્રકારનો છે તેમા ગામ વિગેરે તરફ જવાનો જે માર્ગ તે દ્રવ્યમાર્ગ અને મુક્તિપુરી તરફ જવાનો જે માર્ગ તે ભાવમાર્ગ કહેવાય છે એટલે કે સમ્યક્જ્ઞાન હર્ષન અને ચારિત્ર રૂપ અથવા ક્ષાયોપશામિક ભાવરૂપ ભાવમાર્ગ કહેવાય છે, અને તેજ ભાવમાર્ગનો અહીં અધિકાર છે વળી તે માર્ગ કારણને વિષે કાર્યનો ઉપચાર કરવાથી આગમનીતિ-સિદ્ધાંતમા કહેવો આચાર અથવા સવેગી ઘણા જનોનો આચાર એમ બે પ્રકારનો કહેવો છે તેમા આગમ એટલે વીતરાગનુ વચન કહ્યું છે કે—“ આગમ એટલે આત્મ પુરૂષનુ વચન, જેના હોપનો (દેવનો) ક્ષય થયો હોય તેને આત્મ કહેલા છે વીતરાગ અસત્ય વચન બોલે જ નહીં કેમકે તેમને અસત્ય બોલવાનુ કાંઈ પણ (રાગદ્વેષાદિક) કારણ નથી ’ તે આગમની નીતિ એટલે ઉત્સર્ગ અને અપવાદ રૂપ શુદ્ધ સચમનો ઉપાય તે માર્ગ કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ આ પૃથ્વી ઉપર અતરાતમાનુ વચનજ પ્રવર્તક અને નિવર્તક છે અને ધર્મ પણ તે વચનમાજ રહેલો છે, અને તેવુ ઉત્કૃષ્ટ વચન આ જગતમા મુનીંદ્ર (જિનેંદ્ર) નુ જ છે આ વચન હૃદયમા રહ્યું હોય તો તત્ત્વથી મુનીંદ્ર જ હૃદયમા રહેલા છે એમ જાણવુ અને તે મુનીંદ્ર હૃદયમા રહેવાથી અવશ્ય સર્વ અર્થની સિદ્ધિ થાય છે ’ તથા સવિગ્નો એટલે મોક્ષના અભિલાષી એવા જનો એટલે બીજાઓને સવેગનો અભાવ હોવાથી ગીતાયો, તેઓએ જે ક્રિયારૂપ અનુદાન કર્યું હોય તે પણ માર્ગ કહેવાય છે અહીં જે સવિગ્ન શબ્દ ગ્રહણ કર્યો છે તે અ સવિગ્નો ઘણા હોય તો પણ તેમનુ અપ્રમાણપણ દેખાડે છે, અને બહુ જન શબ્દનુ ગ્રહણ કર્યું છે તે એક સવિગ્ન પણ કદાચ અનાસોગ અને અજ્ઞાનતાદિકના કારણથી અશુભ આચરણ કરે તેથી તે પણ પ્રમાણ મૂત નથી, એમ જણાવે છે આ હેતુથી સવિગ્ન એવા

૧ આગમનીતિ મગ્ધ અને મોક્ષમાગ દ્વાર છે કારણને પ્રયત્ને

માનવાથી આગમનીતિ મોક્ષ માગ કહેવાય છે

ઘણા જનોએ જે આચરેલો હોય તે જ માર્ગ છે એમ બાણુ આ બન્ને માર્ગને અનુસરનારી એટલી આગમની બાધા રહિત અને સ વિમ્મ જ નોના બ્યવહારમા આવેલી જે ક્રિયા તે માર્ગોનુસારી ક્રિયા કહેવાય છે

અહી કોઈ શકા કરે છે કે—એકલા આગમને જ માર્ગ કહેવો યોગ્ય છે, પણ ઘણા જનોના આચરણને માર્ગ કહેવો તે અયુક્ત છે તેમ કહેવાથી બીજા શાસ્ત્ર સાથે વિરોધ આવશે, અને આગમનુ અપ્રમાણુપણુ પ્રાપ્ત થશે કેમકે તે વિષે આગમમા અન્ય અથળે કહ્યું છે કે—“જો ઘણા જનોની માત્ર પ્રવૃત્તિ (આચરણ) ને જ ધીએ તો લોકિક ધર્મ જ ત્યાગ કરવા લાયક નહીં થાય કેમકે તેમા ઘણા જનો પ્રવર્તે છે તેથી આગમમા જે આજ્ઞા કરી હોય તે જ પ્રમાણે ડાઘા પુરૂષે કરવું જોઈએ ઘણા જનોની પ્રવૃત્તિનું શુ ધામ છે ? કારણ કે શ્રેયના અર્થી ઘણા જનો હોતા નથી ” તથા વળી કહ્યું છે કે—“જેમ ઉચિત એવો જ્યેષ્ઠ પુરૂષ વિદ્યમાન છતાં અનુજ્યેષ્ઠની પૂજા કરવી અયોગ્ય છે તેમ જગવાનનું વચન (આગમ) પ્રગટ (વિદ્યમાન) છતાં ઘણા લોકના આચરણનું ઉદ્ઘાટન (કહેવું), તે પણ અયુક્ત છે ” વળી આગમને કેવળી પણ અપ્રમાણુ કરતા નથી કહ્યું છે કે—“શ્રુતના ઉપયોગવાળા શ્રુતજ્ઞાનીને કદાચ અશુદ્ધ આહાર ખાણું કરે તો પણ તે આહારને કેવળી મહણું પણ કરે અન્યથા શ્રુતની અપ્રમાણુતા થાય ” વળી આગમ વિદ્યમાન છતાં આચરણને પ્રમાણુત કરવાથી તે આગમની લઘુતા થાય એ સ્પષ્ટ જ છે

આ પ્રમાણે કોઈ શકા કરે તેને શુરૂ જવાબ આપે છે કે—“તે એમ નથી કેમકે આ શાસ્ત્રના તેમજ બીજા શાસ્ત્રના વિષયના વિભાગનું જ્ઞાન ન હોવાથી તને આવી શકા થાય છે તે આ પ્રમાણે—આ સૂત્રમા સ વિમ્મ બીતાર્થે આગમની અપેક્ષા વિના કોઈ પણ આચરણ કરતા નથી પરંતુ “જેનાથી નવા દોષો થતા અટકે છે અને જેનાથી પૂર્વ કર્મનો ક્ષય થાય છે, તે તે રોગની અવસ્થામા શમન (ઔષધ)

ની જેમ મોક્ષનો ઉપાય છે ” ઇત્યાદિ આગમનુ સ્મરણ કરી દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, કાલ અને પુરુષાદિકની યોગ્યતાનો વિચાર કરી જ્ઞાનમની વૃદ્ધિ કરનાર જે કાર્તિકોય તેનું જ આચરણ કરે છે, અને તેને બીજા પણ સ વિગ્રહીતાર્થે પ્રમાણભૂત કરે છે તેથી તે માર્ગ કહેવાય છે તે કહેલા બીજા શાસ્ત્રો તો અસ વિગ્રહ અને અગીતાર્થ જનોની અયોગ્ય પ્રવૃત્તિને આશ્રીને પ્રવર્તેલા છે તેથી તેની સાથે શી રીતે વિરોધ સંભવે ? વળી સ વિગ્રહના આચારને પ્રમાણ ગણવાથી આગમની અપ્રમાણતા થઈ શકતી નથી, પણ ઉલટી આગમની પ્રતિષ્ઠા મજબૂત થાય છે કારણ કે આગમમા પણ આગમ વ્યવહાર ૧, શ્રુત વ્યવહાર ૨, આજ્ઞા વ્યવહાર ૩ ધારણા વ્યવહાર ૪ અને છત વ્યવહાર ૫ એ પાંચ પ્રકારનો વ્યવહાર કહેલો છે તે વિષે સ્થાનાગ સૂત્રમા કહ્યું છે કે—“ પાંચ પ્રકારનો વ્યવહાર કહ્યો છે તે આ પ્રમાણે—આગમ વ્યવહાર ૧, શ્રુત વ્યવહાર ૨, આજ્ઞા વ્યવહાર ૩, ધારણા વ્યવહાર ૪ અને છત વ્યવહાર ૫ ” અહીં છત અને આચરણ એ બન્નેનો એક જ અર્થ હોવાથી આચરણનો પ્રમાણતા સિદ્ધ થયે આગમની પ્રતિષ્ઠા અત્યંત સિદ્ધ થાય છે પરંતુ જે મોહાધ પુરુષો બીજા મનુષ્યોના આચરણનું દૃષ્ટાંત આપી ગીતાર્થના આચરણ માર્ગને દૂષિત કરે છે તે બિચારા “ અમે આગમની રૂચિવાવાળા છીએ ” એવી મિથ્યા આધોષણા કરે છે કહ્યું છે કે—“ મૂઠ જનો અનાદિ કાળના મોહને લીધે અમે તેના (આગમના) ભક્ત છીએ એમ કહી તેની કદરવના કરતા અને તેને જ માનના છતા તેની અવગણના કરે છે તે તેઓ ભણતા જ નથી. ” તેથી કૃત્રિને આગમથી અવિરુદ્ધ જે આચરણ તે પ્રમાણભૂત છે એમ સિદ્ધ થયું ૮૦

અન્નમહ મણિય વિ સુર, કિંચીં કાલાશ્કારણાવેશ્ક ।

આદ્યમન્નમહ ચિય, દાસહ સવિગ્મગીર્ણિ ॥ ૮૧ ॥

મૂનાર્થ—શ્રુતમા અન્યથા પ્રકારે કહેલું હોય તો પણ કાર્તિક

ગાળાદિકની અપેક્ષાએ કરીને સવિમ્ન ગીતાર્થોએ તેવી બીજી જ કાંઈક આચરેલું દેખાય છે

ટીકાર્થ—શ્રુતમા એટલે જિનેશ્વરના આગમમા કાંઈક વસ્તુ અન્યથા એટલે જુદા પ્રકારે કહેલી હોય તોપણ કાળાદિક કારણની અપેક્ષાએ એટલે હું ધર્માદિક રૂપ કાળનો વિચાર કરવા પૂર્વક સ વિમ્ન ગીતાર્થોએ અન્યથા પ્રકારે જ આચરેલી સાક્ષાત્ દેખાય છે ૮૧

—૦૦—
તે શુ ? તે કહે છે—

કપ્પાણ પાડરણ, અગ્ગોચરચાય સ્થોલિયામિરક્કા ।

ઓપગહિયકહાહય—તુવચમુહદાણદોરાઈ ॥ ૮૨ ॥

મૂલાર્થ—કલ્પોત્તુ પ્રાવરણ, અધાવતારનો ત્યાગ, ઝોળી વડે બિદ્યા, તથા કંઠાહક, તુ બક, મુખદાન અને દોરા નિગેરે ઓપગહિકનો સ્વીકાર

ટીકાર્થ—સાડા ત્રણ હાથ લાખા અને અઢી હાથ પહોળા વસ્ત્રનું કપ એવું નામ આગમમા પ્રસિદ્ધ છે, તે કલ્પોત્તુ પ્રાવરણ એટલે ચોતરફ શરીરે વીંટવું તે, આ કલ્પો કારણ વિના બિદ્યાચર્યોદિકમાં જતા સાધુએ સવૃત્ત એટલે સંકેલેલા જ સ્કંધ ઉપર રાખવા એમ આગમમા કહ્યું છે, છતાં હાલ તે પહેરવામા આવે છે અધાવતાર એ પહેરવાનું વસ્ત્ર વિશેષ સાધુજનમા પ્રસિદ્ધ છે, તેનો ત્યાગ એટલે ચોલપટ્ટનો કરેલો ફેરફાર તથા ઝોળી એટલે હાથ ઉપર લટકતી પાંચ રાખવાની ઝોળી, તેણે કરીને બિદ્યા માટે જવું તે આગમમા પરિબંધના બે છેડા મૂઠીમા પકડવાના કહ્યા છે, તથા બે ઠોણીની પાસે બાંધવાના કહ્યા છે તથા ઓપગહિક ઉપગરણ, જેવા કે કંઠાહક, તુ બક, મુખદાન અને દોરા નિગેરે પ્રસિદ્ધ છે તે હાલમા સાધુએ આચરેલા છે અર્થાત્ આગમમા કહેલા નથી ૮૨

તથા—

મિશ્રિગાનિવિસ્તવણાઈ, પજ્ઞોસપણાઈતિહિપરાવત્તા ।

મોયણવિદિશ્ચક્ષત્, એમાઈ વિવિદમશ્ચ પિ ॥ ૮૩ ॥

મૂલાર્થ—સીકામા પાનના ખનાવિગેરે, પર્યુષણાદિકની તિથિનો ફેરફાર, ભોજનવિધિનો ફેરફાર એ વિગરં બીજી ઘણી વ્યાખ્યાનોમા ફેરફાર આચરણ થયેલા છે

દીકાર્થ—સિદ્ધિક્ષે એટલે દોરાનો બનાવેલો પાત્રનો આધાર વિશેષ તેમ નિમેષ એટલે પાત્રનું આધવું તે, આદિ શબ્દથી પડલા, પાયકેસરીયા વિગેરે ધારણ કરવા તથા યુક્તિના લેખ વડે પાત્રોને લેખ કરવો તે, તથા પર્યુષણાદિકતિથિનો પરાવર્ત-પર્યુષણા એટલે સવતસરી, આદિ શબ્દથી ચાતુર્માસિક, કોઈના મનમા પાસિક પણ ગ્રહણ કરાય છે આ પર્વોની તિથિનો પરાવર્ત એટલે ફેરફાર કરેલો છે તે સુપ્રસિદ્ધ છે તથા ભોજન વિધિનું અન્યત્વ એટલે યતિઓને ભોજન વિધિમા ફેરફાર કર્યો તે પણ પ્રસિદ્ધ છે પરંતુ બીજાની પાસે આ ભોજનવિધિની વ્યાખ્યા કરવી નહીં, કારણકે આગમમા તેને શુદ્ધ રીતેજ કરવાનું કહ્યું છે તે આગમ આ પ્રમાણે છે--“યતિઓ છ કાયની ઉપર ઘ્યાવાળા છે તેા પણ આહાર, નિહાર, ને દુગ્ધનીક પિંડ મહણ કરતા તેઓ દુર્લભ ભોધિને દરે છે” એમાઈ આ પદમા પ્રાકૃત ભાવાને લીધે ઘજ ના વઢારનો લેખ થયો છે આદિ શબ્દે કરીને વાચનાવડે મહાન અને ધારણ કરવામા અશક્તિવાળા મહાશુદ્ધિ મનુષ્યોને બાણી પાટીમા બાણવાની પ્રવૃત્તિ કરી, કાઈક સચમની વિરાધના છતા પણ સિદ્ધાંતને પુસ્તકમા આરૂઢ કર્યું, તથા પ્રવચનના અવિન્યે-દને માટે કવજિકા વિગેરે ધારણ કર્યા આ સર્વે ગીતાર્થના આચરણ આદિ શબ્દથી ગ્રહણ કરાય છે બીજી પણ વિવિધ પ્રકારનું આચરણ પ્રમાણભૂત જ છે તેને માટે વ્યવહાર ભાષ્યમા કહ્યું છે કે --“શસ્ત્ર-પરિજ્ઞાને બદલે છકાય સચમ અને પિંડેષણાને બદલે ઉત્તરાધ્યયન હાલમા શખાય છે તેમા વૃક્ષ, વૃષભ, ગોપ, ચૌહા, ચોધિ અને પુષ્ક-

રિણીના દૃષ્ટાંતો છે " આનો ભાવાર્થ એ છે જે—" શસ્ત્રપરિણા અધ્યયન સૂત્રથી અને અર્થથી ભર્યા પછી સાધુનું ઉત્થાપન કરવું એટલે વડી દીક્ષા આપવી એમ આગમમાં કહ્યું છે અને હાલનો આચાર એવો છે કે—છકાય સયમ એટલે દશવૈકાલિક સૂત્રનું ષડ્ભવનિકા નામનું ચોથું અધ્યયન સૂત્ર અને અર્થથી ભર્યા પછી સાધુની ઉત્થાપના-વડી દીક્ષા કરાય છે તથા આગમને અનુસારે પ્રથમ પિંડેષણા અધ્યયન (આચારાગ) ભર્યા પછી ઉત્તરાધ્યયન ભણવામાં આવતું હતું, અને હાલમાં ઉત્તરાધ્યયન ભર્યા પછી આચારાગ શીખાય છે પૂર્વે કલ્પવૃક્ષો લોકના શરીરના નિર્બોહનું સાધન હતા, હાલમાં આમ્રવૃક્ષ અને કરીર વિગેરે વૃક્ષોથી વ્યવહાર (નિર્બોહ) ચાલે છે તથા પૂર્વે વૃષભો અનુલ્લ બળવાન અને રવેત વર્ણવાળા હતા હાલમાં અટપ બળવાન ધુસરા વર્ણવાળાથી પણ લોક વ્યવહાર કરે છે તથા પૂર્વે ગોપબનો ખેડુત હતા અને તેઓ ચક્રવર્તીના યૃહપતિ નામના રત્નની જેમ એક જ રીવસમાં ધાન્ય નીપજાવતા હતા, હાલમાં તેવા ખેડુતો નહીં છતાં પણ બીજા ખેડુતોથી લોકો નિર્બોહ કરે છે તથા પૂર્વે ચોદાઓ સહસ્ર ચોદાલિક હતા હાલમાં અટપ બળ અને પરાક્રમવાળા છે તો પણ તેનાથી રાજાઓ શત્રુઓનો પરાભવ કરી રાજ્યનું પાલન કરે છે તેજ પ્રમાણે સાધુઓ પણ હાલમાં જીતવ્યવહાર કરીને સયમને આરાધ્ય છે, એ પ્રમાણે ઉપનય કરવો તથા ચોધિ એટલે પ્રાયશ્ચિત્ત પહેલા છ માસનું આવડું તે હાલ જીત વ્યવહારમાં પાંચ ઉપવાસનું કહેણ છે તથા પુષ્કરિણી એટલે વાવો પણ પહેલાના કરતા ઢીન છે તો પણ દોડકોનો ઉપકાર કરે જ છે અહીં દાષ્ટાંતિકની યોજના પ્રથમની જેમ કરી લેવી આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે જીતવ્યવહાર ભોવામાં આવે છે ૮૩

અથવા ઘણું શું કહેવું ?

૧ એક ચોદો હજાર ચોદાઓ સાથે એકી વખતે મુદ્દ કરી શકે તે સહસ્ર ચોપ કહેવાય છે

જ સવ્વહા ન મુત્તે, પહિસિદ્ધ નેય જીવહહેલુ ।

તં સવ્વ પિ પમાણ, ચારિત્તપણાણ મણિય ચ ॥૮૪॥

મૂલાર્થ—અત્રમા જેનો સર્વથા પ્રકારે નિષેધ કરેલો ન હોય તથા જે જીવના વચનુ કરણુ ન હોય તે સર્વ ચારિત્ર રૂપી ધનવાળા સાધુઓને પ્રમાણભૂત છે તે વિષે કહ્યું છે કે—

ટીકાર્થ—જે વસ્તુ સર્વથા પ્રકારે સિદ્ધાતમા મૈથુનની જેમ નિષેધી ન હોય. કહ્યું છે કે—“ જિનેશ્વરે ઓક મૈથુનને મૂકીને બીજા કોઈ પણ વસ્તુનો સર્વથા નિષેધ કયો નથી, તથા અતુટા પણ આપી નથી કારણ કે તે મૈથુન રાગ દ્વેષ વિના થઈ શકતું નથી તેથી તેનો સર્વથા નિષેધ છે ” તથા જે આધાકર્મના શ્રદ્ધાળુની જેમ જીવવધનો હેતુ ન હોય, તે સર્વ જીવવ્યવહાર ચારિત્ર રૂપી ધનવાળાને આગમની આજ્ઞા હોવાથી પ્રમાણભૂત છે તે વિષે આગમમા કહ્યું છે ૭-૮૪

આગમમા જે કહ્યું છે તેજ કહે છે—

અવલપિઝ્ઞ કઝ, જ કિં પિ સમાયરતિ ગીયત્થા ।

થેવાવરાહ પહુગુણ, સવ્વેસિં ત પમાણ તુ ॥ ૮૫ ॥

મૂલાર્થ—ગીતાર્થી કાર્યને આશ્રીને જે કોઈ પણ યોગ હોય વાળુ અને ઘણા ગુણવાળુ આચરણ કરે છે, તે સર્વને પ્રમાણભૂત છે

ટીકાર્થ—આગમના તત્ત્વને બાંધુનારા ગીતાર્થી કાર્યને આશ્રીને સ્વયમને ઉપકાર કરનાર કોઈ પણ અન્ય દોષવાળુ અને બહુને ઉપકાર કરનાર આચરણ કરે છે, તે સર્વ ચારિત્રીઓને પ્રમાણુ જ છે અહીં તુ શબ્દ અવધારણુ-નશ્ચય અર્થમા છે

અહીં કોઈ વક્ત્ર માણસ શક્ત કરે છે કે—જો આ પ્રમાણુ આચરણને જ તમે પ્રમાણ કરતા હો તો અમારા પિતા પિતામહુ વિગેરે પૂર્વજો વિવિધ પ્રકારના આચરણ અને મિથ્યાત્વની ક્રિયામા પ્રવર્તતા

હતા, તેથી અમારે પણ તેજ પ્રમાણે વર્તવું ઉચિત છે. આનો ઉત્તર આપે છે કે-હે મૌન્ય ! અમે તને સ માર્ગે લઈ જઈએ છીએ તેમા ઉન્માર્ગે ન જા કારણ કે અમે તો સવિઅનો આચાર સ્થાપન કર્યો છે, પણ સર્વ પૂર્વ પુરૂષોએ જે આચરણ કર્યું હોય તેનું સ્થાપન કર્યું નથી. માટે તું આ ઉન્માર્ગ મનુષ્યની જેવો પ્રવાપ કરે છે, તે અયોગ્ય છે આ કારણથી જ કહે છે કે—

જ પુણ પમાયસ્તુ, ગુરુલાઘનચિત્તિરિહિય સવહ ।

સુહૃત્સીલસદાદક્ષ, ચરિત્તિયો ન ન સેવતિ ॥ ૮૬ ॥

મૂલાર્થ—પણી જે આવશ્યક પ્રમાણે હોનારી ગુરુ લાઘવના નિવાર રહિત હોય અને તેવી કુરીને જ હિ સાત્મ્ય હોય એવું મુખ શીલીયા શઠ પુરૂષોએ આચરેલું તે આવશ્યક ચારિત્રિયો આવશ્યકતા નથી

ટીકાર્થ—પણી જે આચરણ સચમનો બાધ કરનાર હોવાથી પ્રમાદ રૂપ હોય, અને એજ કારણથી ગુરુલાઘવની ચિંતા રહિત એટલે આ ગુણવાળું છે કે શુલ્ક વિનાનું છે ? એવી આવેશના રહિત હોય અને નેશી ઠરીને જ ચલના રહિત હોવાને લીધે મવધ-હિ સાવાળું હોય, આવા પ્રકારનું કે જે મુખશીલ એટલે આ લોકના મુખની જ આકાશવાણી અને શઠ એટલે અસત્યનું જ આલબન કરનારા પુરૂષોએ આચરેલું હોય, તેવા આચરણને શુદ્ધ ચારિત્રવાળા મુનિઓ સેવતા નથી-આવશ્યકતા નથી

—❀❀❀—

એનો જ ઉલ્લેખ (સ્પષ્ટતા) બતાવે કે—

જહ મદ્દેસુ મમત્ત, રાઢાણ અસુદ્ધવહિમત્તાર્હ ।

નિદેશવસદિત્તલી-મદ્દરિગાર્હણ પરિમોગો ॥ ૮૭ ॥

મૂલાર્થ—જેમકે આવકેને નિષે મમતા રાખવી, શરીરની ઝા-બાને માટે અશુદ્ધ ઉપધિ અને બાતપાણી નિગેડે પ્રહુલ કરવા, તથા

કાયમને માટે આપેલા ઉપાશ્રય, તજાઈ, ગાવમુગીયા વિરેનો ઉપભોગ કર્યો (એ સર્વ પ્રમાદાચરણ છે)

દી-નર્ધ—રણા (જેમકે) શબ્દ દ્વારાતને માટે લખ્યો છે શ્રાવ કોને વિષે મમત્વ-મમત્ત્વ એટલે આ મારો શ્રાવક છે એવો અતિગાદ આગ્રહ રાખ્યો. ‘ ગામ, કુળ, નગર કે દેશ વિગેરે કાંઈપણ કેકાણે મમતા કરવી નહીં ’ એ પ્રમાણે આગમને વિષે મમતાનો નિષેધ કયાં છતાં પણ કેટલાક સાધુઓ મમતા કરે છે તથા રાદયા એટલે શરીરની શોભાની ઇચ્છાથી કેટલાક સાધુઓ અશુદ્ધ ઉપધિ અને ભક્તિાદિક શ્રદ્ધણુ કરે છે તેમા અશુદ્ધ એટલે ઉગમ વિગેરેના દોષવાળી ઉપધિ વસ્ત્ર, પાત્ર વિગેરે અને ભક્ત એટલે ભાત પાળી વિગેરે અશન, આદિ શબ્દથી ઉપાશ્રય વિગેરે, આ સર્વનો પણ આગમને વિષે નિષેધ કર્યો છે કારણ કે આગમને વિષે આ પ્રમાણે કહ્યું છે- “ પિંડ, શર્યા, વસ્ત્ર અને ચોથુ પાત્ર, એ અકલ્પ્ય (અશુદ્ધ) હોય તો તે ઇચ્છવા નહીં-લેવા નહીં પરંતુ કલ્પ્ય (શુદ્ધ) હોય તો જ તે શ્રદ્ધણુ કરવા અહીં રાદા શબ્દનું શ્રદ્ધણુ કર્યું છે તે કદાચ પુદ્ગલ બને કગને દુષ્કાળ અથવા માદગી વિગેરેના કારણે યત ના પૂર્વક અશુદ્ધ શ્રદ્ધણુ કરવામા પણ દોષ નથી એમ જણાવવા માટે કર્યું છે તે વિષે પિંડનિર્ચુકિતમા કહ્યું છે કે-“ આ આહારનો વિધિ સર્વ પદાર્થોને જોનારા તીર્થ કરેાએ જે પ્રકારે કહ્યો છે તે પ્રકારે ધર્મ અને આવશ્યક ક્રિયાના યોગોની દ્વાનિ ન થાય તેમ કર્યો ” તથા- “ કારણે જે દોષ સેવવો પડે તે ભાવથી સેવ્યો નથી એમ જાણવું કેમ કે આજ્ઞાએ કરીને તે પ્રમાણે કરતા તેના ભાવ તો શુદ્ધ જ રહ્યો છે અને તેથી કરીને તે ભોક્ષનો હેતુ જ છે ” તથા નિદેશ-પત્રમા લેખ લખીને ચદ્ર સૂર્ય રહે ત્યાં સુધીને માટે આપેલી વસતિ-ઘર એ પણ સાધુને અકલ્પ્યજ છે કેમકે તે લેતા અનગારપણ નહીં થાય છે, અને તેને જાગ્યા તુચ્છાને સુધારતા જીવવધનો સંભવ છે જી છે કે-“ જીવોની હિંસા કયાં વિના ઘરની સાર સંભાળ શી

રીતે થઈ શકે ? તેથી તેમ કરનારા સાધુઓ અસ્યતિના માર્ગમા પડે છે, ” આવી દોષવાળી વસતિને પણ કેટલાક સાધુઓ ગ્રહણ કરે છે તથા તૂલી (તળાઈ) અને મસૂરક (ગાલ મૂસરીયા) વિગેરેના પણ કેટલાએક ઉપલોગ કરે છે તેમા તૂલી અને મસૂરકનો અર્થ પ્રસિદ્ધ છે આદિ શબ્દથી કાસા અને તાળાના પાત્ર વિગેરે જાણવા આ સર્વે ચતિઓને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી કહ્યું છે કે— ‘ ને અણ્વ પદાર્થ પણ ગ્રહણ કરવાથી અસ્યતમ થાય તે પદાર્થો ગ્રહણ કરના લાયક નથી જેમકે પુસ્તકપથક, દૂધ્ય (વજ) પથક, તૂણપથક અને ચર્મપથક એ અગ્રાહ્ય છે તેમાં ગડી, કચ્છપી, મુગિ, અપુટકલક અને છેદપાટી એ પાંચ પ્રકારના પુસ્તક જિનેશ્વરોએ કહ્યા છે તેમા લબાઈ, પહોળાઈ અને જડાઈમા ને તુલ્ય હોય તે ગડી પુસ્તક કહેવાય છે ૧ છેડે પાતળું અને મધ્યમા પહોળું હોય તે કચ્છપી પુસ્તક જાણવું ૨ ને ચાર આગળ લાંબું અને ગોળાકારે હોય અથવા ચાર આગળ લાંબું અને ચતુરસ્ર-સમચારમ હોય તે મુદ્રિપુસ્તક કહેવાય છે ૩ ને બે આદિક ફલક જોડવાથી થાય તે સપુટ ફલક (ચોપડાને આકારે) કહેવાય છે ૪ તથા જેના પાના દૂઠા હોય અને ઉચાઈમા વધારે હોય તે છેદપાટી પુસ્તક કહેવાય છે, એમ પડિતો કહે છે અથવા બીજી રીતે કહીયે તો ને પુસ્તક લાંબું અને ધ્રુવ હોય પણ તે ને જડાઈમા વધારે હોય અને પહોળામા ઓછું હોય તો તેને સિદ્ધાત જાણનારાઓ છેદપાટી પુસ્તક કહે છે ૫ હવે દૂધ્ય પથક સંક્ષેપથી બે પ્રકારનું હોય છે એમ જાણવું તેમા એક અપ્રતિલેખ્ય અને બીજું રુદ્રપ્રતિલેખ્ય એ બે લેઈ જાણવા તેમા અપ્રતિલેખ્ય પાંચ દૂધ્ય આ પ્રમાણે છે—તળાઈ ૧, ઓશીકુ ૨, ગડાપધાન એટલે ગાલમસૂરીયુ ૩, આલિંગિણિ એટલે ગોઠણીયુ ૪ તથા મસૂર એટલે ચાકળો ૫. રુદ્રપ્રતિલેખ્ય પાંચ દૂધ્ય આ પ્રમાણે છે—પદ્ધવિ, ૧, ડોયવિ ૨, પ્રાવારક ૩, નવતક ૪ અને દદગાલી ૫ તેમા પદ્ધવિ એટલે હાથીની

૧ જેની પડિતેલું ન થઈ શકે તે ૨ જેની પડિતેલું મુશ્કેલીથી થઈ શકે તે.

પીઠ ઉપરનું આસ્ત્રાણ ગૂંથ વિગેરે ૧, કોથવિ એટલે રૂનું બરેલું વસ્ત્ર તથા શાલ જોટો વિગેરે ૨, દદગાવી એટલે દરીયો સહિત પહેરવાનું ધોતીયું વિગેરે વસ્ત્ર ૩, બાકીના પ્રાવારક અને નવતક એ બે ભેદ પ્રસિદ્ધ છે, તેમા પ્રાવારક એટલે માણકી વિગેરે લોખંડ સહિત વસ્ત્ર બીજા અથકારો તેને જોટો ક બલ તથા પરિછિ એવું પણ કહે છે ૪ અને નવતક એટલે છૂર્ણ વસ્ત્ર. ૫. હાલ આટલું કર્મને મધન કરનારા જિનેશ્વરોએ તૃણ ૫ ચક્ર આ પ્રમાણે કહ્યું છે — શાલ (કલમશાલિ) ૧, ત્રીહિ ૨, કોદરા ૩, શલક (કાગ) ૪ એને અરણ્ય એટલે રથામાક વિગેરેના તૃણ ૫. હવે અર્થપચક કહે છે—અજ-અકરો, એલગ પેટો, ગાય, બેશ અને હરણ એ પાચના અર્થ જાણવા. અથવા બીજે પ્રકારે કહે છે—આમડાના તાગીરા ૧, જોડા ૨, વાધરી ૩ કોશક-પગના અંગુઠા વિગેરેમા પહેરાય તેવી જોળી ૪, અને કત્તીય એટલે આમડાનું વસ્ત્ર ૫. તથા પ્રગટ સુવર્ણ વિગેરે પણ સાધુને શ્રદ્ધા કરવા હાયક નથી કારણકે તેથી અસયમ થાય છે એ વિગેરે શાસ્ત્રમા નિષેધ કરેલું સર્વ ચારિત્રીઓને કલ્પતું નથી તથા જાણકુળ અને સોપારી વિગેરે અચિત્ત હોય તોપણ તે સાધુને અગ્રાહ્ય છે કારણકે તે રાગનું કારણ છે તેથી તેનું દાન અથવા શ્રદ્ધા યોગ્ય નથી. ”

—❀❀❀—

હવે પ્રસ્તુતને સમાપ્ત ક્રમતા કહે છે—

इच्छाई असमजस-मखेगहा सुदचिहिय लोए ।

बहुएहि वि आयरिय, न पमाण सुदचरणाण ॥ ८८ ॥

મૂવાર્થ—ઈચ્છાદિક અનેક પ્રકારનું દુરદાનનો અધોગ્ય આચરણ લોખંડા ઘણા મનુષ્યોએ આવડેવું હોય તોપણ ને શુદ્ધ ચારિત્રવતને પ્રમાણભૂત નથી

ટીકાર્થ—ઈચ્છાદિ એટલે એવા પ્રકારનું અસમજસ એટલે

સત્પુરુષોને બોલવાને પણ અયોગ્ય અનેક પ્રકારનું તુચ્છ પ્રાણીઓનું
ચેષ્ટિત-આચરણ લોકમાં એટલે વેપધારી લોકોમાં ઘણા જનોએ આ
ચરણ હોય તો પણ તે શુદ્ધ-કલક રહિત ચારિત્રવાળાઓને પ્રમાણ
ભૂત-આલબનનો હેતુ નથી તેવા આચરણનો આગમમાં નિરેધ
કરેલો હોવાથી, સંયમને વિરુદ્ધ હોવાથી અને કારણ વિના પ્રવર્તાવેલું
હોવાથી તેનું અપ્રમાણપણ બાજુનું

આ પ્રમાણે આનુપગિકને કહીને હવે પ્રસ્તુતની
સમાપ્તિ કરે છે—

गीयत्थपारतता, इय दुग्धि मग्गमणुस्मरतस्म ।

भावजहत्त जुत्त, दुप्पसहत्त जज्जो चरण ॥ ८८ ॥

મૂનાર્થ—આ પ્રમાણે ગીતાર્થની પરત્રતાએ કહીને એ
પ્રકારના માર્ગને અનુસરનાર સાધુને ભાવયતિપણ કહેવું યુક્ત છે
કારણ કે દુષ્પ્રસહ આચાર્ય પર્યંત ચારિત્ર કહેવું છે

દીપ્યર્થ—આ પ્રમાણે એટલે ઉપર કહેલી નીતિ પ્રમાણે ગીતા
ર્થના પરત્રપણા થકી એટલે આગમ બાજુનારની આજ્ઞાએ કરીને એ
પ્રકારના માર્ગને અનુસરનાર એટલે તેને અનુસારે વ્યવહાર કરતા
સાધુને ભાવયતિપણ કહેવું યોગ્ય છે કારણ કે દુષ્પ્રસહ આચાર્ય
પર્યંત ચારિત્ર રહેશે એમ આગમમાં સંભળાય છે આ કહેવાનો
અભિપ્રાય એ છે જે—જે આવા પ્રકારના સદ્ભાવ પૂર્વક માર્ગોનું
સાગીની ક્રિયા કરવામાં યત્ન કરનારાઓને ચારિત્રવત ન માનીએ તો
તેમના વિના બીજા કોઈ દેખાતા નથી તેથી ચારિત્રનો વિચ્છેદ થયો,
અને તેના વિચ્છેદથી તીર્થનો પણ વિચ્છેદ થયો એમ કોઈ કહે તો તે
ભૂત, વર્તમાન અને ભાવિ એ ત્રણે કાળના પદાર્થના સ્વભાવને પ્રત્ય
ક્ષપણે જોનારા ભગવાન શ્રીમહાવીર સ્વામીના વચનની સાથે
વિરોધ આવે છે તેથી પડિતો તે વાત અગીયાર

કે વ્યવહાર ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે — “કોનો મત એવો છે કે હાલના સમયમાં દર્શન અને જ્ઞાન એ બે વહેજ તીવ્ર પ્રવર્તે છે, અને ચારિત્રનો તો વિન્હેદ થયો છે આમ કહેનારને ચતુર્ગુણ પ્રાપ્તિ થાય છે હાલના વખતમાં ધર્મ નથી, સામયિક નથી અને મત-ચારિત્ર પણ નથી, એમ જે કોઈ બોલે તેને સર્વ સધે મળીને સમગ્ર સંઘની મહાર કરવો.” ઇત્યાદિક આગમના પ્રમાણથી જીવન વ્યવહારવાદ એટલે માગીતુસારી ક્રિયાને કરનારા સાધુઓ મુસાધુઓ એ એમ સિદ્ધ થયું ૮૬

ભાવસાધુનું પહેલું લિંગ કહ્યું. હવે બીજું લિંગ કહે છે

સદા સિદ્ધમિલાસો, ધર્મ પવરચણ રમ તીસે ।

વિદિસેવં ચંતિતી સુદ-દેસેના સલિયપરિશુદ્ધી ॥ ૬૦ ॥

મૂલાર્થ—શ્રદ્ધા એટલે તીવ્ર અભિલાષ, અને તે શ્રદ્ધાનું ધર્મને વિષે પ્રવરપણુ આ છે—ચિતિસેના ૧, અવૃષ્ટિ ૨ સુદ દેસેના ૩ તથા સખલિતની પરિશુદ્ધિ ૪

દીકાર્થ—ધર્મને વિષે મેઠ શ્રદ્ધા, એ બીજું ત્રિંગ કહ્યું છે તેમાં તીવ્ર-મનોહર ધર્મના ક્ષયોપશમથી અને સમગ્ર સંઘની ઇતિવચનથી જે અભિલાષ તે શ્રદ્ધા કહેવાય છે પરંતુ આપને સ્વ શ્રદ્ધા કા-વાના અભિલાષની જેમ કેવળ વિષયનો પ્રતિષ્ઠાપદ્ય રહેવો જ માન નહીં તે શ્રદ્ધાનું યુત અને ચારિત્ર રૂપ ધર્મને વિષે પ્રવરપણુ એટલે પ્રધાનપણુ આ છે—વિધિસેવા ૧, અવૃષ્ટિ ૨, મુદિતેના ૩ અને સખલિતપરિશુદ્ધિ ૪ આ ચાર અધ્યાના પ્રમાણથી લિંગ છે ૬૦

આ જ દરેક લિંગની વ્યાખ્યા કરવા માટે પ્રથમ
વિધિ સેવાને કહે છે.

વિહિસાર ચિય સેવહ, સદ્દાલૂ સચિમ અણુદ્વાણ ।

દવ્વાદ્દોયનિહશોડયે, વક્ષવાય વદ્દ તમ્મિ ॥ ૬૧ ॥

મૂનાર્થ—અદ્વાલુ આખમ ગમ્તિ હોય ત્યાં મુવી તો મુખ્ય વિધિ પ્રમાણેજ અનુધાન (દિવા) નુ મેનન કરે છે, અને દ્વાય દ્વાયા-દિન્ના દાનની પીડા પામે તો પા તેને વિષેજ (વિધિપૂર્વક અનુધાનને વિષેજ) પક્ષપાત રાખે છે

દીનાર્થ—અધ્યાણુ એટલે અધ્યાગુણવાળો માણસ શક્તિમાન એટલે સામર્થ્યમુખ્ત હોય ત્યાં મુધી તો પ્રત્યુપેક્ષાદિક ક્રિયાનુધાનને વિધિપ્રધાનજ એટલે વિધિપૂર્વકજ સેવે છે-કરે છે તે પ્રમાણે ન કરે તો અધ્યાણુપણ નષ્ટ થાય છે અને જો કદાચ શક્તિમાન ન હોય તો તે શુ કરે ? તે ઉપર કહે છે કે—દ્રવ્ય એટલે આહારાદિક અને આદિ શબ્દ છે માટે ભોગ, કાળ અને ભાવ પણ અહણ કરવા તે દ્રવ્યાદિકના દાવથી એટલે પ્રતિકુળપણાથી હણાયે છતાં પણ એટલે ગાઢ પીડા પામ્યેા છતાં પણ તેને વિષેજ એટલે વિધિપૂર્વક અનુધાનને વિષેજ પક્ષપાતને-ભાવના પ્રતિબંધને ધારણ કરે છે હરકોઈ વાક્ય અવધારણ એટલે નિશ્ચય સહિત થઈ શકે છે તેથી ' તમ્મિ ' નો અર્થ 'તેને વિષેજ' એવો કરવો ૯૧

અહીં કોઈ શકા કરે કે—અનુધાન ન કરે તો તેને
વિષે પક્ષપાત કેમ સભવે ? તે ઉપર કહે છે -

નિરુદ્ધો મોઝારસન્ન, ક વિ અત્થ ગમ્મો અસુદ્ધમન્ન ।

મુજ ન તમ્મિ રજ્જહ, સુદ્ધમોયણલાલસો ધમ્મિય ॥ ૬૨ ॥

મૂલાર્થ—નીચેની અને બોજનના રમને નાખનારે માણસ
પણ અવસ્થાને પામીને કદાચ અશુભ અજ્ઞાપાય તો તેવી
રીતે તે તેમા નથી થતો નથી પરંતુ શુભ બોજનની વાતમાનારો
અત્યંત ગમે છે

મીઠાઈ—નીચેની એટલે જ્વરાદિક રોગ ગહિન અને ખાડખાબ
વેગેરે લોજનના રમને—આગ્રાહને જાણનાર પુરૂષ ને કદાચ દુકાળ
કે હારિદ્રયાદિથી ઉત્પન્ન થયેલી કાંઈ પણ અવસ્થાને પામ્યો હોય અને
તેથી કરીને અશુભ એટલે અનિદ્ર અજ્ઞાનુ લોજન કરે તો પણ તે તેમા
એટલે અશુભ અજ્ઞામા લુપ્ત થતો નથી. એવું સંભવેજ છે, જુદું છે કે—
' શુભ લોજનવડે લાલન કરાયેલો પુરૂષ કદાચ દુકાળ કે હારિદ્રયથી
રોગભવ પામ્યો હોય તો તે ભાખરી ભરડકે, કડું, કટી, કડવો શુભાર,
મરણિના પાહડા, કુલિજર વિગેરે તથા ઝાડની છાલ અને લીની ઝાલ
વેગેરે પણ ભૂખે મરતો ખાય છે ' તો પણ તેમા તે ગૃહિ પામતો
થી પરંતુ શુભલોજનલાલસ એટલે વિગિષ્ટ આહારને વિષે લપટ
અત્યંત રહે છે અને ' હું આ દુર્દશાને ઓગાળુ, ત્યારપછી
પુલિક્ષને પામીને ફરીથી ઉત્તમ આહારનું હું બોજન કરીશ '
એવો મનોરથ કર્યા કરે છે ૯૨

આ પ્રમાણે દૃષ્ટાત કહ્યું, હવે તેનું દાષ્ટાતિઃ રહે છે.—

इयं सुद्वचरणरसिञ्चो, सेवतो दम्बञ्चो विरुद्ध पि ।

सद्भागुण्येण एसो, न भावचरण अदकमह ॥ ૯૩ ॥

મૂલાર્થ—એજ પ્રમાણે શુદ્ધ ચારિત્રને નિષે રસિઃ થયેલો માણસ
તેના કન્યથી નિરુદ્ધનું સેવન કરે, તોપણ તે શ્રદ્ધા શુભ હોનાથી
માન ચારિત્રને ઓગાળતો નથી

ભાનાર્થ—અહીં જ્ય શબ્દ પ્રાકૃત ભાષાનો છે તેનો અર્થ ‘વધ એટલે’ એજ પ્રમાણે’ એવો થાય છે તેથી કરીને એજ પ્રમાણે એવે અશુભ લોચનના દષ્ટાંતે કરીને શુદ્ધચક્ષુ રસિક એટલે કહ - રહિત સયમને પાળવામા ઉત્સાહવાળો સાધુ દ્રવ્યથી એટલે બાહ્યવૃત્તિથી વિરૂદ્ધ એટલે અકટખ્ય એવા ભાવ અને પદ્ય વિગેરેનું સેવન કરે, અને અર્પિ શબ્દથી વૈયાવચ્ચન કરે તોપણ તે શ્રદ્ધા શુદ્ધ કરીને એટલે મયમનું આરાધન કરવામા ત મય થયેલા પરિણામે કરીને ભાવચારિત્રનું ઉલ્લસન કરે નથી કહ્યું છે કે— “શુભ ભાવવાળાને પ્રાપ્ત કરીને દ્રવ્યાદિક વિધિ કરી શકતા નથી, એજ રીતે બાહ્ય ક્રિયા પણ હોય છે લોકમા પણ આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે—સ્વામીની આજ્ઞાવડે ચાલતા સુખદને ઝાટો લાગે તોપણ તે સ્ત્રીના કાને રહેલા કમળના તાડ નથી જેમતેને આનંદિત કરે છે ધીર પુરૂષે મનવાહિત કાર્ય શરૂ કર્યું હોય તો તેમા પોતાના દેશની જેમ પરદેશમા પણ તેનું સત્ત-પરાક્રમ ચલાયમાન થતું નથી વળી દુર્બિશ્વાદિકને ઝાળ હોય તોપણ હાનશૂર જનોનું અત કરણ રૂપ ગ્ન લેદાતું નથી પણ ઉલટું અધિક શોભા યમાન થાય છે એજ પ્રમાણે મહાનુભાવ શબ્દ ચારિત્રવાળાને શુભ મમાચારીના વિષયવાળો ભાવ કદાપિ બદલાતો નથી ” વળી ક્રિયા ગ્તા ભાવ મોટો છે તે ગિયે કહ્યું છે કે—ક્રિયા વિનાનો ભાવ અને જાવ વિનાની ક્રિયા એ બન્ને વચ્ચે સૂર્ય અને ઝળવા જેટલું આતરૂ જેવું છે વળી શોભે કરીને પીડા પામેવો અને વૃદ્ધ શરીરવાળો જે સાધુ અમમર્થ હોય અને તેથી સર્વ ક્રિયાઓ યથોક્ત વિધિ પ્રમાણે કરવા કાચ શક્તિમાન ન થાય, તોપણ તે જો પોતાના પરાક્રમ, ઉજોગ, ધીરજ અને બળને છુપાવે નહીં, અને કપટનું આચરણ મૂકી દષ્ટ યતનાવાળો રહે તો તેને અવશ્ય યતિ ગણ્યો હૃ

વિધિ સેવા કહી હવે અતૃપ્તિનુ સ્વરૂપ કહે છે —

તિત્તિં ન ચેવ વિંદઇ, સદ્વાજોગેણ નાચરચ્છેસુ ।

વેયાવચ્ચતમાદસુ, જહપિરિય માગઓ જયઇ ॥ ૬૪ ॥

મૂનાર્થ—જ્ઞાન અને ચારિત્રના બદલાના યોગ કીર્તિને કદાપિ તૃપ્તિ ન જ પામે, અને વેયાવચ્ચ તથા નપ નિર્ગમેના ભાગની આત્મ-નીર્થ પ્રભાવે યતના કરે છે

ગીકાર્થ—શ્રદ્ધાના સબધે કરીને જ્ઞાન અને ચારિત્રને વિષે ' આટલાથી જ હું કૃતાર્થ થયો છું એવા રીતે તૃપ્તિને એટલે સતો પને ન જ પામે " જેટલાથી સયમનો નિર્વાહ થાય તેટલું હું બધુયો છું ' એમ વિચારીને જ્ઞાન ઉપાર્જન કે વામા પ્રમાદી ન થાય પરંતુ નવા નવા જ્ઞાનની સંપત્તિ ઉપાર્જન ઠરવામા ઉત્સાહને છોડે નહીં કહ્યું છે કે—“ જેમ જેમ અતિશય રસના પ્રચારથી યુક્ત એવા અપૂર્વ શ્રુતજ્ઞાનને વિષે મુનિ અવગાહે છે તેમ તેમ નવા નવા સંવેદની શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવાથી તે આત્મલાદ પામે છે શ્રુતમા કહ્યું છે કે નિરતર અભ્યાસવડે કરીને અપૂર્વજ્ઞાનનું ગ્રહણ કરવાથી કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થાય છે તેથી તે જ્ઞાન ગ્રહણ કરવામા અતિ આદર કરવો યુગ્મ છે ” તથા—“ જેનો અર્થ મોહનો ક્ષય થયા પછી (કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી) છનેશ્વરોએ કહેલો છે, જે મહા બુદ્ધિમાન ગૌતમદિઠ ગાણધરોએ સૂત્રરૂપે બોલ્યું છે, જે મવેગાદિક શુભોને વૃદ્ધિ પ્રમાડનાર છે, અને જે તીર્થ કર નામકર્મને ઉપાર્જન કરનાર છે, તે નવા નવા જ્ઞાનનું નિરતર વિધિપૂર્વક ઉપાર્જન કરવું ' તથા ચારિત્રના વિષયમા વિશુદ્ધ અતિ વિશુદ્ધ સયમના રનાનો પ્રાપ્ત કરના માટે ઉત્તમ ભાવપૂર્વક સર્વ અનુષ્ઠાન (ક્રિયા) ઉપયોગ મહિત જ કરે છે, કારણ કે પ્રમાદ રહિત -રેલી સાધુની મર્વ ક્રિયાઓ ઉત્તરોત્તર સયમના કેટકા ઉપર ચડાવીને કેવળજ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરનારી થાય છે તે વિષે આગમમા

નહીં ॥ કે—“ જિનશાશનમા રહીને દુષ્કર્મના ક્ષયને માત્ર પ્રયુજેલા-
કરેલા એક એક યોગમા વર્તતા અનંત જીવો કેવળી થયા છે ” તથા
વૈયાવમ્બ અને તપ એ બેનો અર્થ પ્રસિદ્ધ છે તેમા આદિ શબ્દ છે
તેથી પ્રત્યુપેક્ષણ અને પ્રમાર્જ ॥ નિગેરે પહણુ ડરવા તે સર્વને વિષે
યથાવીર્ય એટલે સામર્થ્ય પ્રમાણે ભાવથી યતના કરે છે અહીં
ભાવાર્થ એ છે જે—“ વૈયાવમ્બ અને તપને વિષે પણ તૃપ્તિને પામે
નહીં, તથા આ પ્રમાણે ભાવના ભાવે કે—“ ભરત, બાહુબળિ અને
હશારકુળના પુત્ર વમુદેવ એ સર્વે વૈયાવમ્બથી તરી ગયા છે માટે યતિની
વૈયાવમ્બ કરવી કેા પણ યોગમા ઉપયુક્ત થયેલો સાધુ સમયે સમયે
અસંખ્યાતા ભવના ઉપાર્જન કરેલા કર્મો ખપાવે છે, અને વૈયાવમ્બને
વિષે રહેલો વગારે ખપાવે છે ” તપના વિષયમા પણ આ પ્રમાણે
ભાવના ભાવે—“ પરિણામના વશથી પ્રાપ્ત કરીને અનિકાચિત કર્મોની
સર્વે પ્રકૃતિઓનો ઉપક્રમ—ક્ષય થાય છે, અને તપે કરીને તો નિકા
ચિત કર્મોની સર્વ પ્રકૃતિઓનો પણ ક્ષય થાય છે ’ તથા નવા વહા
ણને આશ્રય કયાં છતા પણ તે સમુદ્રના પારને પમાડે અથવા ન પણ
પમાડે પ્રસિધ્ધ મહાવધ ભાવાથી રોગની શાંતિ થાય અથવા ન પણ
થાય, અને ઘરમા પ્રાપ્ત થયેલી લક્ષ્મી મનુષ્યને સુખ આપે અથવા ન
પણ આપે, પરંતુ જિનેશ્વરે કહેલો તપ તો એકાતપણે અશુભના
સમૂહનો ક્ષય કરે જ છે ’ ઇત્યાદિ ૬૪

—*—

આ પ્રમાણે અતૃપ્તિનુ સ્વરૂપ હવે શુભ દેશનાનુ
સ્વરૂપ કહેવાની ઇચ્છાથી પ્રથમ તેનો અધિકારી
બતાવે છે —

સુગુરુસમીપે મમ્મ, સિદ્ધતપચાણ મુણિયતત્ત્વો ।

તયણુજાઓ વજ્રો મજ્જત્ત્વો દેમણ કુમ્મ ॥ ૬૫ ॥

મૂલાર્થ—સત્ગુરૂની મમીપે મમ્ય- પ્રમાણે સિદ્ધાંતના પદોનો તત્વાર્થ જાણીને ન્ય અને મધ્યસ્થ વધેલો સાધુ તે ગુરૂની આજ્ઞાવી જ દેશનાને કહે છે

દીપાર્થ—મુગુરૂની એટલે મ વેગી ગીતાર્થ આચાર્યની સમીપે સમ્યક્ એટલે પૂર્વાપરના વિચાર સહિત સિદ્ધાંત પદોના એટલે આગ મના વાચ્યોના-પદોનો અર્થ, વાક્યનો અર્થ, મહાવાક્યનો અર્થ અને ૧૦૬૫ અર્થ કરવાએ કરીને જેણે તત્વાર્થ—પરમાર્થ જાણ્યો હોય. કહ્યું છે કે—‘ આ જિનશામનને વિષે શ્રતનો ભાવાર્થ જાણવા માટે પદોનો, વાક્યનો, મહાવાક્યનો અને ૧૦૬૫૦નો અર્થ એ ચાર પ્રમાણે કહેવા છે સપ્ત એવા આ ચારે કરીને શ્રુતના ભાવાર્થનું જ્ઞાન થાય છે અન્યથા અર્થનો વિષયાંસ (વિપરીતપક્ષ) પક્ષ થાય છે અને તે વિષયાંસ અવસ્થા અનિષ્ટ ફળદાયક થાય છે આનો સાધુ જ દેશના કેવાનો અધિકારી થાય છે બીજાને તો દોષનો સંભવ રહે છે તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—‘ સાવત્ર અને નિરવધ વચનના વિલેહને જે જાણતો ન હોય, તેને જોણવું પપ યોગ્ય નથી, તો પગી દેશના કેવી એ તો કયાથી યોગ્ય હોય ‘ આવો છતાં પણ ગુરૂની આજ્ઞાથી જ દેશના આપે, પરંતુ મુખરતા અને અસ્થિરતા (અપમતા) ના અધિકપણને લીધે સ્વતંત્રપણે આપે નહીં કહ્યું છે કે—‘ પાસે રહેલા આચાર્ય ધર્મોપદેશ કરતા છતાં જે મૂઠ સાધુ પોતાનું શિષ્યપણું દ્રઢ કરીને આચાર્યપણું કરે છે, તે શિષ્ય નથી તેમજ આચાર્ય પણ નથી, પરંતુ સર્વથા પોતાના આચારથી બ્રહ્મ થયેલો અને સત્ત્વનોએ નિહાયેલો તે કુમાર્ગગામી અને અધર્મા છે એમ જાણવો ’ તેથી ગુરૂની આજ્ઞાથી જ ધન્ય એટલે ધર્મરૂપી ધનને યોગ્ય અને મધ્યસ્થ એટલે સ્વપક્ષના રાગ તથા પરપક્ષના દ્વેષથી રહિત અને સત્ય અથ ને કહેનારો એવો સાધુ ધર્મકથાને કરે છે ૬૫

તથા—

અવગયપત્તસરૂવો, તયણુગ્ગહદેઠમાવણુઢિકર ।

સુત્તમણિય પરુવહ, વહ્નતો દૂરમુમ્મગ ॥ ૬૬ ॥

મૂલાર્થ—પાત્રના સ્વરૂપને જાણનાર સાધુ ઉન્માર્ગનો દૂરથી ત્યાજ કરી તે (પાત્ર)નો ઉપનાર કરનાર એના ભાનની વૃદ્ધિ કરનારા આગમોક્ત સ્વરૂપની પ્રત્યક્ષા કરે છે

ટીકા—પાત્રના એટલે ધર્મશ્રવણ કરાવવા લાયક પ્રાણીના સ્વરૂપને એટલે આશયને જેણે મારી રીતે જાણ્યો હોય, તે અવગત પાત્રસ્વરૂપ કહેવાય છે તે આ રીતે—મવણુ કરાવવા લાયક પાત્ર ત્રણ પ્રકારના હોય છે—બાળ, મધ્યમખુદ્ધિ અને પુષ્પ (પઠિત) તેમાં— ‘ જે બાળ પાત્ર હોય તે માત્ર વિગને-વેષને જ જુએ છે, મધ્યમખુદ્ધિ હોય તે આચરણને વિચારે છે, અને પુષ્પ હોય તે સર્વ પ્રયત્ને કરીને આગમના તત્ત્વની જ પરીક્ષા કરે છે ’ તેઓને દેશના દેવાનો વિધિ આ પ્રમાણે છે—“ બાળની પાસે બાહ્ય આચરણ-ક્રિયા જેમાં મુખ્ય હોય એવી દેશના આપવી, અને તેના દેખતા પોતે (ગુરુએ) પણ તેવોજ આચાર અવશ્ય સેવવો મધ્યમખુદ્ધિની પાસે ઇર્થાસમિતિ વિગેરે ત્રિકોટિએ કરીને શુદ્ધ તથા આદિ, અત અને મધ્યના યોગો વડે હિતકારક એવું સાધુનું સદાચરણ બતાવવું ” ઇત્યાદિ જેવું પાત્ર હોય તેવી દેશના આપવી વળી—“ મુનીશ્વરોએ કહ્યું છે કે અપાત્રને વિષે જે દેશના આપવી તે પાપજ છે, ઉન્માર્ગે જ લઈ જનારી છે અને આ સમારંભી અટવીમાં તેનો વિપાક લાયકર થાય છે ’ અથવા ત્રણ પ્રકારનું પાત્ર આ રીતે જાણવું—^૧ઉત્સર્ગપ્રિય, ^૨અપવાદપ્રિય અને ^૩પરિણામિક ઇત્યાદિ પાત્રનું સ્વરૂપ સારી રીતે જાણીને શ્રદ્ધાવત

- ૧ જેને ઉત્સર્ગમાત્ર પ્રિય હોય તે ૨ જેને અપવાદ માર્ગ પ્રિય હોય તે
૩ પરિણામે કોય માર્ગ હિતકારક છે એવો વિચાર કરનાર

સાધુ તે પાત્રના અનુગ્રહનો હેતુ એટલે ઉપમાર કરનાર ને બાવ
શુભ પરિણામ તેને વૃદ્ધિ કરનાર અને તે પલ્લુ મૂત્રશ્લિષ્ઠ-લાગમના
ઠહેલુ હોય તેજ પ્રરૂપે-કહે. તેમા ઉન્નાર્ગનો એટલે મોખથી વિરસી
માર્ગનો દ્વરથી જ ત્યાગ કરે ૯૬

પાત્રને માટે ઉમાસ્વામિ વાચકે આ પ્રમાણે કહ્યું છે કે—“ જે જીવાદિક તત્ત્વોને જાણનાર હોય અને જે સમજાવથી સર્વ કોઈ જીવોની રક્ષામા જ ઉદ્યમવત હોય, તેવા સાધુ દાતારને ઉચિતપાત્ર છે ” ઇતરથી એટલે પરિશુદ્ધ અને આરજમા આસક્ત એવા કુપાત્રને આપ્યું હોય તો તે અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર એટલે નિપરીત ફળ આપનાર થાય છે અને વળી આ શ્રુતદાન એટલે દેશનારૂપી દાન તો સર્વ પ્રકારના દાનોમા પ્રધાન સુખ્ય દાન છે

—❧❧❧—

તેથી કરીને શુ ? તે ઉપર કહે છે —

સુહૃયર ચ ન દેય, ઇયમપચમ્મિ નાપતત્તેહિ ।

इय देसणाऽपि सुद्धा, इहरा मिच्छच्चगमणाई ॥ ૬૮ ॥

મૂલાર્થ—તેથી કરીને તત્ત્વના જાણ સાધુઓએ આ શ્રુતદાન ખાસ કરીને અપાત્રને તો આપવું જ નહીં એમ ધરાધી કરાના પણ શુદ્ધ થાય, અન્યથા મિથ્યાત્વના ગમનાદિક થાય છે

ટીકાર્થ—જ્ઞાતતત્ત્વ એટલે આગમના સૂત્રાવને જાણનારા મુનિઓએ અપાત્રે એટલે મમ્મીનો અર્થ ચતુર્થા જેવો કરવાથી કુપાત્રને સુહૃદુતર એટલે અત્યંત-ખાસ કરીને આ શ્રુતદાન જ શબ્દનો નિશ્ચયરૂપ અર્થ હોવાથી ન દેય એટલે ન જ આપવું કહ્યું છે કે— “ રાગવાન, દ્વેષવાન, મૂઠ્ઠા અને કાંઈએ બુદ્ધિમદ્ધિત-ભ્રમાવેલો, આ ચારજાતના મનુષ્યો ઉપદેશને અયોગ્ય છે પરંતુ જે મધ્યસ્થ હોય તેજ યોગ્ય છે તથા—“ જોષે કરીને પણ આ ઉપદેશ વિભાગે કરીને એટલે સામાન્ય પ્રકારે ઉપદેશ પાત્ર જોઈને આપવો કેમકે આ ઉપદેશ જ્ઞાના ઈકને વૃદ્ધિ કરનારો છે, તે વિનીતને મધુર વાણીવડે આપવો ” કારણ કે—“ અવિનીતને ઉપદેશ આપતા કલેશ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા મૂળા બોલવું પડે છે ॥ ટાલોલાન્યાયે કરીને જ્ઞાતરા ખાડવા પ્રયત્ન ન કરવો

ક્યારથી ગર થયું હશે એમ તેની શરૂઆતનો કાળ જણાતો ન હોય, તેને પણ પોતાની મતિથી દોષની કટપના કરીને ગીતાર્થો દૂષિત કરતા નથી, એટલે, ' આ ચોચ નથી ' એમ બીજાને ઉપદેશ દેતા નથી તો આગમમા કહેલી બાબતને દૂષિત ન કરે તેમા શું કહેવું ? કારણ કે તે ગીતાર્થો સારવૃદ્ધિથી ભીરૂ હોય છે તેવિષે ભગવતીભામા કહ્યું છે કે—
 “ હે ગાતમ ! જે કાંઈ માણસ અર્થને, હેતુને, પ્રશ્નને, વ્યાખ્યાનને કે કારણને ભણ્યા વિના જોયા વિના, સામળ્યા વિના અથવા સાબીતિ વિના વણા મનુષ્યોની મધ્યે કહે, જણાવે, પ્રરૂપે દેખાડે, નિદર્શન કરે કે સાબીત કરે તે પુરૂષ અગ્નિ તની આશાતનામા વર્તે છે, અગ્નિ હ તના પ્રરૂપેલા ધર્મની આશાતનામા વર્તે છે, કેવળીની આશાતનામા વર્તે છે, અને કેવળીએ પ્રરૂપેલા ધર્મની આશાતનામા વર્તે છે અર્થાત્ તે સર્વની તેણે આશાતના કરી એમ જણવું ' બીજે મથળે પણ કહ્યું છે કે—
 “ જે કાંઈ અનુષ્ઠાનાદિક ઘણી ખ્યાતિને પામેલું હોય એટલે કે ઘણા કાગથી ચાલ્યું આવતું હોય તે વ્હાવ્ય કાંઈ કેકાણે ગાત્રમા વિધ ન કરેલું ન દેખાય, તેમજ તેનો નિષેધ પણ દેખાતો ન હોય, તો તેમા ગીતાર્થોને માનપણ જ હોય છે ' ૬૬

—❧—

વળી ગીતાર્થો પોતાના મનમા આ પ્રમાણે ભાવના
 ભાવે છે વિચાર છે—

મનિગ્મા મીયત્તમા, તિદ્ધિરામિયા પુલ્લસરિણો આમિ ।

તત્ત્વમિયમાયગિય, ચણ્ડસર્પ કો નિગરેહ ॥ ૧૦૦ ॥

મુવાર્થ—પૂર્વના સરિઓ સનિમ, અત્યંત ગીતાર્થ અને નિનિના રસિક હતા, તેઓએ જે દૂષિત નહીં દેગેલું અને આચરણ કરે કે માત્ર પણ અનુષ્ઠાનાદિક, તેને હાવના વખતમા અતિશય રક્તિ એરો કોણ નિવારી શકે ?

ગીતાર્થ—પૂર્વના સૂરિઓ મવિગ્ન એટલે શીખપણે મોઝે જવાના અભિવાધી હતા, તથા મોયતમા અહીં “ શબ્દનો એડ બા । કહેવાથી આખો શબ્દ સમજવો, જેમકે સીમ શબ્દ કહેવાથી સીમ સેન ” આ ન્યાયે કરીને ગીત એટલે ગીતાર્થ, તેને તમ પ્રત્યય લાગવાથી ગીતાર્થતમ એટલે અતિશે ગીતાર્થ અર્થાત તે કાળે ધણા આગમોનો સફળાવ હતા તેથી તેઓ અત્યંત ગીતાથી હતા, તથા જેને વિધિનો રસ લાગ્યો હોય તે વિધિરમિક કહેવાય છે એટલે કે તેઓ મવિગ્ન હોવાથી જ વિધિને બહુ માનનારા હતા તે પૂર્વ-સૂરિઓએ એટલે અગાઉના મુનિ નાયકોએ અદ્વિત એટલે નહીં નિવેધ કરેલું અને આચરિત એટલે સર્વ ધાર્મિક જનોએ આચરેલું એવું જે કાંઈ અનુષ્ઠાનાદિક જોવામા આવે તેને અનતિશયી એટલે વિશેષ પ્રકારનું શ્રુતજ્ઞાન કે અનધિજ્ઞાન વિગેરેના અતિશય વિનાનો કોણ પુરૂષ નિવારણ કરે ? પૂર્વ પૂર્વના ઉત્તમ આચાર્યોની આશાતનાથી ભય પામતો કોઈપણ તેનો નિવેધ કરે નહીં ૧૦૦

—૮૮૦:૪—

વળી ગીતાર્થો આ પ્રમાણે પણ વિચાર કરે છે —

અદમાહમમેય જ, ઉસ્સુત્તપરુવણા કદુવિવાગા ॥

જાણતેહિ વિ દિજ્જહ, નિદેસો સુત્તવજ્જતથે ॥ ૧૦૧ ॥

મૂલાર્થ—ઉત્સુત પ્રરૂપણા કરવા ફળને આપનારી કે એમ જાણતા હતા જે સત્ર જાણના અર્થ મા નિશ્ચય આપી દે, તે અતિ સાદસ છે

ટીપ્પણ—જાણવલ્યમાન જવાણાવાણા અગ્નિમા પ્રવેશ કરનાર પુત્ર પના સાહમ કરતા પણ આ અત્યંત સાદસ છે, તે એ કે—ઉત્સુતપ્રરૂપણા એટલે સૂગની અપેક્ષા રહિત દેશના કદુવિવાકવાળી એટલે દારૂણ ફળ વાળી ॥ એટલે જાણનારાઓ પણ સૂત્રજાણ અર્થ મા એટલે જિનાગમમા

નહી કરેલા વસ્તુવિચારમા નિદ્રા એટલે નિશ્ચય આપી દે છે આનો
 સાવાર્થ એ છે જે 'મગીચિ એકમ સૂત્ર વિરૂધ્ધ વચન કહેવાથી-મરૂ
 પવાથી દુઃખસાગરને પામ્યો હતો, અને કોટાકોટી સાગરોપમ સુધી
 સસારમા ભટક્યો હતો ઉત્સૂરને બાલતો પ્રાણી અતિ ઝીકણા કર્મ
 બાધે છે, અસાર વધારે છે, અને માયામૃવાવાહ કરે છે-બોલે છે ઉન્મા
 ગની દેશના દેનાર, માર્ગનો લોપ કરનાર, ગૂઢ હૃદયવાળો, રાકતાના
 સ્વભાવવાળો અને પાપરૂપ શ વવાળો પ્રાણી તિર્થ અનુ આયુષ્ય
 બાધે છે ઉન્માર્ગની દેશનાએ કરીને જિનેદ્રુ ચારિત્ર નષ્ટ થાય છે,
 તેવા દર્શનથી બ્રહ્મ થયેલા લોકોને બેવા પણ મારા નથી " ઇત્યાદિક
 આગમના વચનો સાક્ષ્યતા છતા પણ જેઓના ચિત્ત કદાચક્ર રૂપી
 ચક્રથી અસાયેલા હોય છે તેઓ જે અન્યથા અન્યથા (સૂત્ર વિરૂધ્ધ)
 મરૂપણા કરે છે તથા આવરે છે, તે મોટું સાહસ જ છે કારણ કે એ
 તો અનાદિ અનંત અને અસાર એવા સસાર રૂપી અપાર સમુદ્રની
 મધ્યે રહેલા ઘણા હુ ખોનો બાર અગીકાર કરના જેવું છે ૧૦૧

અહીં કોઇ શકા કરે કે-શુ આ પ્રમાણે આગમનો અર્થ
 ભણ્યા છતા કોઇપણ ઉત્સૂર મરૂપણા કરવામા આદરવાળો થાય ? કે
 જેથી તમે આ પ્રમાણે કહો છો ? તેના જવાબમા કહે છે કે-હા આ
 દર કરે છે તેજ કહે છે

દીમતિ ચ દઢસિણોઽણેગે નિયમદ્વિપદચ્ચત્તીર્હિં ।

વિહિપદિમેહપવત્તા, ચેદ્ધકિચેસુ રુદ્ધેસુ ॥ ૧૦૨ ॥

મૂવાર્થ--અનેક મહાસાહસિકો પાતાની અતિથી પ્રયોગ કહેલી
 મુક્તિઓએ કરીને વાવતા આવેલા ચેત્તો સખથી કાર્યોના
 નિધિ અને પ્રતિષેઢ જ્ઞામા પ્રવર્તેલા જ્ઞામા આવે છે

ટીકાર્થ--જેમા વક અને જઠ પ્રાણીઓ ઘણા હોય છે એવા
 આ દુષ્કમ કાગને વિષે અનેક એટલે વિવિધ પ્રકારના ઢઢૂરો એટલે
 મહાસાહસિકો કે જેઓ આ લય કર લવરૂપી પિશાચથી પણ ભય

પામનારા નથી તેઓ પોતાની મતિથી પ્રયોગ કરેલી એટલે પોતાની બુદ્ધિથી કદાપી કાઢેલી મુક્તિઓએ કરીને રૂઢ એટલે પૂર્વ પુરોહીની પર પગથી પ્રસિદ્ધ એવા સ્નાત્ર અને પ્રતિમા કરાવવી વિગેરે ચૈત્ય સભાથી કાર્યોને વિષે વિધિ પ્રતિષેધ કરવામાં પ્રવર્તેલા એટલે આગમમાં નહીં કહેલી કેટલીક ક્રિયાઓનું વિધાન કરવામાં તથા આગમમાં નિષેધ નહીં કરેલી અને ચિરદાનના જનોએ આચરણ કરેલી છતાં કેટલીક ક્રિયાઓનો પ્રતિષેધ એટલે કે “આ અવિધિ છે આ અયુક્ત છે, ધાર્મિક જનોએ કરવા હાય- નથી ” એમ નિષેધ કરવામાં પ્રવર્તેલા જોવામાં આવે છે અર્થાત્ “પૂર્વની જે રૂઢિ ચાલતી આવે છે તે અવિધિ છે, અને હુમણાની પ્રવૃત્તિ- વિધિ છે ” ઇત્યાદિક બોલનારા અનેક સાહસિકો દેખાય છે ૧૦૨

અહીં કોઈ શંકા કરે કે-તે ધર્માર્થીઓ મવ પ્રયત્ને કરીને તથાપ્રકારે [સ્વમતિએ] પ્રવર્તતા હોય છે, તેઓને ગીતાર્થી વખાણે કે નહીં ? તે ઉપર કહે છે -

ત પુણ વિસુદ્ધમદ્દા, સુયસગાય વિણા ન સસતિ ।

અવધીરિજ્ઞ નર, સુયાણુરૂપ પરૂર્વિતિ ॥ ૧૦૩ ॥

મૂલાર્થ—તે પ્રવૃત્તિને શુદ્ધ શ્રદ્ધાવાળા (ગીતાર્થી) શ્રુતના સવાદવિના વખાણતા નથી, પરંતુ તેની અવધીરતા-ઉપેક્ષા કરીને જે શ્રુતને અનુસરતું હોય તેનીજ પ્રરૂપણા કરે છે

ટીકાર્થ—તે તેઓની પ્રવૃત્તિને વિશુદ્ધ એટલે આગમને જ બહુ માન કરનારી શ્રદ્ધાવાળા (ગીતાર્થી) શ્રુતના સવાદવિના એટલે આગમના વચન વિના પ્રથમ કરતા નથી એટલે અનુમતિ આપતા નથી પણ તુ

આતો બાળકની (અજ્ઞાની જનની) કીડા છે એવી બુદ્ધિથી તેમની
 ધીરજા કીને એટલે મધ્યસ્થપણથી ઉપેક્ષાકરીને શ્રુતાનુરૂપનેજ ૩
 છે એટલે જે પ્રમાણે સૂત્રમા કહ્યું હોય તેજ પ્રમાણે જિજ્ઞાસુ જનોને
 દેશ આપે છે અહીં આવો અભિપ્રાય છે હાલમા પોતાને ધર્મિષ્ઠ માનવ *
 કેટલાક પુરૂષોને ઇત્યાદિકવડે જિનજિ જના સ્નાત્રમા કૃષણ આપી કે
 ગ ધોદકવડેજ સ્નાત્ર કરતા કરાવતા જોઈને મધ્યસ્થ ધાર્મિક પુરૂ
 “આ બાબતમા શું કરવું યોગ્ય છે ?” એમ શુરૂને પ્રશ્ન કરે, ત્યારે સર્વ
 જન ગીતાર્થ શુરૂઓ તેમને આ પ્રમાણે કહે છે —વર્તમાન કા
 વર્તતા મૂળ આગમોમા આવડોને દ્રવ્યસ્તવ કરવાનો ઉપદેશ આપેલો
 છે, પરંતુ તે દ્રવ્યસ્તવ કરવાનો વિધિ આપ્યો નથી તેથી તે વિધિ
 પૂર્વમા આપેલો સંભવે છે અને પૂર્વને જાણનારા શ્રી ઉમાસ્વાતિ
 વાચકે પ્રવચનની ઉક્તિ કરવાના હેતુથી પ્રગમરતિ પ્રકરણ અને
 તત્ત્વાર્થ વિગેરે અનેક મહાશાસ્ત્રો રચ્યા છે તેમા —“જિનસંન,
 જિનજિજ, જિનપૂજા અને જિનમતને જે પુરૂષ આદરે છે, તે પુરૂષને
 મનુષ્ય, દેવ અને ભોક્ષના સુખરૂપી રૂપો હસ્તકે પાલવમાજ રહેલા
 છે, ” ઇત્યાદિક દ્રવ્યસ્તવને કહેનારા પ્રકરણમા પૂજાનો વિધિ આ
 પ્રમાણે કહેલો છે —“નિર્ભજ બુદ્ધિવાળા જેઓ ભાવથી ધી, દ્રુધ,
 હહી, વિકરવર પુષ્પો, ધૂપ, જળ, હીપ, ગધોદક સુગંધ ચંદનને
 રક્ષ અને તાળા શ્રેષ્ઠ ઠેસરે કરીને વીતરાગ દેવની પૂજા કરે છે, તેઓ
 નિગતર આ લોકતુ અને સર્વગલોકતુ સુખ ભોગવીને શીઘ્રપણે
 ભોક્ષમા જાય છે ’ વળી —“ જેઓ જિનેશ્વરે કહેલા વિધિપૂર્વક
 ‘ગન્ધ, રૂઢ્ય, હહી અને દ્રુધથી ભરેલા શ્રેષ્ઠ કાચોવડે જિનેશ્વ
 રને સ્નાન કરાવે ■ તેઓ સ્વર્ગના વિમાનના વૈભવવાળા (વિમાન
 વાત્રી) થાવ છે ” આ પ્રમાણે સંવિજ્ઞને વિષે શિશેમણિ સમાન
 તેથી ઉમાસ્વાતિવાચકે સિદ્ધાન્તમા જોયા વિના આ અર્થ કહેલો
 હોવજ નહીં એમ સંભવે છે તેથી કીને જ ગોવિન્દાર્થે સનતકુ
 મારની સંધિમા આ અર્થ તેજ પ્રમાણે વર્ણવ્યો છે પર્વના કર્તાએ

અને દૂપા(મા)નિયમના કર્તાએ તે જ અર્થનો અનુવાદ કર્યો છે, પ્રમાણિક અને સિદ્ધાંતિકના શિરોમણિ સમાન શ્રી જિનેશ્વર નામના આચાર્યે કથાનકકોન નામના ગાત્રમા તે જ અર્થ વિશેષે કરીને સ્થાપન કર્યો છે, અને તેમના શિષ્યશ્રી અભયદેવ સુરિએ પણ પચાસકની વૃત્તિમા—‘દેવોએ પણ કાવોદધિ અને પુરુર-ગોદધિનુ જળ સમીપે છતાં પણ વૃતોદધિ, ક્ષીગોદધિ અને ઇમુરસોદધિનુ જળ મગાવ્યુ, તેથી તેઓએ વૃતાદિકનુ સ્નાન અનાદિ રૂઢ છે એમ સ્થાપન કર્યું છે,’ એમ લખેલુ છે તેથી મૂર્ખ વાચાળ પુરૂષે દ્વિવિત કર્યા છતાં પણ વૃતાદિકનુ સ્નાન કરાવવુ યોગ્યજ છે એમ અમે માનીએ છીએ તથા અધિવાસનુ જળ મગાવવુ, છત્ર, રથબ્રમણ અને દિક્ષાળોની સ્થાપના એ વિગેરે કાર્યો પણ પ્રભાવનાના વિશેષ હેતુ હોવાથી પૂર્વ પુરૂષોએ આચરેલા છે, તેમનો છદ્મસ્થોએ નિષેધ કરવો યોગ્ય નથી કેમકે આમમમા ડોહપણુ ડોકાણે તેનો નિષેધ જોવામા આવતો નથી. અહીં ડોહ શકા કરે કે—ઇદ્રાદિએ આ કાર્યો કર્યા નથી, તે જ આ કાર્યોનો નિષેધ જણાવે છે આનો જવાબ એ છે જે—દેવ અને મનુષ્યનો આચાર સરખો નથી કારણ કે દેવો તો માત્ર પ્રથમ ઉપજ્યાય તેજ વખતે ચૈત્યપૂજાદિક કરે છે અને મનુષ્યો તો યાવજજીવ સુધી ત્રિકાલ પૂજા કરે છે દેવો એકવાર એક કલ્યાણક્રમા પૂજા કરે છે અને તપસ્યા તો કરતા જ નથી, પણ મનુષ્યો તો દરેક વર્ષે તપસ્યા પૂર્વક સર્વ લીર્ધ કરોના કલ્યાણક્રમા પૂજા કરે છે તેથી મનુષ્યોને મનુષ્યોનો બ્યાપાર કરવો એ જ કલ્યાણપ્રારંભ છે

વળી જિનેશ્વરના મહિમાની વૃદ્ધિ કરવી એ જ શ્રેષ્ઠ છે, પરંતુ વિદ્ય કરવો એ સારો નથી કારણ કે કહ્યું છે કે—‘નિરંતર પ્રાણવધાદિકમા પ્રવર્તતો આવક જિનપૂજા રૂપી મોક્ષમાર્ગમા વિદ્ય કરનારો યાચ, તો તે અતરાય કર્મ બાધે છે અને તેથી કરીને તે ઇચ્છિત લાભને પામતો નથી.’ આ કારણથી જ ત્રણ ચોવીસીના જિનેશ્વ-

રોના પટ્ટ વિગેરે કરાવવામા પણ ગીનાથો દ્વષણ આપતા નથી કારણ કે તેઓ ધણા બિ બોના અતરાયથી ભય પામે છે અને વળી આગ મમા તેનો નિરેધ પણ દેખાતો નથી તેથી તેઓ મૌન જ ધારણ કરે છે કારણ કે શુઝનો ઉપદેશ આ પ્રમાણે છે—“ જે કાર્ય બહુ ખ્યા તિને પામેલું હોય, અને સૂગમા કોઈ પણ ઠેકાણે તે કરવાતું કહ્યું ન હોય તેમજ તેનો નિરેધ પણ જણાતો ન હોય, તેવા કાર્યમા ગીતાથો મૌન જ રહે છે ’ તથા—“ સૂત્રના લખિત એટલે વચનને વિષે સૂત્ર જ પ્રમાણ છે, અને સૂત્ર બાદને વિષે સ વિગ્ન ગીતાર્થ બહુ જનોએ સેવેલી જે આચરણા તે પણ પ્રમાણ જ છે ” વળી હરિભદ્રસૂરિએ પણ નણ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા કહેવી છે તે વિષે તેમણે કહ્યું છે કે—“વ્ય-ક્તાખ્યા, ક્ષેગાખ્યા અને મહાખ્યા એ ત્રણ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા છે તેમા જે કાળે જે તીર્થ કર હોય (જે તીર્થ કરનું શાસન વર્તતું હોય) તેની જે પ્રતિષ્ઠા કરવી તે પહેલી વ્યક્તા પ્રતિષ્ઠા ■ એમ સિધ્ધાતને જાણુ-નારાઓ કહે છે ઋષભસ્વામી વિગેરે સર્વે (વર્તમાન ચોવીસીના) તીર્થકરોની જે પ્રતિષ્ઠા કરવી તે બીજી ક્ષેગા નામની પ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે, અને એક સો ને સીતેર જિનોની સ્થાપના કરવી તે ત્રીજી મહા પ્રતિષ્ઠા કહેવાય છે,” અહીં કોઈ એમ કહે કે—આ પ્રતિષ્ઠા જૂઠા જૂઠા બિ બને સ્થાપવાની છે આણુ તેણુ કહેણુ યોગ્ય નથી કારણ કે હજ પદાર્થમા હપના કરવી અયોગ્ય છે કેમકે વિચારપૂર્વક કાર્યને કરનારા વિદ્વાનો ૫૫ પદાર્થનો ત્યાગ કરી અહમની હપના કરતા નથી આવી રીતે શુદ્ધ શ્રદ્ધાળુ (સાધુ) શ્રુતને અનુસારે જ પ્રરૂપણા કરે છે ૧૦૩

આ ગીતે ત્રીજી શ્રદ્ધાનુ લક્ષણ કહ્યું હવે શ્રદ્ધાનુ
ચોથું લક્ષણ (સ્થપિત પશ્ચિમુદ્ધિ) કહે છે

અદ્યારમલકલક, પમાયમાર્કિદિ કદરિ ચરણમ્મ ।

જણિય વિ ત્રિયદ્ધણા, સોહિતિ મુણી તિમલમદ્ધા ॥૧૦૪॥

મૂલાર્થ—પ્રમાદિદે કરીને કોણ પણ પ્રકારે વ્યગ્નિને વિષે
અતિચારરૂપી કલક જેવો મળ ઉત્પન્ન થયો હોય તો તેને પણ
નિર્મળ શ્રદ્ધાવાળા મુનિઓ આલોચનાએ કરીને શુદ્ધ કરે છે

ત્રીકાર્થ—મૂળ શુદ્ધ અને ઉત્તર શુદ્ધની મર્યાદાનો જે અતિક્રમ-
ઉલ્લંઘન કરવું તે અતિચાર કહેવાય છે તેજ અતિચાર શુદ્ધને મક્કિન
કરવાનો હેતુ હોવાથી મળરૂપ છે અને તે મળ ચારિત્રરૂપી ચક્રના
કલક જેવો હોવાથી કલકરૂપ છે તે અતિચાર મળકલક ચારિત્રને
વિષે પ્રમાદાદિદે કરીને એટલે કે આકુટ્ટિકા તો પ્રાચે વરીને ચારિત્રીને
સભવે નહીં તેથી પ્રમાદ, દર્પ અને કદરૂપે કરીને કોઈ પણ પ્રમાદે એટલે
કાટાથી વ્યાપ્ત એવા માર્ગમાં યત્નપૂર્વક ચાલતા છતાં કાટો વાળે તેની
જેમ ઉત્પન્ન થાય અપિશબ્દનો અર્થ સલાવનારૂપ હોવાથી ચારિ-
ત્રીને અતિચાર થયો સભવે છે એમ જાણવું અહીં આકુટ્ટિકા વિગેરેનું
સ્વરૂપ આ પ્રમાણે કહ્યું છે—“તીવ્રપણાથી જાણીને કરવું તે આકુટ્ટિકા,
દોહમદોહથી કરવું તે દર્પ, વિકથા વિગેરે કરવું તે પ્રમાદ અને કારણે
કરવું તે કલ્પ કહેવાય છે” આ ઉપલક્ષણથી દશ પ્રકારની પ્રતિસેવના
પણ સમજી લેવી તે આ પ્રમાણે—“દર્પ ૧, પ્રમાદ ૨, અનાસોગ ૩,
આતુર (માદગી) ૪, આર્પિતિ ૫, શકિત ૬, સહસાકાર ૭, ભય ૮,
પ્રદ્રેષ ૯ અને વિમર્ષ ૧૦ (આ દશ કારણે પ્રતિસેવના-અતિચાર
થાય છે) આ અતિચારને આલોચનાએ કરીને નિર્મળ શ્રદ્ધાવાળા
એટલે નિષ્કલક ધર્મની અભિલાષાવાળા મુનિઓ શોધે છે—દ્વર કરે

છે તેઓ એમ ધારે છે કે—“ ઉત્તમ અર્થ સાધવામા જો ભાવશત્ય રહી જાય તો તે દુર્લભબોધિને તથા અનંત સસાગને કરે છે, તેવા અનર્થને શસ્ત્ર, વિષ, દુષ્ટ વેતાવ દુષ્ટ ય ન કે કોઈ પામેલો સ્પર્ષ એ કોઈ પણ કરી શકતા નથી ” ૧૦૪

—→૦૪←—

હવે પ્રસ્તુત સિંગને સમાપ્ત કરવા પૂર્વક બીજા
સિંગનો મળધ કરવા કહે છે

एसा पवरा सद्दा, अणुचद्धा होइ मावसाहुस्स ।

एईए मग्गावे, पन्नपणिज्जो हवइ एमो ॥ १०५ ॥

મૂનાર્થ—આ એક શ્રદ્ધાભાનસાધુને અનુબદ્ધ—અવિચ્છિન્ન હોય છે, અને આ શ્રદ્ધાના હોનાથી તે ભાનસાધુ પ્રજ્ઞાપનીય હોય છે જ

ગીકાર્થ—આ ચાર સિંગવાળી એક શ્રદ્ધા-ધર્મોભિલાષા ભાવ માધુને અનુબદ્ધ એટલે અવિચ્છિન્નપણે હોય છે, અને આ શ્રદ્ધાનો સફલાવ એટલે છતાપણ હોવાથી આ ભાવમાધુ પ્રજ્ઞાપનીય એટલે કદાચહુત્તમી શ્રદ્ધથી રહિત હોય છે જ ૧૦૫

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—ચારિત્રવાગાને શુ અસફ્રશ્રદ્ધ (કદાચહુ) સભવે? જવાબમા કહે છે કે—હા મતિમોહના માહાત્મ્યથી સભવે જ છે મતિમોહ પણ સાથી હોય એમ જો તુ કહેતો હોય તો તે ઉપર કહેવાય છે —

विहिउंज्जमेवन्नपमंमयउस्सग्गेवरयपितदुमयंगयाइ ।

सुत्ताइ महुविहाइ, ममए गमीरमावाइ ॥ १०६ ॥

મૂનાર્થ—નિવિ, ઉદમ, વર્ણક, ભાય, ઉત્સર્ગ, અપનાદ અને

તે અન્નેમા રહેવા એમ મિહાતમા ગલી જાનાર્થવાળા ઘણા પ્રકારના મૂત્રો છે

ગીકાર્ય—વિધિ ઉદ્યમ, વર્ણક, ભય, ઉત્સર્ગ, અપવાદ અને તદુભય (વિધિ અને અપવાદ બન્ને) એટલા શબ્દોના દ્વંદ્વ સમાસ છે અને તે દ્વંદ્વ સમાસ સ્વયં પ્રધાન હોવાથી છેવટનો ગત શબ્દ હરેકની સાથે જોડાય છે તે સર્વે મૂત્રશબ્દના વિશેષણો છે, અને મૂત્ર શબ્દ વિશેષ્ય ॥ તેથી કરીને તેનો પ્રયોગ આ પ્રમાણે છે—જિનસિદ્ધા તમા કેટલાક સૂત્રો વિધિગત એટલે વિધિને દેખાડનારા છે જેમકે—“ભિક્ષાકાગ પ્રાપ્ત યાય ત્યારે મુનિએ સત્રાતિ રહિત અને મૂર્છારહિત થઈને આ ક્રમના યોગવડે જાત પાણીની ગવેણા કરવી. ’ ઇત્યાદિ પિ કમ્પહણના વિધિને જણાવનારા છે કેટલાક ઉદ્યમના સૂત્રો છે, જેમકે—“ રગનો સમૂહ જતો રહી પીળા પડી ગયેલા વૃક્ષોના પાદડા જેમ પડી જાય છે તેમ હે ગૌતમ ! આ મનુષ્યનું જીવિત ક્ષણિક છે, માટે એક મમય પણ પ્રમાદ કરવો યોગ્ય નથી ’ ઇત્યાદિ તથા—“ જિનેદ્રની પ્રતિમા કરાવવી, તેનું ચૈત્ય કરાવવું ધપ, પુષ્પ અને ગંધ—ચંદનવડે તેની પૂજા કરવી, આવા ધર્મમા યુક્ત થયેલા અને સ્તવ તથા સ્તુતિમા તત્પર થયેલા શ્રાવક બન્ને કાળ ચૈત્યવદન કરે ’ ઇત્યાદિ કાગતું નિરૂપણ કયું ૩ તે પણ ઉદ્યમનો જ હેતુ છે, તેથી અન્યકાળે પણ ચૈત્યવદન કરે તોપણ તે અધર્મને માટે થતું નથી કેટલાક સૂત્રો વર્ણકના છે, તે ચરિતાનુવાદ કહેવાય ૩ જેમકે—દ્રૌપદીએ પાંચ પુરૂષના ક્રમમા વરમાળા નાખી, તથા જ્ઞાતાધર્મકથાદિક અંગેને વિષે નગરાદિકના વર્ણનો આપ્યા છે તે સર્વ વર્ણક સૂત્ર કહેવાય છે કેટલાક સૂત્રો ભય દેખાડનારા હોય છે જેમકે નારકાદિકના દુ ખો દેખાડવા, એ વિગેરે કહ્યું છે કે—“ નરકને વિષે જે માસ રૂધિરાદિકનું વર્ણન કર્યું છે, તે ભય દેખાડવા માટે માત્ર પ્રસિદ્ધિને લીધે જ કર્યું છે, ખરી રીતે તો તેઓના વૈકલ્ય શરીર હોવાથી તે રૂધિરાદિક હોતા નથી. ” અથવા દુ ખાવિપાકમા જે પાપી જીવોના ચરિત્રો કહ્યા

છે તે ભયમૂળે બાણવા કેમકે તેના ભયથી પ્રાણીઓ પાપકર્મથી નિવૃત્ત થઈ શકે છે કેટલાક ઉત્સર્ગ સૂત્રો છે જેમકે—“ ઇત્યાદિક આ છ જીવનિકાયનો પોતે દડ ન આરણે ” ‘ત્યાદિક છ જીવનિકાયની ગ્હા બતાવનારા સૂત્રો કેટલાક અપવાદના સૂત્રો છે, તે પ્રાગે કરીને ઠેઠ ગ્રંથમાં કહેવા છે અથવા—‘ ગુણાધિક કે સમાન ગુણવાળો નિપુણ સહાયકારક ન મળે તો પાપકર્મને વર્જી તથા કામભોગને વિષે આસક્તિનો ત્યાગ કરી એકલો પશુ વિચરે ’ ઇત્યાદિક પણ અપવાદ સૂત્રો છે તથા જેમાં ઉત્સર્ગ અને અપવાદ એકી સાથે કહેવા હોય તે તદ્દ ભય સૂત્રો કહેવાય છે જેમકે—“ આર્તધ્યાન ન થતુ હોય તો સમ્યક્ પ્રકારે વ્યાધિ સહન કરવો પરંતુ આર્તધ્યાન થાય તો વિધિપૂર્વક તેનો પ્રતીકાર કરવા પ્રવર્તવું ” આ રીતે ઘણા પ્રકારના એકે સ્વસમય, પરસમય, નિશ્ચય, વ્યવહાર જ્ઞાન અને ક્રિયા વિગેરેવડે નયના મતને પ્રકાશ કરનારા સૂત્રો મમયમાં એટલે જિનસિદ્ધાંતમાં ગણીર ભાવાર્થવાળા એવે સૂક્ષ્મખુદ્ધિથી અભિપ્રાય બાણી શકાય તેવા છે ૧૦૬

તેથી કરીને પ્રકૃતમાં શુ આવ્યું ? તે કહો હે—

તેસિં વિસયવિમાગ, અમુચતા નાગવરણકમ્મુદયા ।

મુજ્જહ્ જીગો તત્તો, મપેસિમસગ્ગહ જણહ ॥ ૧૦૭ ॥

મૂવાર્થ—જ્ઞાનાવરણ કર્મના ઉદયથી તે સૂત્રોના વિષયનો વિભાગ નાની બાણવાળી જીવ મુજાય છે—મોહ પામે છે, અને તેની જીને એ પરને અમ શ્રદ્ધ ઉત્પન્ન કરેછે

તીકાઈ—તે સૂત્રોના વિષયનો વિભાગ એટલે આ સૂત્રનો આ વિષય છે, અને આનો આ વિષય છે એમ જ્ઞાનાવરણ કર્મના ઉદયને લીધે નહિ બાણતો જીવ-પ્રાણી મુજાય છે-મોહ પામે છે, અને તેથી

કરીને સ્વપરને એટલે પોતાને અને પોતાના સેવક અન્યને જમાણીની જેમ અસહ્ય એટલે અસહ્યોષ ઉત્પન્ન કરે છે ૧૦૭

તેથી કરીને

ત પુણ સરિગ્ગગુરુ, પરહિયકરણુજ્યાણુકપાણ ।

શોદ્ધિતિ સુત્રવિદિશા, પદ્મગણિજ નિયામતા ॥ ૧૦૮ ॥

મૂલાર્થ—તે મૂઢને આ પ્રજ્ઞાપના કરના (સમજાવવા) લાયક છે જેમ જાણતા (જાણીને) પરહિત કરવામા ઉદ્યમવત એવા સંવિત્ત ગુરુ અનુકંપાવડે સૂત્રમા કહેલા વિધિએ કરીને યોગ દે છે

દીકાર્થ—તે મૂઢને તથા પુનઃ શબ્દ છે તેથી જ્ઞાનના અર્થા અને વિનયવાળા તેને એટલે કે જો તે મૂઢ જ્ઞાનનો અર્થ અને વિનીત હોય તો તેને પરહિત કરવામા ઉદ્યમવત એટલે પરોપકાર કરવામા રસિક એવા સંવિત્ત ગુરુઓ-પૂજ્ય આગાથી અનુકંપાવડે એટલે આ બિચારા દુગતિના ન જાઓ એવી અનુચિત શુદ્ધિથી પ્રેરણને સૂત્રના વિધિ પૂર્વક એટલે આગમમા કહેલી શુદ્ધિ પૂર્વક બોધ પમાડે છે, પરંતુ જો તે મૂઢને પ્રજ્ઞાપનીય એટલે બોધ પમાડવાને ઉચિત જાણે તો જ બોધ કરે છે, તેવો ન હોય તો સર્વજ્ઞ પણ તેને બોધ પમાડી શકે નહીં ૧૦૮

ત્યાગ પછી—

સોગ્ધિ અસગ્ગહવાયા, સુવિસુદ્ધ દસણ ચરિત્ત ચ ।

આગાદિત સમત્થો, હોદ્ધ સુદ્ધ ઉજ્જુમાવાઓ ॥ ૧૦૯ ॥

મૂલાર્થ—તે પણ અસમ્બલનો ત્યાગ કરી મુખે કરીને સરસપણથી મુવિશુદ્ધ જ્ઞાન અને આરિત્રની આરાધના કરના સમર્થ થાય છે

દીમર્થ—તે પણ પ્રજ્ઞાપનીય (બોધ પમાડવા લાયક) મુનિ અસમ્બલનો ત્યાગ કરી એટલે પોતે કંપેલા જ્ઞાનને મૂઢી દઇ જમ્મુ-

ભાવથી એટલે આર્જવ ગુણથી સુવિશુદ્ધ એટલે અતિ નિર્મળ કર્શન સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્રને વ શબ્દ છે તેથી જ્ઞાન અને તપને પણ મુખે કરીને આરાધવા સમર્થ થાય છે, અહીં ઋતુભાવ કહેવાથી પ્રસાપનીય મુનિ પણ જો આર્જવથીજ આલોચના તથા પ્રતિક્રમણ કરે તો જ તેની શુદ્ધિ થાય છે એણે જણાવ્યું છે તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—
 “ આર્જવગુણવાળાનીજ શુદ્ધિ થાય છે અને શુદ્ધ થયેલાનેજ ધર્મ પણ સ્થિર થાય છે અને ઇતથી સંચાલેલા અગ્નિની જેમ તે પરમ નિર્વાણને પામે છે ” ૧૦૯

આ પ્રમાણે ભાવસાધુનું નીચું લિંગ કહ્યું હવે ચોથું વિધાપ રત્ન નામનું લિંગ કહે છે, અને તે ક્રિયાપરત્વ પ્રમાણને સ્થાપનું નથી, તેથી પ્રથમ પ્રમાણને દૂર કરવાનોજ ઉપદેશ આપે છે —

સુગદ્દનિમિત્ત ચરણ, ત પુણ છકાયમજમો વેવ ।

મો પાલિટ ન નીરદ્દ ધિગદ્દાઈપમાયજુતેદિ ॥ ૧૧૦ ॥

મૂલાર્થ—સુગતિનું કારણ ચારિત્ર છે, અને છ કાય છવની જે રક્ષા તે જ ચાલિત્ર નિમિત્ત પ્રમાણ નડે યુક્ત એવા પ્રત્યક્ષ પાળી શકતા નથી

ટીકાર્થ—સારી ગતિ તે સુગતિ એટલે સિદ્ધિ, તેનું નિમિત્ત એટલે કારણ ચારિત્ર-યતિધર્મ છે કહ્યું છે કે—“ જેથી કરીને અન્યથા પ્રકારે સિદ્ધિ પ્રમાણી નથી તેથી કરીને આ (સિદ્ધિ) ને ઉપાય આજ છે કે આરભમાં પ્રવર્તવું નહીં ’ તથા—“ વહાણ વિનાના બુદ્ધિમાન પુરૂષો બુજાઈ કરીને પણ કોઈ પણ રીતે પ્રયત્ન સમુદ્ધને જોળી શકે છે, પરંતુ સિદ્ધિ તો શીજ વિના કોઈ પણ પ્રકારે સાધી શકાતી નથી એમ જાણીને તમે ચિત્તને યતિધર્મમાં દા કરો ” વળી ચારિત્ર વચકાયનો સયમ એટલે છ કાય છવનું રક્ષણ જ છે જ શબ્દ છે તેથી ચારિત્રમોહનીય કર્મનો ક્ષયોપશમ એ પણ ચારિત્ર છે એમ સૂચવે છે વળી તે સયમ વિકલ્યાદિક પ્રમાણ કરીને યુક્ત એવા યુગ્મોએ પાળી શકાતો નથી—વૃદ્ધિ પ્રમાણી શકાતો નથી.

અહીં વિકૃત્યા એટલે વિરૂધ્ધ કૃત્યા, અને આદિ શબ્દ છે તેથી મઘાદિક જાણવા કહ્યું છે કે—“ મઘ વિષય, કષાય, નિદ્રા અને પાપ મી વિકૃત્યા એ પાપ્ય પ્રમાદો કહેલા છે, તે જીવને સંસારમા પાડે છે ” તેમા મદિરા સાધુને અકલ્પ્યજ છે મઘ અને મઘ જેવા અન્ય રમોને સાધુ પોતાના આત્માના યશની રક્ષા માટે—આત્મસાક્ષીએ પીવે નહિ

તથા વિષયરૂપ પ્રમાદ પણ વર્જવા યોગ્ય છે કહ્યું છે કે—“ પુણ્ય જોનો પરિણામ અનિત્ય છે એમ જાણીને મનોજ વિરયો ઉપર પ્રેમનો અભિનિવેશ (આમદ) કરવો નહીં ” તથા કષાયરૂપી પ્રમાદ પણ કે વા હાયક નથી કહ્યું છે કે—“ આત્માનુ ક્રિત મુનિનાર પુરૂષે પાપને વધારનારા ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ચારે દોષો વમી નાખવા-દૂર કરવા ” તથા નિદ્રારૂપી પ્રમાદ પણ ઉચિત હોય તેટલો જ કરવો તે આ રીતે—“ ગત્રિની પહેલી પોરસીએ સ્વાધ્યાય કરવો, બીજી પોરસીએ ધ્યાન ધરવું, ત્રીજીમા નિદ્રાનું સુખ લેવું અને ચોથી પોર-સીએ પાછો સ્વાધ્યાય કરવો ” કથાને વિષે પણ આવો ઉપદેશ છે—
“ આક્ષેપ, વિક્ષેપ અને ઉન્માગનો નિષેધ કરવામા જેની સ્થાપના સમર્થ છે, તથા માતાની જેમ જે પ્રેતાજનના પ્રાત્ર અને મનની પ્રસન્નતાને ઉત્પન્ન કરનારી છે એવી સંવેદની, નિર્વેદની અને ધર્મ્ય એ નામની કથાઓ સર્વદા કરવા હાયક છે અને સ્ત્રીકથા, ભક્તકથા, ચારકથા તથા દેશકથા દૂરથી જ ત્યાગ કરવા હાયક છે ” આ પ્રમાણે આગમને વિષે નિષેધ કરેલા વિકૃત્યાદિક પ્રમાદવાળા પુરૂષોએ સયમ પાળી શકાતો નથી, તેથી તે પ્રમાદ કરવા યોગ્ય નથી એ આગાધાનો ભાવાર્થ છે ૧૧૦

પ્રમાદ જ વિરોધે કરીને અનર્થનું કારણ છે એમ બતાવે છે—

પશ્વજ્ઞ વિજ્ઞ પિ ચ, સાહિતો હોદ જો પમાહણો ।

તસ્મ ન સિજ્ઞદ્દ ઇસા, કરેદ ગરુષ ચ અવયાર ॥ ૧૧૧ ॥

મૂલાર્થ—વિદ્યાની જ જેમ પ્રવજ્યાને સાવનાર જે પુરૂષ પ્રમાદવાળો થાય છે, તેને તે સિદ્ધ થતી નથી, પરંતુ ઉલટો મોટો અનર્થ ડરે છે

ટીકાર્થ—વિદ્યાની જ જેમ પ્રવજ્યાને એટલે જિનેદની દીક્ષાને સાધતો જે પુરૂષ પ્રમાદવાળો થાય છે અહીં “પમાઇલો” એ શબ્દમાં મત્તુષ્ ના અર્થમાં આલ, ફક્લ, મળ અને ફત્ત એ પ્રત્યયો લાગે છે એમ જાણવું તેથી અહીં ફક્લ પ્રત્યય લાગેલો છે તે પ્રમાદી પુરૂષને આ દીક્ષા વિદ્યાની જેમ સિદ્ધ થતી નથી એટલે ફળદાયક થતી નથી જ શબ્દનો સિત્તક્રમ હોવાથી કરેઈ ક્રિયાપદની પછી છે એમ જાણવો, અને ઉલટો મોટો અપકારને એટલે અનર્થને કહે છે આનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે—પ્રમાદવાળો સાધક પુરૂષોને જેમ વિદ્યા ફળદાયક થતી નથી, અને ઉલટો અહાલિકના આવેશ રૂપ અનર્થને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમ શીતળ વિહારી સાધુને જિનદીક્ષા પણ કેવળ મોક્ષાદિકને પ્રાપ્ત કરતી નથી એટલું જ નહીં પણ ઉલટી દીર્ઘ સ સારમા જમણરૂપ અનર્થને પ્રાપ્ત કરે છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“શીતળ વિહારથી અવશ્ય ભગવતની આશાતના થાય છે અને તેથી રીને ઘણા કલેશવાળો દીર્ઘસ સાર પ્રાપ્ત થાય છે જેથી કરીને કહ્યું છે કે—તીર્થ કર પ્રવચન (સઘ) શ્રુત, આચાર્ય ગણધર અને બીજા મહર્થિક તપસ્વીની આશાતના કરનાર અનતસસારી થાય છે ” આ કારણથી સાધુએ અપ્રમાદી થવું ૧૧૧

બીજી યુક્તિવડે પ્રમાદનો જ નિષેધ ડર છે—

પદિલેહશાઈચેઢ્ઢા, છકાયવિષાઈથી પમતસ્ત ।

મણિયા સુયમ્મિ તમ્હા, અપમાઈ સુવિદિઓ હોઈ ॥ ૧૧૨ ॥

મૂલાર્થ—પ્રમાદીની પહિલેહણાદિક ચેષ્ટા-ક્રિયા ગાત્રને વિષે છકાયને વિધાત કરનારી કહી છે તેથી સાધુ અપ્રમાદી જ હોય છે

ટીકાર્થ—સિધ્ધાંતને વિષે પ્રમત્ત સાધુની પહિલેહણા અને આદિ શબ્દથી ગમનાદિક ચેષ્ટા એટલે ક્રિયા-વ્યાપાર છકાયને વિધાત કરનાર કહેલ છે તે આ પ્રમાણે—“ જો પહિલેહણ કરતા પરમ્પર વાત કરે, જનપદ (દેશ) ની વાત કરે, પચ્ચખાણુ આપે, પોતે વાચે, અથવા સામળે, તો પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેજસ્કાય, વાયુકાય, વનસ્પતિકાય અને ત્રસઠાય એ છયે કાયનો પહિલેહણામા પ્રમા ? થયેલો સાધુ વિરાધ- થાય છે તેથી મુર્ચ્છિત સાધુએ સર્વ વ્યાપારમા અપ્રમાદી થવું આ વાક્ય પૂર્વ ગાથામા પણ જોડવું તે અર્થમા તેજ પ્રમાણે કહી ગયા છીયે ૧૧૨

અપ્રમાદી કેવો હોય ? તે કહે છે—

રત્નવદ્ વણસુ સ્થલિય, ઉવડત્તો હોઈ સમિદ્ગુણીસુ ।

વજ્રવદ્ અવજ્જહેડ, પમાયચરિય મુથિરચિત્તો ॥ ૧૧૩ ॥

મૂલાર્થ—વ્રતોને વિષે અતિચારને વર્જી સમિતિ અને ગુપ્તિને વિષે ઉપયોગ રાખે, અને સ્થિર ચિત્તનાળો વર્ધ પાપના હેતુરૂપ પ્રમાદના આચરણનો ત્યાગ કરે

ટીકાર્થ—વ્રતોને વિષે સ્થલિયની એટલે અતિચારની રક્ષા કરે એટલે નહીં કરવાની મુશ્કિલી તેનો ત્યાગ કરે તેમા પ્રાણાતિપાત વિરતિને વિષે ત્રસ અને સ્થાવર જીવનો સંઘટ્ટ, પરિતાપ કે ઉપદ્રવ ન કરે મૃધાવાદ વિરતિને વિષે અનાયોગાદિકે કરીને સૂક્ષ્મ મૃધાવાદ અને વચનવડે બાહર મૃધાવાદને જોલે નહીં અદ્વતાદાનવિરતિને વિષે સૂક્ષ્મ તે જણાવ્યા વિના કાયિકી વિગેરે ન કરે, અને બાહર તે સ્વામી

જીવ, તીર્થ કર અને ગુરૂની અનુગા વિના કાઈ પણ ગ્રહણ ન કરે, તથા ખાંચ પણ નહીં ચોચા જનમા બ્રહ્મચર્યના દશ સ્થાનકોને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધે. ખાંચમા જનમા સૂક્ષ્મ તે વાગ વિગેરે ઉપર મમતા ન કરે અને બાદર તે અનેવણીયાદિક આહાર વિગેરેને ગ્રહણ ન કરે કેમકે “ અનેવણીય ગ્રહણ કરવામા પરિગ્રહ લાગે છે ’ એવું આત્મ વચન છે, મૃદાંએ કરીને અધિક ઉપકરણ પણ ધારણ ન કરે રાત્રિ સોજનની વિરતિને વિષે સૂક્ષ્મ તે અપચાના ઓડકાર આવવા ન દે, અને બાદર તે ‘ દિવસે ગ્રહણ કરેલું પણ દિવસે નહિ ખાધેલું ’ ઇત્યાદિક આર પ્રકારનું રાત્રિસોજન ન કરે આ પ્રમાણે સર્વ નતોને વિષે અતિ ચારનો ત્યાગ કરે તથા પ્રવીચાર રૂપ સમિતિને વિષે અને પ્રવીચાર તથા અપ્રવિચાર રૂપ શુષ્કિતને વિષે ઉપયુક્ત એટલે ઉપયોગવાળો હોય કહ્યું છે કે— “ જે સમિતિવાળો હોય તે અવશ્ય શુષ્કિતવાળો હોય છે, અને જે શુષ્કિતવાળો હોય તેને સમિતિ હોય અથવા ન પણ હોય એમ ભજના (વિકલ્પ) છે, કારણ કે કુશળવચનને બોલતો સાધુ શુષ્કિત અને સમિતિ બન્નેવાળો હોય છે આને વિષે ઉપયોગ કેવી રીતે રાખવો તે પ્રવચનભાતૃ નામના અધ્યયનમા કહેલા રિધિથી જાણવું આ સમિતિ અને શુષ્કિત સર્વ સાધુઓને સર્વસ્વ રૂપ છે તે વિષે કહ્યું છે— ‘ પરમ કૃત્નાણુને ઇચ્છતા સાધુઓએ પ્રવચનની માતાના જેવી આ આઠ માતાઓ નિરતર નિશ્ચયથી મૂકવા લાયક નથી ” ઘણું કહેવું ‘ નુસ્થિર ચિત્તવાળા થ ને પાપના હેતુરૂપ પ્રમાદાચરણનો ત્યાગ કરે ૧૧૪

તથા—

કાલમ્મિ અણુણહિય, કિરિયત્તરિવિરહિઓ જહાસુત્ત ।

આયરહ મન્વાકિરિય, અપમાઈ જો રૂહ ચરિત્તી ॥ ૧૧૪ ॥

મૂનાર્થ—સર્વ ક્રિયાને વખતસર અન્યૂનાધિપત્યે મૂનોમત વિવિ પ્રમાણે બીજી ક્રિયામાં ઉપયોગ રહિત આવશે તે ચારિત્રી અહીં અપ્રમાની કહેનાય ?

શ્રી.૧૪—કાળે એટલે અવસરે અર્થાત્ જે પ્રત્યુપેક્ષણાદિક ક્રિયા નો જે કાળ હોય તે કાળને વિષે, વખત વિના કરેલી એવી વિગેરે ક્રિયાઓ પણ ઇષ્ટ સિદ્ધિને માટે થતી નથી, તેથી સર્વ ક્રિયા કાળે કરે એવો સબધ કરવો તે ક્રિયા કેવી? અન્યૂનાધિ-પ્રમાદને લીધે ન્યૂન ન કરે, તથા શૂન્યપણને લીધે અથવા પોતાની પ્રતિષ્ઠાને અર્થે અતિક પણ ન કરે તેમ કરનાથી તે સાધુ ઓમનો કહેવાય છે “કલ્મ છે કે-” જે આવશ્યાદિ-ક્રિયાને કરે નહીં, અથવા હીણ અધિક કરે અથવા શુદ્ધના કહેવાથી કરે તે સાધુ ઓમનો કહેલો છે “ તથા એક ક્રિયાથી જે બીજી ક્રિયા તે ક્રિયાતર કહેવાય છે, તેણે કરીને રહિત એટલે કે પડિલેહણાદિક કરતી વખતે સ્વાધ્યાય ન કરે અને સ્વાધ્યાય કરતી વખતે વસ્ત્ર ધાત્રાદિકની પડિલેહણા કે ગમનાતિક ન કરે. એજ કારણ માટે આગમમાં કહ્યું છે કે—“ ઇદ્રિયોના વિષયોના ત્યાગ કરી પાત્ર પ્રકારનો સ્વાધ્યાય કરે અને તેમાંજ તન્મય, તત્પર અને ઉપયોગી થઈ વિચરે ” અહીં કોઈ શંકા કરે કે-જો એમ છે તો જેટલાએ- નવ કાર મગ અને સ્તોત્ર વિગેરે બોલતા બોલતા ચૈત્યની પ્રદક્ષિણા કરે છે તે આગમ વિરૂદ્ધ હોય એમ જણાય છે કારણ કે કેવળીને પણ એટલી વખતે બે ઉપયોગ ઇચ્છાતા નથી “ સર્વ કેવળીને એકી સાથે બે ઉપયોગ હોતા નથી ” ઇત્યાદિક આગમમાં કહેલું છે અહીં જવાબ આપે છે કે-કેવળીને યુગપત્ બે ઉપયોગ ન હોય એ વચન અહીં શાપક નથી-લાગુ પડતું નથી-કેમકે કેવળીને એ- સમયના ઉપયોગની અપેક્ષા છે, અને છદ્મમ્થનો ઉપયોગ તો અતર્કુહૂર્નનો છે તેમાં પગલે પગલે અમ જ્યાંતા સમયો જતા રહે છે અને જીવના વીર્યનું અચિત્તપણ તથા શીઘ્રકારીપણ છે તેથી ધ્યાનસમિતિને વિષે પણ ઉપયોગ સબધે જ છે, શંકા—ત્યારે શા માટે સૂત્રમાં “ ઇદ્રિ

યોના વિષયોનો ત્યાગ કરીને ' એમ કહ્યું ? જવાબ-તારૂં કહેવું સત્ય છે પરંતુ તેમ કહેવાની અપેક્ષા જુદી છે તે આ પ્રમાણે-ભિક્ષા સૂચકિકની ક્રિયા જુદી છે અને સ્વાધ્યાયની ક્રિયા પણ જુદી છે તેથી સ્વાધ્યાયના ઉપયોગ વખતે ઇર્થોનો-ગમનનો ઉપયોગ સંભવતો નથી પરંતુ પ્રદક્ષિણામાં તો મન, વચન અને કાયાએ કરીને જિનેશ્વરનું વહન જ કરવાનું ઇચ્છ્યું છે, તેથી તે બંનેનો વિષય જુદો નથી, એટલે તેમાં એ કે ત્રણ ઉપયોગ પણ વિરૂદ્ધ નથી. તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—“ એકી વખતે ભિન્ન વિષયવાળી એ ક્રિયાનો નિષેધ છે, પરંતુ એક વિષયવાળી ક્રિયાઓનો નિષેધ નથી કારણ કે મન વચન કાયા એ ત્રણે ભોગની ક્રિયા ભગિકસુત્રમાં (સાથે) કરેલી છે તથા—’ તદ્ગત ક્રિયા

શબ્દ—વર્ણ—સૂત્ર અર્થ અને ચાલુ વિષયમાં સર્વત્ર એકાગ્રતા સ્થિર ઉપયોગનું હોવાપણું છાપરામાના નાનાવિંધ છિદ્રોમાંથી આવતા સૂચકિકના પ્રકાશની પેરે સ્પષ્ટ સુસંગત છે

તેથી કરીને સંવિગ્નના વ્યવહાર વડે મહામહ ગતિએ કરીને પ્રદક્ષિણા કરવી વખતે સ્તુતિપાઠ કરવામાં કાર્ણ પણ દોષ નથી ઉભરું મન, વચન અને કાયા એ ત્રણે યોગ સહિત કરેલું અનુધાન આરાધેલું થાય છે અતિ વિસ્તારથી સમ્યક્

યથાસૂત્ર એટલે સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે તે સૂત્ર આ છે—“ગણધરે જે રચ્યુ, પ્રત્યેકગુણે જે રચ્યુ, શ્રુતકેવલીએ જે રચ્યુ અને સંપૂર્ણ દશ પૂર્વાએ જે રચ્યુ તે સર્વ સૂત્ર કહેવાય છે ” કારણકે આ સર્વેને સમ્યગ્દષ્ટિનો નિશ્ચય છે તેથી તેઓ સત્ય પદાર્થનીજ પ્રરૂપણા કરે છે, અને તેમના સૂત્રને અનુસરીને બીજાએ પણ જે રચ્યુ હોય તે પણ પ્રમાણજ છે, તે સિવાય બીજી પ્રમાણભૂત નથી એવી રીતે સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે જે સર્વે ક્રિયાને આચરે તે અપ્રમાદી ચારિત્રી કહેવાય છે ૧૧૪

ચોથું ભાવમાધુનું સિંગ કહ્યું હવે પાત્રમું કહે છે—

સઘયણાદણુરૂવ, આરમદ્ સકમેવણુઠાણ ।

વદુલામમપ્ચ્છેય, સુયસારવિસારઓ સુજઈ ॥ ૧૧૫ ॥

મૂલાર્થ—સઘયણાદિકને અનુરૂપ શક્ય અનુષ્ઠાન કે જે બહુ
યાજનાળું અને અદ્ય નુમ્સાનનાળું હોય તેને જ શ્રુતના તત્ત્વ
જાતનામાં પડિત સુયતિ આરભે છે

દીકાર્થ—વજ્રપથજનારાય વિગેરે સઘયણ તથા આદિ શબ્દ છે
માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવ ગ્રહણ કરવા એ સર્વને અનુરૂપ
એટલે ઉચિત જ સર્વ અનુગાન એટલે તપ, પ્રતિમા જિનકદમ
વિગેરેને આરભે છે એટલે કે જે અનુષ્ઠાન જે સઘયણને આશ્રી નિર્વાહ
કરી શકાય તેજ અનુષ્ઠાનનો આરભ કરે છે કેમકે જે અધિક અનુ-
ષ્ઠાન કરે તો તેની સમાપ્તિ ન થવાથી પ્રતિજ્ઞાના ભંગનો સંભવ રહે
છે વગી તે કેવું અનુષ્ઠાન આરભે ? તે કહે છે—બહુલાભવાળું એટલે
વિશેષ પ્રકારના કૃષ્ણને આપનાર અને અદ્યપચ્છેદ એટલે અદ્ય નુક
શાન કરનાર અહીં અદ્ય શબ્દનો અભાવ અર્થ કરવાનો છે તેથી
ઢરીને સઘમને બાધા નજ આવે એવું જાણવું તેવા કાર્યને શ્રુત-
સારવિશારદ એટલે સિદ્ધાંતના તત્ત્વને જાણનાર એવો સુયતિ એટલે
ભાવસાધુ આરભે છે ૧૧૫.

—❦❦❦—

એવી ગીતે કેમ થઈ શકે ? તે કહે છે.—

જહ તં વદુ પસાદદ્, નિવદદ્ અમજમે દદ ન જમ્મો ।

જણિઉજમ વહુજં, વિસેસકિરિય તદાદવદ્ ॥ ૧૧૬ ॥

મૂનાર્થ—જે પ્રકારે તે અનુષ્ઠાનને બહુ સાધી શકે, અને જેનાથી અત્યંત અસયમમા પડી ન જવાય, તથા બીજા ઘણા જનોને તેમા પ્રવર્તાવી શકે તે રીતે વિનય ક્રિયા કરે છે

ટીકાર્થ—જે પ્રકારે તે અધિકૃત અનુષ્ઠાનને ફરી ફરી સેવવાએ ફરીને બહુ સાધે અથવા જે અનુષ્ઠાનથી અસયમને વિષે એટલે સાવધ ક્રિયાને વિષે હઠ એટલે અત્યંત ન જ પડે ભાનાર્થ એ છે જે અનુષ્ઠિત અનુષ્ઠાનથી પીડા પામે તો ફરીથી તે કરવામા તે ઉત્સાહ પામતો નથી, અને તેમ કરતા કઠાથ રોગનો સંભવ થાય અને હવા કરાવે તો અસયમ થાય, અને હવા ન કરાવે તો અવિધિથી મરે લાને મયમનો અતરાય થાય એજ માટે કહ્યું છે કે “ જેનાથી મન અશુભ ચિત્તવન ન કરે, જેનાથી ઇન્દ્રિયોની હાનિ ન થાય અને જેનાથી યોગો મીઠાય નહીં એવો તપ જ કરવો જોઈયે ” તથા બીજા ઘણા સાધર્મિકોને તે અનુષ્ઠાન કરવામા ઉત્તમવત કરે છે એટલે કે શક્ય અનુષ્ઠાન કરવા ઘણા જનો મિષ્ટ છે અશક્ય અનુષ્ઠાનમા ઇચ્છા થતી નથી તથાશબ્દનો અર્થ સમુચ્ચય છે તેથી આ પ્રમાણે જોડવો— તથા વગી વિશેષ ક્રિયાને એટલે પ્રતિભાવહન કરવાનો અભ્યાસ વિગેરે અધિક અનુષ્ઠાનને શક્તિ પ્રમાણે આરભે છે એટલે શક્તિને નિષ્ફળ કરતો નથી ૧૧૬

તે વિશેષ ક્રિયા શી ગીતે કરે ? તે કહે છે —

શુભગચ્છુન્નદેહ, કયતિત્યપમાવણ નિરાસસો ।

અજમહાગિરિચરિય, સુમરતો કુણ્દ સક્કિરિય ॥ ૧૧૭ ॥

મૂનાર્થ—આર્થ મહાગિરિનુ ચરિત્ર સંભારીને આરાસા રાખ્યા વિના તીર્થની પ્રભાવના કરનારી સત્ક્રિયાને શુર તથા ગચ્છની ઉત્તતિને માટે કરે

દીગાર્ય—શુર અને ગચ્છની ઉત્પત્તિ એટલે આ શુર અથવા ગચ્છ
ધન્ય છે કે જેની સહાયથી આવા દુષ્કરકારી સાધુઓ દેખાય છે એ
પ્રમાણે લોકોની સ્લાષા રૂપ વૃદ્ધિના હેતુવાળી તથા તીર્થની પ્રભાવના
કરનારી એટલે જિનગાસનના સાધુવાદને ઉત્પન્ન કરનારી અર્થાત્ “સર્વ
ધર્મમા જિનધર્મ શ્રેષ્ઠ છે, અમે પણ તેજ ધર્મ કરીએ ” એ પ્રમાણે
આદેયપણાને સાધનારી સત્ક્રિયાને આ લોક તથા પરલોકની આશ સ્થિત
કરે. કહ્યું છે કે—“ આ લોકને અર્થે આચારનું અનુષ્ઠાન ન
કરવું, પરલોકને અર્થે આચારને ન પાળે, દીર્ઘિ, વર્ણવાદ, શબ્દ
અને સ્લાધાને અર્થે આચારને ન પાળે, અરિહંતે કહેલા હેતુને
છાડીને બીજા કાઢીને અર્થે આચારને ન પાળે. ” આગમમા કહેલા
આર્ય મહાગિરિ આચાર્યના ચરિત્ર-વૃત્તાતને સ્મરણ કરીને સાધુ
સત્ક્રિયા કરે

આર્ય મહાગિરિની કથા.—

સુવર્મા સ્વામીની આઠમી પાટે છેલા ચૌદ પૂર્વે ભગવાન સ્થૂળ
ભદ્રસૂરિ થયા. તેને આર્યમહાગિરિ અને મુહુમ્તી નામે બે શિષ્યો
દશપૂર્વે હતા. તે બન્ને પચ્ચપર પ્રીતિવાળા ભરતનેત્રમા વિચરતા
હતા એકલા ભગવાન મહાગિરિએ મુહુમ્તીને ગચ્છ એપી જિનકલ્પનો
વિચ્છેદ ગયો હેતો તોપણ તેની ક્રિયાનો અભ્યાસ કરવા માટે પ્રાર્થ
કર્યે, અને તેથી તે ગચ્છની નિઠ્રાએ જ વિચરવા લાગ્યા. તેમા ગૃહ-
સ્થોએ ત્યાગ કરાતું અન્નપાન ગ્રહણ કરતા હતા, અને બાકીની જિન
કલ્પીની ક્રિયા પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરતા હતા પરંતુ “હું ઉત્તમ
ક્રિયા કરૂ છું ” એવો લેશ પણ ગર્વ કરતા ન હતા. ભગવાન અને
ઈશ્વરોને દમન કરનાર તે ગચ્છની માથે જ એક ગામથી બીજે ગામ

વિચરતા હતા એકદા તે બંને સૂરિ પાગલિપુત્ર નગરમા ગયા, ત્યાં સુહસ્તીસૂરિએ વમુબૂતિ નામના શ્રેષ્ઠીને ઉપદેશ આપી શ્રાવક કયો તે શ્રેષ્ઠી હમેશા પોતાના પરિવારને ધર્મદેશના આપી પ્રતિબોધ કરતો હતો. પરંતુ તેમા કોઈ પણ પ્રતિબોધ પામ્યા નહીં, તેમજ કદા છતાં પણ કોઈ શુરની પાને આવ્યા નહીં. ત્યાં શ્રેષ્ઠીએ વિચાર્યું કે— “શુભ શુરનું વચન ધી અને મધ્યથી સંચિદ્ધા અગ્નિની જેમ થોભે છે, અને શુભ રહિતનું વચન સ્નેહ-તેલ વિનાના દીવાની જેમ થોભતું નથી તેથી જો લગવાન બાતે અત્ર પધારી આમને ધર્મ-પદેશ આપે તો કદાચ તેઓ પ્રતિબોધ પામે ખરા. અથવા આ વાત હું શુરને જ કહું, કે જેથી જ્ઞાનના નિધિરૂપ તેઓ જે ઉચિત હશે તે બોલશે.” એમ વિચારી શ્રેષ્ઠીએ શુરને વિજ્ઞાપિ કરી તે સામગ્રી શુર પણ શુભ દેખીને તેને ઘેર પચાર્યા ત્યાં અમૃતના રસ જેવી મનોહર તેમની દેશના સામગ્રીને શ્રેષ્ઠીના સર્વ મનુષ્યો પ્રતિબોધ પામ્યા પછી તેઓને સ્થિર કરવા માટે હમેશા આચાર્ય મહારાજ શ્રેષ્ઠીને ઘેર જવા લાગ્યા. એકદા આચાર્ય શ્રેષ્ઠીને ઘેર બેઠા હતા, તેવામા ત્રીજી પોરસીને સમયે ગોચરીને માટે બ્રમણ કરતાં આચાર્ય મહારાજિર મહારાજ તે જ શેરીમા પેઠા. તેમને આવતા જોઈ સંબ્રમથી સુહસ્તી સૂરિ ઉભા થયા તે જોઈ વિસ્મય પામેલા શ્રેષ્ઠીએ વિચાર્યું કે— “આ ભિક્ષુકનું શરીર મગરૂપી પકઠી ખરડાયેલું છે, અને શરીરનો એક ભાગ જૂના લૂગડાના કકડાથી ઢંકિલો છે, આને જોઈ આ આચાર્ય પદને પામેલા શુર કેમ ઉભા થયા ?” એમ વિચારી તેણે શુરને પૂછ્યું કે— “હે પૂજ્ય ! આ આપને પણ ગોરવનું સ્થાનરૂપ કોણ છે ?” શુર બોલ્યા— “આ મહાત્મા અમારા શુર છે, શ્રુતજ્ઞાનરૂપી જળના સમુદ્ર છે, તેમણે શરીરનો સત્કાર સર્વથા ત્યાગ કયો છે, તેઓ જીવિત અને મરણની આશ સા રહિત છે, તેઓ ત્યાગ કરવા લાયક જ અજ પાનને ગ્રહણ કરે છે, અને તેઓ દેવોના પણ પૂજ્ય છે અમે તો તેમના ચરણની રજ તુ-ય પણ નથી.” આ પ્રમાણે સામગ્રી

વસુભૂતિ ઐથીએ બીજે દિવસે સ્વજનોને કહ્યું કે—“ ગઈ કાલે ગુરુ જે તપસ્વીને જોઈ ઉભા થયા હતા તેને તમે આવતા દેખો કે તરત જ તમારે ઉત્તમ ઉત્તમ જાત પાણી ત્યાગ કરવા લાયક કરી તેને કહેવું કે ‘હિ સુનિ! આ અમે તજી દઈએ છીએ જે તમને રૂચતું હોય તો ગ્રહણ કરે.’” જે તે કોઈ પણ પ્રકારે નાઇ પણ ગ્રહણ કરશે તો તે અજ્ઞ તમને જન ત સુખના કથને આપનાર થશે. ” પછી તેઓએ પણ મહાગિરિને આવતા જોઈ તે જ પ્રમાણે કર્યું તે જોઈ “ ઘેર ઘેર આવુ ઉત્તમ અજ્ઞ કેમ ત્યાગ કરાય છે ? ” એમ વિચારી સૂરિએ મુતના ઉપયોગથી અનેપણીય જાણી ગ્રહણ ન કર્યું મિશ્રા વિનાનું ખાલી પાત્ર લઈને જ ઉપાશ્રયમા પાછા આવ્યા તે જોઈ “ આમ કેમ ? ” એમ સુહસ્તીના પૂછવાથી તેમણે કહ્યું કે—“ હે આર્ય ! તમે સર્વત્ર અનેપણીય આહાર કરી નાખ્યો છો ” સુહસ્તીએ પૂછ્યું—“ હે ભગવાન ! શી રીતે મે અનેપણીય કર્યો ? ” તેઓ જોડ્યા—“ કાલે તમે ઉભા થઈ મારૂ ગૌરવ કર્યું તેથી. ” ત્યાર પછી આ નગરમા શુદ્ધ આહાર મળશે નહીં એમ ધારી તે બન્ને ત્યાથી વિહાર કરી ગમ્ધ સહિત પેદેશી નગરીમા ગયા ત્યાં કેટલાક દિવસ રહી સુહસ્તીની રજા લઈ ભગવાન મહાગિરિ એકાકી એકાકી નગરમા ગયા ત્યાં ગભરૂ પર્વત ઉપર ચઢી અનશન કરી સમાધિવડે કાળધર્મ પામી દેવલોકમા ગયા શેષ કથાનક શ્રીઆન રથક સૂત્રમાથી જાણી લેવું અહીં આ કથાનો ઉપનય-તાત્પર્ય એ છે જે-મહાગિરિએ જિનકલ્પની ક્રિયા વિચ્છેદ ગયેલી હતી તોપણ યથા-શક્તિ તેનું અનુષ્ઠાન કર્યું હતું તે જ રીતે બીજા પણ કોઈ ભાવ-સાધુએ વીચ ને ગોપ થા વિના વિશેષ ક્રિયાનું આચરણ કરવું

આ જ અર્થને સ્પષ્ટ રીતે કહે છે

મક્કમિ નો પમાયદ, અસક્કજે પવિત્તિમકુણ્ણતો ।

મક્કામો ચરણ, વિસુદ્ધમણ્ણપાલણ એવ ॥ ૧૧૮ ॥

મૂલાર્થ—શક્ય અનુષ્ઠાનને વિષે પ્રમાદ કરે નહીં, અને અશક્ય કાર્યમા પ્રવૃત્તિ કરે નહીં, તે શક્યારભ થાય છે એમ કરવાથી ગુણ ચારિત્રને પામે છે

ટીકાર્થ—શક્ય એટલે પોતાની શક્તિને ઉચિત એવી સમિતિ, શુભિ, પ્રત્યુપેક્ષણ, સ્વાધ્યાય અને અધ્યયન વિગેરે ક્રિયાને વિષે પ્રમાદ ન કરે એટલે આળસુ થાય નહીં અને અશક્ય એટલે જિનકલ્પ તથા માસક્ષપણાદિક અનુષ્ઠાનને વિષે પ્રવૃત્તિને એટલે અગીકારને નહીં કરતો છતો શક્યારભવાળો થાય છે અને તે (સાધુ) આવી રીતે કરવાથી કાળ અને સઘયણાદિકને ઉચિત એવું વિશુદ્ધ એટલે અતિચાર રૂપ કલક રહિત ચારિત્ર પામે છે—વૃદ્ધિ પમાડે છે કારણ કે સમ્યક્ પ્રકારનો આરભ હૃદયસિદ્ધિનો હેતુ છે ૧૧૮

અહીં કોઈ શંકા કરે કે—શુ ધર્મ કરનાર કોઈપણ અસત્ આરભવાળો થાય ? જવાબ—હા મતિના મોહથી અને માનના અધિક પણાથી અસહારભી થાય છે તે કેવી રીતે અને કોની જેમ ? એવો પરનો અભિપ્રાય લાઘીને કહે છે—

જો ગુરુમયમન્નતો, આરમ્ભ કિર અસક્કમવિ કિંચિ ।

સિમ્ભૂદ વ્વ ન યસો, સમ્મારમો મહામોહા ॥ ૧૧૯ ॥

મૂલાર્થ—જે કોઈ સાધુ ગુરૂની અનુજ્ઞા કરી અશક્ય એવું પણ કોઈ અનુષ્ઠાન આરભે, તે જિનચૂતિની જેમ મહામોહને લીધે સ્થગિત થી કહેનાતો નથી

ટીકાર્થ—જે કોઈ મદમતિવાળો સાધુ ગુરૂને એટલે ધર્મોચાર્યને અવગણના કરતો એટલે આ ગુરૂ હીન આચારવાળા છે એમ અવગાથી ભેતો છતો અશક્ય એટલે કાળ અને સઘયળને અનુચિત એવું પણ જિનકલ્પાદિ અનુષ્ઠાન કરવાનો આરભ કરે છે આથામા જપિ શબ્દ છે માટે શક્ય એવું પણ કોઈક વિગઈનો ત્યાગ વિગેરેકેળે ગુરૂએ નહીં

કરાતુ એવું જ અનુધાન નહીં કે સર્વ, એમ જાણવું તે મદમતિ સાધુ શિવભૂતિની જેમ એટલે પહેલાં દિગ્ગજરનો જેમ મહામોહને લીધે સમ્યક્ આરભવાળો એટલે સદારભવાળો નથી જ અભિપ્રાય એ છે જે—અનૃતશતા અને અજ્ઞાનના અધિકપણા વિના કોઈ પણ માણસ પરમ ઉપકારી ગુરૂની છાયાનો નાશ કરવા ઉત્સાહી થતો નથી ૧૧૬

શિવભૂતિની કથા—

રવવીંપુર નામના નગરમાં સિ હરથ નામે રાજા હતો તેને સાહસ, બળ અને માનને ધારણ કરનાર એક શિવભૂતિ નામનો સુભટપતિ હતો તે શૂરવીર હોવાથી રાજાએ તેને મથુરાના રાજાને પકડવાની આજ્ઞા કરી તેથી તે સામતો અને મત્રીઓ સહિત આપ્યો પછી પહેલું પ્રયાણ આ યુ ત્યારે સર્વ સામતાદિકને સંદેહ થયો કે— ‘ ઉત્તર અને દક્ષિણ એમ બે મથુરા છે તેમાં કઈ મથુરાને મહણુ કળવાનો આપણને આદેશ આપ્યો છે ? ’ એ આ સંદેહ રાજાને પૂછ્યું તો તે અવશ્ય ક્રોધ પામ્યો તેથી હવે આપણે શું કરવું ? ’ આ પ્રમાણે તેઓ ચિ તાતુર થયા ત્યારે તેઓને શિવભૂતિએ કહ્યું કે— ‘ અરે ! એમાં ચિ તા શી છે ? આપણે એકી સાથે બન્ને મથુરા લઈ લેશું બાળકો બળવાન થાય તો તેના કાર્યમાં કાંઈ દોષ ગણાનો નથી પરંતુ એક તરફ હું એકલો અને બીજી તરફ તમે સર્વે એકઠા થાઓ બેમાથી જે દુર્ગોહ હશે તેને હું એકલો ગ્રહણ કરીશ, અને બીજીને તમે સર્વે થઈને ગ્રહણ કરજો ’ આ પ્રમાણે સાબળી તે મર્વે તેમાં સમત થયા એટલે શિવભૂતિએ ગુપ્ત રીતે જઈ દક્ષિણ મથુરાના સ્વામીને એકદમ પકડી લીધી, અને બીજાઓએ ઉત્તર મથુરાના સ્વામીને પકડ્યો પછી રવવીંપુર નગરમાં જઈ રાજાને એકી સાથે બેઉ વધામણી આપી. તે સાબળી રાજા અત્યંત તુષ્ટમાન થયો, અને

ગિવભૂતિના મોઢા સાહસથી પ્રસન્ન થઈને તેને કહ્યું કે-“હે મહા-
બળવાન મુશટ ! મનવાહિત વરદાન માગ ” શિવભૂતિએ કહ્યું કે-“હે
દેવ ! જો તમે સારી રીતે તુષ્ટમાન થયા હો તો રાત્રિ દિવસ નગરમા
હું મારી ઇચ્છાથી વિચરું, એ વરદાન મને આપો. ” તે સાંભળી
રાજાએ તેની માગણી અગીકાર કરી, ત્યાર તે શિવભૂતિ નિર્ભય થઈને
કાળ અકાળ ગણ્યા વિના નગરમા વિચરવા લાગ્યો. નગરના આરક્ષકો
પણ તેને અપકાવતા નહીં.

આ રીતે વિચરતો તે શિવભૂતિ કોઈવાર પોતાને ઘેર મધ્ય
રાત્રિએ આવતો અને કોઈવાર તેથી વહેલો કે મોડો પણ આવતો, તેથી
તેના આવતા સુધી તેની બાયાં જાગતીજ રહેતી હતી તેથી તેણે જેઠ
પામીને એકા પોતાની સાસુને કહ્યું કે-“આ તમારો પુત્ર ઘણી
મોડી રાતે આવે છે, અને ત્યાં સુધી મારે જાગવું પડે છે એ બહુ
દુખ છે. ” તે સાંભળી સાસુએ વિચાર કર્યો કે-“જો કે રાજા તેના
પર પ્રસન્ન થયો છે તોપણ તેણે ઉદ્વેગપણે આ રીતે બ્રમણ કરવું
ચોખ્ખું નથી તેથી પુત્રને મારે શિક્ષા આપવી જોઈએ. ” એમ વિચારી
તે બોલી કે-“હે વહુ ! તું સુઈ જા અને હું જ જાગીશ. ” એમ
કહી ઘરના દ્વાર બંધ કરી તે જાગતી સુતી, અને વહુ સુઈ ગઈ પછી
મધ્યરાત્રે ગિવભૂતિએ આવી બારણું ઉઘડાવ્યું, તેટલામા રાષ પામેલી
તેની માતાએ આવું વચન કહ્યું કે-“હે પુત્ર ! આટલી મોડી
રાત્રિએ જ્યાં તું દ્વાર ઉઘાડા દેખે ત્યાં જા આ ઘરમા તો કોઈ
જાગતું નથી. ” માતાનું આવું વચન સાંભળી તેના મનમા એકદમ
માન આવ્યું તેથી તે પાછો ફરી નગરમા ફરવા લાગ્યો. તેવામા
કોઈ ઠેકાણે નિરંતર ખુશ્લાજ રહેતા સાધુના ઉપાશ્રયના દ્વાર જોયા
તેમા બધા અને સગનો ત્યાગ કરનાર (નિર્ભય-નિ સંગ) તથા કષ્ટ
યને છતાંનારા આર્થકૃષ્ણ નામના સૂરિને મધુર સ્વરે સ્વાધ્યાય કરતા
જોયા તેમને જોઈ તેણે વિચાર્યું કે-“આ સુનિ ધન્ય છે, કૃતાર્થ છે
નથા માન, અપમાન અને દુખે કરીને રહિત છે. ” એમ વિચારી

પૃથ્વીતળ સુધી મસ્તકે નમાવીને તેણે સૂરિને નમસ્કાર કર્યાં અને વિનંતિ કરી કે—“ હે પૂજ્ય ! હું સસારના પ્રમથથી બચ પામ્યો છું, માટે આપને શરણે આવ્યો છું તેથી હે પ્રભુ ! કૃપા કરીને મને આ પત્ની દીક્ષા આપો. ” ગુરૂ બોલ્યા—“ તું કોણ છે ? અને શામાટે દીક્ષા ગ્રહણ કરે છે ? ” તેણે જવાબ આપ્યો—“ હું આ નગરના રાજાનો શિવભૂતિ નામે પ્રસિદ્ધ ભત્રીયો છું ” ગુરૂ બોલ્યા—“ તો રાજાની અનુસાધિના અમે કેમ પ્રવચ્ચા આપીયે ? ” ત્યારે તે બોલ્યો—“ તમારી સમક્ષ હું જાતે જ દીક્ષા ગ્રહણ કરું છું ’ એમ બોલી તેણે જાતે જ લોચ કરવો શરૂ કર્યો, ત્યારે અનવસ્થાના ટોપના બથથી ગુરૂએ તેને વિધિપૂર્વક દીક્ષા આપી પછી તેના બળવાનપણાને લીધે રાજા આની દીક્ષા મૂકાવશે એવી શંકા થવાથી સર્વે સાધુઓ વિહાર કરી દેશાતરમા ગયા કેટલેક કાળે ભક્તિના સમુદયથી ભરાયેલા રાજાએ તેને પોતાના નગરમા તોડા યો, ત્યારે તે કૃષ્ણાચાર્યની સાથે રથવીરપુર નગરમા આવ્યો ત્યાં રાજાએ દર્શન કરવાના હેતુથી પોતાના મહેલમા તેને બોલાવ્યો, અને સુદર કબજ રત્ન આપી તેનું સન્માન કર્યું પછી તે કબજ તેણે ગુરૂને આવી બતાવ્યો, ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે—“ આવો મોટો મૂલ્યનો કબજ શામાટે લીધો ? ” ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ રાજાની દાક્ષિણ્યતાથી લીધો છે ” પછી તે કબજના ઉપર મૂકા પામેલા શિવભૂતિને બાણી તેનો મોહ ઉતારવા માટે એકના ગુરૂએ તેની ગેર હાજરીમા તેને કાઢીને સર્વ સાધુઓના નિસઘા (આસનો) બનાવ્યા તે બાણી શિવભૂતિ મનમા કાઢક દ્વેષભાવને પામ્યો

એકદા કોઈ વખત ગુરૂએ ઉપધિનો વિચાર વ્યાખ્યાનમા ચલાવ્યો તેમા જિનકલ્પને અને સ્થવિરકલ્પને આશ્રી શ્રુતને અનુસારે ગુરૂ બોલ્યા કે—“ જિનકલ્પીને બાર પ્રકારનો ઉપધિ હોય સ્થવિર કલ્પીને ચાલ પ્રકારનો ઉપધિ હોય છે, અને સાધ્વીઓને પચીશ પ્રકારનો ઉપધિ હોય છે તેથી વધારે ઉપગરણ હોય તો તે ઔપચારિક કહેવાય છે, તેમા ભે, ત્રણ, ચાર, પાંચ, નવ, દશ, અચ્ચાર અને બાર એ

આઠ વિકલ્પો જિનકટપીના ઉપકરણોના છે ' તે સામગ્રી શિવભૂતિ બોલ્યો કે—“ પરલોક સાધવામા જદકચ્છ (તત્પર) થયેલાને આજ ઉત્તમ કટપ કરવો યોગ્ય છે તો મોક્ષની આકાંક્ષાવાળા સાધુઓ તે કટપ કેમ નથી કરતા ? અને જિનેશ્વરે નહીં વિધાન કરેલા વચ પાત્રાલિકાના સમ્રાટને કેમ છોડી દેતા નથી ? જે લિંગ ગુરૂનું હોય તે જ શિષ્યે પણ ધારણ કરવું યોગ્ય ૭ કારણ કે લોકમા પણ દરેક લિંગીઓ પોતપોતાના દેવને તુલ્યજ લિંગ ધારણ કરે છે ” તે સામગ્રી ગુરૂએ તેને જવાબ આપ્યો કે—“ તીર્થ કરે આચરેલી ક્રિયા આપણી જેવા સી રીતે કરી શકે ? શુ હાથીની અખાડીને ગધેડા વહન કરી શકે ? પહેલા સઘયણને વિષે વર્તતા મહાસત્ત્વવાળાઓ જ તે ક્રિયા કરી શકે છે આપણે તો કેવળ તેની પ્રથ સા જ કરવાની છે તીર્થ કરતું અનુકરણ કરવા સામાન્ય મનુષ્ય શક્તિમાન નથી શુ ખાડામા ફરનાર ભુલ સિંહની તુલ્યતા પામી શકે ? જો કાચ મિથ્યાહિંસા મૃદુપુર્યો પ્રભુની ઉદ્ધવદ્વંતા કરે તો તેથી શુ ત્રિલોકના પ્રભુને જાણનારા પુર્યો તેવું કરે ? પ્રભુની આજ્ઞામા વર્તવું એજ મુખ્ય આરાધન છે કોઈ પણ રાજાનું ચિહ્ન પાસે રાખીને રાજાને સેવતું નથી મોહરહિત મહાવીરસ્વામીએ પાચ પ્રકારનો કટપ કહેલો છે, તેને પોતપોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરવાથી તેની આજ્ઞા આરાધી કહેવાય છે તેમા પહેલો સ્થવિરકટપ, બીજો પરિહારવિશુદ્ધિકટપ, ત્રીજો જિનકટપ, ચોથો પ્રતિમાકટપ અને પાચમો સથાલ દકટપ કહેલો છે તે પાચે કટપના મુનિઓ પ્રધાનજ છે, તેઓ એક બીજાની નિંદા કરતા નથી, અને એક બીજાનો ઉત્કર્ષ જોઈ તેઓ વિસૂચિકાને (દેવને) કરતા નથી તે વિષે કહ્યું છે કે—“કોઈ બે વસ્ત્ર રાખે કોઈ ત્રણ રાખે, કોઈ એક રાખે અને કોઈ વસ્ત્ર વિનાજ નિર્વાહ કરે તેમા કોઈ કોઈને દ્વિપિત કહે નહીં કારણકે તે સર્વે જિનેશ્વરની આજ્ઞામાજ વર્તે ॥ આ પાચે કટપમા જે સ્થવિરકટપ છે તે નિત્ય છે કારણ કે તે સ્થવિરકટપમાં નિષ્પત્ત થઈને પડી બીજા કટપોને યોગ્ય થઈ શકાય છે, તથા તીર્થ પણ સ્થવિરકટપથીજ પ્રવર્તે ॥ દુર્બળ સઘયણવાળા વર્તમાનકાળના

પુરુષોને આ સ્થવિરકુદ્વપજ ઉચિત છે, તેથી આ કુદ્વપ પાળવામાજ ઉદમવત થયુ જોઈયે ” આ પ્રમાણે શુરૂએ વિવિધ પ્રકારની યુક્તિ વડે તેને સમજાવ્યો તોપણ તે ગા’ અભિમાનના વશથી આ પ્રમાણે જોણવા લાગ્યો કે—“ જો મદ સત્ત્વવાળા અને સુખશીલિયા તમે તેમા ઉદમ નથી કરતા, તો શુ હું પણ સદ્ગિતમાન છતા પ્રમાદશીજ થ શ ? ” આ પ્રમાણે જોણતા તેને વૃદ્ધ સુનિઓએ ઘણી રીતે વાચ્યો, તોપણ તે શિવભૂતિ નમ્નપણ્યને અગીકાર કરી તરકાજ ત્યાથી નીકળી ગયો. તેની સાથેના સ્નેહને લીધે તેની નાની જડેન ઉત્તરાએ પ્રમજ્યા લીધી હતી, તેણીએ તેને નમ્નપણે જતો જોઈ વિચાર્યું કે—“ ખરે, ખર મારા ભાઈએ આવા પ્રકારેજ પરલોકને સાધવાનો ઉપાય જોયો હશે ” એમ વિચારી તે પણ નમ્ન થઈ તેની પાછળ ચાલી માર્ગમા એક વેશ્યાએ તેણીને જોઈ આ તો લલ્લકારક છે એમ વિચારી તેણીના ઉપર એક સાડી નાખી તેને નહીં ઇચ્છતી ઉત્તરાને જોઈ તેના ભાઈએ તેને કહ્યું કે—“ હે સુતતુ ! આ એક સાડી તને દેવતાએ આપી છે તેને તુ ન મૂક અગીકાર કરી લે ” આ કારણથી તેની આંખોએ એક સાડી ધારણ કરવા લાગી આ પ્રમાણે તે મોહાઈ કદાવુધાન-અજ્ઞાનકદ આરબ્યુ તેની તે મિથ્યાદષ્ટિ અને દુર્ગતિના કુ ખનો લાગી થયો. તે વિષે આનમમા કહ્યું છે કે—“ ભોટિક શિવભૂતિ અને ઉત્તરાએ પોતાની મતિ કલ્પનાથી પ્રરૂપેલુ આ મિથ્યાદર્શન રથવીરપુરમા પ્રથમ ઉત્પન્ન થયુ

આ શિવભૂતિએ શુરૂની અવજ્ઞા કરી અને પોતાની ઉન્નતિ કરવા પ્રવૃત્તિ કરી તેથી જ તેનું મહામોહપણ બાજુપુ પરતુ શુરૂની આજ્ઞાએ કરીને શાસનની ઉન્નતિ કરનાર તથા લગ્નિધની જ્યાતિની અપેક્ષા રહિત એવો કોઈ સાધુ અધિક તપસ્યા કે આતાપનાદિક કરે તો તે વીર્યચારનુ આરાધન હોવાથી તેને શુભકારીજ થાય છે

શક્યાનુધાનના આરભ નામનુ પાત્રમુ ભાવસાધુનું
લિંગ કહ્યું હવે છઠું ગુણરાગ નામનુ લિંગ કહે છે.—

જાયદ ગુણેસુ રાગો, સુદ્ધચરિત્તસ્સ નિયમઞ્ચો પવરો ।

પરિહરદ તઞ્ચો દોસે, ગુણગણમાલિન્નમજ્જણે ॥ ૧૨૦ ॥

મૂલાર્થ—શુદ્ધ ચારિત્રનાળાને ગુણોને વિષે અવશ્ય ઔષ્ઠ રાગ
ધાય છે, અને તેથી કરીને તે ગુણસમૂહને અચિન કરનાર દોષોનો
ત્યાગ કરે છે

ટીકાર્થ—શુદ્ધ ચારિત્રવાળાને એટલે નિઃકલક સ્વયમવાળાને
જ્ઞાનાદિક ગુણોને વિષે અથવા મૂલ અને ઉત્તર ગુણોને વિષે અવશ્ય
પ્રવર એટલે પ્રશ્ન—સત્ય રાગ ધાય ॥ અને તેથી એટલે ગુણાનુરાગ
યકી જ્ઞાનાદિક ગુણ સમૂહની મહિમતા ઉત્પન્ન કરનારા એટલે અશુ
દ્ધિના હેતુરૂપ દોષોને એટલે દુષ્ટ આપારોને તે ભાવસાધુ દૂર
કરે છે ૧૨૦

—❦❧❦—

હવે ગુણાનુગાગનુ જ લિંગ કહે છે —

ગુણેસ પિ પસસદ, ગુરુગુણબુદ્ધીય પરમય યસો ।

દોસલલ્લેણ વિ નિયય, ગુણનિયદ નિમ્મુણ ગણદ ॥ ૧૨૧ ॥

મૂલાર્થ—આ ભાવસાધુ અન્યમા રહેલા ગુણના લેશને પણ
મોટા ગુણની બુદ્ધિથી વખાણે છે, અને પોતાના ગુણસમૂહને દોષના
લેશ કરીને પણ નિર્બુજ ગણે છે

ટીકાર્થ—આ ભાવસાધુ પોતાની ઉત્તમ પ્રવૃત્તિને લીધે અન્યમા
રહેલા મોટા ગુણ તો દૂર રહેા પરંતુ ગુણના લેશને પણ મોટા

શુભની બુદ્ધિથી એટલે મોટા શુભરૂપ માનીને તેની પ્રશસા કરે છે, એટલે કે તેના દોષોને મૂકીને અદ્ય એવા પણ શુભનેજ તે વ્યુત્પન્ન છે જેમકે શ્યામવર્ણવાળા અને કાઢી ગયેલા કૂતરાના શરીરમાં શ્વેત દાતની એણિ જોઈને શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવે તેની પ્રશસા કરી હતી વળી તે ભાવસાધુ આ પ્રમાણે વિચારે છે કે—“ આ સર્વ છુપે અનાદિ કાળથી અનાદિ દોષોએ કરીને મયુક્ત છે, તે લેશમાત્ર પણ શુભ પ્રાપ્ત કરે એ મોટું આશ્ચર્ય છે ” તથા દોષના લેશવડે કરીને એટલે અદ્ય પ્રમાદની સ્ખલનાવડે કરીને પણ પોતાના શુભ સમૂહને એટલે શુભ ક્રિયાના સમૂહને નિર્ગુણ—અસાગ ગણે છે, એટલે મને પ્રમાદીને ધિક્કાર છે એમ તે ભાવયતિ વિચારે છે જેમકે છેલ્લા દશપૂર્વી શ્રીનજ સ્વામીએ પોતાના કર્ણ ઉપર સૂઠનો ઠકઠો મૂક્યો હતો તે વિસરી જવાથી તેણે પોતાના પ્રમાદની નિંદા કરી હતી ૧૨૧

તથા—

પાલદ સપત્તગુણ, શુભકૃત્તમે પમોયમ્બહદ્ર ।

ઉક્તમદ માવસાર, ગુરુતરગુણરચણલામત્યી ॥ ૧૨૨ ॥

મૂળાર્થ—પ્રાપ્ત થયેલા શુભતુ પાવન કહે છે, શુભી જનનો સગ થનાની પ્રમાદને મારણ કરે છે, અને મોટા મોટા શુભ રત્નોના લાભની વાણની લાભ પૂર્વક ઉદ્ધમ કરે છે

દીપ્તાર્થ—જેમ માતા પ્રાપ્ત થયેલા પ્રિય પુત્રને પાળે છે તેમ ભાવસાધુ સમ્યક્ પ્રકારે કર્મના ક્ષયોપશમથી પ્રાપ્ત થયેલા જ્ઞાન અને આરિગરૂપ શુભને પાળે છે એટલે રક્ષણ કરે છે અને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તથા શુભ કરીને આદ્ય એટલે સમૃદ્ધિવાળાનો સગ થાય ત્યારે ચિરકાળથી વિયોગ પામેલા સ્નેહી બધુના મેળાપની જેમ અત્યંત પ્રમાદને એટલે આનંદને પામે છે તે આ પ્રમાણે—“ અસત્પુરૂષના સગ રૂપી ઠાઠવે કરીને જે માફ મન મલિન થયું હતું તે આજ સાધુ પુરૂષના સગ રૂપી જળવડે કરીને નિર્મળ થયું છે નિમગ

ચિત્તવાળા અને શુણ્ણને ધારણ કરનારા માધુઓનો સગ થવાથી મે આને પૂર્વના પુણ્યવૃક્ષનું નિર્મળ ફળ પ્રાપ્ત કર્યું છે ' ઇત્યાદિક વિચારી આનંદ પામે છે તથા શુણ્ણને વિષે રાગ હોવાથીજ ગુરૂતર એટલે ક્ષાયિકભાવના હોવાથી અત્યંત મોટા એવા જે શુણ્ણરત્નો એટલે ક્ષાયિકભાવના જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર ગ્રંથી રત્નો, તેમના લાભનો અર્થો એટલે અભિલાષાવાળો ભાવસાધુ સફલાવ પૂર્વક ધ્યાન, અધ્યયન અને તપસ્યાદિક સાધુના ક્રિયાઓને વિષે અત્યંત ઉદ્યમ કરે છે કેમકે ઉદ્યમવતને અપૂર્વ કરણ અને ક્ષપકોર્ણિના ક્રમે કરીને કેવળ જ્ઞાનાદિકની પ્રાપ્તિ થાય જ છે એ સુપ્રસિદ્ધ જ છે ૧૨૨

—❖❖❖—

હવે શુણ્ણાનુરાગનું જ ખીજે પ્રકારે લક્ષણ કહે છે —

સયણો ત્તિ વ સીસો ત્તિ વ, ઉવગારિ ત્તિ વ શિષ્યઓ વ ત્તિ ।
પઢિયઘસ્મ ન હેઠ, નિયમા ઇયસ્મ ગુણહીણો ॥ ૧૨૩ ॥

મૂળાર્થ—આ શુણ્ણાનુરાગીને પોતાનો સ્વજન, શિષ્ય, ઉપકારી કે સમાન ગચ્છનાસી કોમળા ગુણહીન હોય તો તે અનશ્ય પ્રતિ બંધનો હેતુ થતો નથી

ટીકાર્થ—સ્વજન એટલે પોતાનો જન, ગાય માં હિતિ શબ્દ છે તે સ્વજનના ભેદને જણાવનાર છે, અને જા શબ્દ સમુચ્ચય અર્થમાં છે તેમા જે હ્રસ્વ થયો છે તે પ્રાકૃત ભાષાને લીધે થયો છે શિષ્ય એટલે વિનેય, હિતિ અને જા શબ્દો પૂર્વની જેમ જાણવા ઉપકારી એટલે જેણે પહેલા ભક્તપાનાદિકવડે ઉપકાર કર્યો હોય તે અહીં પણ હિતિ અને જા શબ્દો પ્રથમની જેમ જાણવા નથા એક ગચ્છનો વાસી અહીં પણ જા અને હિતિ શબ્દો પ્રથમની જેમ જાણવા આ મર્વને મધ્યે દરેક દરેક પ્રાયે કરીને પ્રતિબંધનું કારણ સભવે પરંતુ આ શુણ્ણાગી ભાવસાધુને તો જો તે શુણ્ણહીન એટલે નિર્ગુણ હોય તો

તેમાનો એક પણ નિઃ પ્રતિજ્ઞાનો હેતુ થનો નથી કહ્યું છે કે—
 “ શિષ્ય, સ્વજન કે સમાનગચ્છવાગ્રી એ કેમ પણ ગતિમા લઈ જ
 નારા નથી, પરંતુ જે તેમા જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર છે તેજ મુગતિનો
 માર્ગ છે ” તથા—“ જે પરલોક વિરૂદ્ધ કાર્યને કરતો હોય તેને દુરથી
 તજવો જાઈએ કાગળ કે જે પોતાના આત્માને કળે છે તે જીજ્ઞાનુ શુ
 સાહે કરશે ? ” ૧૨૩

—૨૦૧—

ચારિત્રાએ તેવા સ્વજનાદિકને શુ કગ્લુ ? તે કહે છે —

કલ્યાણસેણ નર, અણુસાસદ ત્વં પિ સુદમગમ્મિ ।

અચતાજોગ્મ પુણ, અરત્તદુદ્ધો ડગેદેહ ॥ ૧૨૪ ॥

મૂલાર્થ—માન કંઠલાને લીધે તે સ્વજનાદિકને પણ શુદ્ધ માર્ગ-
 મા લાવના માટે શિષ્યામણ આપે છે, પણ જે તેને અત્યંત અયોગ્ય
 જાણે તો રાગદ્રેષ રહિત થઈ તેની ઉપેક્ષા કરે છે

દીપાર્થ—કંઠલા એટલે પરંતુ હું જ નિવાસવાની છુદ્ધિ કહ્યું
 છે કે—“ પરના હિતની જે ચિંતા-વિચાર તે મેઝી કહેવાય છે, પરના
 દુઃખનો નાશ કરવો તે કંઠલા, પરંતુ મુખ્ય જોઈ આનંદ પામવો તે મુ
 દિતા અને પરના દોષની બેદરકારી કરવી તે ઉપેક્ષા કહેવાય છે ’
 આવી કંઠલાના વશે કરીને એટલે કંઠલાના રસિકપણાએ કરીનેજ
 માત્ર રાગદ્રેષ રહિતપણે તે સ્વજનાદિકને પણ શિષ્યામણ આપે છે
 અર્થ શબ્દ છે માટે જીજ્ઞાઓને પણ શિષ્યામણ આપે છે શેમા આપે ?
 શુદ્ધ માર્ગમા, એટલે યથાર્થિયત મોક્ષમાર્ગના વિષયમા તે આ પ્રમાણે
 “ હે ભદ્ર ! હું ખના મ્યાન રૂપ નારકી, તિર્યચ, અનુબ્ધ અને દેવ
 ગતિ રૂપ વિચિત્ર યોનિઓમા નિરતર જન્માદિકને ધારણ કરતો
 તુ શુ હજી સુધી ‘નિર્વેદ પામ્યો નથી ?’ કે જેથી મહા આધિના હેતુ
 રૂપ અને સખલના (નાશ) ન પામે તેવા મોગ પ્રમાદને આશ્રીને તથા

ધર્મનો વિચાર તથાને તુ અયોગ્ય આચરણમાં તત્પર થયો છે ? પુરૂષો જે સ્વર્ગે જતા નથી અને નરકાદિકમાં વ્યથ છે, તેનું કાળુ અનાયુ દુષ્ટ એવો પ્રમાદ જ કારણબૂત છે, એમ મે નિશ્ચય કયો છે શાસ્ત્રનું મોક્ષસ્થાન છે, અને તેનો ઉપાય પણ જિનેશ્વરે કહ્યો છે, તેથી સત્પુ રૂપેએ તે મેળવવા માટે તેમાં જ ધર્મ કરવો યોગ્ય છે ' ઇત્યાદિક વિવિધ વાણીની યુક્તિવડે તેને મ વેગ ઉત્પન્ન કરી શુદ્ધ ધર્મમાં પ્રવ તાવે ॥ પરંતુ જો તે પ્રજ્ઞાપનીય એટલે ઉપદેશને લાયક હોય તો જ, પણ જો તે અત્યંત અયોગ્ય એટલે અપ્રજ્ઞાપનીય હોય તો રાગદ્વેષ રહિત થઈ તેની ઉપેક્ષા કરે કેમકે ' નિર્ગુણને વિષે ઉપેક્ષા કરવી ' એણે શાસ્ત્રનું વચન છે ૧૨૪

હવે ગુણાનુરાગનું જ રૂળ કહે છે.—

ઉત્તમગુણાણુરાગા, કાલાદ્દોસઘો અપચાઝવિ ।

ગુણસપયા પરત્વઝવિ, ન દુઃખહા દોહ મન્વાણ ॥૧૨૫॥

મૂલાર્થ—કાનાદિકના દોષથી જો કદાચ (આભવમાં) ગુણ-સંપત્તિ પ્રાપ્ત ન થઈ, તો પણ જો ઉત્તમ ગુણાનુરાગ હોય તો પરભ-વમાં પણ તે ભવ્ય જીવોને દુર્લભ નહીં થાય

ટીકાર્થ—ઉત્તમ એટલે ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાનાદિક ગુણોને વિષે અનુરાગ એટલે અત્યંત પ્રીતિ હોવાથી કાળ એટલે દુષ્કર્મદિક અને આદિ શબ્દથી સ ઘયણ અને સહાય વિગેરે રૂપી દોષોને લીધે એટલે વિદ્ર કર નારા હોવાથી દુષ્કર્મોને લીધે, પ્રાપ્ત થયેલી તો દૂર રહો પણ નહિ પ્રાપ્ત થયેલી એવી પણ ગુણસંપત્તિ એટલે પરિપૂર્ણ ધર્મસાધનની સામગ્રી, કયા ? આ ભવને વિષે એટલું અધ્યાહારથી જાણવું પરભ વને વિષે પણ ભવ્યોને એટલે યુક્તિ ગમનને યોગ્ય એવા પ્રાણીઓને દુર્લભ નહીં થાય ૧૨૫.

ગુણાનુગામ નામનું છઠું ભાવસાધુનું લિંગ કહ્યું હવે
ગુર્વાશારાનંદન રૂપ સાતમું લિંગ કહે છે.—

ગુરુપયસેનાનિરશ્વો, ગુરુઆણારાદયમ્મિ તદ્વિન્દ્યો ।

ચરણમરઘરણસત્તો, દોહ જઈ નમ્મહા નિયમા ॥ ૧૨૬ ॥

મૂલાર્થ—ગુરૂના ચરણની એવામા તત્પર અને ગુરૂની આજ્ઞા પાળનામા તેની જ ઇચ્છાવાળો થતો ચારિત્રનો ભાગ વાળી કરનામા સમર્થ થાય છે, અન્યવા અનરય થતો નથી

ટીકાર્થ—અહીં કોઈ શકા કરે કે-પૂર્વના આચાર્યોએ ચારિત્રીના છ જ લિંગો કહ્યા છે તે વિષે કહ્યું છે કે-“ માર્ગાનુસારી, શ્રદ્ધા વાળો, પ્રજ્ઞાપનીય, ક્રિયામા તત્પર, ગુણાનુસારી અને શક્યારબી એ ૭ લિંગવાળો ભાવ સાધુ હોય છે ” તે આ સાતમું લિંગ અહીં કેમ કહ્યું ? તેનો જવાબ એ છે જે- ઉપદેશપદ શાસ્ત્રમા લિંગ કહી રહ્યા પછી આ લિંગ પણ કહ્યું જ છે તે આ પ્રમાણે-“ આ ધન્ય ભાવ સાધુના સર્વે લિંગો છે, તથા ગુરૂની આજ્ઞાનુ સંપાદન કરવું એ પણ અહીં ગમક (ભાવસાધુને જણાવનાર) લિંગ છે ” આટલો વિસ્તાર બસ છે હવે ચાલતી ગાથાની વ્યાખ્યા કરે છે

ગુરૂના ચરણની સેવા એટલે મમ્યદ્ પ્રકારે આરાધના કરવી તે, માત્ર સમીપેજ રહેતું એમ નહીં કહ્યું છે કે-“ ગુરૂની સમીપે વસતા છતાં પણ જેઓ ગુરૂને અનુકૂળ થતા નથી, તેઓ તે ગુરૂના સ્થાનથી અલગ દૂર રહે છે એટલે તેઓ ક’ ગુરૂનું પદ (સ્થાન) ધારણ કરી શકતા નથી-પામવાના જ નથી ” તે ગુરૂની સેવામ નિશ્ચય વડે કરીને રક્ત હેય, કેદાપિ ગુરૂએ કઠોર વચનવડે તિરસ્કાર કયો હોય તોપણ ગુરૂનો ત્યાગ કરવા ઇચ્છેનો નથી, પરંતુ કેવળ ગુરૂને વિષે બહુમાનજ કરે છે તે આ પ્રમાણે-“ અશુભ આચરણ રૂપી ધામનો નાશ કરનાર

ગુરુના મુખરૂપી મહાવાચક પર્વતમાથી નીકળેલો વચનના રસરૂપી ચ દનનો સ્પર્શ કોઈ ધન્યની ઉપર જ પડે છે ' તથા—“ જે ગુરુ મને હમેશાં લગ્ન, દયા, સુયમ, બ્રહ્મચર્ય અને કલ્યાણભાગીતુ વિશે ધિમ્થાન (પ્રાયશ્ચિત્ત) એ સર્વનો ઉપદેશ આપ્યા હરે છે તે ગુરુને હું નિરતર પૂજુ છું ” તથા ગુરુની આજ્ઞાની આરાધનામા એટલે ગુરુનો આદેશ સ પાલન કરવામા તલ્લિપ્ત એટલે તે જ આદેશને પામવાની ઇચ્છાથી ગુરુના આદેશની સહુ જોતો તેની પાસે જ રહે છે આવા પ્રકારનો યતિ એટલે સુવિહિત સાધુ ચરણનો ભાર ધારણ કરવામા એટલે ચારિત્રના ભારનો નિવાહ કરવામા શકત એટલે સમર્થ હોય છે, અને અન્યથા એટલે તેના વિપરીત આચરણવાળો સાધુ નિશ્ચે સમર્થ હોતા નથી ૧૨૬

આવો નિશ્ચય શીગતે જાણી શકાય ? તે ઉપર કહે છે —

સન્નિગુણમૂલભૂમો, મણિઓ આચારપદમસુત્તે જ ।

ગુરુકુલવાસોઽયસ્ત, વસેજ્ઞ તો તત્ત્વ ચરણત્થી ॥ ૧૨૭ ॥

મૂવાર્થ—જેથી કરીને આચારાગના પહેલા મૂલમા ગુરુકુળમા જે વસતુ તે સર્વ ગુણોનું મૂળરૂપ કહેલું છે, તેથી કરીને ચારિત્રીના અર્થાંશિ અવશ્ય ત્યાજ વસતુ

ટી-૧-૧—સર્વે એટલે અઠાર હજાર શીલાગરૂપ ગુણોનું મૂળ બૂત એટલે પ્રથમ કાગળ આચારાગ નામના પહેલા અંગમા ‘ સુચ મે ભાગમતેજ મગધયા વધમન્નકાચ ’ એ પહેલા સૂત્રમા ગુરુકુલના સ જ એટલે ગુરુના ચરણની હાયાનું સેવન જ ઠહું છે અહીં ભાવાર્થ એ છે જે-ગુરુમા સ્વામીએ જ છુ સ્વામીને કહ્યું કે—‘ મે ભગવાનની સમીપે રહેના વક્ષ્યમાણ અર્થનું મદ સાબળ્યું છે ’ એમ ઠહેવાનો ભાવાર્થ એ છે જે-સર્વે ધર્માર્થોએ ગુરુની સેવા કરવી જોઈએ એ

પ્રમાણે ત્યા પહેલા સૂત્રનું વ્યાખ્યાન કરેલું છે જેથી કરીને આ પ્રમાણે છે તેથી કરીને અવશ્ય ચરણાર્થીએ એટલે ચારિત્રના અર્થીએ ત્યા ગુરુકૃપામાં વસવું જોઈએ વળી ગુરુકૃપામાં વસનારને આ શુદ્ધ પ્રાપ્ત થાય છે—“ જો કદાચ કોઈ સાધુ પડતા પરિણામવાળો થયો હોય તો પણ તેને જીજ્ઞાસા બચાવે છે જેમકે વાસની આડીમાં કોઈ વાસ કપાયો હોય તો પણ તે પથ્વીપર પડતો નથી (જીજ્ઞાસાને આધારે અધર રહે છે). ૧૨૭

અહીં કોઈ શકા કરે કે—યતિને આહારની શુદ્ધિ જ ચારિત્રની શુદ્ધિનો મુખ્ય હેતુ કહેલો છે કેમકે કહ્યું છે કે—“ પિંડની શુદ્ધિ નહીં કરવાથી સાધુ અચારિત્રી થાય છે, એમાં કાંઈ પણ સંશય નથી અને ચારિત્ર નષ્ટ થવાથી લીધેલી પ્રમત્ત્યા નિરર્થક છે ’ વળી પિંડની પિંડ શુદ્ધિ ઘણાની સાથે વસવાથી અતિ દુષ્કરજ છે તેથી એકાકીપણે વિચારીને પણ તે પિંડશુદ્ધિ કરવા લાયક છે જ્ઞાનાદિક મેગવવાથી શુદ્ધ છે ? મૂળભૂત ચારિત્રજ પાવન કરવા યોગ્ય છે મૂળ છતે જ જીજ્ઞાસાની ચિંતા કરવી ગ્રેષ્ઠ છે

આ પ્રમાણે કોઈના અભિપ્રાયની શકા કરી તેને જવાબ આપે છે.

एयस्म परिचाया, सुद्धाह वि न सुदर मणिय ।

कम्माह वि परिसुद्ध, गुरुआणावच्छिणो रिति ॥ १२८ ॥

મૂનાર્થ—આ ગુરુકૃપાવાસનો ત્યાગ કરનારો (કરીને) શુદ્ધ પિંડાદિક પ્રહુજ કરવો તે સુદર કહ્યો નથી, અને ગુરુની આજ્ઞામાં વર્તનારને આનાકર્મ્યાદિક દોષવાળો આહાર પણ શુદ્ધજ કહ્યો છે

ટીપ્પણ—આ ગુરુકુળવાસના પરિત્યાગથી એટલે સર્વથા મૂકવા વડે કરીને શુદ્ધોછાદિ એટલે શુદ્ધ શિક્ષા, ઉપધિ વિગેરેને આગમ જાણનારાઓએ સારા કહ્યા નથી તેઓ કહે છે કે—‘સુધુછાદિ જાતો, ગુરુકુળધાગાદિજોડ વિગ્નેઓ । સચરસસરવલ્લપિચ્છત્ય-વાય વાયાચ્છિયણતુલ્લો ॥’—“શુદ્ધ ઉછ એટલે નિર્દોષ શિક્ષા, આદિ શબ્દ છે માટે કેવલ અને મમત્વનો ત્યાગ તેને વિષે ગુરુકુળના ત્યાગા દિકે કરીને, આદિ શબ્દ છે માટે સૂત્રાર્થની હાનિએ કરીને તથા ગનાના દિકનો ત્યાગ કરવાએ કરીને જે યત્ન-ઉદ્યમ કરેલો તે અહીં-ગિન મનને વિષે તાપસના ભક્ત શખર રાજાએ પીછાને માટે તાપસનો વિનાશ કરતી વખતે પાદને અસ્પર્શ કરવા તુ ય એટલે ચરણનો સંપર્ક ન કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો તેની તુલ્ય ભણવો ”

શખર રાજની કથા—

કોઇ ગામમાં શખર નામે રાજા તાપસનો ભક્ત હતો એકઠા તેના દર્શનને માટે મસ્તક ઉપર મોરપીચનું છત્ર ધારણ કરી તે તાપ સ ગુરુ રાજા પાસે આવ્યો. રાજાએ તેનું સન્માન કરી સુદર આસન પર બેસાડ્યો. તે વખતે રાજાની પ્રિયા તે છત્રને અકચરિત અને પચરગી અનેક ચંદ્રકોની ચેલિયી ચોભાતુ બેઠા અત્યંત કુતૂહલથી તેની પ્રાર્થના કરવા લાગી. તે દેશમાં મધૂરજા નહીં હોવાથી મધૂરના પીછાઓ દુર્લભ હતા, તેથી તાપસને તે આપવાની ઇચ્છા થઈ નહીં, અને ઉઠીને પોતાના આશ્રમમાં ગયો. ત્યાર પછી રાણીએ લોજનનો ત્યાગ કરી તે છત્ર લાવવા માટે રાજાને ઉશ્કેર્યો તેથી રાજાએ સેવકો મોકલી વારંવાર તે છત્રની પ્રાર્થના કરી, તોપણ ગુરુએ છત્ર આપ્યું નહીં ત્યારે દુસ્ત્યજ પ્રેમરૂપી શ્રદ્ધથી મોહ પામેલા રાજાએ સેવકોને આદેશ આપ્યો કે—“ન આપે તો જાગતકારે ખુ ચવીને પણ લાવો ” ત્યારે સેવકો બોલ્યા કે—“હે સ્વામી ! તે ગુરુ જીવતા હશે

ત્યા મુખી આપશે નહીં અને ળગાત્કાર કરતા તે સામા ધા મારશે ”
રાજાએ કહ્યું — “ તમે દૂર રહી બાણોવડે તેને ચેતના રહિત કરી તે છત્ર
લઈ આવો પરંતુ તેના શરીરમાંથી પાછા બાણો કાઢો તે વખતે તમે
પગવડે તેનો અર્થ કરશો નહીં, ઠેમડે ગુરૂની આશાના કરવાથી
મોટું પાપ લાગે છે

અર્થાત્ ગરૂનો વિનાશ કરાવતા અને પાદરૂપશૈભો નિષેધ કરતા
આ શબ્દ રાજાનો જેવો વિવેક છે તેવોજ ગુરૂજનો ત્યાગ કરનાર
અને શુદ્ધ ઉદ્ધારિકની લાલમા રાજનાર સાધુનો પણ બાણો.

તથા ઠમ્ શબ્દે કરીને આધાકર્મ હેવાય છે, આદિ શબ્દ છે
તેથી સમગ્ર ઉદ્ગમ ઉત્પાદના અને એવણાના દોષો જાણવા તેમા પ્ર
થમ ઉદ્ગમના દોષો આ પ્રમાણે છે—“ આધાકર્મ ૧, ઐદેશિક ૨,
પૂતિકર્મ ૩, મિશ્રજાત ૪, સ્થાપના ૫, પ્રાભૂતિકા ૬, પ્રાકૃષ્ઠરણ ૭, ક્રીત
૮, પ્રામિત્ય ૯, પરિવર્તિત ૧૦, અવ્યાહત ૧૧, ઉદ્ભિન્ન ૧૨, માલ્લપ,
ક્ષત ૧૩, આનિષ્ઠ ૧૪, અનુસ્રવ ૧૫, અને અધ્યવપૂરક ૧૬”
ઉત્પાદનાના દોષ આ છે—“ ધાત્રી ૧, ક્રૂતિ ૨, નિમિત્ત ૩, આશ્રવ
૪, વણીમગ ૫ ચિકિત્સા ૬, ક્રોધ ૭, માન ૮, માયા ૯, લોભ ૧૦, પૂર્વ
સસ્તવ ૧૧, પશ્ચાત્સસ્તવ ૧૨, વિદ્યા ૧૩, મત્ર ૧૪, શુદ્ધિ યોગ ૧૫,
અને મૂલર્મ ૧૬ એ સોળ ઉત્પાદનાના દોષ છે ’ એવણાના દોષ
આ પ્રમાણે છે—“ શક્તિ ૧ મૃક્ષિત ૨, નિશ્ચિત ૩, પિહિત ૪,
પ, દાયક ’, ઉમિશ્ર ૭, અપરિણત ૮, વિષ્ત ૯ અને છર્તિ ૧૦ એ
દશ એવણાના દોષ છે આ બેતાલીશ દોષોએ કરીને દોષવાળા પણ
આહારાદિક અવધારણુ અર્થ નાગ અપિશબ્દ નો અદિ જ બધે કઠ-
વાથી પરિશુદ્ધ છે એટલે નિર્દોષજ છે કોને ? ગુરૂની આશામાં વત
નારને એટલે ગમ્મમા રહેનારને એમ આગમના તત્વને જાણનાગએ
કહે છે ૧૨૮.

આ કારણથીજ ગુરૂની આજ્ઞા પ્રમાણે જ્ઞાનાગ્ની
વિશેષ સ્તુતિ કરતા કહે છે.

તા ઘસો ગુરુઆણ, ન મુચ્છ નાચાદ્ગુણગણનિહા(યા)ણ
સુપસન્નમણો સયય, કયન્નુય મણસિ માવિંતો ॥ ૧૦૬ ॥

મૂર્ખાર્થ—તેથી કરીને સુપ્રસન્નમન-ગણો અને નિરતર મનમા
કૃતજ્ઞપણાની ભાનના ભાનતો જે ભાનસાધુ જ્ઞાનાદિક ગુણના કારણ
રૂપ ગુરુઆજ્ઞાને મૂંઝતો નથી તેજ ન્ય ઓ

ટીકાર્થ—જેથી કરીને ગુરૂની આજ્ઞા મોળા ગુણને માટે થાય છે,
તેથી કરીને તે જ ધન્ય છે કે જે જ્ઞાનાદિક ગુણસમૂહના કારણરૂપ ગુરુ
આજ્ઞાનો ત્યાગ કરતો નથી કહ્યું છે કે—“ જેઓ અવશ્ય જ ગુરુકુળવા
સને છોડતા નથી તેઓ જ ધન્ય છે, તેઓ જ જ્ઞાનના ભાગી થાય છે
તથા તેઓજ દર્શન અને ચારિત્રમા અત્યંત સ્થિર થાય છે ’ તથા
સુધું એટલે અત્યંત પ્રસન્ન મનવાળો એટલે નિર્ભય અત કરણવાળો
અર્થાત્ કઠોર શબ્દથી કહ્યા છતાં મનમા કોપ ન કરે, અત કરણને
વહુષિત ન કરે, પરંતુ—“મારા ગુરુ મને જે કામળ અથવા કઠોર વચ્ચ
નથી શિક્ષા આપે છો તે મારાજ લાભને માટે છે એમ વિચારીને પ્રય
ત્ન પૂર્વક તેમની શિક્ષાને સ્વીકારે છે ” કેવી રીતે ? સતત-નિરતર
કૃતજ્ઞતાને એટલે કરેલા ઉપકારને નહીં ભુલવારૂપ કૃતજ્ઞપણાને દૃઢ્યમા
ભાવતો છતો સ્વીકારે છે તે આ પ્રમાણે—“ટોળની જેમ રખડતા મને
વિજ્ઞાનના મદિરરૂપ ગુરુરૂપી સૂરધારે દેવની જેમ વાદવા યોગ્ય
કર્યો છે’ આવા પ્રકારનોજ સાધુ ધર્મરૂપી ધનને યોગ્ય હોવાથી
ધ ય છે ૧૨૬

—ॐ०००ॐ—

અહીં કોઈ ગ કા કરે કે-શુ ગમે તેવા ગુરુ હોય તેને
ગુણની પ્રાપ્તિને માટે સેવવા ? કે તેમા કાઈ વિ-
ગેપ છે ? આ પ્રશ્નનો જવાબ આપે છે

ગુણઃ ચ હમા મુક્તે, જહત્યગુરુસદ્માયણ હૃષો ।

ગુણસપયા દરિદ્રો, જહુત્તફલદાયગો ન મમો ॥ ૧૩૦ ॥

મુદાર્થ—જે ગુરુ-ગુણવાન હોય તેજ સુદમા યદ્યર્થ ગુરુ શાસ્ત્ર
પાત્ર હોયો છ પદ્મ જે ગુણમ પતિની નિન્દિત હોય તે યદ્યોક્ત
કળને આપનાર માન્યો નથી

ટીકા—જ શબ્દનો અવધારણુ અર્થ હોવાથી શુભવાન જ
એટલે શુભના સમૂહે અલકૃત કરાયેલો જ આ ગુરુસૂત્રમા એટલે મિદ્ધા
તમા યદ્યર્થ એટલે અર્થવાળો જે ગુરુશબ્દ તેનું બાજન એટલે આધાર
ધર્યેલો છે અર્થાત્ યદ્યથ રીતે શાસ્ત્રના અર્થને જે કહે તે ગુરુ એમ
ગુરુ શબ્દની વ્યુત્પત્તિ થાય છે આવો ગુરુશબ્દ સ વેગીનેજ લાગુ
પડે છે તેથી જે સ વેગી હોય તે જ શુભવાન હોય, બીજો કોઈ કોઈ
શકે નહીં તેના મુખ્ય અદાર ગુણો આ છે—“છ મનનુ ધારણ, છ
કાયની રક્ષા ૧૨ તથા અહમ્ય, ગૃહીબાજન, પદ્યક, નિષયા, સ્નાન
અને ચોખા એ છ વસ્તુનો ત્યાગ ૧૮, આ અદાર ગુણો મુખ્ય છે ”
આ ગુણો ન હોય તો તેનામા ગુરુપણુ જ નથી. જેમકે તતુ ન હોય
તો પટ પણુ હોઈ શકેજ નહિ, બાકી તો પ્રતિરૂપ, તેજસ્વી ઇત્યાદિ
અને દેશ, કુળ, જાતિ એ વિગેરે બીજા ગણિ સ પદ્ધાદિક વિશેષ ગુણો
જે હોવા છે તે ગૌણ-અનિયમિત છ જેમકે પટની સત્તાચ વિગેરે
ગુણો અનિયત છે તેમા અહીં જે પ્રધાન ગુણવાળો હોય તેને જ શુભ
વાન કહ્યો છે, કેમકે તે જ કાર્યનો આધક છે, આ મુખ્ય ગુણો હોય
તો જ બાકીના ગુણો પણ એક કહેવાય છે તેથી વિપરીત હોય તો

શુ થાય ? તે -હે છે—શુભની સ પત્તિએ કરીને એટલે સફળતાની વિ
ભૂતિએ કરીને દરિદ્ર એટલે રહિત હોય તો તે ગીતાથીએ શુરૂકૃપા
સના કહેલા કૃપાને આપન ર માનેવો નથી માટે નિર્ગુણ ગુરૂ સેવવો
નહીં એ આ ગાથાનો તાત્પર્યાર્થ છે ૧૩૦

અહીં વિનયપૂર્વક કોઈ શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે પ્રમત્ત શુભસ્થાને
રહેવા સાધુઓ (ગુરૂઓ) ને વિષે સવ શુભોની સ પત્તિ તો કુર્વળ
ઠે ઢેમકે કોઈ શુરૂ કોઈનાથી કોઈક શુભે કરીને હીન હોય છતાં બીજા
શુભે કરીને અધિક પથ હોય છે એવી રીતે તરતમપણાએ કરીને અનેક
પ્રકારના શુરૂઓ જોવામા આવે છે, અને તેમની સામાચારીઓ પથ
વિવિધ પ્રકારનીજ હોય છે તો તેમા કયા શુરૂનો અમારે આશ્રય કર
વો ? અને કેનો ન કરવો ? એમ વિચારતા અમારૂં મન હોલાયમાન
થાય છે તેથી અમારે શુ કરવું ઉચિત છે ?

આ પ્રશ્ન ઉપર ગુરૂ જવાબ આપે છે—

મૂલગુણસપઠસો, ન દોસલવજોગઝો હમો હેઓ ।

મહુરોવકમઝો પુણ, પત્તિયઘો જહુસમ્મિ ॥ ૧૩૧ ॥

મૂલાર્થ—જે આ ગુરૂ મૂળ શુભે કરીને સહિત હોય તો તે દોસના
લવના યોગથી ત્યાગ કરના લાયક નથી પરંતુ મુ દર ઉપાયરૂ કરીને
તેને ફરીથી યથોક્ત અનુષ્ઠાનને વિષે પ્રવર્તાવવા

ટીકાર્થ—મૂળ શુભ એટલે પાત્ર મહાવતો અથવા છ વ્રત, છ
કાય વિગેરે અદાર જાણવા તે મૂળ શુભોપડે સમ્યક્ એટલે સફળોપ
પૂર્વક પ્રવર્તે કરીને એટલે ઉદ્યમના અતિશયે કરીને યુક્ત એટલે સ
હિત એવો શુરૂ દોષલવના યોગથી એટલે યોગ દોષના સ્વ બ ધથી ત્યાગ
કરવા લાયક નથી તે વિષે આગમમા કહ્યું છે કે—“ જેઓ શુરૂને માદા

છે એમ જાણીને, વૃદ્ધ છે એમ જાણીને તથા અદ્યશ્રુતવાળા છે એમ જાણીને તેની હીલના કરે છે તેઓ મિથ્યાત્વને પામી શુરની આ-
શાતના કરે છે પરંતુ કેટલાક શુર પ્રકૃતિથી જ મદ હોય અથવા
વૃદ્ધ હોય તો પણ તેઓ શ્રુત જ્ઞાન સહિત હોય છે અથવા શુદ્ધ આચાર
રવાળા હોય ॥ અને તેમનો આત્મા શુભ પ્રતિષ્ઠિત હોય છે, તેથી
તેમની હિલના દરવાથી તે અગ્નિની જેમ ભસ્મસાત કરે છે જેમકે
સર્પને વૃદ્ધ જાણી ઠોઈ તેની આશાતના કરે તો તે તેના અહિતને માટે
થાય છે, એ જ પ્રમાણે આચાર્યની હીલના કરનાર મૂઢ જનો પણ
સ સાર માર્ગમાં પડે છે અહીં જે શુરના શુભથી રહિત ઠઠ્યો છે તે મૂળ
શુભથી રહિત જાણવો તેમાં અ ૩૩ આચાર્યનું દષ્ટાંત જાણવું
ઈત્યાદિ આગમના વચનોને અનુસરી શુદ્ધ મૂળ શુભવાળા શુરને મા
માચારીનો લેહ છતાં પણ જન્મના નહીં કદાચ કાઈક પ્રમાદવાળા
જોવામાં આવે તો મધુર ઉપાયવડે એટલે પ્રિયવચન, અજલી અને
પ્રજ્ઞામપૂર્વક-^૬ કારણ વિના પરહિતમાં પ્રવેશ તમોએ અમને
શુદ્ધવામના પાશમાંથી છોડાવ્યા તે સારું કર્યું છે, તો હવે ઉત્તરોત્તર
સન્માર્ગમાં પ્રવર્તાવવાથી અમને આ ભય કર ભવારણમાંથી ઉતારો ॥
ઈત્યાદિક ઉત્સાહના વચનોએ કગીને ફરીથી તેમને યથોપાય એટલે
સન્માર્ગના અનુષ્ઠાનમાં પ્રવર્તાવવા ૧૩૧

કેમ આવો ઉપદેશ આપો છો ? તે ઉપર કહે છે —

પત્તો મુસીસસદો, ઇવ કુણતેણ પયગેણાવિ ।

ગાદપ્પમાદ્દણોડિ હુ, સેલગદ્ધરિસ્સ સીસેણ ॥ ૧૩૨ ॥

મૂલાર્થ—ગાદ પ્રમાદિ યથેવા એવગ ચરિને તેના મિથ્ય પથકે
પણ તે પ્રમાલે કરનાથી મુશ્કિલ મળદ પ્રાપ્ત કર્યો હતો

દીકાર્થ—તે પ્રમાણે કરતા જોઈએ શુરની અનુવૃત્તિને કરતા
 ૫ થક નામના સાધુએ પણ, અપિશબ્દ છે તેથી તેવા પ્રકારના બીજાએ
 પણ સુગિધ્ય એવો ગાંઠ જોઈએ વિશેષણ પ્રાપ્ત કર્યો છે કહ્યું છે કે—
 “ કદાચ શુર સીદાય એવે શિથિલ થાય તો પણ તેને સારા શિષ્યા
 નિપુણ અને મધુર વચ્ચે કરીને ફરીથી પણ માર્ગમા સ્થાપન કરે છે
 અહીં મેલગ અને ૫ થકનું દૃષ્ટાંત જાણવું ’ તેજ વિશેષથી કહે છે—
 ગાંઠ પ્રમાણે જોઈએ અતિશે શિથિલતાવાળા સેવગ સૂરિને તેના શિષ્યે
 સ્થાપન થયો હતા

સેવગ સૂરિની કથા.

આ જ ભરતમેત્રના સોરઠ દેશમા ધનદે બનાવેલી સુવર્ણ અને
 મણિના મહેલો તથા પ્રાકારનડે શોભતી કારકા નામની મનોહર નગરી છે
 તેમા હરિવ શરૂપી આઠાશતગમા અઢ સમાન, શત્રુસમૂહકપી મૃગોતુ
 મધન કરનાર અને ઇંદ્રની જેમ વિષુધને પ્રિય એવો કૃષ્ણ નામે રાજા
 હતો. તે જ નગરીમા વાવન્ના નામની એક સાર્થવાહી હતી કર્મના
 વશથી તેનો પુત્ર બાળક હતો, તે જ વખતે તેનો પતિ મરણ પામ્યો,
 તેના શોકમમૂહથી ભરાયેલી તેણે તે બાળકનું નામ પાડ્યું નહીં,
 તેથી તે બાળક સમગ્ર લોકમા થાવન્નાપુત્ર એવે નામે પ્રસિદ્ધ થયો. તે
 પુત્ર અનુક્રમે કાકાકુશળ થઇ યુવાવસ્થાને પામ્યો, ત્યારે તેની માતાએ
 મહેલોની બગીચા કન્યાઓ સાથે તેને પરણાવ્યો તેઓની સાથે
 નિશ્ચિતપણે દોશદક દેવની જેમ અસમાન સુખ ભોગવતા તેનો ઘણો
 કાળ ચતીત થયો

એકદા તે નગરીમા સાધુ સમૂહથી પરિવરેલા ભગવાન શ્રીઅરિ
 મુનેમિ વિહારના અનુક્રમે પધાર્યો ત્યાં ગૈવતક પર્વતના સમીપે નંદન
 નામના મનોહર વનમા દેવોએ સમવસરણ રચ્યું તેમા ભગવાન દે
 શના આપવા બેઠા તે સમાચાર સેવક પુરૂષોથી જાણીને અત્યંત રામા-

ચિત થયેલા ભરતાર્ધપતિ શ્રી કૃષ્ણ જિનેશ્વરને વાઢવા ચાલ્યા તેની સાથે સમુદ્રવિજય વિગેરે દશ દશાહોં તથા બળદેવ વિગેરે પાંચ મ દાવીરો ચાલ્યા તેમજ માગ્ય વિગેરે માઠ હજાર હોંત કુમારો, પ્રમુખ વિગેરે સાડા ત્રણ કરોડ કુમારો, મહામન વિગેરે છપ્પન હજાર બળવાન યોદ્ધાઓ અને બીજા પણ ઘણો વિગેરે અનેક પ્રકારના પૌર લોકો પણ ચાલ્યા ગણગાર સજીને એકજ માર્ગે જતા સર્વ લોકોને જોઈ યાવચ્ચાપુત્રે પોતાના પ્રતિહારને પૂછ્યું કે— આ સર્વ લોકો શરીરને શણગારી શીઘ્રપણે ક્યા જાય છે ? તે જાણ્યો કે—

“ શ્રી નેમિનાથને વહન કરવા જાય ” તે માલગી ભક્તિના ભાર થી ભરપૂર થયેલો યાવચ્ચાપુત્ર પણ રથ પર આઠ થઈ રાજાની સાથે ચાલ્યો, અને ત્રિલોકના નાથને નમી એકાગ્રચિત્તે તેણે ધર્મદેશના સાલગી તેમા સમગ્ર દુષ્ટને ઉત્પન્ન કરનાર સંસારની અસારતાને, મહા સુખના સ્થાનરૂપ મોક્ષને અને તને મેળવવાના ઉપાયરૂપ ચારિત્ર ધર્મને જાણી યાવચ્ચાપુત્ર શ્રવેગરગથી ભાવિત થયો, તેની તેણે જિનેશ્વરને કહ્યું કે—“ હે સ્વામી ! મારી માતાની રજા લઈ હું આપની પાસે પ્રમત્ત્યા ઘડણુ કરીશ ” તે સાલગી જિનેશ્વરે તેને કહ્યું કે—“ સુકત જ છે ’ ત્યારે તેણે પોતાને ઘેર જઈ માતાના પગ મા પડી વિનંતિ કરી કે—“ હે માતા ! હું પ્રમત્ત્યા ઘડણુ કરું ” તે સાલગી સ્નેહમા મૂઢ થયેલી તે પણ રોતી રોતી બોલી કે— ‘ હે વત્સ ! પ્રમત્ત્યા અન્ય જનોને પણ અતિ દુષ્કર છે, અને તારી જેવા સુખી જનને તો વિશેષ દુષ્કર છે હે પુત્ર ! તારી આશાથી જીવતી મને—તારી માતાને તું નિર્દય થઈને કેમ તજે છે ? અને આ વિનંતવાળી બત્રીશ ભાયાંઓને પણ કેમ તજે છે ? દાન અને ભોગમા પરિપૂર્ણ જોઈયે તેણે કુળક્રમથી આવેલું આ ધન તને પૂર્વના સુકૃતથી પ્રાપ્ત થયું, તો દાનધર્મમા તત્પર થઈ તેનો ભોગવટો કર અને કુળની પરપરાની વૃદ્ધિ કરી વૃદ્ધાવસ્થામા મનવાહિત કાર્ય કરજે ” તે સાલગી તે બોલ્યો કે—“ હે માતા ! જીવિત અનિત્ય છે, તેથી તમારું કહેલું કામ

પણ ઘટ્ટી શકતું નથી વળી મનુષ્ય હુર્પિત ચિત્તવડે કરોને બીજી રીતે કાર્ય કરવાનું ચિત્તવે છે, અને તે વિધિના વશથી જુદી જ રીતે પરિણમે છે ” ઇત્યાદિક ઉક્તિ પ્રત્યુક્તિથી પુત્રનો નિશ્ચયવાળો ઉત્સાહ બાળી યાવચ્ચાએ ઇચ્છા વિના પણ તેને અનુભતિ આપી, અને પછી શ્રીકૃષ્ણ રાજા પાસે જઈ પુત્રનું સમગ્ર વૃત્તાત કહી તેણે દીક્ષાનો મહોત્સવ કરવા માટે રાજચિન્હો માગ્યા ” તે સાંભળી શ્રીકૃષ્ણે પ્રમત્ત થઈ કહ્યું કે—“ જેનો ધર્મમા આવો નિશ્ચય છે તેને ધ ય છે, તો તમે મુખેથી રહો, તેની દીક્ષાનો મહોત્સવ હું કરીશ ” પછી શ્રીકૃષ્ણે તેને ઘેર જઈ તેના પુત્રને પોતે જ કહ્યું કે—“ હે વત્સ ! તું મુખ લોગવ કેમકે શિક્ષાચર્યા મહા હુ બદાયક છે ” તે સાંભળી તેણે જવાબ આપ્યો કે—“ હે સ્વામી ! ભયભીત થયેલાને મુખ કયાથી જ હોય ? તેથી સર્વ ભયનો નાશ કરનાર ધર્મ જ કરવો યોગ્ય છે ” રાજાએ કહ્યું—“ હે વત્સ ! મારા હાથની છાયાતળે રહેતા તને કાંઈ પણ ભય નથી જો ડહાંચ હોય તો મને કહે. હું જલદી તેને નિવારીશ તે બોલ્યો ” હે સ્વામી ! જો એમ હોય તો મને પ્રાપ્ત થતી વૃદ્ધા વસ્થા તથા મૃત્યુને નિવારો કે જેથી ચિત્તમા નિવૃત્તિ રાખી લોગ મુખને હું લોગવું ” રાજાએ કહ્યું—“ હે સુહર ! આ બન્ને બાબત જીવલોકમા નિવારી શકાય તેવી નથી. અમારી જેવા તો દૂર રહો, પરંતુ ઇંદ્ર પણ તે બન્નેને નિવારી શકતો નથી કારણ કે જીવોને કર્મના વશથી આ સ સારમા જરા અને મરણ રિગેરે થયા જ કરે છે ત્યારે તે બોલ્યો કે—“ જોજ કારણ માટે હું કર્મોને ખપાવવા ઇચ્છું છું ” આ પ્રમાણે તેનો નિશ્ચય બાળીને રાજાએ કહ્યું—“ હે ધીર ! બહુ સારૂ બહુ સારૂ, પ્રમત્ત્યા મહણુ કર, અને તારા મનોરથ પૂર્ણ કર ” ત્યારપછી શ્રીકૃષ્ણ વામુનવે આખી નગરીમા ઘોષણા કરાવી કે—‘ સ સારના ભયથી દ્વેગ પામેલો અને ધન્ય એવો યાવચ્ચાપુત્ર મોક્ષની ઇચ્છાથી પ્રમત્ત્યા લે છે, તો જો બીજો પણ કેઈ પ્રમત્ત્યા લેશે, તો તેને કૃષ્ણ રાજા અનુભતિ આપે છે, અને પાછળથી તેના કુટુંબની

સાર સભાગ તે પોતે કરશે. ” આવી દોષા ઠગની કાવચાપુરના
સ્નેહ કરાને રાજાદિકના એક હથાગ પુત્રો દોષ દેવ દર તે
સર્વનો નિષ્કમણ મહેન્સવ રાજાને કેવે એ એ કાવચાપુત્રે એ
હત્તર સહિત દીક્ષા લીધી નવુકમે તેને આ પૂર્વે કયા ત્વે નિનેયરે
તેને તેજ હત્તરનો પગિવાગ આપ્યો નાગણી દેવ ત વા તે
પૃથ્વીપર વિચરવા લાગ્યા

એકદા તે જનવાન યાવચાપુત્ર વિહાર કરતા સ્વપ્ન દુરમા ના
ત્યા પાચસો મત્રીઓ સહિત નેડે । અને તેણે ઉપદેશ આપી આવક
કયો ત્યાથી વિહાર કરી તે માગથી નરડાન. આ ત્યા પત્ર મુદર્શન
નામના પ્રધાન શ્રેષ્ઠીને પ્રાપ્ત બનાવે. નવુદર્શન પહેલા મુદ્દા નામના
પરિમાજડના ધર્મમા અતિ ભક્તિવાદે હતો તેને આવક થયો આણી
તે શુક ત્યા આવ્યો, અને મુદર્શનને ઘેર રહે તે વખતે શાસનના
મવિનપણાના ભયથી તે શ્રેષ્ઠી ઉભો થયો નહીં, તેને પ્રધાન કયા નહીં,
તેની સન્મુખ જાયુ નહીં, તેમજ તેને પ્રેર્યોયો પશુ નહીં ત્યાં
શુક વિચાર્યું કે—જ્યા મુધી આને શુક આની સન્મુખ પરાજય નહી
પામે ત્યા મુધી આને ઉપદેશ આપ્યો નિર્ણય છે ” એમ વિચારી
તેણે કહ્યું કે—“ હે મુદર્શન ! તુ જેવા જમારા શાસનમા હતો અને
હમણા તે કોની પાસે જૂદી જાનને ધર્મ અદ્વષ કયો છે ? ” તે સાભગી
ઉભા થઈ પ્રણામપૂર્વક મન્નાકપર બે હથાળેથી શુકના નામનું રમરથ
કરી મુદર્શને તેને કહ્યું કે—“ ત્વ હોના આખી શ્રી નેમિમાયના
શિષ્ય યાવચાપુત્ર નીવાશો નામના દેવનામા રહેલા છે તે મારા
ધર્મશુર છે ” શુકે કહ્યું —“ અને તેણે દર્શન કગવ, કે જેથી હું પણ
તેનો શિષ્ય થાઉં, અથવા તેના પસંદગી કરી તેને જ મારો શિષ્ય
તે સાભગી મુદર્શને વિચાર્યું કે—“ આ શુક કયા રહિત છે, અને
ધર્મનો કામી છે તેથી શુકના પસંદગી સિવાયેલો તે જાવના
જોધ પામશે તેમા સંદેહ નથી એમ વિચારી તેને સાથે લઈ
પાસે ગયો ત્યાં શુકે શુકને સન્નિવાસ કરાવ્યો કે લોક કુલિ

પૂછ્યા, તે આ પ્રમાણે—“હે સુનિ ! સરિમવયા માષ તથા કુલત્થી
એ નમારે ભક્ષ્ય છે કે અભક્ષ્ય છે ? ” આ શબ્દોનો એક અર્થ ધાન્ય
અને બાજે અર્થ મનુષ્ય વિગેરે ચાય છે તેથી આવા બંને અર્થવાળા
પ્રશ્નો પૂછ્યા શુરૂએ પણ તેનો અભિપ્રાય જાણી તેમ પ્રમાણે બે
અથ ની અપેક્ષાએ તેનો જવાબ આપ્યો. તે માભગી આ સર્વજ્ઞ છે
એમ શુકના મનમાં પ્રતીતિ થઈ અહીં તેના પ્રશ્નોના ઉત્તરો વિસ્તાર
થવાના ભયથી કહ્યા નથી તેથી તેને જાણવાની ઇચ્છાવાળાએ જ્ઞાતાશ
માથી જાણી લેવા પછી શુરૂના મુખથી ધર્મોપદેશ સાભગી વંશગ
પાનેલા શુરૂ શુદ્ધ પંડિતામથી મૂર્ખિની મત્રીપે હ્રમ્ ગિયો સહિત
પ્રમત્ત્યા હીધી અનુક્રમે તે ચોદ પૂર્વે યથા ત્યારે શુરૂએ તેનો પૂર્વનો
હજાર શિષ્યોનો પરિવાર તેને મોખ્યો તેલઈ શુકર્ષિ ભવ્ય પ્રાણીઓને
પ્રતિબોધ પમાડતા પૃથ્વીતળ ઉપર વિચરવા લાગ્યા.

ત્યારપછી યાવગ્યાપુત્ર સૂરિ શત્રુજય પર્વત ઉપર જઈ બે માસનું
અનશ । કરી મોક્ષપદ પામ્યા. પછી શુકાચાર્ય પણ વિહારના ક્રમથી
મેત્રકપુરમાં આવ્યા, અને સેલગ રાજાને હીક્ષા આપવાનો અવસર
જાણી ઉદ્યાનમાં શુદ્ધ ભૂમિ ઉપર રહ્યા ત્યાં ધર્મોપદેશ કરતા
સેલગ રાજા પ્રતિબોધ પામ્યો તેથી તેણે પોતાના મંત્રુ નામના પુત્રને
રાજ્ય સોંપી પદ્મ વિગેરે પાત્રસો મત્રીઓ મહિત હીક્ષા નહણ કરી
પછી આગમમાં કહેલા વિધિ પ્રમાણે શુકાચાર્યની પાસે પાપરહિત
એના તેણે અન્યાગ અગનો અભ્યાસ ય્યો ત્યારપછી શુરૂએ પદ્મક
વિગેરે પાત્રસો સાધુઓનો પરિવાર તેને મોખ્યો પછી મહાત્મા શુકા
ચાર્ય હજાર સાધુઓ સહિત શત્રુજયના શિખરપર જઈ અનશન દરી
શિવપદ પામ્યા.

ત્યાર પછી સેલગ રાજર્ષિ અયોગ્ય ભકતાદિકનો આહાર કર-
વાથી હાહજવરથી ખીડા પામવા લાગ્યા, અને અનુક્રમે વિહાર કરતા
સેલગપુરમાં આવ્યા ત્યાં ઉદ્યાનમાં શુદ્ધ ભૂમિપર રહેલા તેને સાભ
ગીને અત્યંત હર્ષ પામેલો મક્કે રાજા શુરૂને વાહવા આવ્યા વના

દિકે કરી ગુરૂના શરીરની અવસ્થતા જાણી રાજાએ વિદ્યાન્ત કરી
 કે—“ હે પૂજ્ય ! મારે ઘેર મારી યાનશાળામાં આપ પધારો કે જેથી
 ત્યા પથ્ય એવા આહાર અને ઔષધદિકે -રીને આપના ધર્મશરોરની
 રક્ષા માટે હું ક્રિયા-ઉપાય મરાવુ ગુરૂ તેનું વચન અગીકાર કરી તેની
 યાનશાળામાં પધાર્યા એટલે તેણે વિદ્વાન વૈદ્યોના કહેવાથી સ્નિગ્ધ
 મધુર આહારે કરીને તેની ઉત્તમ ચિકિત્સા આરણી વૈદ્યોની કુશળ
 તાથી અને પથ્ય આહાર તથા ઔષધદિકથી થોડા દિવસમાં જ રાજા
 રોગ રહિત અને જાળવાન થયા પરંતુ સ્નિગ્ધ અને ઉષ્ણદિક
 આહાર તથા પાને કરીને અત્યંત ગૃહિ પામેલા તેણે મુખગીલિયા
 થવાથી સ્થાનાતરે વિહારની ઇચ્છા ન કરી તેને ઘણી રીતે કઠ્યા છતા
 પણ તે પ્રમાદથી વિરામ ન પામ્યા ત્યારે પથક સિવાય બીજા સર્વ
 સાધુઓએ એકઠા મળી વિચાર કર્યો કે—“ ખરેખર કમો ઘણા ચીકણા,
 કુટિલ અને વજ્ર જેવા સારવાળા હોય છે તે જ્ઞાનની સમૃદ્ધિવાળાને
 પણ માર્ગમાથી ઉન્માર્ગે લઇ જાય છે આ ગુરૂએ પ્રથમ મોક્ષની
 ઇચ્છાથી રાજ્ય લક્ષ્મીને ત્યાગ કરી પ્રવ્રજ્યા અગીકાર કરી હતી,
 તે હમણા અતિ પ્રમા ને લીધે પોતાનું પ્રયોજન વિસરી ગયા છે
 આપણને અવસરે સૂત્ર આપતા નથી, પૂછતા છતા પણ અર્થ કહેતા
 નથી, અને આવશ્યકાદિક ક્રિયાને મૂઢી નિદ્રાને જ બહુ માને છે આ
 પણને ધર્મ પમાડી ચારિત્ર આપવાથી એ આપણા મોળા ઉપકારી છે,
 તેથી તેને છોડવા કે અગીકાર કરવા એમાં શુ કરવું યોગ્ય છે ? તે
 આપણે સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકતા નથી અથવા કારણ વિના આપણે
 અહીં નિત્યવાસ કરવો યોગ્ય નથી તેથી આ પથક મુનિને ગુરૂની વૈ
 ચાવચ્ચમા રાખી ગુરૂની આજ્ઞા લઈ આપણે સર્વ ઉચ્ચ વિહારી થઈએ
 અને જ્યાં સુધી ગુરૂ પોતાના આત્માને જાણે ત્યાં સુધી કાળ નિર્ગમન
 પણ કરીએ ” આ પ્રમાણે વિચાર કરી પથક સાધુને ગુરૂ પાસે સ્થાપન
 કરી ગુરૂની સમતિ લ, સર્વ સાધુઓએ સુખેથી અન્યત્ર વિહાર કર્યો
 પથક મુનિ પણ ગુરૂની વૈચાવચ્ચ અજડ રીતે ભક્તિ અને બહુમાન
 સહિત કરવા લાગ્યો અને પોતાની ક્રિયા પણ ત્ર પૂર્ણ કરવા લાગ્યો.

એકદા કાર્તિક ચોમાસીએ મેલડસૂરિ સ્નિગ્ધ અને મધુર લોજ નનો આહાર કરી તથા મદિરાનું અધિક પાન કરી સર્વ શરીરને ઢાકી સૂઈ ગયા હતા તે વખતે પથક સાધુએ આવશ્યક (પ્રતિકમલ) કરી વિનય અને નયમા નિપુણ હોવાથી ખામણાને નિમિ તે મસ્તકવડે ગૂડુ ના ચરણને સ્પર્શ કર્યો તે સ્પર્શથી જાગીને કોપ પામેલા રાજર્ષિ બોલ્યા કે— ‘ અત્યારે આ કર્યો નિર્લજ્જ મારા પગનો સ્પર્શ કરો મારી નિદ્રામા વિદ્રા કરે છે ? ’ આ પ્રમાણે ગૂડુને કોપ પામેલા જોઈ મલેગી પથક મુનિ બોલ્યો કે— ‘ હે પુન્ય ! ચોમાસીના ખામણાને માટે મેં આપને હુ ખી કર્યો છે તો આ એક મારો અપરાધ ક્ષમા કરો. હવે ફરો આ પ્રમાણે નહીં કહો કારણ કે જગતમા ઉત્તમ ગુરૂપો ક્ષમાશીલજ હોય છે ’ આ પ્રમાણે પથકની મધુર વાણી સાંભળતા જ સૂર્યોદય થતા અધિકારની જેમ સૂરિનું અજ્ઞાન દૂર નામી ગયું. તેથી ચિરકાળ સુધી પોતાના આત્માની નિદા કરી સયમમા ઉચ્ચમવ ત થા/ સૂરિ ચિત્તના શુદ્ધ પરિણામથી પથકને વારવાર ખમાવવા લાગ્યા. પછી બીજે દિવસે રાજાની રજા લઈ સૂરિ તથા પથક સેવકપુરમાંથી નીકળી ઉઘ વિહારે વિચરવા લાગ્યા તે વૃત્તાત જાણી બીજા સર્વ મંત્રી મુનિઓ પણ ગૂડુ પામે આવ્યા. પછી ચિરકાળ સુધી વિધિ પૂર્વક પૃથ્વીપર વિહાર કરી તે સર્વે સિદ્ધાચળ ઉપર ગયા, ત્યાં થાવ ચ્યાપુત્રની જેમ અનશન કરી સર્વે કર્મનો ક્ષય કરી કેવળજ્ઞાનને પ્રાપ્ત કરી તે સર્વે સિદ્ધિ પદ પામ્યા આ કથાનો સાર એ છે જે-મૂળગુણો જેના શુદ્ધ હોય એવા ગૂડુને ગીતાચોંએ મૂકવા નહીં, અને મુસાધુ પથકની જેમ ગૂડુને સમ્યક પ્રકારે અનુસરવા

ધર્મ મેલક રાજર્ષિ કથા

એ પ્રમાણે કરવાથી સાધુને જે ગુણ થાય છે તે કહે છે —

एव गुरुबहुमाणो, कयन्नुया मयलगच्छगुणमुद्धो ।

अणवत्थापरिहारो, कृति गुणा एवमाईया ॥ १३३ ॥

મૂવાથ — એમ કરનારી ગુરૂનું બહુમાન, કૃતજાપણ, સમગ્ર ગાનમા ગુણની વૃદ્ધિ અને અનન્યતા દોરના નામ એ ત્રિગેરે ગુણો થાય છે

ટી-નાર્થ—આ પ્રમાણે ગુરૂને નહીં છોડતા તથા મનમાર્ગમા ઉગમ કરાવતા મુનિએ ગુરૂનું બહુમાન કર્યું કહેવાય છે તે આ પ્રમાણે- ગુરૂ બે પ્રકારના છે-સામાન્ય ગુરૂ ૧ અને પરમગુરૂ ૨ તેમા જે વર્તમાન કાળે જે આચાર્યોદિક ગુરૂ છે તે અનતર સામાન્ય ગુરૂ કહેવાય છે અને અનતર ગુરૂની પહેવાના તેની પહેલાના, તેની પહેલાના ત્યાદિક વિચારીયે તો મુરખા સ્વામી મુધી અનેક પ્રકારના જે પર પર ગુરૂ છે તે પણ સામાન્ય ગુરૂ કહેવાય છે, તથા જે ભગવાન વીર્ય કર છે તે પરમ ગુરૂ કહેવાય છે તેથી કરીને અનતર ગુરૂનું બહુમાન કરવાથી તે ગુરૂને જેણે સ્થાપન કર્યા છે તેનું બહુમાન કરેલું કહેવાય છે, અને તેના બહુમાને કરીને તેનો પૂર્વના ગુરૂનું બહુમાન કર્યું કહેવાય છે, એ રીતે પૂર્વ ગુરૂને ગતૃતા છેવટ ગણધરને વિષે બહુમાન કર્યું કહેવાય છે અને તેથી કરીને ગણધરને પૂજવા લાયક ભગવાન પગ્મ ગુરૂ શ્રીતીથ કરને વિષે પણ બહુમાન કર્યું કહેવાય છે એજ કારણ માટે પરમ ગુરૂએ (વીર્ય કરે) કહ્યું છે કે—“ જે ગુરૂનું બહુમાન કરે છે, , તે માફ બહુમાન કરે છે, અને જે માઠ બહુમાન કરે છે તે ગુરૂનું બહુમાન કરે છે ” આ પ્રમાણે અનેક પ્રકારના ગુરૂનું બહુમાન કરેલું કહેવાય છે તથા કૃતજાતા આરાધિતી કહેવાય છે આ કૃતજાતા રૂપી પુરૂષનો ગુણ લોકમા પણ પ્રધાન કહેવાય છે કહ્યું છે કે—“ આ પૃથ્વી બે પુરૂષને ધારણ કરે. અથવા

એ પુરુષોએ આ પૃથ્વી ધારણ કરી છે તે એ કે પરના ઉપકાર કરવામા જેની મતિ રહેલી છે, તથા જે કરેલા ઉપકારને વિસરી જતો નથી તેમજ લોકોત્તર જે એકવીશ ગુણો કહ્યા છે, તેમા પગ આ ગુણ ગુણો યો જ છે તથા ગુરૂને નહીં મૂકનારાએ સમગ્ર ગમ્મના ગુણોની વૃદ્ધિ કરી કહેવાય છે કેમકે ગુરૂ આત્મામા વર્તતા ગમ્મના શાનાદિક ગુણોને વધારે જ છે જો કદાચ તે શિષ્યોને ભણાવ્યા, ગણાવ્યા અને ભાતપાણીથી પોષણ કર્યો, અને પછી પાળ આવેલા હુ સની જેમ તેઓ સર્વ દિશામા ફરવા લાગે તો તેઓને ખલુક જેવા જાણી માત્ર તેમને શિખવતા નથી એટલું જ નહીં પણ તેમનો કાલિકાચાર્યની જેમ ત્યાગ કરી દે છે તથા ગુરૂને નહીં મૂકનાર સાધુએ અનવસ્થા એટલે મર્યાદાની હાનિ, તેનો પરિહાર-નાશ થયો કહેવાય છે (મર્યાદા પાળી કહેવાય છે) અભિપ્રાય એ છે જે-જે સાધુ અપદોષવાળા એક ગુરૂને ઇંડી દે છે, તે સાધુને બીજા ગુરૂઓ રાખતા નથી. કેમકે તેવા સૂક્ષ્મ કોષો કોઈથી દૂર થઈ શકતા નથી કદાચ બીજા ગુરૂએ તેને રાખ્યો, તો તે જ સ્થિર થઈને રહેશે નહીં તેથી તે છેવટ એકલો જ રહેશે હવે તેને સ્વેચ્છાચારી અને સુખી બોધ બીજા બીજા સાધુ પણ તેવું જ અગીકાર કરશે આવા પ્રકારની જે અનવસ્થા-અમર્યાદા તે ગુરૂની સેવા કરનારે ત્યાગ કરી કહેવાય છે એ વિગેરે બીજા પશુ ગુરૂ, ગ્લાન, બાળ અને વૃદ્ધાદિકનો વિનય, વૈયાવચ્ચ કરવી વિગેરે અને સૂત્રાર્થ આગમતુ સ્મરણ વિગેરે ધણા ગુણો થાય છે ૧૩૩

—❧—

તે પ્રમાણે ન કરવાથી શુ થાય ? તે કહે છે —

—❧—

इदं वृत्तगुणाय, विवज्जस्यो तद् य अचउकरिसो ।

अप्पचस्यो लणाय, वोहिविद्यायाइणो दोसा ॥ ૧૩૪ ॥

મુનાર્થ—અન્યવા કહેલા શુભોનો અભાવ, પાપાનો ઉત્કર્ષ લોકોનો અપરિચાગ અને બોલિનો વિષાત ત્રિગે ગયો થાય છે

ટીકાર્થ—ઇતરથી એટલે જો શુરુનો ત્યાગ કરે તો કહેલા શુભોનો એટલે ઉપર ગણાવેલા શુરુ મહુમાન વિગેરે શુભોનો વિપર્યય એટલે અભાવ અથવા વિપરીત એટલે અમહુમાન અને અકૃતજ્ઞતાદિક દોષો થાય છે તથા આત્મો કર્મ એટલે પોતામા ઉત્તમપણાનો અભિમાન કે જે અનર્થની પરપરાનું કાગળ છે તે શુરુકુળનો વાસ તજનારાને પ્રાપ્ત થાય છે તથા સાધુ ઉપર લોકોનો અવિશ્વાસ થાય છે એટલે કે આ સાધુઓ પરસ્પર ભિન્ન છે, અને એક બીજાની ક્રિયાને દૂષિત કહે છે તા તેઓમા સત્યવાદી કોણુ ? અને અસત્યવાદી કોણુ છે ? તે જણાતુ નથી, એ રીતે અવિશ્વાસ થાય છે અવિશ્વાસ થવાથી શો દોષ ? તે કહે છે—બોધિનો વિષાત એટલે તે અવિશ્વાસીઓને પરભ વમા જિનધર્મની પ્રાપ્તિનો અભાવ થાય છે, અને તેના નિમિત્તભૂત સાધુને પણ બોધિની પ્રાપ્તિ થતી નથી આદિ શબ્દ છે માટે સમક્તિની સન્મુખ થયેલા તથા ચારિત્રની સન્મુખ થયેલાના ભાવનો નાશ થાય છે શુરુનો ત્યાગ કરનારને આ મર્વે દોષો થાય છે ૧૩૪

અહીં કોઇ શકા કરે કે—પહેલા ક્રિયાને વિષે અપ્રમાદ રૂપ ચારિત્રનું લિંગ કહ્યું હતું, અને હમણા તો એમ કહ્યો છે કે શુરુ પ્રમાદવાળા હોય તો પણ તે ચારિત્રવાળા જ છે તેથી તેને દોષવા નહીં, તો પૂર્વોપરનો વિરોધ કેમ ન આવ્યો ? શુરુ જવાબ આપે છે કે—ખરી વાત પરતુ ચારિત્રનું લિંગ જે અપ્રમાદ કહ્યો છે તે તેના અવિના ભાવિપણાએ કરીને કહ્યું છે જેમ અગ્નિનું લિંગ ધુમાડા છે તે તેના અવિનાભાગી છે તેથી દદાય કોઇ ઠેકાણે ઇધન બળી ગયા હય તો ધુમાડા વિનાનો પણ અગ્નિ જોવામા આવે છે તેવીજ રીતે કોઇ ઠેકાણે પ્રમાદીને પણ ચારિત્ર હોઈ ગયું છે

તે વિષે જ કહે છે —

ચક્રમકુસીલા તિત્થ, દોસલવા તેસુ નિયમમભવિણો ।

જદ તેહિં વઝણિણો, અવઝણિણો તઓ નતિય ॥ ૧૩૬ ॥

મૂવાર્થ—બકુસ અને કુશીળ એ તીર્થ કહેવાય છે, તેઓમા દોસના લેશો અવરય નાભવે છે એ તેવા દોષવવોધી યતિ વર્જવા યોગ્ય હોય તો ન વર્જવા યોગ્ય કોઈ પણ નહિ થાય સર્વે વર્જવા યોગ્ય જ થશે

ટીકાર્થ—આ જિનશાસનમા સાધુઓ પાચ પ્રકારના છે—પુલાક ૧, બકુશ ૨, કુશીળ ૩, નિર્ઘ ધ ૪ અને સ્નાતક ૫, તેમા નિર્ઘ ધ અને સ્નાતક નિયમે કરીને અપ્રમાદીજ હોય છે પરંતુ તેઓ કઠાચિત જ હોય છે, કેમકે તેઓ ઐલિપર આરૂઠ થતા અને કેવળજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ વળને જ હોય છે, તેથી તેઓ તીર્થના પ્રવાહનું કારણ નથી તથા પુલાક પવુ કોઈ વખતજ એટલે પુલાક નામની લખિધ પ્રાપ્ત થાય ત્યારેજ સભવે છે આ વાતને મનમા રાખી કહે છે કે—બકુશ અને કુશીળ એ તીર્થ છે તેમા બકુશ શરીર અને ઉપકરણની વિભૂષા કર નારા હોય છે કહ્યું છે કે—“ઉપકરણ અને દેહને સાફ રાખનારા, નિર તર ઋદ્ધિ, યથ અને ત્રણે મારવને આશ્રિત થયેલા, ઘણા સમજ ચારિ ત્રીઓવાળા સાધુઓના પરિવારવાળા અને છેઠ પ્રાયશ્ચિત્તને યોગ્ય એવા સાધુઓને બકુશ કહ્યા છે” તથા જે અતિચાર સહિત જ્ઞાનાદિક શુલ્કવાળા હોય તે કુશીળ કહ્યા છે તે વિષે કહ્યું છે કે—“આસેવના કુશીળ અને કષાય કુશીળ એ બે પ્રકારના કુશીળ હોય છે વળી તે બન્નેના પાચ પાચ પ્રકાર છે—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ, અને યથા સૂક્ષ્મ તેમા જ્ઞાનાદિકવડે જે આજીવિકા કરે તે જ્ઞાનાદિક કુશીળ બાણવા, અને આ તપસ્વી છે એમ પ્રથમ સા સાબગી જે ખુશી થાય તે યથાસૂક્ષ્મ કુશીળ કહેવાય છે” આ બકુશ અને કુશીળ એ બે પ્રકારના

સાધુઓ જ મર્ષ તીર્થ કરેના તીર્થને પ્રવર્તાવનારા સભર છે કેમકે બીજા વિકૃતપોષાગા સાધુઓનો સવદાકાળે અભાવ હોય છે તેથી તે બકુશ અને કુશીગ સાધુઓને વિષે દોષવલો એટલે સૂક્ષ્મ દોષો અવશ્ય મળવે છે કારણ કે તેમને અતર્મુદ્ધર્તના પ્રમાણુવાગા પ્રમત્ત અને અપ્રમત્ત એ મેં શુભસ્થાનકો હોય છે તેથી જ્યારે તેઓ પ્રમત્ત શુભસ્થાનકે વર્તતા હોય ત્યારે તેઓ પ્રમાદી છતાં ચાસ્ત્રિવાન જ છે, કેમકે ન્યા સુધી સાતમા પ્રાયશ્ચિત્તને લાયક અપરાધ કયો હોય ત્યાં સુધી તે ચારિત્રીજ હોય છે, ત્યાગપણી તે ચાસ્ત્રિ રહિત થાય છે કહ્યું છે કે—
“ન્યા સુધી છેદ પ્રાયશ્ચિત્ત આવે ત્યાં સુધી એકે નતને તેણે ઓળગ્યું—ભાગ્યુ નથી એમ જાણવું, અને જેણે એક પણ મત ઓળગ્યું હોય તેણે પાચે નતો ઓળગ્યા છે એમ જાણવું તેને મૂળ પ્રાયશ્ચિત્ત છે ’ આથી કરીનેજ કેટલાક પામત્યાદિકનું પણ ચાસ્ત્રિ ઇન્દ્રેણુ છે કહ્યું છે કે—“જે અભ્યુત્થિત થયેલા પામત્યાદિકને મૂળ વિગેરે પ્રાયશ્ચિત્તો કહેલા ॥ તે જ ચાસ્ત્રિ રહિત છે જાણ ચાસ્ત્રિ રહિત નથી. ” આ પ્રમાણે બકુશ અને કુશીગને વિષે અવશ્ય સૂક્ષ્મ દોષો મળવે છે તેથી જો તેવા સાધુ વર્જવા યોગ્ય હોય તો નહીં વર્જવા યોગ્ય કોઈજ નહીં રહે—સર્વ વર્જવા યોગ્ય થશે અને તેથી કરીને તીર્થનો પણ અભાવ પ્રાપ્ત થશે ૧૩૫

—૬(૦)૩—

આ ઉપદેશનુ રૂળ કહે છે—

इय मावियपरमत्था, मज्झत्था नियगुरु न मुचति ।

सन्वगुणसपञ्चोग, अप्पाणमि वि अपेच्छता ॥ १३६ ॥

મૂનાર્થ—આ પ્રમાણે પરમાર્થને જાણનારા મધ્યમ્થો પોતાના ગુરુને મૂંઝતા નહીં, કારણ કે તેઓ પોતાને વિષે પણ મર્વગુણની સામગ્રી જોતા નથી

ટીકાર્થ—આ પ્રમાણે એટલે પૂર્વે દહેલા પ્રકારે જેઓએ પરમાર્થ એટલે યથાવસ્થિત પક્ષ ભાવ્યો છે એટલે મનમા પગિણુભાવ્યો છે એવા મધ્યસ્થો એટલે જ્ઞાપ્રહુથી દૂષિત નહીં થયેલા સાધુઓ પોતાના ગુરૂને એટલે પોતાના ધર્મોચાર્યને મૃકતા નથી-ત્યાગ કરતા નથી કેમકે તેઓ પોતાને વિષે પણ સર્વ ગુણના સપ્રયોગને એટલે સામગ્રીને જોતા નથી અહીં ભાવાર્થ એ છે જે-મધ્યસ્થ બુદ્ધિમાન સાધુ આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે કે-“ જે પ્રમાણે આગમમા કહ્યું છે તે પ્રમાણે કરવું હુકર છે, અને યથોક્ત વાદને વિષે રહેલા એટલે શાસ્ત્રમા કહ્યા પ્રમાણે જ કરવું એવું માનનારા ત્રીદાય છે માટે શાકલ પ્રમાણે આરિત્રની શુદ્ધિ કરવી એજ નિયત માર્ગ છે ” આ મારા ગુ પશુ ઉત્તમર્ગ તથા અપવાદ માર્ગને બાણ છે, શક્તિ પ્રમાણે ક્રિયા કરે છે, શુદ્ધ માર્ગનો ઉપદેશ આપ છે, સંભાવની તુલના કરે છે, ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન કરનારની સ્તુતિ કરે છે, અને જ્ઞાનીઓને સહાય કરે છે, માટે પૂજાતુ સ્થાન છે કહ્યું છે કે-“ હાલમા કાળના દોષને લીધે શરીર તુચ્છ છે, ટેલુ સઘયણ છે અને ઉત્તમ વીર્ય નથી, તો પણ મુનીંદ્રો ધર્મને માટે ઉદ્યમ કરી રહ્યા છે, તે વિદ્વાનોને પૂજવા લાયક કેમ ન હોય ? ” તેથી આ અત્યંત ઉપકારી ગુરૂની હું આદરથી સેવા કરૂં આગમમા કહ્યું છે કે-“ જેમ યજ્ઞ કરનાર વિવિધ પ્રકારની આહુતિ અને મત્રોના પદોથી અભિષેક કરેલા અગ્નિને નમે છે, તેમ મનુષ્યે અનંત જ્ઞાન પામ્યા છતાં પણ આચાર્યને સેવવા જોઈએ જેની પાસે હું ધર્મના પદો શીખ્યો છું, તેની પાસે મારે મન, વચન અને કાયાવડે નિરંતર વિનય કરવો જોઈએ, મસ્તકપડે સત્કાર કરવો જોઈએ અને બે હાથે જોડવા જોઈએ ” આ પ્રમાણે આગમના બહુમાનથી પોતાના ગુરૂને સમ્યક્ પ્રકારે આરાધે છે ૧૩૬

વળી ગુરૂનો ત્યાગ કરનાર માધુ અવશ્ય ગુરૂની અવજા
કરે છે, અને નેત્રી કરીને તે અનર્થને પામે છે, તે
આગમનુ શ્રમણ કરાવવા પૂર્વક દેખાડે છે :

एय अवमन्त्रतो, बुद्धो सुत्तमि पावसमखो चि ।

महमोहनघनोऽपि य, चिंसतो अपडितप्पतो ॥ १३७ ॥

મનાર્થ—આ ગુરૂની અનુભાવના કરનારને સૂત્રમા પાપશ્રમણ
-વા છે તથા ગુરૂની ખીંસા કરનાર અને અનાર કરનાર માધુ મ-
હામોહને પણ બાન છે

દી-૧૫—આ ગુરૂની અવગણના કરનાર એટલે હીલના કરનાર
સાધુ સૂત્રમા એટલે સિદ્ધાંતમા પાપશ્રમણ એટલે કુલ્સિત માનુ કહ્યો
છે તે મૂન આ પ્રમાણે છે - ‘ જે આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયે સૂત્ર અને
વિનય શીખવ્યા છે, તેમનીજ ખીંસા હીલના કરનાર બાળ-મૂર્ખ પાપ
શ્રમણ કહેવાય છે આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની જે સમ્યક્ પ્રકારે સેવા
ન કરે, પૂજા ન કરે, અને સ્તબ્ધ થઈને રહે તે પાપશ્રમણ કહેવાય ॥ ’
તથા ગુરૂની ખીંસા-નિંદા કરતો અને તેમની ત્રિયાવૃત્ત્યાદિક કરવામા
અનાર કરતો સાધુ મહામોહનો બધાં પણ થાય છે એટલે અત્યંત
મિથ્યાત્વને ઉપાર્જન કરનાર પણ થાય છે અપિ શબ્દ બીજા સૂત્રને
સૂચવે છે તે બીજું મૂન આવશ્યકમા મોહનીયના ત્રીશ સ્થાનકોમા
કહેલું છે કે-“ જે મદધુદ્ધિ આચાર્ય અને ઉપાધ્યાયની ખીંસા કરે છે
તથા જ્ઞાની એવા તેમની સમ્યક્ પ્રકારે સેવા કરતા નથી, તે મહા
મોહને બાપે છે ’ ૧૩૭

અહીં કોઈ પ્રશ્ન કરે કે-ગુરૂની શક્તિ ન હોય અને શિષ્ય તેના
કરના અધિક તપ કરે તો તે યોગ્ય છે કે અયોગ્ય છે ? કેમકે તેમ કર
વાથી ગુરૂની લઘુતા પ્રાપ્ત થાય છે આનો જવાબ એ છે જે-ગુરૂની

મમીપે રહીને અધિક તપ કરે તો તે ગુરૂના જ ગૌરવનું કારણ હોવાથી યોગ્યજ છે કેમકે શિષ્ય સદાચારી હોય તો ગુરૂનો યશ વધે જ છે જેમ પુત્ર સારો હોય તો પિતાનો યશ વધેજ છે

પરંતુ—

सविसेस पि जयतो, तेमिमवञ्च विगञ्जण सम्म ।

તો દમણસોદીઓ, સુદ્ધ વરણ લઈ માહૂ ॥ ૧૩૮ ॥

મૂળાર્થ—વિશેષ પ્રકારે પણ યતના કરતો ભાનસાધુ તે ગુરૂની અવજાને મમ્યદ્ પ્રકારે નજે છે, અને તેવી કરીને દર્શનની ગુદિને લીધે તે ભાન સાધુ શુદ્ધ ચારિત્રને પામે છે

ટીકા—સવિશેષ એટલે અત્યંત શોભન, આપશબ્દ છે માટે સમાન પણ, શુ મારાથી પણ આ અધિક કરે છે ? એવી ભાવનાએ કરીને યતના કરતો એટલે સદગુણાનમાં ઉત્તમ કરતો શુદ્ધ પરિણામવાળો ભાવ સાધુ તે ગુરૂનોની અવજાને એટલે અબ્યુત્થાન વિગેરે ન કરવું તેને વર્જે છે એટલે અવજા કરતો નથી, અને તેથી કરીને દર્શનશુદ્ધિને લીધે તે ભાવશુનિ શુદ્ધ એટલે કલક રહિત ચારિત્રને પામે છે અહીં આ ભાવાર્થ છે—જ્ઞાન અને ચારિત્રનું કારણ સમકિત છે તે વિષે આગમમાં કહ્યું છે કે—“દશન રહિતને જ્ઞાન હોતું નથી, જ્ઞાન વિના ચારિત્રશુદ્ધ હોતા નથી, શુદ્ધ વિના મોક્ષ નથી, અને મોક્ષ રહિતને નિર્વોણ સુખ નથી” અને તે સમકિત ગુરૂનું બહુમાન કરનારને જ હોય છે તેથી ડુબકર ક્રિયા કરનારે પણ તેમની અવજા કરવી નહીં પણ તેનો આજ્ઞામાજ રહેવું કહ્યું છે કે—“ગુરૂની આજ્ઞામાં નહીં રહેલો સાધુ જો કદાચ છટું, અટૂં, ચા? ઉપવાસ, પાચ ઉપવાસ, ૫૬૨ ઉપવાસ કે માસના ઉપવાસ કરતો હોય તો પણ અનંત સસારી થાય છે” ૧૩૮

હવે સાધુ ધર્મના લિંગની સમાપ્તિ તથા તેના ફળને કહે છે

इय सत्तलम्बुषधरो, होइ चरिची तद्यो य नियमेण ।

रुद्राणपरपरलामजोगओ लहइ निवसोक्ख ॥ १३९ ॥

મૂળાર્થ—આ પ્રમાણે સાત લક્ષણને ધારણ કરનાર ચારિત્રી હોય છે, અને તેજ અવશ્ય કલ્યાણની પરપરાના પાલના સખધથી શિવમુખને મેળવે છે

ટીકાર્થ—આ પ્રમાણે પૂર્વે દેખાડેલા સાત લક્ષણને ધારણ કરનાર ચારિત્રી-શ્રાવણાધુ થાય છે અને તેજ અવશ્ય ઉત્તમ દેવ અને મનુષ્યપણાકર કલ્યાણની પરપરાની પ્રાપ્તિના યોગથી-સખધથી શિવ મુખને એટલે મોક્ષના મુખને મેળવે છે ૧૩૯

શ્રાવક અને સાધુના સખધથી બે પ્રકારનું ધર્મરત્ન

કહ્યું હવે કોણ અને કેવો મનુષ્ય આ કરી

શકે ? તે કહે છે—

दुग्निहपि धम्मरयण, तरइ नरो वेत्तुमविगल सो उ ।

अस्सेगवीमगुणरयण—मपया सुत्तिया अत्तिय ॥ १४० ॥

મૂળાર્થ—જેને એકવીમગુણ રૂપી રત્નની સંપત્તિ મુસ્તિદર છે, તે જ મનુષ્ય આ બંને પ્રકારના ધર્મરત્નને સંપૂર્ણ મેળવી શકે છે

ટીકાર્થ—બે પ્રકારનું પદ્મ, અપિ શબ્દ છે માટે એક પ્રકારનું જ નહીં એમ બહુવુ, આ ધર્મરત્ન સંપૂર્ણ રીતે, તે જ નગ એટલે જાતિનો નિર્દેશ હોવાથી નરની જાતિવાળો જ તુ, માત્ર પુરુષ જ નહીં,

અહુણ કરવાને તરતિ એટલે ધાતુના અનેક અર્થ હોવાથી શક્તિમાન થાય છે અહીં તુ શબ્દ નો નિશ્ચય અર્થ છે તે નર કેવો ? તે કહે છે — જે મનુષ્યને એકવીશ ગુણ રૂપી રત્નની સપત્તિ વિગેરે પ્રતિપાદન કરેલી વિશેષણોની વિભૂતિ મુરચિત એટલે કુળોપાદિ-થી દ્રવિન નહીં થવાથી ઉપદ્રવ રહિત સ્થિર હોય છે અહીં કોઈ શકા કરે કે-પ્રથમ એકવીશ ગુણની સપત્તિવાળો ધર્મરત્નને યોગ્ય છે એમ કહ્યું જ હતું, તો અહીં ફરીથી કેમ કહ્યું ? જવાબ-ખરૂ છે પરંતુ પ્રથમ માત્ર યોગ્યતા જ હતી, જેમકે બાહ્યાવસ્થામાં વર્તતો રાજપુત રાજ્યને યોગ્ય છે એમ કહેવાય છે હમણા તો તેને કરવાની શક્તિ પણ કહેવાય છે, જેમ યુવાન થયેલો રાજપુત આત્મ રાજ્ય ચલાવવાને શક્તિમાન છે એમ કહેવાય છે ૧૪૦

આ પ્રમાણે હોવાથી નિગેધે કરીને પૂર્વાચાર્યોની સ્તુતિ કરે છે —

તા સુદુ દમ મરિય, પુષ્વાયરિઈં પરાહિયરિઈં ।

દગવીસગુણોવેઓ, જોગો સદ્ ધમ્મરયણસ્સ ॥ ૧૪૧ ॥

મૂવાર્થ—તેથી કરીને આ ગુણોએ યુક્ત એવો મનુષ્ય સદા ધર્મરત્નને યોગ્ય છે, એમ પરના હિતમાં આમણત થયેલા પૂર્વાચાર્યોએ સાદ્ જણ છે

ટીકા—જેથી કરીને આ ગુણોએ કરીને યુક્ત માણસ ધર્મ કરવા શક્તિમાન છે તેથી કરીને અન્ય જનોના ઉપકાર કરવામાં તત્પર થયેલા પૂર્વના આચાર્યોએ આ સાદ્ કહ્યું છે શું તે ? કે-એકવીશ ગુણોએ કરીને સહિત એવો માણસ હમેશા ધર્મરત્નને યોગ્ય છે ૧૪૧

હવે ચાલતા પ્રકરણના અર્થનો અનુવાદ કરવા
પૂર્વક ઉપસ હારની બે ગાથાઓ કહે છે —

ધમ્મરચ્છોચિયાણ, દેસચરિત્તીણ તહ ચરિત્તીણ ।
લિંગાદિ નાદ મમણ, મણિયાદિ મુણિયત્તોદિ ॥ ૧૪૨ ॥
તેસિ દમો ભાવત્થો, નિયમદિવિમવાણુસારઓ મણિઓ ।
સપરાણુગ્ગદ્દેહ, સમામઓ સતિસૂરીદિ ॥ ૧૪૩ ॥

મૂળાર્થ — ધર્મરત્નને ઈચ્છિત એવા દેગવિગતિ અને સર્વવિર-
તિવાળાના જે બિ ॥ તત્ત્વજ્ઞાનીઓએ સિદ્ધાત્મા કહ્યા છે તેના
આ ભાવાર્થ ગાતિસૂત્રીએ રૂપરના અનુગ્રહના હેતુથી પોતાની
મતિના વેલવને અનુસાર સંક્ષેપથી કહ્યો છે

ગીકાર્થ — ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ધર્મરત્નને યોગ્ય એવા દેગચારિત્રી
એટલે દેશવિરતિવાળા અને ચારિત્રી એટલે સર્વવિરતિવાળાના જે
લિંગો સમયમા એટલે સિદ્ધાત્મા મુનિતત્ત્વોએ એટલે સિદ્ધાન્તના
સૂત્રમાવને જાણનારાઓએ કહ્યા છે, તેમનો આ-ઉપર કહેલો ભાવાર્થ
— તાત્પર્યાર્થ પોતાની મતિના વિભવને અનુસાર એટલે પોતાની બુદ્ધિ
સંપાદાને અનુસાર કહ્યો છે એટલે કે સિદ્ધાત્મથી સમુદ્રનો પાર પામવો
અથકથ છે તેથી જેટલું મેં જાણ્યું છે તેટલું જ કહ્યું છે શા માટે
આટલો પ્રયાસ કરવો પડ્યો ? તે ઉપર કહે છે કે—પોતાનો
અને પરનો અનુગ્રહ એટલે જે ઉપકાર, તે જ જે કહેવાનું કારણ છે
તે સ્વપર અનુગ્રહના કારણથી તે અનુગ્રહ પણ આગમથીજ થઈ શકે
તેમ છે એમ જો કોઈ શંકા કરે તો કહે છે કે—નહીં કેમકે આગમમા
કોઈક અર્થ ક્યાઈક કહ્યો છે, અને કોઈક અર્થ ક્યાઈક કહ્યો છે તેથી
તેને અદ્ય આયુધ્યવાળા અને અદ્ય બુદ્ધિવાળા આ યુગના મનુષ્યો
જાણવાને સમર્થ નથી, એમ વિચારી મક્ષેપથી એટલે નાના અથ

કરીને અહીં કહેલો છે કેણે ? શાંતિપ્રધાન એટલે મધ્યસ્થ અને સ્વસ્થ ચિત્તવાળા સૂરિઓએ એટલે આચાર્યોએ અર્થાત શાંતિસૂરી નામના આચાર્યે કહ્યો છે ૧૪૨-૧૪૩

હવે શિષ્યો આના અર્થો થાય તેને માટે આ શાસ્ત્રાર્થના જ્ઞાનનું રૂળ બતાવે છે —

જો પરિભાવહ ઇય, સમ્મ સિદ્ધંતગમ્મજુત્તીહિ ।

સો મુત્તિમમ્મલગ્ગો, કુમ્મહગ્ગેસુ ન હુ પઢહ ॥ ૧૪૪ ॥

મૂવાર્થ—જે આને સમ્યક્ પ્રકારે સિદ્ધાંતને અનુસરતી યુક્તિવડે વિચારે છે, તે યુક્તિમાર્ગમા પ્રવૃત્ત થઈને કુમહ રૂપી ખાડામાં પડતો નથી.

ટીકાર્થ—જે કોઈ લઘુકર્મી આ પૂર્વે કહેલા ધર્મદ્વિગના રહસ્યને સમ્યક્ એટલે મધ્યસ્થપણાએ કરીને સિદ્ધાંતગર્ભ એટલે આગમના સારવાળી યુક્તિથી સારી રીતે વિચારે છે, તે માણી યુક્તિમાર્ગમા એટલે મોક્ષનગરના માર્ગમા લભ એટલે જ્યાં પ્રવૃત્ત થઈને કુમહરૂપી એટલે આ દુષ્કર્મ કાળમા ચનારા મતિના મોહરૂપી ખાડાઓમા એટલે ગતિનો નિષ્વાત કરવાનું કારણરૂપ હોવાથી તથા અનર્થને ઉત્પન્ન કરનાર હોવાથી કુમતિરૂપ ખાડાઓમા નથી જ પડતા અહીં હુચ્છન્દનો નિશ્ચય અર્થ છે તેથી કરીને જ સુખે કરીને સન્માગે જાય છે ૧૪૪

આ પ્રકરણના અર્થને વિચાર કરવાનું અનંતર કળ
કહ્યું હવે પરપર કળ બતાવે છે —

इय घम्मरयणपगरण-मणुदियह जे मणम्मि भावेंति ।

ते गलियकलिलपका, नेव्याणमुहाह पारेंति ॥ १४४ ॥

મૂળાર્થ—આ પ્રમાણે ધર્મરત્ન પ્રકરણને હમેશા તેઓ પોતાના
મનમાં નિચાળે છે, તેઓ પાપપદ સહિત ધર્મ મોખના મુખે પામે છે

ટીકાર્થ—इय शब्द माकृत भाषाभा इति ने जहले वपराय छ
આ પ્રમાણે હમણા કહેલા ધર્મરત્નને પ્રતિપાદન કરનાર પ્રકરણને—
શાસ્ત્રને પ્રતિદિન એટલે હમેશા, ઉપવસણથી દરેક સંધ્યાએ તથા
દરેક પ્રહરે જે કોઈ આસન્ન મુક્તિગામી મનમાં લાવે છે એટલે વિવેક
પૂર્વક વિચારે છે તેઓ શુભ, શુભતર અધ્યવસાયને ભજનારાઓ,
ગતિત એટલે ફર થયો છે કલિવપક એટલે પાપમળને સમૂહ જેનાથી
એવા છતાં નિર્વાણના મુખેને પામે છે તે મુખે કેવા હોય છે? તે કહે
છે “ અવ્યાબાધ એવા મોક્ષને પામેલા મિત્રોના છવોને જે મુખ છે
તે મુખ મનુષ્યોને કે દેવોને પણ નથી જેમ કોઈ એક વનવાની ભિલ
ધણા પ્રકારના નગ ના શુભોને બહુતા છતાં પણ તે વનમાં (બીજા
ભિલોની પાસે) ઉપમાં આપી શકાત તેવી વસ્તુ નહીં હોવાને લીધે
કહી શકતો નથી એ જ પ્રમાણે સિદ્ધોનું મુખ અનુપમ છે તેની
ઉપમાં છે જ નહીં તો પણ કાંઈક વિશેષે કરીને તેનું સાદર્ય કહું
છું, તે તમે સાલજો તે આ પ્રમાણે—

કોઈ પુરૂષ વેણુ, વીણા અને મૃદગાદિકના નાદ સહિત મનોહર
અને વખાણવા લાયક મમકથાના ગીતે કરીને તન્મય થયો હોય,
ભાત વિગેરે ઉપર ચીતરેલા નેત્રને આનંદદાયક અને વિલાસવાળા
અનેક ચિત્રવિચિત્ર રૂપો જોઈને આનંદ પામ્યો હોય, ચંદન, અગડ

અને કર્પૂરાદિકના ધૂપથી ધૂપિત થઇને મનોહર પુટવામાદિક સુગંધોને
 અત્યંત સુધી સ્પૃહા-હૃદય રહિત થયો હોય, (વિવિધ પ્રકારના વદ્દર
 સવાગા અન્નનો હૃદયથી પણ વધારે આહાર કરી, શ્રેષ્ઠ સુગંધિ શીતળ
 જળનું પાન કરી તથા ઉત્તમ સ્વાદવાળા તાજુ વિગેરેનો આસ્વાદ
 કરી લૂપ્ત થયો હોય, તથા કોમળ રૂની લગાઇવાળા મનોહર પર્યંકમા
 રહેલો અને અકસ્માત્ એવની ગર્જના સાક્ષી અત્યંત ભય પામેલી
 ધૃષ્ટ ભાયાથી ગાઢ આભિગન કરાયેલો અથવા રતિકીડા કરીને ભાયાને
 આભિગન કરી સુખે સુતો હોય, આવો પુરૂષ સર્વ હૃદયોના વિષયોની
 પ્રાપ્તિથી અને સર્વ બાધાની નિવૃત્તિથી ઉત્પન્ન થયેલા જે શ્રેષ્ઠ સુખને
 પોતાના અંતરાત્માવડે વેઢે છે અનુભવે છે, તેનાથી પણ મુક્તશૃંગોને
 અનંતગણ સુખ જ એમ યદિતો કહે છે ” આ રીતે આગમના
 અર્થનો વિચાર કરનારાને સવેગના અધિકપણથી છાજ, સ્વલ્પજ્ઞ,
 તથાભવ્યત્વ વિગેરે મામગ્રીના વશથી પરપરાએ મોક્ષની પ્રાપ્તિ
 થાય છે ૧૪૫

અથ પ્રગસ્તિ ।

ગલીર અર્થવાળુ આ પ્રકરણ મહાશતરૂપી સાગરમાધી સજ્જ
 મોનો ઉપકાર કરવા માટે આદરપૂર્વક મે ઉદ્યુ છે વગી વિવરણ
 (રીકા) વિના આ પ્રકર । જડ માતવાળાઓ બાણી શક્યે નહીં એમ
 ધાગીને સુગમ અને નાની આ વૃત્તિ પણ મે રચી છે અસત્યની શકા
 ઝગનાર લોક આ યુગના આચાર્યોએ કહેલા વચન ઉપર પ્રતીતિ
 રાખતો નથી તેથી તેમની પ્રતીતિને માટે સિદ્ધાંતના ઘણા સૂત્રો આ
 અથમા મેળવ્યા છે તેથી આ મારો મોટો અપરાધ આગમના તત્ત્વને
 બાણનારાઓએ ક્ષમા કરવો કારણકે પિતાએ એકકુ કરી રક્ષણ કરી
 રાખેલુ ધન દાનના અતિવ્યસનવાળા પુત્રો ખર્ચેજ છે આ પ્રકરણમા
 સિદ્ધાંત વિરુદ્ધ અથવા બાકરણના નિયમ વિરુદ્ધ કાંઈ પણ લખાય
 હોય તો તે નિર્મળ જ્ઞાનવાળાઓએ ગ્રાધવુ કારણ કે અતિ ગહન
 વનમા જમણુ કરતા નદકપ્રિવાળા અને એકલા પડેલા ક્યા માણસનો
 મતિમોહ ન થાન ? આ શાસ્ત્ર ગ્યના મે જે કાંઈ પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું
 હોય તેણે ડરીને હું પુણ્ય પાપથી મુક્ત થાઉં સર્વ શાસ્ત્રના અર્થને
 કહેનારા અને વર્તમાન તીર્થના નાયક મહાત્મા શ્રીવર્ધમાન સ્વામીને
 નમસ્કાર થાઓ

શ્રી

આત્માનન્દ પ્રકાશ

જૈન કોમમાં અતિ કેલાવા માથે પ્રખ્યાતિ પામેલું આ માસિક આ સભા તરફથી ચોવીશ વર્ષ થયા પ્રતિભાસે પ્રગટ કરવામાં આવે છે તેમાં આવતા વાર્ષિક, વ્યવહારિક અને નૈતિક મળ ધિ ઉત્તમ લેખોથી આપણી કોમમાં પ્રસિદ્ધ થતા માસિકોમાં તે પ્રથમ પકિત ધરાવે છે દર વર્ષે તેના આઠ કેને વાચનનો ખડોખો લાભ આપવા સામે, વર્ષ પૂર્ણ થતા પહેલાં નવીન દ્રવ્યાનુયોગ વિગેરેના વિષયથી ભરપૂર એક ઉત્તમ ગ્રંથ સુદર બાઈન્ડીંગથી અલગ દુન ઠરી દર વર્ષે ભેટ આપવામાં આવે છે એકજ પદ્ધતિએ આવી ભેટનો લાભ દર વર્ષે આ માસિક આપે છે હાલમાં તેનું બાવીશમું વર્ષ આવે છે દરેક માસિક અને પેપરવાળાએ સખત મોઘવારીના સળભે લવાજમ વધાયુ છતાં અમોએ સમાજને ઉદારતાથી વાચવાનો લાભ આપવા તેનું તેજ લવાજમ રાખ્યું છે અને ભોની છુટ પણ સુદર દર વર્ષે આપવાનો ક્રમ આજુ રાખ્યો છે, તેથી શ્રાહકોની સખ્યા વધતી જાય છે, વળી શુદ્ધશક્તિ નિમિત્તે નીજગતા આ માસિકની લઘુ વય છતાં શ્રાહકોની ખેડોગી સખ્યા તેજ તેની ઉત્તમતાનો પુરાવો છે વાર્ષિક મૂલ રૂ. ૧-૦-૦ પોસ્ટેજ ચાર આના રાખવામાં આવેલ છે તેના પ્રમાણમાં લાભ વિશેષ છે નફો જ્ઞાન ખાતામાં વપરાય છે, જેથી દરેક જૈન બધુઓએ તેના શ્રાહક થઈ અવશ્ય લાભ લેવા ચુકવું નહિ

આ સભા તરફથી પ્રમિદ્ધ થયેલા ગુજરાતી ભાષાનાં પુસ્તકો.

—૬૬(૬)૩૬—

૧ શ્રી જૈન તત્ત્વાર્થ (શાસ્ત્રી)	૫-૦-૦	૧૭ મોક્ષપદ સોપાન	૦ ૧૨ ૦
૨ નવનરનૌ સુ ૨ બોધ	૦ ૧૦ ૦	૫૧૮ ધર્મમિત્ર મય મૂળ	
૫૩ દેવસીંગદ પ્રતિક્રમણ	૦-૩-૦	ગીતા અને ભાગવત માથે	૨-૮-૦
૪ જીવવિદ્યા ગતિ	૦-૬-૦	૧૮ પ્રજોત્તર પુ પમાળા	
૫૫ અજ્ઞાન નિમિત્ત ભાગ્ય	૨-૮-૦	(શાસ્ત્રી)	૦ ૧૪ ૦
૬ જૈન ધર્મ વિષય		૫૨૦ ધ્યાનવિદ્યા (ગુજરાતી)	૦-૮-૦
પ્રભોત્તર	૦-૮-૦	૨૧ આવૃત્તિ કલ્પવૃક્ષ	૦-૮-૦
૭ જૈન તત્ત્વમાત્ર મૂળ તથા		૨૨ આત્મપ્રભોધ મય	
ભાષાતર	૦-૬-૦	(શાસ્ત્રી)	૨-૮-૦
૮ હૃદય વિચાર વૃત્તિ મૂળ		૫૨૩ આત્મોન્નતિ	૦ ૧૦ ૦
અવન્યૂનિ	૦-૮-૦	૨૮ પ્રમુખ પુષ્પમાળા પ્રથમ	
૯ નવમાર્ગદર્શક	૦ ૧૨ ૦	પુ ૫	૦-૮-૦
૧૦ હસવિ ૧૧૮ (શાસ્ત્રી)	૦ ૧૨ ૦	૨૫ જીવસ્વામી ચરિત્ર	૦-૮-૦
૫૧૧ વિવિધ પૂજનમંત્ર	૦-૮-૦	૨૬ જૈન મય ગાદી	
૧૨ કુમાર વિદ્યા સત્ત્વ		(ગુજરાતી)	૧-૦-૦
મૂળ અવન્યૂનિ અને		૨૭ તપોગ્લ મહોધિ ભાગ	
ભાષાતર સાથે (શાસ્ત્રી)	૧-૮-૦	૧-૨ તમામ તપ વિધિ	
૧૩ જૈન તત્ત્વસાગર ભાષાતર	૦-૨-૦	માથે	૧-૦-૦
૧૪ પ્રકરણ મંત્ર	૦-૪-૦	૫૨૮ વિવિધ પૂજનમંત્ર (ખી.	
૧૫ નવ્યાણ પ્રકારી પૂજ		આવૃત્તિ)	૧-૪-૦
અર્થ સંપત્તિ	૦-૮-૦	૨૯ સમ્યક્ત્વ સ્તવ	૦-૪-૦
૧૬ અભવધન સ્તવનાવલી	૦-૬-૦	૫૩૦ શ્રી આદ્યમુણિ વિવરણ	૨-૦-૦
		૩૧ ચપ્પમાળા ચરિત્ર	૦-૮-૦

૪૩૦ કુમારપાળચરિત્ર (હિંદી) નથી	૪૮ આદર્શ-સ્ત્રીરત્નો ૧-૦-૦
૪૩૧ શ્રી મધ્યસ્થ કામુદી, ૧-૦-૦	૪૯ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર
૪૩૨ પ્રગણ પુષ્પમાળા	ભાગ ૨ જો ૨-૮-૦
ખીલુ રત્ન ૦-૮-૦	૫૦ લનપ્રદીપ ભાષાતર ૩-૦-૦
૪૩૫ અનુસંગદ્વાર સુત ૦-૮-૦	૫૧ શ્રી નવપદ્મ પૂજા અર્થ
૪૩૬ અપ્પા મમત પરીક્ષા ૦-૪-૦	સાહત ૧-૪-૦
૪૩૭ શુરશુભ ઓરીસી ૦-૮-૦	૫૨ શ્રી કાન્ત સુધાકર ૨-૮-૦
૪૩૮ શ્રી શાન્ત નીચ	૫૩ આચારાપેલ ભાષાતર ૦-૮-૦
સ્વવનાવલી ૦-૫-૦	૫૪ ધર્મરત્ન પ્રગમ્યુ
૪૩૯ શ્રી આત્મકાન્તિ પ્રકાશ ૦-૪-૦	ભાષાતર ૧-૦-૦
૪૦ જ્ઞાનામૃત કાન્તમુજ	૫૫ શ્રી કુમારપાળ પ્રતિષ્ઠાષ્ટકાષ્ટક
(જ્ઞાનચારુજ્યેષ્ઠ ગદ્ય	૫૬ શ્રી મમખીન, ભાષાતર ,
પદ્ય અનુવા મહિત) ૦ ૧૨ ૦	આવૃત્તિ ખીલુ ,
૪૧ શ્રી દેવ ભક્તિમાળા	૫૭ શ્રી પદ્યપ્રતિક્રમણ અર્થ ,
પ્રસ્થ ૧-૦-૦	મહિત
૪૨ શ્રી ઉપ સ સમિતિ ૧- ૦- ૦	છપાયેલા જૈન ઐતિહાસિક ગ્રંથો
૪૩ સંભોવ સિતગી ૧-૦ ૦	(શ્રીમાનુ પ્રવર્તક શ્રી કાન્તિવિજયજી
૪૪ શુભમાળા (પદ્યપરમે	અચમાળા)
જિના ૧૦૮ શુભદ્રુ	૧ વિદ્યાસિ ત્રિવેણી ૧-૦-૦
વર્ણન અનેક ધ્યાઓ	૪૨ દૃષ્ટા મસકાપ ૧-૦-૦
મહિત) ૧-૮-૦	૪૩ શત્રુજયતિથોદ્ધાર પ્રગમ્ય ૧-૦-૦
૪૫ સુમધનપાલિયા ૧-૦-૦	૪૪ પ્રાચીન જૈન લેખ સંગ્રહ
૪૬ શ્રી નેમનાથ ચરિત્ર ૨-૦-૦	ભાગ ૧ જો ૧-૦-૦
૪૭ શ્રી સુપાર્શ્વનાથ ચરિત્ર	૫ પ્રૌષ્ઠી સ્વવર નાટક ૦-૪-૦
ભાષાતર ભા ૧ જો ૧-૦-૦	૬ પ્રાચીન લેખ સંગ્રહ ભાગ
	૭ જો ૩-૮-૦

